

GOVERNMENT OF INDIA
NATIONAL LIBRARY, CALCUTTA

Class No.

or.
891.4501

Book No.

M 268 bi.

N. L. 38.

MGIPC-S1-19 LNL/62-27-3-63-100,000.

BIKRAMADITYA,

BY

Chintamani Mahanty.

ବିକ୍ରମାଦିତ୍ୟ ।

ଶ୍ରୀ ଚିନ୍ତାମଣି ମହାନ୍ତି ପ୍ରଣୀତ ।

ପ୍ରକାଶକ—

ଶ୍ରୀ ଉପେନ୍ଦ୍ର ପ୍ରସାଦ ମହାନ୍ତି ବି. ଏ.

All rights reserved.

ଦ୍ଵିତୀୟ ସଂସ୍କରଣ ।

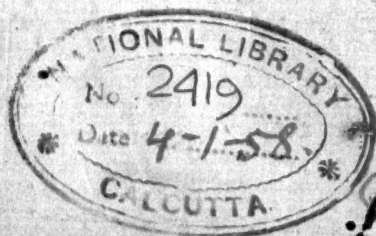
୧୯୨୫

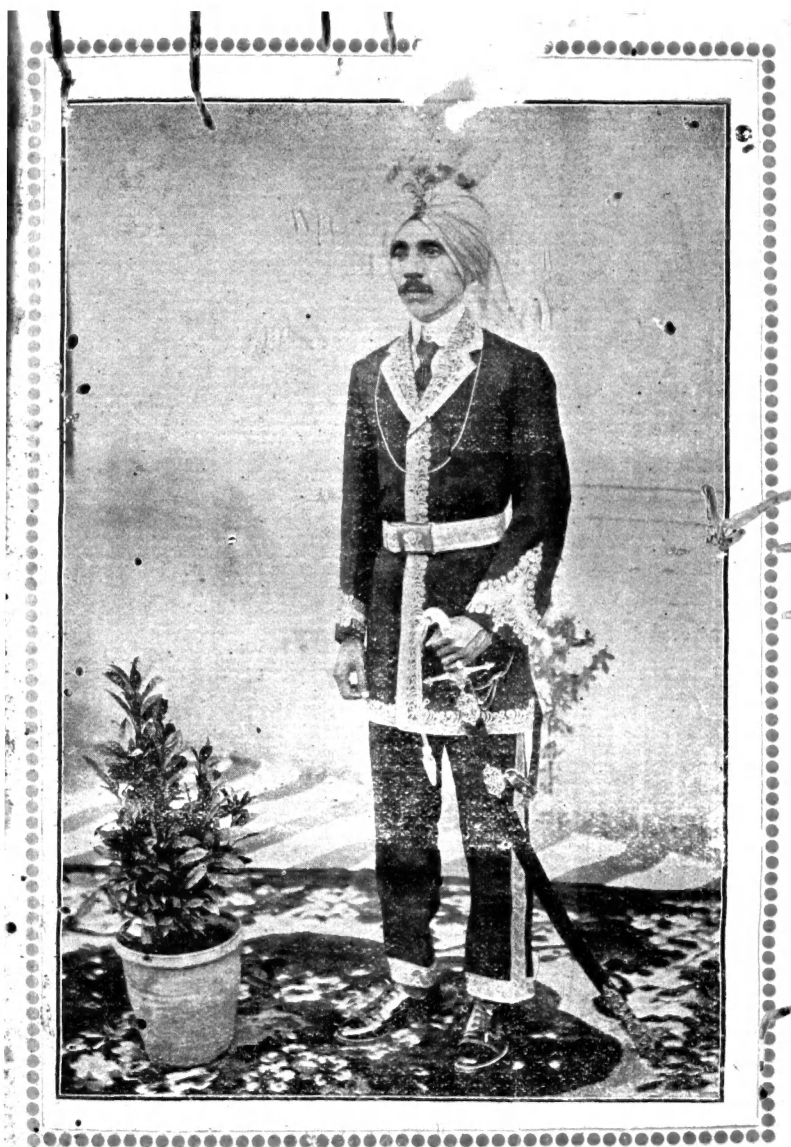
ମୂଲ୍ୟ ଟ ୧୫

50%

012
891-451
M26860

PRINTED BY BRAJA SUNDAR DAS.
THE MUKUR PRESS,
CUTTACK.
1925.

ନିମ୍ନୋକ୍ତ ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ମହୋଦୟମାନଙ୍କ ଛବି ।

ଉପହାର ।

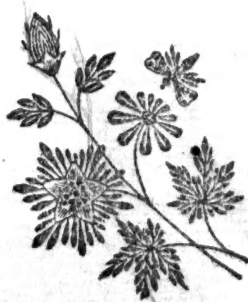
ଫେଡ଼ ଫେଡ଼ ସିନ୍ଦୂର କେ ଅଛି ପ୍ରହର,
ବହୁ ଦୂର ଆସିଛି ମୁଁ ରଜପୂଜାପାଇଁ ।
ଉଜ୍ଜଳ-ଉଜ୍ଜଳରହ, ସାହିତ୍ୟ-ଭରସା,
ବାଣୀକୁଞ୍ଜ-ଲଞ୍ଜିଗଡ଼-ମଞ୍ଜି-ମନ୍ଦୀଭୂଷା,
ଶ୍ରୀମୁକ୍ତି ଶ୍ରୀ ମାହେଶ୍ୱରପ୍ରସାଦ ଦେବାଶ୍ୟ
ହେ ନୃପ, ଦେନବାହେଉ ଘନ ଅର୍ଘ୍ୟପୂଜା
ଘନର, ନୃପତି ରୁମ୍ଭେ, ଥିବ ବହୁଗୁଣେ
ବିମଣ୍ଡିତ, କଲ୍ୟାଣିତ ନିସର୍ଗ ନିୟମେ,
ମାୟ ମୋର ପୂଜାଲକ୍ଷ୍ୟ ନୁହେଁ ସେ ସକଳ ।
ଗୁପ୍ତ ସାହିତ୍ୟିକ ରୁମ୍ଭେ ମାରବ ସାଧକ,
ଧରନ୍ତ ଆସନ୍ତୋପନ— ମହାଜନଧାରୀ,
ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନେ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କର ବାଣୀ-ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ-ସୌଧ,
ପୂଜିଛ ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନେ ବାଣୀ ବରଦ ଧୈର୍ଯ୍ୟ;
ସେ ପୂଜାର ଘଣ୍ଟାସ୍ୱନ ପବନ ମଧୁର,
ଶୁଣୁଛି ଉଜ୍ଜଳ ତାହା ଉଜ୍ଜ୍ୱଳେ ଉପତେ ।
ତାହାହିଁ ମୋହର ପୂଜା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ କେବଳ,
ତାହା ମୋ ଅନ୍ତରତର ପ୍ରାଣର ଆକାଞ୍ଛା ।

ଭୂମ୍ଭର ସେ ପୂଜା ମୁହେ ସ୍ଵାର୍ଥ-କଲ୍ଲୁଷିତ,
 ଭୂମ୍ଭର ସାହିତ୍ୟ ସେବା ସାହିତ୍ୟ ସକାଶେ,
 ମୁହ ହେ ଭୂମ୍ଭର ଭୂମ୍ଭେ—ଭୂମ୍ଭେ ଜଗତର,
 ହୋଇ ପାରେ ନିଜପାଇଁ କିଂଶୁକସୌରଭ,
 ତମ୍ଭେକ ତହୁଟ ମାତ୍ର ଜଗତ ସକାଶେ ।
 କିଏ ସାହିତ୍ୟକ, କୁପ ? ସାହିତ୍ୟ ଯେ ବୁଝେ,
 ଆଦର ସାହିତ୍ୟେ କରେ ରକ୍ଷଣ ପୋଷଣ
 କାମୁମନଃପ୍ରାଣେ, ସେହି ସାହିତ୍ୟକ ଏକା,
 ନ ଲେଖୁ ପଛକେ କାବ୍ୟ, ନ ଲେଖୁ ନାଟକ ।
 କେଉଁ ପୁଣ୍ୟବଳେ ପୁଣି କେଉଁ ପୁଣ୍ୟବେଳେ
 ହୋଇଥିଲି ପରଚିତ ତବ ସହ ଶବ ?
 ତାଲିଲ ଯେ ଉତ୍ସାହର ଅମୃତପ୍ରବାହ
 ବିଫଳ-ବାସନା-ଜ୍ଞାନ କେଶରୀସନ୍ତପ୍ତ
 ହୃଦୟେ ମୋହର, ଜାଣେ ମନ ମୋର ତାହା,
 ଶୁଣି ତବ ଉତ୍ତେଜନା ଉଚ୍ଛାଟ ସଙ୍ଗୀତ
 ବାଜିଣ ଉଠିଲି ମୋର ଜାଣି ମନୋଗଣା—
 ହିନ୍ଦୁତାର, ତରସାତ, ସତତ ମାରବ ।
 ନୋହିଥିଲେ ଶ୍ରୀଗୁମୁଖ କୃପାଦୃଷ୍ଟିପାତ
 ହୋଇଥାନ୍ତା ପରଶତ ଏ “ବିବମାହିତ୍ୟ”
 ଜାଣିଗାଦ୍ୟେ କିମ୍ବା କାଳଗାଦ୍ୟେ କିଛି କାଳେ,
 ଏ କୃପାର ପ୍ରତିଦାନ କି ଦେବ ନୃବର ?

ଅର୍ପୁଣ ତାହାକୁ ଏକା ଉପହାରରୂପେ,
 ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କ କୃପାର ଫଳ—ବନ ଫଳ ଫୁଲ,
 ସେହି ଫଳ ଫୁଲେ ପୁଣି ପୁଣି ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ।
 ତବ ପୁତ୍ର ସ୍ନେହ-ସୁଦ୍ଧ ରହିଲୁ ଜଡ଼ିତ
 ଏ “ବିଷମାଦିତ୍ୟ” ସହ, ସ୍ୱକାୟାଏଁ ତାହା,
 ଏହାହିଁ ମୋହର ନୃପ, ସାନ୍ତୁକ ଆନନ୍ଦ ।

ଭଦ୍ରକ
 ୭ । ୯ । ୧୯୧୭ ।

} ଶ୍ରୀଗୁମ୍ଫକର
 ସ୍ନେହାନୁଗତ
 ଶ୍ରୀବିକ୍ରମଣି ମହାନ୍ତି ।

ଭୂମିକା ।

—*—

ଅଞ୍ଜଳର ସ୍ମୃତିରୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ନିର୍ମୂଳିତ ହେଲେ ଭବିଷ୍ୟତରେ ଫଳ
ଲଭ ହୁଏ । ଅଞ୍ଜଳ କାଳ ଗୌରବାନ୍ୱିତ ଥିଲେ ତହିଁର ସ୍ମରଣଦ୍ୱାରା
ବର୍ତ୍ତମାନ ପୁରୁଷାର୍ଥ ସାଧନାରେ ତତ୍ପରତା ଜାତ ହୋଇ ଭବିଷ୍ୟତରେ
ନିଷ୍ଠାଗୌରବର ଉଦ୍ଧାର ହେବାର ସମ୍ଭାବନା । ଏହି ନ୍ୟାୟରୁ ଅଞ୍ଜଳର
ଆଲୋଚନା ସବିଧା କର୍ତ୍ତବ୍ୟ । ପୃଥିବୀର ଶୀର୍ଷସ୍ଥାନୀୟା ରତ୍ନଗର୍ଭା ଗୁରୁତ-
ଭୂମି ଅଞ୍ଜଳ କାଳରେ ବହୁ ମହାତ୍ମାଙ୍କ ସିଦ୍ଧାସନରେ ପରିଣାମିତ ହୋଇ
ସମଗ୍ର ପୃଥିବୀରେ ବିଜୟଚାନ୍ଦ୍ରା ଉଦୟିତ ହେଲା । ସେ ବହୁମୁଖର କଥା ।
ଅପେକ୍ଷାକୃତ ସୁରଶ୍ରୀୟ ସମୟରେ ବିକ୍ରମାଦିତ୍ୟଙ୍କ ଗଜପତି ଇତିହାସର
ଅଧୀନ । ତାହା ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା ପୂର୍ବକାଳୀନ ଲୋକମାନଙ୍କର ବୃତ୍ତି ହେବୁ
ନାନା ପ୍ରକାର କିମ୍ବଦନ୍ତୀ, ଗାଳଗଳ୍ପ ଏବଂ ଅନ୍ଧବିଶ୍ୱାସ ପରମ୍ପରା ଆଶ୍ରୟ
ହୋଇ ସେହି ମହାତ୍ମାଙ୍କ ଉଦ୍ଧବ, ଜୀବନ ଓ କାର୍ଯ୍ୟକଳାପ ଇତିହାସର
ନିୟମରୁ ବାହାରିଯାଇଅଛି । ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ ୫୭ ବର୍ଷ ସମୟରେ ଏହାଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧ
ଆରମ୍ଭ ହୋଇଅଛି ; ମାତ୍ର ଅନେକ ତତ୍ତ୍ୱବିତ୍ ପଣ୍ଡିତମାନେ ଛିରି କରି-
ଅଛନ୍ତି ଯେ, ଛ ଶତ ବର୍ଷ ତହିଁରେ ଯୋଗ ହୋଇ ଗଣନାରମ୍ଭ ହୋଇ-
ଥିବା ହେତୁ ପ୍ରକୃତରେ ସମ୍ବନ୍ଧ ୫୪୪ ମସିହାରେ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥିବା
ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ହେଉଅଛି । ଅନେକଙ୍କର ମତ, ବିକ୍ରମାଦିତ୍ୟ ଶତ୍ରୁ ଶତାବ୍ଦୀର
ଆରମ୍ଭରେ ଗଜପତି କରୁଥିଲେ । ଏହା ହେଲେ ସେହି ସମୟରେ ଉତ୍କଳରେ
ଯଯାତିକେଶରୀ ଗଜରାଜ କରୁଥିବାରୁ ବିକ୍ରମାଦିତ୍ୟଙ୍କୁ ତାଙ୍କର ସମସାମୟକ
ବୋଲିବାରେ ଆପଣ୍ଡି ନାହିଁ । ସୁଦ୍ଧା ଦେଉଳ ଯଯାତିକେଶରୀଙ୍କ କର୍ତ୍ତୃକ
ନିର୍ମିତ ହୋଇଥିବା ହେତୁ ସେ ଦ୍ୱିତୀୟ ଇନ୍ଦ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ ଆଶ୍ୟା ପାଇଥିଲେ
ଏବଂ ବିକ୍ରମାଦିତ୍ୟଙ୍କ ଚରଣରେ ତହିଁର ବର୍ଣ୍ଣନା ଓ ଯଯାତିକେଶରୀଙ୍କ
ସହ ତାଙ୍କର ବନ୍ଧୁତ୍ୱ ସ୍ଥାପନ କରୁଥିବାରେ ଉତ୍କଳ-କବି ଉତ୍କଳ-ଗୌରବର
କଲ୍ପନା କରୁବା ସ୍ୱାଭାବିକ । ବିକ୍ରମାଦିତ୍ୟଙ୍କ ଐତିହାସିକ ଚରଣ ଉଦ୍ଧା-

[୪]

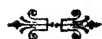
ଜାଲରେ ସମାଜ୍ଞୟ ଥିବାରୁ ଏହି କାବ୍ୟଗତ କଳ୍ପନାମାନ ପାଠକେ ସମାହୃତ ହୋଇ ଆସ୍ଥାଦାନ କରିବେ । ନବରତ୍ନାଳଙ୍କୁତ ସଞ୍ଚର ମହାପ୍ରତାପୀ ନ୍ୟାୟାଧୀଶ ରତ୍ନାକରଠରସ୍ଥ ଭରତର ରତ୍ନଭୂତ ସକଳଲୋକକର୍ଷଣକାରୀ ଶ୍ରୀ ମନ୍ଦର ଓ ଜଗନ୍ନାଥଦେବଙ୍କର ଦର୍ଶନ କରି ନ ଥିବା କବିଙ୍କ ମନକୁ ଆସୁ ନାହିଁ, ଅଥଚ ସେ ଉତ୍କଳକୁ ଆପଣାର ଆୟୁର୍ଭ୍ୟାନ କରି ନ ଥିଲେ । ଏଣୁ କବି କଳ୍ପନାରେ ଯାହା କିଛି ଅଧିକ ହୋଇଅଛି, ତାହା ପୂର୍ବ କଳ୍ପନା ସହଜ ସଂଯୋଜିତ ହେବ ।

ମୁଁ ଏହି କାବ୍ୟ ଖଣ୍ଡିକର ପାଣ୍ଡୁଲିପି ପାଠ କରିବାକୁ ପାଇ ଆପଣାକୁ ଧନ୍ୟ ମଣିଅଛି ଏବଂ ଅନୁରୂପ ହୋଇ ଭୂମିକା ଲେଖିବାଦ୍ୱାରା କାବ୍ୟର ମର୍ଯ୍ୟାଦା କିଛି ମାତ୍ର ବୃଦ୍ଧି ପାଇ ନ ଥିଲେହେଁ ମୋତେ ଦୁଇ ପଦ କହିବାର ଅବସର ମିଳିଅଛି । ପାଠକମାନେ ଏ କାବ୍ୟରୁ ଜାନାବଧ ରତ୍ନ ସଞ୍ଚୟ କରି ପାରିଲେ ଆଧୁନିକ କବିକୁ କୁଶଳଙ୍କ ଶ୍ରୀମ ସାର୍ଥକ ହେବ ।

୩୧ । ୧ । ୨ }
କଟକ ।

ଶ୍ରୀ ଧର୍ମଶଙ୍କର ସମ୍ପ୍ର

ପ୍ରଥମ ସଂସ୍କରଣ ପ୍ରକାଶକଙ୍କର ନବେଦନ ।

ଅଗତ ଗୌରବର ପୁଣ୍ୟସ୍ମୃତି କର୍ତ୍ତମାନ ଏବଂ ଭାଗ୍ୟସ୍ଥରେ ଉନ୍ନତ-
ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତକର୍ତ୍ତା ଜାଲି ଦିଏ । ବିଶେଷତଃ ଜାତୀୟ ଉନ୍ନତର ବିରାଟ ସୌଧ-
ପ୍ରତିଷ୍ଠାତା ଯେଉଁ ଯୋଗଜନ୍ମା ମହାପୁରୁଷମାନେ ଦେଶବାସିଙ୍କ ସ୍ମୃତି-
ମନ୍ଦିରରେ ନିଜର ସଚକ୍ତ ପୁଣ୍ୟସ୍ମୃତି ମୂର୍ତ୍ତି ସଂସ୍ଥାପନ କରି ଯାଇଅଛନ୍ତି
ଏବଂ ସେହି ଅସାଧାରଣୀ ସ୍ମୃତି-ମୂର୍ତ୍ତି ଅତୁଳ ପାବିତ୍ୟ ଓ ସ୍ନିହ ତରଳ
ମଧୁରତାରେ ଅବଧି କମଳାୟ ହୋଇ ରହିଅଛୁ ଏବଂ ଚିରକାଳି ଅବ,
ସେହି ପ୍ରାତଃସ୍ମୃତି ମହାସାମାଜିକ ଆଦର୍ଶ ଜୀବନୀ ଅନୁଧ୍ୟାନ କେବଳ
କାହିଁକି ଉନ୍ନତ ନୁହେଁ - ବିପୁଳ ପୁଣ୍ୟାର୍ଜନର ସୁପନ୍ନା, ଏହା ଦ୍ଵିବିକ୍ରମ
ନୁହେଁ । ଅର୍ଦ୍ଧଶତାବ୍ଦୀ ଅର୍ଥାତ୍ ସମଗ୍ର ଆର୍ଯ୍ୟବର୍ତ୍ତର ଅପ୍ରତିଦ୍ଵନ୍ଦ୍ଵୀ ସମ୍ରାଟ,
ପରମେଶ୍ଵର, ଧାର୍ମିକପ୍ରବର ବିଜୟାଦିତ୍ୟ ମଧ୍ୟଯୁଗର ଉନ୍ନତ-କଲ୍ପଦ୍ରୁମ
ଅଟନ୍ତି । ତାହାଙ୍କ ରାଜତ୍ଵକାଳରେ କି ସାହିତ୍ୟ, କି ଜ୍ୟୋତିଷ, କି
ଆୟୁର୍ବେଦ, କି ଇତିହାସ, କି ଦର୍ଶନ, କି କୃଷି, କି ଶିଳ୍ପକଳା, କି
ବାଣିଜ୍ୟ ସକଳ ବିଦ୍ୟାର ଅସାଧାରଣ ଉନ୍ନତି ସଂସାଧିତ ହୋଇଥିଲା ।
ମାତ୍ର ପରତାପର ବିଷୟ, ତାହାଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଇତିହାସ ପ୍ରାୟ ନାହିଁ ।
ବିଜୟାଦିତ୍ୟଙ୍କ ଚରିତ୍ରବର୍ଣ୍ଣନାସୂକ ଯେ କେତେଗଣ ପ୍ରାଚୀନ ପୁସ୍ତକ
ଅଛୁ, ତାହା ଏବୁପ ଅତିରଞ୍ଜିତ ଏବଂ ଅମାନୁଷୀ ଘଟନାଗୁଣ୍ଠି ଯେ, ତାହା
ଉପରେ ବିଶ୍ଵାସ ସ୍ଥାପନ କରିହୁଏ ନାହିଁ । ସେଥିରେ ସତ୍ୟର ସତ୍ତା କା-
ମୌଳିକତା ଥିବା ପରି ପ୍ରକଟ ହୁଏ ନାହିଁ । ଜାତୀୟ ସାହିତ୍ୟରେ
ଏତାଦୃଶ ସତ୍ୟଗୋପନ ଏବଂ କାଳ୍ପନିକତାର ପ୍ରଚୁର ସାହିତ୍ୟର ପ୍ରାଣବାୟୁ
ପକ୍ଷର ବିଷମ ବିଷାକ୍ତ ଏବଂ ଘୋର ଅସ୍ଵାସ୍ଥ୍ୟକର । ଯାହାଙ୍କ ଯୋଗେ
ଭାରତଭୂମି ଚିରଗୌରବାନୁଷ୍ଠାନୀ ଯାହାଙ୍କ ଜୀବନର ପୂର୍ବ ଲଳିତ ସୁନ୍ଦର
ସାହିତ୍ୟ ପ୍ରାଣମୟୀ ରାଗିଣୀରେ କୌଟିକଶରେ ଗୀତ ହେବାର ବାଞ୍ଛନୀୟ;

ତାଙ୍କର ଜୀବନୀ ତମସାଜୁନ ! ଆତ୍ମମାନଙ୍କର ଜାତୀୟ କବି ଚିନ୍ତାମଣି ଏହି
 ଯୁକ୍ତି ଅନୁଭବ କରି ନାନା ପୁସ୍ତକ, ପତ୍ରିକା ଓ ଆଖ୍ୟାୟିକା ଅବଲମ୍ବନ-
 ପୁସ୍ତକ “ବିଷମାଦିତ୍ୟ” କାବ୍ୟ ପ୍ରଣୟନ କରିଅଛନ୍ତି । ସେ ଯହିଁରୁ
 ଯେତକ ଐତିହାସିକ ସତ୍ୟ ପାଇଅଛନ୍ତି, ତହିଁରେ ନିଜର କବି-କଳ୍ପନା
 ମିଶାଇ, କାବ୍ୟର ଅଙ୍ଗପ୍ରାଙ୍ଗ ଗଠନ ଏବଂ ମଣ୍ଡନ କରିଅଛନ୍ତି ।
 ଅନେକ ସ୍ଥଳରେ କବିଙ୍କର ଚିନ୍ତାମଣିଙ୍କର କଳ୍ପନା ବାସ୍ତବବଦ୍ୱୟ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷମାନ
 ହୁଏ । କାବ୍ୟର ଗୁଣାଗୁଣ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ମୁଁ କିଛି କହିବି ନାହିଁ । ସାହିତ୍ୟପ୍ରାଣ
 ବନ୍ଦନୀୟ ରାମଶଙ୍କର ରାୟ ମହୋଦୟଙ୍କ ଲିଖିତ ଭୂମିକା ସେଥିର ମାରବ
 ସାକ୍ଷୀ । ରେଣୁମାଧବ ଶ୍ରେୟକଣ୍ଠରୁ ବହୁକରଣ ରେଖା ନିର୍ଗତ ହେଲା ପ୍ରାୟ,
 ସେହି ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ଭୂମିକାରୁ କାବ୍ୟର ଅଶେଷ ଉତ୍କର୍ଷ ଆଭାସି ଉଠୁଅଛି ।
 ମେଘାସନ ପଦ୍ମତଣ୍ଡିରୁ ପ୍ରାକୃତିକ ଉତ୍କଳର ଦୂରଗୋଷ୍ଠ ଦର୍ଶନ,
 ପୁରୁଷୋତ୍ତମକ୍ଷେତ୍ରର ବର୍ଣ୍ଣନା ଏବଂ ବିଷମାଦିତ୍ୟଙ୍କ ନବରତ୍ନଶୋଭିତ
 ସଭାର ବର୍ଣ୍ଣନା ପ୍ରଭୃତି ପାଠ କଲେ ପାଠକବର୍ଗ କାବ୍ୟର ଉପାଦେୟତା
 ଅଲୋକରେ ଦୃଢ଼ୀଭୂତ କରି ପାରନ୍ତି ।

କଳାହାଣ୍ଡି ଅନ୍ୟପାଖ ଲଞ୍ଜିଗଡ଼ର ସାହିତ୍ୟପ୍ରେମିକ ପ୍ରତାପ-ପିନ୍ଧିତ
 ରାଜା ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଶ୍ରୀ ମାହେଶ୍ୱର ପ୍ରସାଦ ଦେବ ମହୋଦୟ ସ୍ୱତଃସ୍ପ୍ରିୟ
 ହୋଇ ଏହି ବିରାଟ କାବ୍ୟର ମୁଦ୍ରଣବ୍ୟୟ ପାଞ୍ଚଶତ ମୁଦ୍ରା ପ୍ରଦାନ କରି-
 ଅଛନ୍ତି । ଏହି ଦୁର୍ଲଭ ବଦାନ୍ୟତା ହେତୁ ସେ ଏକା ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟର
 ନୁହେଁ—ଉତ୍କଳ ଜାତିର ଧନ୍ୟବାଦଭଜନ ହୋଇଅଛନ୍ତି । କବି
 ମହୋଦୟଙ୍କର ପ୍ରତିମୂର୍ତ୍ତିସଦୃଶ ଗଂସିତ ରାଜା ମହୋଦୟଙ୍କର କୋମଳ
 କମଳୟ ପ୍ରତିମୂର୍ତ୍ତି କାବ୍ୟାଦ୍ୟରେ ସଂଯୋଜିତ ହେଲା ।

ବ୍ରହ୍ମପୁର, ଗଞ୍ଜାମ । } ଶ୍ରୀ ମାନ୍ୟତା ଗୋରାବୁଦ୍ଧ ପଟ୍ଟନାୟକ ।
 ୫ । ୯ । ୧୯୧୭ ।

ବିକ୍ରମାଦିତ୍ୟ ।

ପ୍ରଥମ ସର୍ଗ ।

ସ୍ବାଗତ ଅନ୍ତର ସ୍ବପ୍ନ ପୁରାତ୍ମମୟୀ,
ସୁଖ-ଦୁଃଖ-ଉନ୍ନେଷିଣୀ, କହ କୃପା ବହୁ
ରାଜର୍ଷି ବିକ୍ରମାଦିତ୍ୟ ପବିତ୍ର ଆଶ୍ୟାନ,
ଫେଡ଼ି ତବ ରଜାଜୟ ମହାରବନକା
ଦେଖାଅ ସେ ନାଟକର ପୁଣ୍ୟ ଅଭିନୟ ;
ଭବ-ଯଜ୍ଞବେଦିକାରେ ବସି ଗୁରୁସନେ
ଶିଖାଅ ସେ ଅଭିନୟ କରି ମୋତେ ଗୁଡ଼ ।

ଅମର କୌସ୍ତୁଭଭୂଷା ପୁଷ୍କରମାଳିନୀ ✽
କାମରତ, ଶାନ୍ତିମତୀ, ଭବେ ଅପ୍ରତିମା,
ତ୍ୟାଗୀହୀନାର ଉପାଦାନେ ହୋଇ ସେ ଗଠିତ,
ସୌଦାମିନୀ ପ୍ରଜ୍ଞ-ଜଳେ କରଅଛି ସ୍ନାନ

୧୩ ସର୍ଗ ।

ଦେବପ୍ରତିଷ୍ଠା ସେ କିବା, ସ୍ଵର୍ଗ-ସ୍ଵର୍ଗ,
 ଉପଯୁକ୍ତ ବ୍ୟବହାରେ କୃତେ ଦାଉ ଦାଉ ।
 ପ୍ରତି ଦ୍ଵାରେ ଗବାକ୍ଷରେ ଯାଉଁ କି କବାଟ
 ଶୁଭାଙ୍ଗୁ, ଦିଶେ ତାର ନେତ୍ରପଦ ପ୍ରାୟ,
 ଉଭା ବନ୍ଧୁ ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣସ୍ତମ୍ଭ ହୋଇ ଧାତୁ ଧାତୁ
 ଧର ରତ୍ନ ମେହେରାଗତୟ, ଶବ୍ଦଳିତ,
 ଝୁଲୁଛି ମାଣିକ୍ୟ ହାଣ୍ଡି, ମାଣିକ୍ୟର ଝାଡ଼,
 ଥୋପା ଥୋପା ଗଜମୁକ୍ତା ଗୁଞ୍ଜିତ ରୁଚିରେ,
 ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣ-ଶୀକର-ସିନ୍ଦୂର-ଶୀତ-ସମ୍ପର୍କ
 ଖେଳେ ତହିଁ ମନ୍ଦେ ମନ୍ଦେ, ବିଚର ସତତ
 ନନ୍ଦନର ପାଉଜାତ-ପୁଷ୍ପ-ପରମଳ ।
 ସେ ମହାସଭାରେ ମେଘ ମର୍କତ ଅସନ,
 ବିଦ୍ୟୁତ୍ ହିଁ ବିଜୟ କୁନ୍ଦଳ ଲତକା,
 ତାରାବଳି ପ୍ରଜ୍ଵଳିତ ରତ୍ନ ଉପାବଳୀ,
 ଚନ୍ଦ୍ର ଚନ୍ଦ୍ରଶାଳାରୁଲେ ରଜତ କଳସ ;
 ସ୍ଵର୍ଗ ପ୍ରଦର୍ଶନାରୁପେ ବିରାଜେ ସେ ସଭା,
 ଧରେ ଯାହା ଗର୍ଭେ, ତାହା ସକଳ ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣାୟୁ,
 ବିନଶ୍ଚର ପାର୍ଥିବତା ନାହିଁ ତହିଁ କିଛି ;
 ପବନ କୁଣ୍ଡାଣ୍ଡେ ମନା ଅଳ୍ପ ମିଶ୍ରଣ ।
 ଏସନ ସଭାରେ ଦିନେ ବିଜେ ବଜ୍ରପାଣି
 ଗଜଦନ୍ତ ସିଂହାସନେ, ଉପବିଷ୍ଣୁ ଦେବେ

ମେଘ-ମଣ୍ଡେ, ଯତକ୍ରତ ଦେବର୍ଷିଙ୍କ ସହ ;
 କରୁଛନ୍ତି ପିକକଣ୍ଠ ଗନ୍ଧର୍ବନକର
 ପଞ୍ଚମେ ସତାଳାପ ଝଙ୍କାର ବଲ୍ଲୀ,
 ନୃତ୍ୟେ ରତ ଅପ୍ସରାଏ, ଅଶେଷ ଠାଣିରେ ।
 ସେ ଦୃଶ୍ୟ ମଧୁର ବଡ଼, ପ୍ରାଣ ଉନ୍ମାଦକ,
 ଯେପନ ଚନ୍ଦ୍ର କାହାଣୀ-ମଧୁ-ପର୍ବନଶା ।
 ଆଶ୍ୟାରେ ଗନ୍ଧର୍ବସେନ ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କ କୁମର
 କଳ୍ପଥିଲେ ନୃତ୍ୟକଳା ସଭା ମଧ୍ୟେ ବସି,
 ସ୍ଵରାବତଃ ନାରାଦୁତ୍ୟ ଗୁଞ୍ଜଲ୍ୟ-ଉପାଦ୍ୟ,
 ଏକେ ସେ ଯୁବକ ହେଲେ ଚଳଚିତ୍ର ତହିଁ ।
 ବୁଝି ପାର ବଜ୍ରୀ ତାହା ଆକାର ଇଙ୍ଗିରୁ,
 ଉଠିଲେ ପ୍ରକୃଳ ଖରେ ସେତେ ଘୃଣାଭରେ,
 ବଳିଗଲ୍ଲ ତାଙ୍କ ନେତ୍ର ଦୁଃଖାସା ନେତ୍ରକୁ,
 ଭାଷିଲେ ତନୁଜେ ଗୁଞ୍ଜି ଆରକ୍ତଜନସ୍ତନେ,—
 ବସର, ନୋହୁ ତୁ ଯୋଗ୍ୟ ବସିବାକୁ ଏଥୁ,
 ଅପଦିତ କଲୁ ଆଜି ପୁଣ୍ୟ ଦେବସଭା,
 ହୋଇ ତୁ କାମାକ୍ଷ ମୂଢ଼, ପ୍ରାକୃତ ପ୍ରକାରେ
 ପାପ-ପଦେ ଦେବ-ଧର୍ମେ ଦେଲୁ ପୁଷ୍ପାଞ୍ଜଳି,
 ଏକେତେ ଅକରଣୀ ତୋର, ଅହୋ କି ଅଭୁତ,
 ହେଲୁ ନାହିଁ ଲଜ୍ଜା ତଳେ ସୁରଗଣ ପ୍ରତି,
 କିମ୍ବା ଭାତ ମୋହୋ ପ୍ରତି, ଧକ କୁଳାଙ୍ଗାର !

ସହେ ନାହିଁ ପାପଗୁଣ ପବନା ଅମର,
 ଅତଏବ ଆରେ ଦୁଷ୍ଟ ପାଶବ-ଆଶୁର,
 ଏହି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ତୁହି ହୋଇ ସ୍ୱର୍ଗରୁଦ୍ର,
 ରହ ଯାଇ ମର୍ତ୍ତ୍ୟପୁରେ ଖର ରୂପ ଧରି ।
 ଶୁଣି ଏ କଠୋର ଶାପ ମୁରନରସୁନୁ,
 ଭୟେ କର୍ମ ଅରହର, କୃତାଞ୍ଜଳପୁଟେ
 ନିବେଦିଲେ ଦିତ୍ତପଦେ କରୁଣେ କାନ୍ଦରେ,—
 ଅଜ୍ଞାନ ବାହୁତ ମୁହଁ, ପିତା, ଦୁଶଗୁର,
 ମାତା ତୁମ୍ଭେ କ୍ଷମାମୟ ପିତା, ପୁତ୍ର ପ୍ରତି
 ଦିତ୍ତସ୍ନେହ ନୈସର୍ଗିକ ଚିତ୍ତ, ପିତାପାଶେ
 କ୍ଷମଣୀୟ ଆତ୍ମଜର କୋଟି ଅପରାଧ,
 ଘଟେ ସୁଦ୍ଧା ଅତବଡ଼ ଧୀମାନ ଜନର
 ସ୍ଥଳନ ଏ ଭବେ ପଦ, କି ଶୁଭ କା ଏଥୁ
 ମୋ ଭଲ ଚରଣମତି ଅଜ୍ଞ ବାଳକର ?
 ଜାଣୁ ଜାଣୁ ଏହା, କଲ ସିନା ଦୟାମୋତେ
 ଡାକ ଦୁଶାଶୟାନଲେ, ଅହୋ କି ଯଦୁଣୀ !
 ବର ଏହାଠାରୁ ଶ୍ରେୟଃ ଶିରେ ବଜ୍ରାଘାତ,
 ସଦ୍ୟ ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ ତାହା ମୋହୋ ଦୁଷ୍ଟରେ ।
 ଦିତ୍ତଦେବ, ଶୁଣିଛି ମୁଁ ମର୍ତ୍ତ୍ୟର ବେଢ଼ର
 ନିର୍ମମ, ନିଷ୍ଠୁର, ନାହିଁ ତହିଁ ମୈତ୍ରୀ, ପ୍ରୀତି—

• ଅଭିଷେକ ଗୋବିନ୍ଦେ ।

ଅନାବଳା, ଜଳେ ଖରେ ସ୍ୱାର୍ଥ-ହୃଦାଶନ,
 ପୁଣି ତାହା ବିପଦିତ ଦ୍ୱେଷ-ହଂସା-ବିଷେ ;
 ଯେହୁ ଧର୍ମ ଅପଳାପ ଭୁମି, ନାହିଁ ଯହିଁ
 ସାମ୍ୟ-ସୁଧା, ଝରେ ନାହିଁ ସ୍ନେହ-ମହାକଳା,
 ଦୂଟେ ନାହିଁ ପୁଣି ଆହା ଶାନ୍ତ- ପାରିଜାତ,
 ସେ ଅସ୍ୱର୍ଗରୂପେ ପିତୃ, ଯିବାକୁ ସବିଧା
 ନ ବଳେ ମାନସ, ହୁଏ ମହାଭୟ ଜାତ,
 ମାଗୁଛି ଏ ଭକ୍ତା ତେଣୁ, ପ୍ରକାଶି କରୁଣା
 କର ଶାପମୁକ୍ତ ଏହି ହୃଦୟର ସୁତେ ।
 ଅଶ୍ରୁସିନ୍ଧୁ କାତରକୁ ଶୁଣି ପୁନଶ୍ଚାର
 ଗନ୍ଧବସେନର, ହେଲେ ଦୟାହୀନଦୟ,
 ଝିମିଟେ ✽ ମିଳାଇଗଲା ସେ ଦୁଃଖର ବୋଧ;
 ଅଳ୍ପକ୍ଷଣସ୍ଥାୟୀ ସିନା ମହତର କୋପ,
 ଜଳର ଉଷ୍ମତା ପ୍ରାୟ, କୋପ ନୁହେଁ ତାହା,
 କେବଳ କୋପର ଛଳ, ଅବ୍ୟର୍ଥ ବର ସେ
 ଦୁର୍ଜୀବ ଦମନ ପକ୍ଷେ, ଅତ୍ୟନ୍ତ ଏ ନୁହେଁ ।
 ଭାଷିଲେ ସହସ୍ରାମ୍ବକ କୋମଳ ବଚନେ—
 ବସ, ଆସେ ନାହିଁ ଫେର କାହିଁ କେଉଁ କାଳେ
 କହିଗଲା କଥା, ତଥା ବହିଗଲା ପାଣି,
 ହସ୍ତରୂପ ଖର ଆଉ ନ ଆସେ ହସ୍ତକୁ ;

* ମୃତ୍ୟୁବରେ ।

ହେବ ନାହିଁ ପଣ୍ଡା ବାବୁ, କଟକ ମୋହର,
 ଫଳକ ନକର * ତାହା । ଏକା ଜଗଦ୍‌ବିତା
 କୁକର୍ମର ଦଣ୍ଡଦାତା, ବିହଲେ ସେ ତୋତେ
 ମୋହୋଦ୍‌ଦାସ ଶାସ୍ତି, ମୁହଁ ନିମିତ୍ତ ମାତର ।
 ହେବ ନାହିଁ ଶ୍ରେଣିକାକୁ ଏ ଅଭିସମ୍ପାଦ
 ଚିରଦିନ ତୋତେ, ସାଥେ ହେବୁ ତୁ ମାନବ,
 ଦିବସେ ଗର୍ଦ୍ଭର ରୂପ ଧରିବୁ ଆବର,
 କିଛିକାଳ ଏହିପରି ରହିବୁ ମର୍ତ୍ତ୍ୟରେ;
 ଆସ ନଗରର ରାଜା ପରମ ଧାର୍ମିକ,
 ଧରନ୍ତି ସେ ଧାର ନାମ, କରବେ ସେ ଯେକେ
 ଭସ୍ମୀଭୂତ ତୋର ଏହି ଗର୍ଦ୍ଭର ଶରୀର,
 ଶାପମୁକ୍ତ ହୋଇ ତେବେ ଆସିବୁ ମୋ ପାଖେ;
 ସହିବାକୁ ଦୁଃଖ କେବେ ନ ହେବୁ ବିମୁଖ,
 ନାହିଁ ତ ସୁଖର ସାଧ ସୁଖ ଭସ୍ମୀଦଳେ,
 ଦୁଃଖର ତା' ସାଧ, ଦୁଃଖ ସୁଖଠାରୁ ଶ୍ରେୟଃ,
 କରେ ଦୁଃଖ ଚରଣକୁ ବିଶୁଦ୍ଧ ନିର୍ମଳ,
 ଦୁଷ୍ଟି ଆଦିଳ ଜଳେ ସ୍ପଟିକାଣୁ † ଯଥା ।
 କ୍ଳେଷ ଏକା ଜୀବନର ପ୍ରବଣ ବିକାଶୀ,
 ଭାଙ୍ଗି ଦେଇ ଜୀବନର ଗମନସୋପାନ,
 ଗଡ଼ ଦିଏ କର ତାକୁ ଅନନ୍ୟ ସୁନ୍ଦର ।

• ନିଶ୍ଚୟ । † ପ୍ରଚେତ୍ସନାମ ପିଞ୍ଜରୀ ।

ପ୍ରଥମ ସର୍ଗ ।

ନରକନ୍ତେ ଆଶଶ୍ରୁକ, ସେହି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ
ଶସି ଅଭିଶପ୍ତ ସ୍ୱର୍ଗ, କ୍ଷୀଣପୁଣ୍ୟ ଯଥା,
ପୃଥିବୀ ଘରଣେ ହେଲେ ପ୍ରାପ୍ତ ଖରବେର;
ତହିଁ ଯାଇ ଧାରାସାଗରୀ ହୋଇ ଉପସ୍ଥିତ,
ରହିଲେ ବିରସମନେ ଜୀବନ୍ତ ପ୍ରାୟ,
ନିବସନ୍ତ ରାତି ନିତ୍ୟ ନରରୂପେ ଗ୍ରାମେ,
ଦିବସେ ଗର୍ଭଭରୁପେ ଏକ ସରୋବର ।
ଅଶୁଭ ସମୟ ଆସେ ଦୁରଙ୍ଗଗତିରେ,
ମାତ୍ର ଯାଏ ମୃତ୍ୟୁ ଅତି, କମଳ ଯେସନ,
ଅଟେ ଏହା ପ୍ରକୃତିର ଶାଶ୍ୱତ ନିୟମ ।
ଏହିରୂପେ କିଛିକାଳ ହୋଇଗଲା ଗତି;
ଭରୁଥାନ୍ତ ଅନୁକ୍ଷଣ ବିପନ୍ନ ବାସର,
କେମନ୍ତେ ଭେଟିବି ଯାଇ ଧାରା ନଗରୀରେ,
କେତେଦିନେ ହେବ ଅବା ଦୁର୍ଗତି ମୋତନ,
ହୋଇ ଦେବରାଜପୁତ୍ର, କୃତକର୍ମ ବୋଧେ
ହରାଇ ବସିଲି ହାୟ କେତେ କଢ଼ପଣ,
ଜନ୍ମ ଦେବ ଔରସରୁ, ଦେବ ଦେହ ବହୁ
ଲଭିଲି ପଶୁରୁ ଏବେ, ଧୂଳି ମୋ କରଣି ।
ଅହୋ, କି ଶ୍ୱାସଣ ଶୟି ଦୁରନ୍ତ ଯୌବନ !
କରେ ନିତ୍ୟ ଅମ୍ଭୁଷ ପାନ ଚରଣ ସହିତ,
ଯଦ୍ୟପି ଆକୃତିବନ୍ତ ହୋଇଥାନ୍ତା ସେହି,

ଦିଅନ୍ତି ସମ୍ପ୍ରତି ତାକୁ ଅନଳେ ନିକ୍ଷେପି
 ଏହିପରି ଭରୁ ଭରୁ କେତେକାଳ ପରେ
 ନିୟତି ଘଟାଇଦେଲୁ ଶୁଭଯୋଗ ଆଣି ;
 କରେ ଆନନ୍ଦନ ଯଥା ଜୀବନେ ସେ ଦୁଃଖ,
 ତଥା ସୁଖ-ସୁଧା ସୁଖା ଦାତବ୍ୟ ତାହାର ।
 ଦେବେ ଦିନେ ଦିପ୍ତ ଜଣେ ବାସର ଶୈଶବେ ✽
 ପ୍ରବେଶି ମଦବାସୁନ୍ନ-ନିବାସ-ତଡ଼ାଗେ,
 ସ୍ନାନ ଚର୍ଚ୍ଚଣାଦି ଶେଷେ ବାହୁଡ଼ିବାବେଳେ
 ସମ୍ବେଧୁ ତାହାଙ୍କୁ ଐନ୍ଦ୍ରି, ଜଳଶର୍ଚ୍ଚେ ଥାଇ
 ଭାଷିଲେ ଏସନ ନମେ—ମର୍ତ୍ତ୍ୟଦେବ, ହେଉ
 ମଙ୍ଗଳ ରୁମ୍ଭର, କର କିଛି ଉପକାର
 ମୋର, ପର ଉପକାରେ ମିଳେ ଯେ ସୁଫଳ
 ସୁଧାମୟ, ଥିବ ରୁମ୍ଭେ ତାହା, ସୁବିଦିତ
 କି କହୁବି ଅଧିକ ମୁଁ, ସେହୁ ତ ସିଦ୍ଧିବ ;
 ଧନ୍ୟ ସେ, ଝରେ ନା ନେହୁ ଅଶୁ ଚରଦୁଃଖେ,
 ସେହୁ ଅଶୁ ନିଶ୍ଚୟ ସ୍ୱର୍ଗ ମଳାକିନୀ ଧାର ।
 କହୁ ନାହିଁ ଧାରେଶ୍ୱରେ କହୁ ଅନୁକ୍ରମ,
 ମୋହର ଏ ବାଣୀ—ମୁହିଁ ଦେବରାଜ ସୁତ,
 ନାମ ମୋ ଗନ୍ଧର୍ବସେନ, ପିତୃ ଅଭିଶାପେ
 ରହୁଛି ମୁଁ ତାଙ୍କ ରାଜ୍ୟେ ଅସି ବହୁଦିନୁ

• ପ୍ରାୟୋଗରେ ।

ଏହି ସରୋବର ମଧ୍ୟେ, ସ୍ୱୀୟ କନ୍ୟାଦାନେ
 କରନ୍ତୁ ସେ ଯଥାଯୋଗ୍ୟ ସମ୍ମାନିତ ମୋତେ ।
 ତଥାସ୍ତ ଉଦାର ହିଜ, ଯାଇ ଯଥାକାଳେ
 ନିବେଦିଲେ ଏ ବୃତ୍ତନ୍ତ ନରବର ଧାରେ ।
 ଶୁଣି ଗାଏ ଏ ଅଭୁତ ଅଶ୍ରୁତ ସମ୍ବାଦ,
 ହେଲେହେଁ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ, କଲେ ନାହିଁ ଅବିଶ୍ୱାସ,
 ଜାଣନ୍ତୁ ସେ ଏ ଦୁର୍ଜ୍ଜେୟ ଚିତ୍ତମ ସଂସାରେ
 ନୁହେଁ କିଛି ଅସମ୍ଭବ, ଏ ତ ରହସ୍ୟର
 ରଙ୍ଗଭୂମି, ନାହିଁ ଏଥି କେଉଁ ଅଭିନୟ ?
 ବାର୍ତ୍ତବ୍ୟ ବିପ୍ରେ ଦେନି ତହୁଁ ଧାୟିଣୀ,
 ହେଲେ ଉପସ୍ଥିତ ସେହି ପୁଞ୍ଜରଣୀତରେ ।
 ଅନନ୍ତର ଉଚ୍ଚକଣ୍ଠେ କହିଲେ ବ୍ରାହ୍ମଣ—
 ହେ ଗନ୍ଧର୍ବସେନ, ବିଜେ ନୃପମଣି ଏଥି,
 ଅଛି ଯା ବକ୍ରବ୍ୟ ତବ ବଖାଣ ସହର ।
 ଉଠିଲୁକ ଧରକ୍ଷଣେ ଜଳଗଣି ଭେଦ
 ଏସନ ଭାରତୀ—ନୃପ, ଇନ୍ଦ୍ରପୁର ମୁହିଁ,
 ନିବେଦିଛି ମୋ ଅଭାଷ ପୁରୁ ଶ୍ରମରେ
 ଏହି ଦ୍ୱିଜଦ୍ୱାରା, ହୁଏ ଯଦି ମନୋମାତ
 ତାହା, ତେବେ କର ସେହି ଶୁଭମହୋତ୍ସବ ।
 ଉତ୍ତରଲେ ଭୂପ—ଯିବି କିରୁପେ ବିଶ୍ୱାସ
 ରୁମ୍ଭେ ଇନ୍ଦ୍ରପୁର ବୋଲି, ଗଢ଼ି ଦେବ ଯେବେ

ଅଜ୍ଞ ଶ୍ରୀ ମଧ୍ୟେଏକ ଲୌହମୟ ଗଡ଼
 ଏହି ସ୍ଥାନେ, ଘର୍ବେ ଦଶ କୋଶ, ପ୍ରସ୍ଥେ ତଥା,
 ଉତ୍ତରରେ ତନ କୋଶ, ସପତ୍ତଶ, ତେବେ
 ବୁଝିବି ଯଥାର୍ଥ ରୁମ୍ଭେ ମହେନ୍ଦ୍ର ଜନମ୍ଭ ।
 କୋଇଲେ ବଜ୍ରୀଜ ତହୁଁ, ହେଉ ତେବେ ଶ୍ରୀଏ,
 ଯାଅ ଅଜ୍ଞ, କାଲି ଆସି ଦେଖିବ ପ୍ରଭାତେ ।
 ଶୁଣି ଏହା ନରନାହା ବାହୁଡ଼ ନଗରେ,
 ଫରଦନ ପ୍ରତ୍ୟୁଷରେ ଆସି ସୁନରପି
 ହେଉଲେ ଅଭୁତ ଦୃଶ୍ୟ, ହୋଇଛୁ ନିର୍ମିତ
 ଦୁର୍ଗ ସୁନର୍ଦ୍ଦେଶ ମତେ, ଅଧିକକୁ ତାହା
 ବିମଣ୍ଡିତ ସଜୋଗତ ଭାବେ । ଆତ୍ମସୀ ଭିତ୍ତିକା
 ପିନ୍ଧିତ ପୁରଟ-ପତେ * ଟଙ୍ଗା ତହିଁ କେ ତେ
 ଚନ୍ଦ୍ର, — ପ୍ରକୃତର ଦିବ୍ୟ ସାମୟିକ ରୂପ,
 ଶୁଭଦିଗେ ସଜେ ଶୁଭୁ ସୁଦିଶାଳ ଦ୍ଵାର,
 ଖୋଦିତ ଉତ୍ତରେ ତାର ଦଶ ଅବତାର,
 ଚଣ୍ଡୀମୁଖ, ସମାୟୁଗ, ଭରତ ଘଟକା,
 ଭୂତଳେ ଅଭୁଳ ସେହି ଆଲେଖ୍ୟ ମହୁମା,
 କୃତ୍ରିମ ସେ, ମାତ୍ର ଦିଶେ ନୈସର୍ଗିକ ପ୍ରାୟ ।
 ଦ୍ଵାରେ ଦ୍ଵାରେ ଲମ୍ବମାନ ଜାଲି-ଯବନିକା,
 ଝଟକେ ତହିଁରେ ଥୋପା ଥୋପା ହୀରା-ମାଳା—

* ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣ ପତ୍ତରେ ।

ମୋତ-ମାଣିକ୍ୟାଦି ରତ୍ନରାଜ, ଝଟକେ କି
 ପ୍ରାତେ ହିମକଣିକିତ ଲୁଗାତନ୍ତୁ ଜାଲି.
 ବଳାରୁଣ ରକ୍ତ ପୀତ ମିଶ୍ରିତ କରଣେ ।
 ବିସ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ପରଶା ପୁଣି ନିର୍ମଳ ସଲିଳେ,
 ଉଠି ଶୁଦ୍ଧ ଶୁଦ୍ଧ ଗୀତୀ ମନ୍ଦ ଗନ୍ଧବଦ୍ଧେ
 ଦେଉଅଛି ଶିର ଘିଟି ଦୁର୍ଗ ପାଦତଳେ ।
 ଅବଲୋକି ପ୍ରଜାପାଳ ଏସନ ନବର
 ଅପୁଷ୍ପ, ଭବିଳେ ଅହୋ, କେଡ଼େ ଅମାନ୍ୟତା
 କଳ୍ପନା ଅଗତ ଦିୟା ହେଲ ଅତି ମୋର
 ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷେ ଗୋଚର, ଯାର କ୍ଷମତା ଏ ଭଳି
 ଅଲୌକିକ, ନୁହେଁ ସେହୁ ଦୁର୍ବଳ ମାନବ
 ପ୍ରକାଶ୍ୟ ଆହ୍ୱାନି ତହୁଁ ଭାଷିଲେ ମଧୁରେ—
 ହେ ଗନ୍ଧବସେନ, ରୁମ୍ଭେ ମହେନ୍ଦ୍ରବିଜୟ,
 ଅନୁକୂଳ ସାକ୍ଷୀ ତାର ତବ ଏ କରଣୀ ।
 ଭୁଟିଲ ସନ୍ଦେହ ମୋର, ହେଲି କୃତସତ୍ୟ,
 ବରବ ଜାମାତୃପଦେ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ନିଶ୍ଚୟ;
 ହେଉଛି ବିଦାୟ ଆଜି, ଶୁଭଲଗ୍ନ ବୁଝି
 ବିବାହ ସମ୍ବାର ସହ ଆସିବି ସହର ।

ଅନନ୍ତର ନିରୁଦିତ ବିବାହ ଦବସେ
 ରଥାଇ ଉତ୍ସବ, ରାଏ ପାଣି ମିଶି ସହ

ବିଜେ ହେଲେ ପଟୁଆରେ, ପୁରନାସୁକ୍ରାନ୍ତ
 ଚଳିଲେ ଜେମାକୁ ଘେନ ଶିବିକା ଆସେହି ।
 ବାଜିଲ ମଙ୍ଗଳବାଦ୍ୟ, ଉଡ଼ିଲ ନିଶାଣ,
 କୃତ୍ରିମ ଉଦ୍ୟାନଶ୍ରେଣୀ ମୋହନ ମାଧୁରୀ
 ରାଜିଲ ଦ୍ଵିପାଶେ, ମଧ୍ୟେ ଧାର ନରପାଳ
 ଚଳିଲେ ମଣ୍ଡିତମନ୍ତ୍ର ବାରଣେ ଆସେହି ;
 ଗୁଲିଲ ପୁରତେ ଛନ୍ଦ, ତରସ, ଆଡ଼େଣୀ
 ମଣିମୟ ; ସୃଷ୍ଟିମୟ ରାଜଦଣ୍ଡ ଟେକ
 ଗୁଲିଲ ଖୁଣ୍ଟିଆ, ଘୋଷି ଉତ୍ତେ ଘନ ଘନ
 “ରାଜ ବିଜେ, ରାଜ ବିଜେ,” ଦୋଳିଲ ଶୂନ୍ୟ,
 କୁଟିଳ-କୁହୁତ ଖଡ଼୍ଘ, ମଧୁରେ ସଧୀରେ ।
 ମିଳିଲେ ସକଳେ ଯାଇ ପୁଷ୍କରିଣୀ ଖରେ
 ସେହି ହିରଣ୍ୟ ଗୁରୁ ମଧ୍ୟେ, ହେଉ ତାର
 ସୁଧାବୋଳା ମଧୁରମା, ଅଦୃଶ୍ୟପୁରୁଷ,
 ମଣିଲେ ବିସ୍ମୟ ମିଶା ଆନନ୍ଦ ଅନ୍ତରେ
 ନିଶ୍ଚୟ ଏ ସ୍ଵପ୍ନ ସୁର୍ଗ । ଅଜିତ ତହିଁରେ
 ହେମନ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣିତସ୍ଵେ ଶୁଭଶ୍ରେଣୀ କାବଳୀ,
 ଅଜିତ ଦୟାଦ୍ରୁ ହୃଦେ ଚରଦୁଃଖ ଯଥା ।
 ନୁହେ ମାନବର ସାଧ ଏ ପୁରାଣମୀଣ,
 ଏଉପଅମରପୁରା ମର୍ମାଣ ଯଦ୍ୟପି
 ହୋଇଥାନ୍ତା ସାଧାମୂର୍ତ୍ତି ନରର, ତେବେ ସେ

ଲଭିଥାନ୍ତା ଦେବଲୋକ ଉଦ୍ଧରେ ଆସନ ।
 ବସିଲୁ ବିବାହ ସଭା ମଣ୍ଡିତ ମଣ୍ଡପେ,
 ଉପବିଷ୍ଣୁ ନୃପ ସହ ବିବାହ ଯାନ୍ତି ଏ ।
 ଯଥାଯୋଗ୍ୟ ସ୍ଥାନେ, ଦେଉ ରତ୍ନମୟ କେଶ
 ବସିଗଲେ କୁଣ୍ଡାସନେ ବ୍ରହ୍ମା ପୁରୋହିତେ
 ଆବର ବରଣୀ ବିପ୍ରେ କୁଣ୍ଡବହୁ କରେ,
 କେନ୍ଦ୍ର ଅବା ଶୁଭ, ସୁଚ, ପାଠପୋଥି ଧରି ।
 ବାଜିଲୁ ମଙ୍ଗଳ ବାଦ୍ୟ, କମ୍ପୁତକୁ ଘୋଷେ
 ଅମୁପତି ଯଥା—ସ୍ଥୁଳ ଅବିଚ୍ଛିନ୍ନ ସ୍ଵରେ;
 ମୁଦ୍ରମୁଦ୍ରଃ ହୁଳାହୁଳୀ, ସେ ଶବ୍ଦ ସାଗରେ
 ସୁଜିଲୁ ଲହରୀମାଳ, ଉଡୁଳିଲୁ ଦିଗ ।
 ଜଣାଇଲୁ ପାଟିଯୋଷୀ * ଗଣି ଶୁଭବେଳା
 ନୃପତି ଶ୍ରୀମୁରେ, ତହିଁ ଶବ୍ଦ ଆଦେଶିଲେ
 ପୁରୋହିତେ, ଆନୟନେ ଦେବେନ୍ଦ୍ରକୁମାରେ ;
 ମିଳି ସରୋବରତରେ ସଦୃଶ ପୁରୋଧା
 କହିଲେ ସମୋଧୁ ଉଦେ—ହେ ଶକ୍ତବଂଶଧନ,
 ଉପସ୍ଥିତ ଲଗ୍ନ, ଆସ ବିବାହ ମଣ୍ଡପେ ।
 ଅନନ୍ତର ଉଠି ସବୁ ଶରଣ ଗର୍ଭର
 ଛଳାନ୍ତ ଶରୀରେ ହେଲୁ ଉପସ୍ଥିତ ଶରେ
 ସଭା ମଧ୍ୟେ ; ଦେଖି ତହିଁ ତୌର୍ଯ୍ୟସିକଲିଳା,

ନିନ୍ଦା ଅଂସେ ମୁଖ, କଲ୍ଲ କର୍କଶ ଆଗବେ
 ସଂଦୃବୋଽଧ ଖୁଞ୍ଚିତୁରୀ ସଙ୍ଗୀତ ଆଳାପ ।
 ଅବଲୋକ ଏ ଅଭୂତ ଅଶ୍ରୁତ ଘଟଣା
 ଗଣିଲେ ତାଟଙ୍କା ସବେ, ନୃପ, ସଭଜନେ,
 ମାନ୍ବ ନିଷ୍ଠୁର ଶବ ଭଜିଲକ ସଭା,
 କିଛିକ୍ଷଣ ପରେ ସେହି ମାରକତାହୋଡ଼େ
 ଉଚ୍ଛ୍ଵାଳ ଦ୍ଵାସ୍ୟାସିଉଠିଲ ଉଭାସି,
 ପୋତଲେ ତଳକୁ ମଥା ଲଜ୍ଜାବଶେ ଶାଏ ।
 ନ କହିଲେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷରେ କେହି କିଛି ଭୟେ,
 ମାଧି କଲେ ବହୁ ବ୍ୟଙ୍ଗ ଲଘୁତମ ସ୍ଵରେ,
 କେ କହିଲା, ତିଜେ ଦେଖ ଇନ୍ଦ୍ରଜିତ ତଳେ
 ବରବେଶେ, କି ଶୋଭାରେ ଆହା ଏ ରୂପେ,
 ଦେଖି ଗୁହଁ ବରଝନ୍ତି ରଜା ଏ ଜାମାତା
 ଶଙ୍ଖୁଆଙ୍କ ଦାନାବୃତ୍ତା, କେ ବୋଲେ, ଏବର
 କୁରୁତ-ରୁଚିର, କିମ୍ବା ସୁନନ୍ଦ୍ୟ ସୁନ୍ଦର,
 ବିବାହେ ଏ ପୁରୁଷମଣି—ବର, ବାଦ୍ୟକାର ।
 ଅଶ୍ଵିନୀକୁମାର—ଜାଣି ସୁନ୍ଦର ସଂସାରେ,
 ମୃତ୍ୟୁ ନକ ସଂସାରଣ—ଗର୍ଦ୍ଦଶକୁମାର ।
 ବସିଥିଲେ ସଭାଗୁହେ ପୁରନାଶକ୍ରାନ୍ତ
 ଲୋକକରନ୍ତୁ ଅନୁରାଗେ, ଦେଖି ସେ ଗର୍ଦ୍ଦଭେ

ଉଠିଲେ ତମକି, ଗୁହଁ ଘରଘର ମୁଖେ
 ସବିସ୍ମୟେ, ଏହି କଥା ହେଲେ କହାକହି—
 ଅହୋ, କି ଅଶୁଭ, କିପାଁ ବିବାହକାଳରେ
 ଉପସ୍ଥିତ ଅମଙ୍ଗଳ ଧୁମକେତୁ-ଖର ?
 ସତେ କି ଏଶୋଭା-ସ୍ବପ୍ନ-ପ୍ରତିମାକୁ, ହାୟ,
 ଛନ୍ଦିବେ ଗର୍ଦ୍ଭର ପଦେ ଆମ୍ଭ ନରବର !
 ସୁଜଳ କି ବିହ୍ନି, ଶୋଭା-ସଜ୍ୟ-ପାଟସାଣୀ
 ଫୁଲେ ତୁଚ୍ଛ ଶାଢ଼ି ପାଇଁ, ଅବା ମଳୟୁକେ
 (ଦେବଭୋଗ୍ୟ) ଖଳ କାଳ ହଳାହଳୀ ଲାଗି ?
 ହା ବିଧାତଃ ! ତବ ପକ୍ଷେ କିବା ଅସମ୍ଭବ ?
 ଜେମାଭାଗ୍ୟେ ଏ ଲଜ୍ଜା-ଏ ଖବ୍ର ଉପହାସ
 କେଉଁ ପାପେ ଅବା ଶାପେ ? ହାୟ କି ବିପାକ !
 ରଖିଛ ତ ତୁମ୍ଭେ ଆହା ଶୋଭାଜୀ କମଳେ
 କଦର୍ଯ୍ୟ ଦୁର୍ଗନ୍ଧମୟ ପଙ୍କ ସହବାସେ,—
 ମିଶାଇ ମାଟିରେ ରହେ—ମୋତି ଶୁକ୍ତିକାରେ ;
 ନିହୁଛନ୍ତି ପୁଣି ଗଙ୍ଗା ପାପହା ସଲିଳେ
 ସର୍ପ, ଭେକ, ମଣ୍ୟ କୁର୍ମ କୁମ୍ଭୀର ମକରେ,
 କି ବୈଷୟ ଉପସ୍ଥିତ ଅଗ୍ରଚନ୍ଦେ ଅବା !
 ଲୁପିଲ ଜରଣ ଜଣେ, କିପାଁ ନନ୍ଦ ବିହ୍ନି,
 ଅଛୁ ଏଥୁ କିଛି ଗୁପ୍ତ ରହସ୍ୟ ନିହତ,
 ଏହିକ୍ଷଣି ଅବଶ୍ୟ ତା' ହେବ ଉଦ୍ଘାଟିତ,

ଆସେ ଯାହା ଅମଙ୍ଗଳରୂପେ, ହୁଏ ତାହା
 ମଙ୍ଗଳନିଦାନ ଶେଷେ, ଥାଏ ପୂର୍ଣ୍ଣସିନା
 କଷି ଆମ୍ଭେ ଅମ୍ଳ କଷାରସ, ମାନ୍ଦ ସେହ
 ରସ ହୁଏ ପରଶାମେ ଅମୃତ ସମାନ ।
 ଏ ଉଷ୍ଣରେ ଉପବିଷ୍ଣୁ ପଣ୍ଡିତମଣ୍ଡଳୀ
 କହିଲେ ସମୋଧୁ ନୃପେ, ଧାରାବଜ, ଏକ
 ଇନ୍ଦ୍ରପୁନି ? ପ୍ରତେ ହୁଏ ପ୍ରତାରଣା ପରି ;
 ଦେଖା ନାହିଁ କାହିଁ କେବେ ଏରୂପ ବିବାହ,
 ଶୁଣା ଅଛି ମାନ୍ଦ ପୂର୍ବେ ଉପକଥା ଏକ—
 ବିବାହ ଗର୍ଭର ଉଷ୍ଣେ, ଦେଖି ସେ ବିବାହେ
 ଗର୍ଭର ଉଷ୍ଣର ରୂପ, ହୋଇ କିମୋହିତ,
 ବୋଇଲ ଆହାରେ କିବା ଅପରୂପ ରୂପ !
 ତଥା ଉଷ୍ଣ ପୁଞ୍ଜ ଶୁଣି ଗର୍ଭର ଆରବ,
 କହିଲ କି ପୁଅ ସ୍ବର—କଣ୍ଠି ରସାୟନ !
 କିନ୍ତୁ ସେ ବିବାହ ଥିଲା ସବର୍ଣ୍ଣ ବିବାହ
 ପଶୁ ପଶୁ ମଧ୍ୟେ, କୁହେ ଏ ତାହା ସମାନ,
 ନର ପଶୁ ପରଶୟ କିମାଣ୍ଡର୍ଯ୍ୟ ଅହୋ !
 କିନ୍ତୁ କହେ ସତେ ଟେକି ଜାଣୁ ଜାଣୁ ରାଏ,
 ପୁଅପୁଣି ସ୍ବର୍ଣ୍ଣକୁମ୍ଭ ଦାନବ ହସ୍ତରେ ?
 ଅଦ୍ୟକାର ଏ ଘଟଣା ହେବ ଦିଘୋଷିତ
 ବହୁକାଳ କାଳ-କଣ୍ଠେ, ଆଜିର ଏ ଦିନ

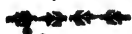

ଶ୍ରୀ ଚନ୍ଦ୍ରମଣି ମହାନ୍ତି ।

ନୋହିବ ପର୍ଯ୍ୟବସିତ ଷଷ୍ଠି ତମ ପଳେ, *
 ବହୁମୁଗ ବ୍ୟାପିବ ତା' ଘର୍ଷ ପରମାୟୁ,
 ଅନନ୍ତ ସମୟ-ସ୍ରୋତେ ଶେଳିବ ଯାବତ
 ଅତ୍ୟଭୂତ ଏ ଘଟଣା, ଦେଶକାଳାଘାତ,
 ସୁରଶୀର୍ଷୁ ଆଜ ଦିନ ଅନସ୍ତ ତାବତ ।
 ଗର୍ଭଭସ୍ମରୂପୀ ହିନ୍ଦୁ ଶୁଣି ଏ ବଚନ
 ହେଉ ପୁଣି ନୃପତିଙ୍କ ମୌଳ ଶବ, ହେଲେ
 ହତାଶ, ନ ହେଲେ ମାତ୍ର ହତାକାଂକ୍ଷ କଦା,
 ମରଯାଏ ଆଶା, କିନ୍ତୁ ଆକାଂକ୍ଷା ଅମର ।
 ହୋଇ ସେ ଘାସିତ ସେହି ଆକାଂକ୍ଷାମନ୍ତରେ
 କହିଲେ ସମୋଧି ତହୁଁ ଭାଗ ବେବାହକେ †
 ଚିନିତ ତରଳ-କଣେ, ସଞ୍ଜିତ ଭାଷାରେ—
 ନରପତି, କୃତସତ୍ୟ ନ କର ଅନ୍ୟଥା,
 ଯଦି ସୁ ନୃପତି ତୁମ୍ଭେ, ସତ୍ୟ ଅବତାର,
 ନ ଭୁଲ ନ ଭୁଲ ରାଏ, ସତ୍ୟର ମହିମା ;
 ଅକାର ଦହୁଡ଼ି—ସତ୍ୟ ; ଜଗତ-ନୟନ
 ରବି ଶଶୀ ଚିତରନ୍ତ୍ର ଯେ ମହା ଆଲୋକ,
 ସତ୍ୟର ଆଲୋକ ତାହା, ସ୍ଥିର ସୁଧାମୟ ।
 ସତ୍ୟ ସ୍ପର୍ଶ, ସତ୍ୟ ମୋକ୍ଷ, ଦେବତ୍ବ ଯେହୁଁ,
 ପୁଣି ସତ୍ୟ ସୃଷ୍ଟିସତ୍ତା, ସତ୍ୟ ସମ୍ପାଳନ

ମାନବର ଅବିଚ୍ଛିନ୍ନ ନିତ୍ୟ ଧର୍ମ-ବ୍ରତ ।
 ସତ୍ୟ ଦୃଢ଼ ସେରୁବନ୍ଧ ଭବ-ପାଶବାରେ
 ଶୋକ-ତାପ-ପାପ-ଦୁଃଖ-ଗୀତା ବିଘ୍ନଷଣ,
 ସତ୍ୟ ସତ୍ୟବାନ ଦେହେ ସୁରକ୍ଷା-କବଚ ।
 ଥିଲେ ପରିଜ୍ଞାତ ସତ୍ୟ-ଗୌରବ-ଗରମା
 ସାଧୁ ସୁଧର୍ମର, ଧର୍ମରାଜ, ସତ୍ୟରାଜ,
 ସନିବନ୍ଧ ଅନୁରୋଧେ ସୁଦ୍ଧା କୃଷ୍ଣକର,
 ସ୍ୱୟଂ କୃଷ୍ଣଗତପ୍ରାଣ, କୃଷ୍ଣଭକ୍ତବର,
 ନ ତେଜିଲେ ସତ୍ୟ କେବେ, “ଅଶ୍ୱତ୍ଥାମା ହତ”
 କହି, ଶେଷେ କହିଥିଲେ “କରେ କା ଗୁଞ୍ଜରେ,”
 କଳି ଦେଲେ ମିଥ୍ୟାବେଦ ସତ୍ୟ-ଅର୍ଗଳରେ,
 ସଶରୀରେ ସୁଗେ ସେହୁ ଗଲେ ସତ୍ୟ ହେତୁ ।
 ପରଧେୟ ବସ୍ତୁ ତୁଲ୍ୟ ଜାତ କଲେବର,
 ହୁଏ ଜୀବ ମାନ୍ୟାମାନ୍ୟ ଗୁଣାଗୁଣ ହେତୁ—
 ବସ୍ତୁହେତୁ ନୁହେଁ, ଅତଃ ଭଜ ମତ ନ୍ୟାୟ
 ନୁହେଁ ସୁସଙ୍ଗତ କେବେ ଦେହ ସମ୍ପର୍କରେ ;
 ମାତକୁ ବା କିପାଁ ଘୃଣା, ମାତର ମହିମା
 ଦୃଢ଼ ହେଁ ତ ସାମାନ୍ୟ, ତାହା ଅଗାଧ ଅସୀମ,
 ରଖେ ସିନା ବୃଷ୍ଟିବାର ସଞ୍ଚ ମାତ ଭୂମି ।
 ମୋର ଏ ସ୍ୱପ୍ନଭରା ପିତୃ ଅଭିଶାପୁଁ,
 ହେବି ସତ୍ୟ ହେଲେ ନର, ନକର ସନ୍ଦେହ ।
 ସ୍ୱର୍ଗସ୍ଥ ସକଳ ଜନେ ଶୁଣି ଏ ଭାଷଣ

ଉଚ୍ଚାରିଲେ ସମସ୍ତରେ ନିଶ୍ଚୟ ଏ ବାସନ୍ତ,
 ଛଦ୍ମରୂପୀ, ନୁହେଁ କେବେ ପ୍ରକୃତ ଗର୍ଭର,
 ସମ୍ଭବେ କି ପଶୁ ମୁଖେ ବିଶୁଦ୍ଧ ସ୍ୱପ୍ନ ?
 କର କନ୍ୟା ଦାନ ରାଏ, ପରହର ଦ୍ୱିଧା ।
 ବିଷମ ଦୁଃସ୍ୱପ୍ନ ଖେଦେ ନୃପତିଙ୍କ ମତି
 ଯାଇଥିଲା କାହିଁ ଭଡ଼ି, ନ ଜାଣନ୍ତି ସେହି,
 ମାତ୍ର ଏହି ଖରବୁରୀ ମାଘବେଳୁ ବାଣୀ
 ଆଣିଲା ଓହ୍ଲାଇ ତାକୁ ପ୍ରକୃତିରାଜ୍ୟକୁ ;
 ନଦୀ-ସଦୃଶ ମନ୍ଦିର ଶୁଣିଲା କି ଆହ୍ୱା
 ବର୍ଷାଦୁର୍ଗା ନବ ମେଘ ସାନ୍ନିଧ୍ୟ-ନିଃସ୍ୱନ ।
 ପଡ଼ିଲା ବିଷାଦ-ବନ୍ଧେ ଆଶାଲୋକ ରେଖା,
 କ୍ଷୀଣ ତାରାଲୋକ ଯଥା ଉଆଁସ ଅନ୍ଧାରେ ;
 ବାଜିଲା ଆଶାର ବର୍ଣ୍ଣା ପ୍ରାଣ-ବୃନ୍ଦାବନେ,
 ମଧୁରେ ମଧୁରେ, ଆହ୍ୱା, ସୁଧାସିନ୍ଧୁ ତାଳେ ।
 କୈରାବଣ୍ୟର ମହାଧାନ ବୁଟିଯାନ୍ତେ ଖରେ
 ଶୋଇଲା ନୃପତି ନେତ୍ରେ ଦୃଷ୍ଟିର ମୟୁଖ,
 ଆନନ୍ଦ-ଅମୃତଗତି ଖେଳିଲା ବଦନେ ;
 ଆଶା ଆଶ୍ୱାସିନୀ ଶକ୍ତି ତଡ଼ିଲା କ୍ଷଣକେ
 ମନୁ ଶୋକବୋଳାସୁତ, ତହିଁ ନବୋତ୍ପାଦେ
 ସମାପ୍ତି ଉଦ୍‌ବାହ ଫିସ୍ତା ରାଏ ଯଥାବିଧି,
 ଭର ହେଲେ ମହୋଲ୍ଲାସେ ଧନ ବିତରଣେ ।

ଦ୍ଵିତୀୟ ସର୍ଗ ।

ଅସ୍ତ୍ରୋନ୍ମୁଖ ରବି-ରଶ୍ମି-ରଞ୍ଜିତ ଧର ଧୀରେ
 ଅବତର ଦରୁ ସନ୍ଧ୍ୟା, ତାରକାଘଟିନୀ,
 ନିଶ୍ଚଳ ପ୍ରକୃତିର ଗୁରୁ ହାସ୍ୟଛଟା ।
 ସ୍ତରେ ସ୍ତରେ ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣଘନ ପ୍ରତୀକା ଗଗନେ
 ଶୋଭିଲେ, ଶୟାଳୁ ଯଥା ଆଗ୍ନେୟ ଭୂଜଗ,
 ରାଜେ ତରାବଳ ତହିଁ ଫଣୀମଣିରୂପେ,
 ହେଲେ କୃଷ୍ଣେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଶୂନ୍ୟ ଅକାର ପରଶେ,
 ମନୁଷ୍ୟଭୂତାନ ଯଥା ଦୁର୍ବଳ ମାନବେ
 ଅବଦ୍ୟା ସଙ୍ଗମେ । ସନ୍ଧ୍ୟା ଅଳଙ୍କାର ସହ
 ଡାଳିଲ ଗାନ୍ଧାର୍ଯ୍ୟଧାର ପ୍ରକୃତି ପରଶେ,
 ଗଭୀର ଆକାଶ ଦୃଶ୍ୟ, ଗଭୀର ଧରଣୀ,
 ସବୁ ଗଭୀରତାମୟ, ବାଜିଲ ଗଭୀରେ
 ଦେହାଳୟେ ଶଙ୍ଖ, ଆହା ପ୍ରକୃତି ତାପସୀ,
 ଉଜାରେ କି ଏକାକ୍ଷର ଓଁ କାର ମନ୍ତ୍ରର ?
 ସେ ପ୍ରଣବ ପୃଥ୍ବୀ କହୁ ସାହସବାଦ
 ବିଶାଳତା ବିଶେଷ ବିଶେଷ ପଦାଶ୍ରୟ ଦେବ

ମିଶିଗଲେ ମହୀରୁହେ ଅନନ୍ତ ତମିରେ,
ସନ୍ତାପ-ସାଗରେ ଲୀନ ଚିତ୍ତଶାନ୍ତ ଯଥା ।

ସନ୍ତାପେ ଗଳ୍ପବସେନ ଯାଇ କଷ୍ଟାନୁରେ
ତେଜ ପଶୁଦେହ, ଧର ଦେବଦେହ, ଆସି
ଉପସ୍ଥିତ ସଭା ମଧ୍ୟେ ; ମୁହୂର୍ତ୍ତ ଅନ୍ତରେ
ହେଲେ ଉପବିଷ୍ଣୁ ଯାଇ ନୃପତି ସକାଶେ ।
ବିରାଜେ ପାବନ ଯୌମ୍ୟ ଚନ୍ଦନମଣ୍ଡଳେ
ଦେବଦୁର ତବ୍ୟବିଭା, ମହୁମା-ମଣ୍ଡିତ,
ଉଠୁଛି ଆଭାସି ନେତ୍ରେ ଅମର ପ୍ରତିଭା ।
ମୁଖ-ପୁଷ୍ପ, ହାସ୍ୟ-ପୁଷ୍ପ, ଆହା କି ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ
ପୁଷ୍ପ ପରେ ପୁଷ୍ପବୃକ୍ଷି ହେଉଛି ସତତ ।
ଦେବପ୍ରଭା ପୁଣି ଦେବଦେହ ଯୌରଭରେ
ହେଲ ସଭା ସମୁଦ୍ଘୁଳ, ସ୍ଥିର ଧ୍ରୁବସିଦ୍ଧି ।
ହେଉ ସଭାଜନଗୁଣ ଏ ଦୃଶ୍ୟ ଅଭୁତ,
ଲଭଲେ ବିହସ୍ତ, ନୋହି ସନ୍ନିବିଧିଦ୍ରବ୍ୟ,
ଉଠିଲ ସଭାରୁ ରବି, “ଇନ୍ଦ୍ରପୁଂସ” ବୋଲି ।
ପୁରନାୟ ଗହଣରେ ବସି ରାଜବାଳା
ଅଙ୍କୁଥିଲ କି ଅଭୁତ ଦାରୁଣ ଶୋକର
କଳ୍ପିତ ଅରୁପ ଛବି, ଅନଶ୍ଚୁ ନୟନେ,
ହୁଏ ସିନା ନିଃସ୍ଵାସିତ ଶୋକାଗ୍ନି ଲେଉଟକେ,

ଯେ ଶୋକ ଲେଉଟକରେଧୀ, ଦୁର୍ବିଜୟ ଡାହା,
 ଯନ୍ତ୍ରଣାଦାୟକ, ଅହୋ, ଯମଦୂତ ପର ;
 ଦହେ ସେହୁ ଅନୁଷ୍ଠାନ ଅନ୍ତଃକରଣର
 ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନେ, ପାଦପେ ଯଥା କୋଟର ଅନଳ ।
 ଦୃଢ଼ତ୍ୱ-କପାଟ-ପୁଟ ଉଦ୍‌ଘାଟି କିଶୋରୀ
 ବିଷାଦର କି କରୁଣ ଦୃଶ୍ୟ ପ୍ରଦର୍ଶନେ
 ଇଚ୍ଛୁଥିଲ ମୁହୂର୍ତ୍ତଃ, ମାତ୍ର ମନୋମତ
 ଦର୍ଶକ ଅଭାବେ ବାଳା ରଖୁଥିଲ କଳି
 ଅତି କଷ୍ଟେ ସେ କପାଟେ ଯୈର୍ଯ୍ୟ-ଅର୍ଗଳରେ ।
 ପ୍ରବେଶନ୍ତେ ଏ ସମୟେ “ ଇନ୍ଦ୍ରପୁତ ” ଧ୍ୱନି
 ଶ୍ରବଣକୁହରେ ତାର, ତହିଁ ସେ ସଦୃଶ
 ଗୃହିଲ ଗନ୍ଧବସେନେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଗୃହାଣୀରେ,
 ଉନ୍ମୋଚ ଓଡ଼ିଶା ଶିରୁ ଆଦେଶ ଉଚ୍ଛ୍ୱାସେ,
 ଗୃହି ଯଥା ଫୁଲଗଣୀ ମଧୁପ-ମୋହିନୀ
 ପଲ୍ଲବେ ଆଦେଇ ଦେଇ ଅନନ୍ତ ଗଗନେ ।
 ଭବିଲ ସ୍ୱଗତେ ବାଳା, ଏ କି ସ୍ୱପ୍ନ ? ଯେବେ
 ସ୍ୱପ୍ନ, ତେବେ ସତ୍ୟଠାରୁ ସ୍ୱପ୍ନ ମହାୟାନ —
 ତେବେ ସ୍ୱପନହିଁ ସୁଖ, ଚେତନା ଯାତନା ;
 କିପି ସ୍ୱପ୍ନେ ଭ୍ରାନ୍ତ ଆଶ୍ୟା ପ୍ରଦାନେ ଫସାର,
 ହେଲେ ପଛେ ହେଉ ଭ୍ରାନ୍ତ, ମାତ୍ର ତାହାପରି
 ମଧୁର ସୁନ୍ଦର କିଛି ନାହିଁ ଜଗତରେ ।

ଉପବାସୀ ଚକ୍ର ତାର ଲଭିଲ ସହସ୍ରା
 ଅମୃତ ପାରଣା, ଗଲ ଶୁଣି ଆଶଙ୍କାର
 ତପ୍ତ ବୈତରଣୀ, ହୃଦେ ବହିଲ ପ୍ରଖରେ
 ଆଶା-ତୃପ୍ତି-ଆନନ୍ଦର ହି ବେଣୀ ପ୍ରବାହ ।
 ଦିଶୁଥିଲ ଯେ ଆନନ୍ଦ ନୈରାଶ୍ୟେ ମଳିନ
 ପ୍ରାକୃତ ଚନ୍ଦ୍ରକା ପ୍ରାୟ, ଭଜିଲ ସେ ଏବେ
 ପ୍ରସନ୍ନତା, ସଜ୍ଜବତା, ଯଥା କମଳିନୀ
 ହୋଇ ଘନସ୍ତମ୍ଭାମୁକ୍ତ ବାସର ଯୌବନେ,
 କରେ ଉପଲବ୍ଧ ପୁଣି ପୁଣି ମଧୁରମା ।
 ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ଯେଉଁ ଭାଗ୍ୟେ ଯାମପୁରୀ ଜେମା
 ଭାବୁଥିଲ ଅପି ଯାକୁ ବଳି ଦୁଃଖ ପଦେ
 ଲଭିବ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ, ଅହୋ ! ସେହି ଭାଗ୍ୟେ ଏବେ
 ଦେଖିଲ ମମତାମୁକ୍ତ ଗୌରବ-ନେତ୍ରେ,
 ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ବ୍ୟବସ୍ଥା-ଗ୍ରହେ ଏହା ମହାଧାରା—
 ଆଜି ଯେ ନିନ୍ଦ୍ୟ ; ସେ କାଲି ପ୍ରଶସ୍ତି-ପିହିତ ।
 ଅନନ୍ତର ଶଶବ୍ୟସ୍ତେ ଉଠି ନୃପମଣି
 ନଗନ ଜାମାଦିବରେ ଆଲିଙ୍ଗି ଆଦରେ
 ବଳି ଆନନ୍ଦାଶ୍ରୁ ସ୍ନେହେ ଚୁମ୍ବିଲେ ମସ୍ତକ,
 କ୍ଷମିବ ମୋ ଦୋଷ ବାବୁ, ଭାଷିଲେ ଧାରଣ,
 ପୋଷିଥିଲ ସନ୍ଦେହ ମୁଁ ମନେ ଭୁଲୁ ପ୍ରତି
 ପାପବୁଦ୍ଧି ଦୋଷେ, ଭୁଞ୍ଜି ଶୁଦ୍ଧ ନର ମୁହିଁ,

ଶୁଦ୍ର ମୋ ଦୁଃଖ, କାହୁଁ ପାରିବି ବା ବୁଝି
 ଦେବଲାଳା, ପଡ଼ିବ କି ଗୋଷ୍ଠିକ ସଲିଳେ
 ମହାକାୟ ପ୍ରକୃତର ମହା ପ୍ରତିରୂପା ;
 ଅବା ଚନ୍ଦ୍ର ପ୍ରତିବିମ୍ବ ନିଶ-ଦର୍ପଣରେ ?
 ଏହା ଶୁଣି ନରେଶ୍ୱର ଆନନ୍ଦବିହ୍ୱଳେ
 ଦେନି କନ୍ୟା ଜାମାତାଙ୍କୁ ମହାଆଡ଼ମ୍ବରେ
 ଯାହା କଲେ ସଦଳରେ ନଗରରମ୍ୟେ ।
 ପର ଦିନ ନରନାହା ଯୋରୁକ ସ୍ୱରୂପେ
 ଅପିଲେ କନ୍ୟାକୁ ବହୁ ଧନ, ରତ୍ନ, ଗଜ,
 ବାଜି, ଦାସ, ଦାସୀ ସହ ରମ୍ୟ ଅଙ୍ଗାଳିକା
 ଏକ, ବିମଣ୍ଡିତ ଦିବ୍ୟ ରାଜୋଚିତ ସାଜେ ;
 ରହିଲେ ଗଡ଼ବସେନ ରାଜକନ୍ୟା ସହ
 ସେ ଆବାସେ, ସୁଖମୟ, ପରମହରଷେ ।
 ପବନ ଦାମ୍ପତ୍ୟପ୍ରେମ-ମହାକିମ୍ବାସା
 ବହୁଳ ଦେନିଙ୍କ ଦୃଢ଼େ ଖରଡ଼ର ଭାବେ,
 ବୃଦ୍ଧି ଲଭି ଡମେ ଡମେ ସ୍ନେହ-ଅନୁରାଗ-
 ଶରୀ, ଦେନି ଦୃଢ଼-ସିଦ୍ଧି କର ଦେଲା ଏକ ।
 ବିଭିନ୍ନ ଶରୀର, ମାତ୍ର ଏକଇ ପରଶ,
 ଏକ ଆଳବାଳସ୍ଥିତ ମୁଗ୍ଧ ତରୁବର
 କାଳବଶେ ମିଶି କିବା ହୋଇଅଛି ଏକ
 କିମ୍ବା ଏକସୂତେ ଗୁଢ଼ା ଘୃଷ୍ଣ ମୁକୁତା,

ଅବା ଏକ ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ରେ ଲଗ୍ନ ଦୁଇ ତାର ।
 ବେନଙ୍କ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟେ ଥିଲେ ବେନଏ ମୋହତ,
 ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ବହୁବିକାଶ ଅଟଇ କେବଳ —
 ହୃଦୟ ଅନ୍ତର୍ନିହିତ ପବନ ପ୍ରୀତିର,
 ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ନାହିଁ ସାନ ବର ଭେଦ,
 ଏଣୁ ସେ ଦମ୍ପତି ସଦା ଅବଲେକୁଥିଲେ
 ପରସ୍ପର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟରେ ଅନନ୍ତ ବିଶ୍ଵର
 ଅନନ୍ତ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟରାଶି । ଜଣକ ହୃଦୟେ
 ଭିତେ ଯେବେ ଯେଉଁ ଭାବ, ପ୍ରତ୍ୟେକେ ତାହା
 ସେହି ଦଣ୍ଡେ ଆନ ପ୍ରାଣେ, ପ୍ରତ୍ୟେକେ ଯଥା
 ଦର୍ପଣେ ପଡ଼ିତ ଖରା ଗୁହ୍ୟଭିତରେ ।
 ଭାବ ଏକ ଆରେକକୁ ସ୍ଵଧର୍ମସହାୟ,
 ଜୀବନର ମହାସଙ୍ଗୀ ସ୍ଵପାର-କାନ୍ତାରେ,
 ଅର୍ଦ୍ଧ କଳେବର, ମଣୁଥିଲେ ପରସ୍ପର
 ନୟନ ସଙ୍ଗାଳ, ତଥା ଉଭେ ଉଭୟର
 ବଚନକୁ ମଣୁଥିଲେ ଶ୍ରବଣସଙ୍ଗୀତି
 ଆଦର୍ଶ ପୁରୁଷଧର୍ମେ ମିଶି ଉର୍ଜସ୍ଵଳ
 ଆଦର୍ଶ ରମଣୀଧର୍ମ, ମର୍ତ୍ତ୍ୟେ ସୁଜଥିଲୁ
 ଶାନ୍ତିର କୈକୁଣ୍ଠଧାମ ; ବିରାଜେ ଯେ ଗୁହ୍ୟେ
 ପବନ ଦାମ୍ପତ୍ୟ-ପ୍ରେମ ଅମର-ବାହୁଡ଼ି,
 ସ୍ଵର୍ଗ, ଶର୍ଥ, ତପୋବନ ନାମାନ୍ତର ତାର ।

ଏରୂପେ ଗନ୍ଧର୍ବସେନ ଶେପିଲେ ସମୟ,
 ଦିବସେ ଗର୍ଭଭା, ରାତ୍ରେ ନରରୂପ ଧରି,
 ନବଦମ୍ପତିଙ୍କ ସ୍ନେହ ସୌହାର୍ଦ୍ଦ୍ୟ ବନ୍ଧନ
 ହେଲେ ଫମେ ଦୃଢ଼ତର, ବଢ଼ିଲେ ମମତା
 ଅନୁଦିନ ପରସ୍ପର ପ୍ରତି, ତଳର୍ଶନେ
 ବଢ଼ିଲେ ଧୀରେ ଧୀରେ ସନ୍ତୋଷ ବିଶେଷ ।
 ଜାମାତା ଦେବକୁମାର, କନ୍ୟା ନାରୀଦେବୀ,
 କି ଅମୃତ ଦୃଶ୍ୟ ଦେବ ଦେବୀ ସମ୍ମିଳନ !
 କଥବା ସେ ସ୍ଵପନର ପ୍ରେମ-ପକ୍ଷିଯୁଗ
 ବିଳସନ୍ତ ସ୍ଵପନର ପ୍ରେମ-କୁଲସ୍ପରେ ;
 ପୁକୁଥିଲେ ଯଥା ଜେମା ପତି ପଦାମ୍ବୁଜ
 ଭକ୍ତି-ପାଦବତ୍ୟ-ଫୁଲେ, ତଥା ଦେବପତି
 ଡାକ୍ତୁଥିଲେ ପ୍ରାଣେ ତାର ପ୍ରଣୟ-ଆଶୀର୍ଷ-
 ଧାରା, ଅନାବଳ, ପୁଣି ଶୀତଳ ମଧୁର ।
 ଦୁଃଖର ଗୁଣ-ରଣ ଦୁହେଁ ଗୁଣ-ଧନେ
 ଦେଉଥିଲେ ଶୁଦ୍ଧ ସଦ୍ୟ, କର ଦ୍ଵିଗୁଣିତ ।

କଳ୍ପପୁଷ୍ପ ଓରସରେ କିଛିଦିନାନ୍ତରେ
 ହେଲେ ଉପପତ୍ନୀ ଗର୍ଭ ପୁଣି ଏକ ଜାତ,
 ସୁନ୍ଦର, ଲକ୍ଷଣବନ୍ତ, ଆଦରେ ଜନକ
 ଦେଲେ ନବଜାତ ଶିଶୁ ନାମ ଭର୍ତ୍ତୃହର ।

ଗଣି ଶିଶୁ ଜନ୍ମଲଗ୍ନ ପ୍ରାଣୀ ଗଣେକ
ବୋଇଲେ ଏ ହେବ ମହାପ୍ରତିଷ୍ଠା-ପିନ୍ଧିତ ।
କୋଷ୍ଠୀର ସବୋଳ କେନ୍ଦ୍ରେ ସ୍ଥିତ କୃତ୍ତବ୍ୟ
ମିତ୍ର ଗ୍ରହ ସଙ୍ଗେ, ତାଙ୍କ ଶୁଭ ଦୃଷ୍ଟି ସଦା
ଉଜ୍ଜ୍ଵଳିବ ବାଳକର ସୌଭାଗ୍ୟ-ମନ୍ଦିର,
ହେବ ସୁପରିତ, କବି-କାବ୍ୟକଳାନିଧି,
କେବଳ ସ୍ତ୍ରୀ ଶତା ଦୋଷେ ଅଜ୍ଞିବ ଅଖ୍ୟାତ,
କଳାଦାଶେ କଳକ୍ଷିତ କଳାକର ପଥା,
ଜୀବନ-ସାୟାରେ ହେବ ସ୍ଵାଧୀୟନରତ ।

ବସିଣ ନିରୁଦେ ଦିନେ ଧାରଣ୍ୟ ଧାରେଣ
ଭଲିଲେ ସ୍ଵିଗତେ, ରୂପେ ଗୁଣେ ମୋ ଜାମାତା
ରଜା ରୂପ-ଗୁଣ-ରାଜ୍ୟେ, ମାତ୍ର ଦିନେ ପଶୁ,
ଏ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ତାହାର ମୁହଁ କରନ୍ତି କ୍ଷୀଣନ ;
ରାଜେ ତାର ଅପତନୁ ରହିଥାଏ ପଡ଼ି
ଗର୍ବପ୍ରାଣ ପ୍ରାୟ, ଆଜି ନଷ୍ଟ କର ତାହା
କରନ୍ତି ଗନ୍ଧର୍ବସେନେ ମୁକ୍ତ ଖର ବୁଝୁଁ,
ଅମର ସେ, ନ ସମ୍ଭବେ ମରଣ ତାହାର ।
ସିଦ୍ଧା ଭାବ ସେହି ରାଜେ ପ୍ରିୟ ଜାମାତାର
ଦ୍ୟକ୍ତ ପଶୁ ଦେହ କଲେ ଅନଳେ ନିକ୍ଷେପ,
ମୁହୂର୍ତ୍ତକେ ହେଲେ ତାହା ଭୟେ ଦରଶନ ।

ଅନନ୍ତର ଇନ୍ଦ୍ରାଜିତ ମିଳି ନୃପ ପାଶେ
 କୋମଳ-କୃତଜ୍ଞ-କଣ୍ଠେ ବୋଇଲେ, ହେ ନୃପ,
 ହେଲ ଏତେକାଳେ ଆସି ଶାପାନ୍ତ ମୋହର,
 ଦଗ୍ଧ କଲେ ତୁମ୍ଭେ ମୋର ଗର୍ଭଭାଗର,
 ହେବ ଶାପମୁକ୍ତ ମୁହିଁ, ଥିଲ ନିର୍ଦ୍ଧାରତ,
 ସାଧୁଲ ମହୋପକାର ତୁମ୍ଭେ ମୋର ସୁଏ,
 ଦେଖୁଛି ମେଲଣି, ହେଉ ମଙ୍ଗଳ ତୁମ୍ଭର
 ଯିବି ଏବେ ପିତୃ କିତ, ତନୟା ତୁମ୍ଭର
 ହୋଇଅଛି ଅନ୍ୟସନ୍ତାନ, ଜନ୍ମିତ ଯେ ସୁତ
 ଗର୍ଭତାର, ନୃପବର, ହେବ ସେ ବାଳକ
 ପ୍ରଦାତ୍ ଆଦିତ୍ୟ ସମ ବିପୁଳବିଦ୍ୟମୀ,
 ଦୋର୍ଦ୍ଦଶ ପ୍ରତାପଶାଳୀ, ବହୁବ ଶରୀରେ
 ସହସ୍ର ମାତଙ୍ଗବଳ, ହେବ ପୁଣି ଜ୍ଞାନୀ,
 ମାତଙ୍ଗପରୋପକାରୀ, ସାହସୀ, ଧର୍ମିକ,
 କରବ ସେ ଏକଛନ୍ଦା ସମାଗରାଧର,
 ତାର କର୍ତ୍ତୃତା ଧୂମ-ପବନ-ସୁରର
 ବହୁବ ଅନନ୍ତ କାଳ ଭରତୀୟ ବାମୁ,
 ଯାବତ ଥିବ ଏ ଧରା, ଥିବ ଏ ଭରତ;
 ରଖିବ ବିକ୍ରମାଦିତ୍ୟ ବୋଲି ତାହା ନାମ ।

ଶୁଣି ରାଜଜେମା ସ୍ୱାମୀ ହିତବଦୟାଣ
 କେଶ ବାସ ଅସ୍ତମ୍ଭୁଲେ ଧାଇଁ ଆସି ଖରେ,

ପଡ଼ି ସ୍ଥାମୀ ପଦଦଳେ, ଡାଳିଲ ଲେଉଟକ,
 ଯଥା କ୍ଷୀଣା ସୌଦାମିନୀ, ନଭଃ-ସ୍ଫୁର୍ତ୍ତଲତା
 ଅବଲୁଣ୍ଠି ପ୍ରତ୍ୟାଦୃଷ୍ଟ କାରବାହପଦେ,
 କରେ ବର୍ଷାଧାରା ବ୍ୟାଜେ ଗୋକାଶୁ ବର୍ଜନ ।
 ଆହା କି ସୁନ୍ଦର ସେହି ବିଲୁଳିତ ବେଶ,
 ଅଯତ୍ନବ୍ୟସ୍ତ କେଶ ପଡ଼ି କାଳା ମୁଖେ
 ଦଶେ ବିଶ୍ଵଜ୍ଞାନ ଯଥା ଶୋଭାର ବିପଣୀ,
 ଉଡ଼ାଇ ଶୈବାଳରାଶି ଧୀରସମୀରଣ
 ପକାଉଛି ଆଣି କିବା ପକ୍ଷଜନା ପରେ ।
 ଭାଷିଲ ଆରତେ ଜେମା ଶୋକ ଗଦଗଦେ,
 ସତେ କହେ ଗୁଡ଼ିଆର ଦଣ୍ଡେ, ଏ ଦାସୀକି,
 ସତେ କି ସେବକା ହେବ ବଞ୍ଚିତ ଏଣିକି
 ସେ ପଦସେବାରୁ ଦେବ, ସତେ କି ହେ କହ
 ଫଳିବ ନିଷ୍ଠୁର-ଫଳ କରୁଣା-ପାଦପେ ?
 ତୁମ୍ଭେ ପ୍ରାଣ, ମୁଁ ଶରୀର, ପ୍ରାଣର ଅଭାବେ
 ସମ୍ଭବେ କି, ସୁରମଣି ଅସ୍ତିତ୍ଵ ଦେହର ?
 ତୁମ୍ଭେ ସ୍ଵଚ୍ଛ ଝର ଶୈଳ କର୍କଶ ସଂସାରେ,
 ପଦାଶ୍ରିତା ଲତା ମହିଁ, ଶୁଣି ଗଲେ ଝର,
 କେମିତି ବଞ୍ଚିବ ଭଲ ଅନାଥା ଲତକା ?
 ପ୍ରାଣ ତରଣୀର ମୋର ତୁମ୍ଭେ କଣ୍ଠଧାର
 ଏ ଭବ-ସାଗରେ, ମୁହିଁ ଆରୋହୀ କେବଳ

ତୁମ୍ଭେ ବିନା ସେ ତରଣୀ ଅଗ୍ନେୟୀ ସହଚର
 ଦୁଃଖ-ବାଦ୍ୟାବର୍ତ୍ତେ ପଡ଼ି ହେବ ନିମଜ୍ଜିତ ।
 ଯିବ ଯଦି ଦିବେ, ନାଥ, ନଥ ଏ ଦାସୀକି,
 ଉପେକ୍ଷି ଶୁଭ୍ରାକୁ କେବେ ଯାଏ ନାହିଁ କାୟା ;
 ହୁଏ ଯଦି ସ୍ଥାନାନ୍ତର କୁଳନ୍ତ ପ୍ରାପ୍ତ,
 ଶୂନ୍ୟଯାଏ ଶିଖା ତେବେ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ତାର,
 ବହୁକାଳେ ସବୁ ଜଳ, ରହେ କି ଶଫ୍ତ ?
 ରମଣୀ-କରୁଣ-ବାଣୀ ଶୁଣି ଇନ୍ଦ୍ରପୁତ୍ର
 ଉଠାଇ ସାଦରେ ତାକୁ ଅବନୀତ୍ୟାରୁ
 ଶୁଦ୍ଧେ ଆଡ଼େଇ ଦେଇ ବିକ୍ଷିପ୍ତ ଅଳକ
 ନିହାଳେ ପ୍ରେମସ୍ୱାମୀ ମୁଖେ ଦୃଷ୍ଟି ଅପଲକ,
 ଅନ୍ଧାରେ ଆଡ଼େଇ ଦେଇ ଅହମୁଖେ ଆହା
 ଦେଖିଲେ କି ଦିନମଣି କମଳମା ମୁଖ ।
 ମିଶିଲୁ ନୟନଜ୍ୟୋତି ନୟନଜ୍ୟୋତିରେ,
 ବହୁଲ ପ୍ରେମର ଧାରା ନୟନୁ ନୟନୁ,
 ନୟନେ ନୟନେ ହେଲୁ ଅକ୍ଳିମ ସମ୍ଭାଷ,
 କି ଗଣ୍ଡର ଉପଦେଶ ଦାଳିଲୁ ତରୁଣ
 ବିଦଗ୍ଧ ତରୁଣୀ ପ୍ରାଣେ, ନୟନ ମନୋହରେ,
 ମାରବ ଶରୀରେ, ବାଳା କି ବୁଝିଲୁ ତହିଁ,
 କେ ଭେଦିବ ପ୍ରେମର ସେ ରହସ୍ୟ ନିଗୁଡ଼ ?
 ଏହି ଭାବେ କିଛିକ୍ଷଣ ହୁଅନ୍ତେ ଅଟେ,

ଭାଷିଲେ ଗଉରୀଦେବୀ ଶାନ୍ତିବୋଳାସୁରେ—
 ରାଜକନ୍ୟା, ଏ ସଂସାର ସନ୍ତତି ଜଟିଳ,
 ବିଷମ ସମସ୍ୟା ପୂର୍ଣ୍ଣ, ନୁହେଁ ଏ ସଂସାର,
 ନଦ୍ରା-ବିଧିପଟାଞ୍ଜିତ ମୁଖ-ସ୍ଵପ୍ନ ଏହା ।
 ନୁହେଁ ଏ ମିଳନଧାମ, ନିଶ୍ଚୟ ବିଚ୍ଛେଦର
 ଭୂମି, ନୁହେଁ ତର ଏଥୁ କାହାର ମିଳନ,
 ନେଇ ପାରେ ନାହିଁ ସଙ୍ଗେ ଏଥୁ କିଛି କେହି,
 ଥାଉ ଆନ କଥା ଦୂରେ, ନିଜର ଶରୀରେ
 (ସଂସାରେ ପ୍ରଥମ ପ୍ରିୟ, ଦ୍ଵିତୀୟ ଜୀବନ)
 ନେବାକୁ ସଙ୍ଗରେ କାର ନାହିଁ ଅଧିକାର
 ମାଟିର ଅର୍ଜନ ରହେ ପଡ଼ଣ ମାଟିରେ ।
 ପ୍ରାକୃତ ନିୟମେ ଜୀବ ଆସେ ଏକୃଷ୍ଟିଆ,
 ଯିବାବେଳେ ସେହିପରି ଯାଏ ମଧ୍ୟ ଏକା,
 ନୁହନ୍ତି ଅମର କେହି ଏ ମର ଜଗତେ,
 କରୁଛନ୍ତି ଅଲକ୍ଷରେ ସମ୍ମେ ମହାଗତି,
 କି ସ୍ଥାବର କି ଜଙ୍ଗମ, ମୃତ୍ୟୁ ଅଭିମୁଖେ ।
 ତୁମ୍ଭେ ପୁରା କାଳବଶେ ଯିବ ଦିନେ ଶୂନ୍ୟ ;
 ଆଜି କିମ୍ବା କାଲି, ନରୁ ଦୂର ଭବିଷ୍ୟତେ,
 ତମାହର ଗନ୍ତବ୍ୟଦେଶେ, ଅବଶ୍ୟ ସେ ଦିନ
 ଘଟିବ ଉଭୟ ଭାଗ୍ୟେ ଅଶଶ୍ଵ ମିଳନ ;
 ନାହିଁ ଗୋ ସେ ଦେଶେ, ସେହି ପୁଣ୍ୟମୟ ଦେଶେ

ଦିଛେଦ-ଜନିତ ପ୍ରେମ ଶିରଶ୍ଚେଦ ପ୍ରିୟେ,
 କିନ୍ତୁ ସେ ଦେଶର ପ୍ରେମ, ମୁହେ କ୍ଳାଳାମୟ,
 ଯଥା ଏ ପାଥକ ପ୍ରେମ, ଭଙ୍ଗୁର, ଅସାର ।
 ଜୀବନ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ତବ ନେତ୍ରକୁ ଯାବତ,
 ତାବତ ନିବସ ଧନ, ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ଯେଉଁ ଧର,
 ଯାଉଛି ମୁଁ ଅଗ୍ରେ, ଏବେ ଘେନୁଛି ବିଦାୟ
 ରହୁଥିବି ସ୍ବର୍ଗେ ତବ ଗତିପଥ ଗୁହ୍ୟ,
 ଯଥାକାଳେ ପରସ୍ପରେ ହେବ ତହିଁ ଭେଟ ।
 ଏହିକାଳେ ଉପସ୍ଥିତ ଆସି ଦେବରଥ,
 ଅମର ଦରବେ ପୁଣି, ନିଶ୍ଚୟ — ବାହନ,
 ପ୍ରବ. ହୃଦ ଦେବଦାୟୁ — ସ୍ବିଷ୍ଟ ସୁଖୀତଳ,
 ହେଲୁ ଛଳୀ ସୁରଭତ ଦେବସୌରଭରେ ;
 କସିଲେ ଗଜବସେନ ଦେବରୂପ ଧର
 ସେହି କାମଗତ ରଥେ, ଝଟକେ ଶରୀରେ
 କରଣ-କଞ୍ଚୁକ, ଶିରେ କରଣ-କଣ୍ଠେ ।
 ଘାତି ଅନମୂର ବକ୍ଷ ଚଳିଲୁ ସ୍ୟନ୍ତନ,
 ଘନ ଘନ ଜୟଘଣ୍ଟା ହେଲୁ ଜନାଦିତ,
 ହମେ ହମେ ଉଠି ଉଠି ଅମର ବିମାନ
 ଶୂନ୍ୟ, ମହାଶୂନ୍ୟ, ଯଥା ପ୍ରଘାପ-ପଞ୍ଜରୀ
 ଘାପାକଳୀ ଅମାବାସ୍ୟା ରାତ୍ରେ, ଗଲୁ ଖରେ
 ଅନନ୍ତ — ଅନନ୍ତ ମହାମାଳାରେ ମିଶି ।

ଜମାନ୍ତୁ ବିଚ୍ଛେଦେ ଶୁଣ ଏକେ ଶୋକାକୁଳ,
 ମିଶିଲ ସେ ଶୋକେ ଭୟ, ଯତେ ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ ପ୍ରାୟ,
 ଜମାନ୍ତୁ ଭବିଷ୍ୟ ବାଣୀ ଶୁଣିଲ ବେଳରୁ
 ଥରୁଥରୁ ଅନ୍ତରାୟା, ଭାଗ କନ୍ୟାସୁତ
 ହେବ ଚନ୍ଦ୍ରବର୍ତ୍ତୀ, ଏହି ଭାବ କରଦେଲ
 ଦୃଢ଼ ଦୃପେ ମିଶ୍ରମାଣ, ଜପିଲେ ସେ ତହୁଁ
 ନିଜ ଅଧିକାରରୂପ ମନ୍ତ୍ର, ବୁଝାଇଲେ
 ମନ୍ତ୍ରବର୍ଗ କେତେ, ମାତ୍ର ସେ କଳ୍ପିତ ଭୟ
 ନ ମାନି କାହାର ଦତ୍ତ ସାନ୍ତ୍ଵନା କିଛିହିଁ,
 ଲଭିଲ ଉଦ୍ଧବେଶର ବୃଦ୍ଧି ବହୁଗୁଣେ ।
 ଯାସେ ହୋଇ ଛନ୍ଦମତ, ସ୍ଥିର କଲେ ଶେଷେ,
 ସହାର ଦୌହିତେ ଜାତମାତେ, ମୁକ୍ତ ହେବେ
 ଆସନ୍ନ ଆଶଙ୍କା-ଭୟ ଶୁଷ୍କ କବଳ ।
 ପାଣ୍ଡୁ ଏହି ପାପପାଞ୍ଚ, ହକାର ପ୍ରହରୀ
 ଜଗାଇଲେ କନ୍ୟାଗୁହ୍ୟ ଚୌପାଞ୍ଚେ ନବଦେ,
 ପ୍ରଦାନ ଆଦେଶ ସବେ ବିଶେଷଭାବରେ,
 ଦେବାକୁ ସମ୍ମାନ ହୁଏ ଶିଶୁଜନ୍ମ କ୍ଷଣେ ।
 ଏଣେ ଯଥାକାଳେ ଯାଇ ବାଜିଲ ବାଳାର
 ଦିତୃକୃତ ଷଡ଼ଯନ୍ତ୍ର ସମ୍ମାନ ଶ୍ରବଣେ
 ଶତବନ୍ତୁ ବଳ, ହାୟ ଶତ ମଧ୍ୟେ ଯତ !
 ସ୍ଵଭାବେ ତ ଥିଲ ପଶୁ-ବିଚ୍ଛେଦ-ବିଧିର,

ତହିଁପରେ ଭାଗ ଆଶା ଭରସାର ସ୍ଥଳ
 ଅଜାତ ଶିଶୁର ହୃଦ୍ୟାଶଙ୍କା, ଅହୋ, ହେଲ
 ଅଗ୍ନି ବୃଷ୍ଟିପରେ ଅଗ୍ନି ବୃଷ୍ଟି, ଦେଲ କର
 ଉନ୍ମୁତ୍ତୁତ ହୃଦ ତାର, ବୁଝିଲ ସେ ଏବେ,
 ସ୍ୱାର୍ଥପାଇଁ କେଉଁ ପାପେ ପରାଙ୍ମୁଖ ନର ?
 ଶିରେ କର ଦେଇ ବାଳା ଭଳିଲ ଏସନ,
 କି ପାପ ସଂକଳ୍ପ ! ଅହୋ, ସତେ କି ଜନକ
 ଏଭଳି ଗଭୀରପଣ ପୋଷିଛନ୍ତି ମନେ !
 ସତେ କି ସେ ଏହିରୂପେ ଦେବେ ପୂର୍ଣ୍ଣାହୁତ
 ଅତ୍ୟନ୍ତ-ବାସ୍ତବ୍ୟ-ଯଜ୍ଞେ ! ହେଉଛି ସ୍ୱରାଗ,
 ଶେଷୁଥିଲି ବାଲ୍ୟେ ଦିନେ ଧନୁବାଣ ଭେନି,
 କିନ୍ତୁଥିଲି ଇତିସ୍ତତଃ ନିର୍ଲକ୍ଷେ ଶାମ୍ବକ,
 ସ୍ତନ୍ୟପାୟୀ ଶିଶୁସହ ହୋଇଥିଲି ଭାଗ
 ପାଳିତ କୁରଙ୍ଗୀ ମୋର, ଦୈବେ ଏକ ଶର
 ବାଜନ୍ତେ କୁରୁଙ୍ଗଶାବ କୋମଳ ଗାନ୍ଧରେ,
 ଗୁଡ଼ିଲ ସେ ପ୍ରାଣ, ତହିଁ ମାତା ତାର ହୋଇ
 ଶୋକୋଚ୍ଛ୍ୱାସେ ରୁଦ୍ଧକଣ୍ଠ, ଗୁହଁ ଥରେ ମୋତେ,
 ଥରେ ମୃତ ଶିଶୁମୁଖେ, ବ୍ୟାକୁଳନୟନେ,
 ସମ୍ଭାଳି ନ ପାରି ଯେଉଁଠି ତେଜଲ ଲାବନ ;
 ସେ ପାପର ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ ଏତେକାଳେ ଅବା
 ଦଟାଇଲ ଦିବ ଆଖି ଦଶୁଭାଗ୍ୟେ ମୋର ।

ଶୁଣିଛି ପୁରାଣେ, କୃତ ରକ୍ଷୋଧର୍ମୀ କଂସ
 କରୁଥିଲ ଦେବଙ୍କୁ ବନ୍ଦନା ଏପରି,
 ମାତ୍ର ତାହା ଭ୍ରାତା ରାଜା ସମ୍ପର୍କର କଥା,
 ହୋଇ ଜନ୍ମଦାତା ପିତା, ଏତେକ ନିଷ୍ଠୁର
 କନ୍ୟାପକ୍ଷେ, କେଉଁକାଳେ ଶୁଣା ନାହିଁ କାହିଁ;
 ଆଚରଣ ଆଉ ତେଣେ ଏଭଳି ପାତକ,
 ଉଚାରଣେ ଅପହସନ ନ ମଣିବ ଭଲ
 କେବଣ ନାସ୍ତିକ ସ୍ତ୍ରୀକୁ କଣ ରସନାକୁ ।
 ହୋଇ ଗର୍ଭଧାରୀ ମାତା, କେମନ୍ତେ ଦେଖିବି
 ସ୍ବଚକ୍ଷୁରେ ପୁତ୍ରହତ୍ୟା, ପାଟିଯିବ ଗୁଡ଼,
 ଆହା ସେ କରୁଣ ଦୃଶ୍ୟ ସହିବ କି କେବେ
 ମାତୃତନ୍ତ୍ର, ମାତୃହୃଦ—ବାସୁଙ୍କ-ଗଠିତ !
 କଷ୍ଟଭୋଗ ଅବସାନେ ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗଠାରୁ
 ତା ଆଗୁଁ ମରଣ ଶ୍ରେୟଃ, ହେଲେ ହେଉ ପଛେ
 ଆତ୍ମହତ୍ୟା ମହାପାତ, ମାତ୍ର ତା ଯନ୍ତ୍ରଣା
 ନୁହେଁ ଖବ୍ର ଉପସ୍ଥିତି ଯନ୍ତ୍ରଣା ସମାନ ।
 କି ଅଶାନ୍ତ ଗ୍ରହପାତ ହେଲ ପ୍ରଭେ, ପ୍ରାଣେ,
 ଶାନ୍ତମୟ ତୁମ୍ଭେ, ସୁଦ୍ଧା ଅଶାନ୍ତ କିପାଇଁ ?
 ରଖିଛ ନନ୍ଦିତ କପାଁ ସୁଖ ସଙ୍ଗେ ଦୁଃଖ,
 ବରତର ତବ ସ୍ବପ୍ନ, ରୁମ୍ଭର ସର୍ଜିତ
 ସୁଖ, କେ ସୁଜଳ ଦୁଃଖ, ରୁମ୍ଭ ବିନା ଆଉ ?

ଆନନ୍ଦରେ ଆସ ଜୀବ, ସଞ୍ଚାରପ୍ରକାଶେ
 କଟାଇ ଆନନ୍ଦେ ଦୁଇ ଦିନ, ଯାଇ ପୁଣି
 ମିଶିଲେ ତୁମ୍ଭର ସତ୍ୟ ସଦାନନ୍ଦମୟ
 ହୋତେ, ପ୍ରଭେ, ଏଥିରେ ବା କି କ୍ଷତି ତୁମ୍ଭର ?
 ମାନବ ପକ୍ଷକେ ହେଉ ସ୍ୱାଭାବଦୁର୍ଗଳ,
 ମାତ୍ର ତବ ଶକ୍ତି-ଶଙ୍ଖ-ପାଞ୍ଚଜନ୍ୟ ସ୍ୱନ
 ଶୁଦ୍ଧିବାକୁ ଅକ୍ଷମ କି ସେହି ଦୁର୍ଜଳତା ?
 ନାହିଁ ପଳାୟନ ପଥ, ଅବରୁଦ୍ଧ ତାହା
 ଅସ୍ତ୍ର-କଣ୍ଠକିତ ଶ୍ରମ ପ୍ରହର-ପାଦପେ,
 ଜଳରେ କୁମ୍ଭୀରଭ୍ରତ, ସ୍ଥଳେ ବ୍ୟାଘ୍ରଭ୍ରତ,
 ଭରସ୍ତ୍ର ସଙ୍କଟାକର୍ଷଣ, ଏବେନି ମଧ୍ୟରେ
 ନାହିଁ ତ ତୃଷ୍ଣା ସ୍ଥାନ, ଅତଃ ଏ ଦୁଷ୍ଟାଳେ
 ମୃତ୍ୟୁରୁ ପରମାଶ୍ରୟ, ବସି ମୃତ୍ୟୁ-ନାବେ
 ପାରି ହେବି ଅବହେଳେ ଏ ଦୁଃଖ-ବାରଣ ।
 ହେ ହର, ଅନାଥନାଥ, ବିପନ୍ନ-ବାନ୍ଧବ,
 ସ୍ୱାର୍ଥ-ଦ୍ୱେଷ-ବିଷ-ଦରୁ ଏ ପାପ ପୃଥ୍ବୀ
 ଲଗୁଛି ଅସୁଖ ମୋତେ, ରୋଗ-ଶଯ୍ୟା ପ୍ରାୟ,
 ନାହିଁ ଆଉ ଆକାଞ୍ଛାର ଦାରୁଣ ପିପାସା,
 ହେଲଣି ଅ ଜୀର୍ଣ୍ଣ, ପ୍ରଭେ, ଆଶା-ବାର ପାଜେ
 ବିଷାକ୍ତ ପକ୍ଷିକ ପୁଣି ଶାଠାଣୁ-ଦୃଷ୍ଟି,
 ଘେନି ଏବେ ଏ ଦାସୀକି ଜ୍ଞାନେନ୍ଦ୍ରମାପେ,

ଖଣ୍ଡିତ ସେ ରୋଗମୋର ତବ ପାଦୋଦକେ,
 ଲେଉଟା ନାହିଁ, ପ୍ରଭୋ, ଭକ୍ତ ହେବାର ଗୌରବ,
 ନୁହେଁ ମୁଁ ତହିଁକି ଯୋଗ୍ୟ, ହେବି ମାତ୍ର ଦାସୀ,
 ପୂର୍ବଥ ଏ ବାଞ୍ଛା ମୋର, ବାଞ୍ଛାକଲୁତରୁ ।
 ଏଥୁଅନ୍ତେ ରାଜବନ୍ୟା ବିଷାଦ-ବିବଶା
 ଶାଣିତ କୁରକାଘାତେ ବିଦାର ଉଦର,
 ସେହୁ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ତହିଁ ତେଜଲ ଜୀବନ,
 ପାର୍ଥିବ ଶୋଚନା ସହ ପାର୍ଥିବ ଶରୀର
 ରହୁଲ ପୃଥ୍ଵୀରେ ପଡ଼ି, ସାଜ ଭବଳଳା ।
 ଗର୍ଭରୁ ବାହାର ଶିଶୁ ଅକ୍ଷତଶରୀରେ
 ତଳେ ପଡ଼ି ମୃତ୍ୟୁ ସ୍ଵରେ ରାବିଲ ସଦନେ,
 ଜାଗି ସେ ଚନ୍ଦନ ସ୍ଵରେ ପ୍ରହରନିକର,
 ମିଳି ଜେମା ଗୁହେ, ଦେଖି ଭାଷଣ ଘଟଣା
 ମଣିଲେ ବିସ୍ମୟ, ତହୁଁ ଦେନି ନବଜାତ
 ଶିଶୁ, ସମର୍ପିଲେ ନେଇ ନୃପତି ନିକଟେ,
 ଦେଖି ରାଏ ଶିଶୁ ମୁଖ, ଶିଶୁର ଆକୃତି,
 ମୋହନ-ମାଧୁରୀବୋଳା, ଯୁକ୍ତ ସୁଲକ୍ଷଣେ,
 ହେଲେ ସ୍ନେହସିନ୍ଧୁଚିତ୍ତ, ପିଶାଚୀ ଜଘାସା
 ହେଲୁ ନିର୍ବାସିତା, ଅସି ବସିଲେ ତା ଛାନେ
 ଦୟା-ଚନ୍ଦନ, ପୁଣ୍ୟବତୀ, ସ୍ତ୍ରୀ-ସୁଧାମୟୀ ;
 ରାଜାଙ୍କ ଦାରୁଣ ଘଣ୍ଟା ହେଲ ଅନ୍ତର୍ହିତ ।

ଯେହୁ ଦେବରାଜ ପୁନଃସାରଙ୍କର,
 ସଞ୍ଚାରି ଭରତେ ଧର୍ମ ଅଗଣ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ
 ଧରଣ ଯେ ସଞ୍ଚାରିତ୍ୟ ଦର୍ଶନ ଆଦର
 ଉତ୍କଳ ବର୍ତ୍ତମାନୁଜ୍ଞ ଜଗତ ସମ୍ମୁଖେ,
 ପ୍ରେରତ ଯେ ବିଶ୍ୱାସ୍ୟ ସାଧନ ସକାଶେ,
 ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ମର୍ତ୍ତ୍ୟପୁରେ ଯେ ମହାପୁରୁଷ
 ମହାକର୍ତ୍ତବ୍ୟର ଭର ବହୁ ଶିରେଦେଶେ,
 କାର ସାଧ୍ୟ ସଂହାରକ ସେ ଦେବବାଳକେ ?
 କନ୍ୟାର ମଙ୍ଗଳବାର୍ତ୍ତା ପୁଚ୍ଛନ୍ତେ ନରେଶ,
 କହିଲୁ ପ୍ରହରା, ହାୟ, କାହିଁ କନ୍ୟା ନୃପ,
 ଚର ସ୍ତ୍ରୀୟ ଗର୍ଭ ସେହୁ ହେଲେଣି ଗତାୟୁ ।
 ଶୁଣି ଏ ଲେମ୍ବୁପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିପଦ ବାରତା
 ହେଲେ ନୃପ ବିଷଦର୍ଶୀ ଶୋକରେ ବିହ୍ୱଳ,
 ବିସ୍ତାପ ସହସ୍ରଶିଖା ଅନୁତାପାନଳ,
 ଦଗ୍ଧ କଲୁ ମର୍ମସ୍ଥଳ, ମିଶି ତହିଁ ପୁଣି
 ଅପତ୍ୟସ୍ନେହର ସ୍ମୃତି ଆହୁତିରୂପରେ
 କଲୁ ତାକୁ କୋଟିଗୁଣେ ଅସହ୍ୟ, ପ୍ରଶର ;
 ଭୃଷିଲେ ଗଦୁଦେ ରଜା ଶୋକଭଗ୍ନ ସ୍ୱରେ,
 ପୂର୍ଣ୍ଣାଶ୍ରୁ ନୟନେ, ଗୁହ୍ୟ ସତର ବଦନ—
 ଅହୋ, କେତେ ପାପିଷ୍ଠ ମୁଁ, ନାରୀ, ପାମର,
 ଲିପ୍ତ ହେଲୁ କନ୍ୟା-ବଧ-ସମ୍ବନ୍ଧ-ପାପେ,

ଅନ୍ଧାରୀ ଏ କଳଙ୍କ ରହୁଲ ମୋହର
 ସୁଦୃଢ଼ ଅଙ୍କିତ ହୋଇ ପ୍ରାଣ-ପଞ୍ଜିକାରେ,
 ପ୍ରାଣାନ୍ତରେ ପୁଣି ମିଶି ରହୁବ ସ୍ମୃତିରେ ।
 ପ୍ରାକୃତି ପ୍ରାଧାନ୍ୟ, ବୁଝି ଧନମୋହେ ପଡ଼ି
 ଅଜ୍ଞିତ ଯେ ପାପ, ନାହିଁ ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ ତାର,
 ଏଥିଲଗି ପ୍ରାପ୍ୟ ମୋର ହେବ ପରକାଳେ
 ଭାଗ ବଶିଷ୍ଠରଦ୍ଵାର ଦୁରସ୍ତା ଉପାଧି ।
 ଧୂଳି କାପୁରୁଷ ମୁହିଁ, ସୁଜିଲ ନରକ
 ନିଜ ହାତେ ନିଜପାଇଁ, ମୋର ଏ ଦୁଷ୍ଟତା—
 ଦୃଶ୍ୟ, ଅମାନୁଷୀ, ଏହି ଅକ୍ଷୟ ଦୁଷ୍ଟତା
 ରଖିବାକୁ ଦେଖୁ ନାହିଁ ସ୍ଥାନ ଚରତରେ !
 ହାୟ, ମା, କି ହେବ ମୋର ପାରମ୍ପରିକ ଗତି,
 ନିଷ୍ଠୁର ମୁଁ, ନର-ପଶୁ, ପାପୀ, କନ୍ୟାଦାତା,
 ନୁହେଁ ପିତା ଯୋଗ୍ୟ କେବେ ତୋ ପରି ଦେବର,
 ମୁହିଁ ସିନା ଅଭଜନ, ମାତ୍ର ଦୁଃଖୀ ଲୋ,
 ଦୟା-କ୍ଷମା-ସ୍ନେହ-ପ୍ରୀତି-ଭକ୍ତି-ପ୍ରସବଣ,
 କ୍ଷମିତୁ ସ୍ଵରୂପେ ତୋର ଅଧମ ଜନକେ ।
 ମାଗିବୁ ମୋପାଇଁ କ୍ଷମା ବିଶ୍ଵପତି କିନ୍ତୁ,
 ମୋ ପରି ଧରମନ୍ତ୍ରାଦି ଅପବିତ୍ର ଡାକ
 ନ ପାରିବ ପଶି ତାଙ୍କ ପଦ୍ମିଣୀ ସୁଧାମେ,

ଯଥା ସିନ୍ଧୁସାଗର ବଡ଼ଦେଉଳ ବେଢ଼ାରେ ; *

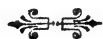
ମା, ତୁ ପୁଣ୍ୟବତୀ ସଖୀ, କଲେ ଜଣାମଣା
ତୋର ଏହି କୃପାପାତ୍ର ଦୁଃଖ ପିତାପାଇଁ,
ନିଶ୍ଚୟ ସେ ମୋ ପ୍ରତି ହେବେ କରୁଣା-ପ୍ରବଣ ।
ଅହୋ, କି କରବି, କାହିଁ ଯିବି, କେ ରଖିବି
ମୋତେ ଆତ୍ମ-ଦୁଃଖର ଏ ଘୋର କବଳ ?
ରୁହେଁ ଯେଉଁ ଦିଗେ, ନାତେ ସ୍ୱକୃତ ପାପର
ଅସଂଖ୍ୟ ବିକଟାକାର ଶ୍ରଦ୍ଧା ମୋ ନୟନେ,
କି ଶୁଷ୍କ ପୁଣି ସେହି ଶ୍ରଦ୍ଧାର କରଣୀ,
ପ୍ରଦାନେ ସେ ଧନମାରେ ଅନଳ ଫୁଲାର ।
ସଜାଜ ଏ ଆକ୍ଷେପୋକ୍ତି ପ୍ରଳାପମିଶ୍ରିତ
ଶୁଣି ମନ୍ତ୍ରୀ କାଳୋଚିତ ବହିଲେ ସାନ୍ତନା—
ତେଜ ନୃପ ଖେଦ, ଶୂନ୍ୟଗର୍ଭ ଅନୁତାପ,
ମାନବ ଦୁର୍ବଳମତି, ଏ ସଂସାରେ ତାର
ସ୍ଥଳନ ବିଚିତ୍ର ନୁହେଁ, ବରଂ ସ୍ୱାଭାବିକ.
ଆସି ନାହିଁ ଭବେ ନର ସୁଖଭୋଗପାଇଁ,
ଆସିଅଛି ସୁଖାର୍ଜନପାଇଁ, ନୁହେଁ ଧର
ଭୋଗଭୁମି କାର, ଅଟେ କର୍ମଭୁମି ସିନା,
ଦୁଃଖଭୋଗ ମାତ୍ର ଏଥି ପ୍ରାପ୍ୟ ମାନବର ;
ଅତଃ ନୀରବରେ ସବୁ ସହିବା ଉଚିତ ।

ପୁରୀ କଗନ୍ଧାସ ବେଉଳ ବେଢ଼ା ଭିତରକୁ ସମୁଦ୍ରତୀର ଶୁଭଗୋଚର ହୁଏ ନାହିଁ ।

ଏହିରୂପେ ନାନାଭାବେ ପ୍ରବୋଧ ସଂପଦ,
 ଶିଶୁକୁ ଗୋଡ଼ରେ ଘେନି ମିଳି ଅନ୍ତଃପୁରେ,
 ସମର୍ପି ମନ୍ଦିରୀ କରେ କହିଲେ ଏସନ,—
 ଦେବ, ତବ ହୃଦୋଦ୍ୟାନଜାତ ଲଳିତାରେ
 ଫୁଟିଥିଲା ଏ ଫୁଲଟି, ଘେନନ୍ତୁ ସାଦରେ ।
 ନାହାନ୍ତି ଗୋ ତେଜ ପ୍ରାଣ ତନୟା ରୁମ୍ଭର,
 ରୂପାନ୍ତର ଏରୂପେ ସେ, ଧରି ଏହି ଭାବ,
 କର ଏ ବାଳକେ ଏବେ ଲଳନ ପାଳନ ;
 ଥିଲା ଯେଉଁ ସ୍ଵେଦ ଜେମା ପ୍ରତି, ସେହି ସ୍ଵେଦ
 ପ୍ରତିଫଳି ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ଏ ଶିଶୁ ଉପରେ ।
 ଦେଖି ଏହି ସୌମ୍ୟମୁଖ, ମୃଣେ ଗୁରୁ ହାସ,
 (ଶୋଭା-ସୁଧା-ପାସରାରେ ପୁଷ୍ପର ଲହରୀ)
 କନ୍ୟାର କରୁଣ ସ୍ଫୁଟି ପାସୋରବ ମନୁ ।
 କରନ୍ତି ରକ୍ଷା ରାଏ ନ ବଧୁ ଶିଶୁକୁ,
 ଜାଣି ଏହା ରାଣୀ ଭକ୍ତି-କୃତଜ୍ଞତା ସହ
 ବହୁଲେ ଉତ୍ତରଦେଶ୍ୟ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପ୍ରଣତି,
 ପରହର କନ୍ୟା ଶୋକ ତହୁଁ ମହାଦେଇ,
 କରଇଲେ ଡର ଜାତସମ୍ଭାର ଶିଶୁର ।
 ଚିତରଲେ ବହୁଧନ ଏକାଦଶ ଦିନେ
 ରକ୍ଷିଣ ବିଷମାଦିତ୍ୟ ଦୁହିତକୁ ନାମ
 ପୈତୃନର୍ଦ୍ଦେଶାନୁସାରେ, ଦୁହିନର୍ଦ୍ଦେଶେଷେ
 ଯାଇଲେ ସନ୍ତେ ରଜ୍ଜୀ ଶିଶୁକୁ ସଂବଥା ।

ତତୀୟ ସର୍ଗ ।

ବଢିଲେ ବିକ୍ରମାଦିତ୍ୟ—ଆଦିତ୍ୟଦର୍ଶନ,
 ସୁଖ ସ୍ନେହ ସମ୍ବେଗର ସୁକୋମଳ କୋଡେ,
 ବନ୍ଧୋକୃଷି ସହକାରେ ବଢିଲୁ ପ୍ରତିଭା,
 ବଢେ ଯଥା ତଥାଭେଦେ ଶଶଧର ସହ
 ସୁଦାସୀ ଚନ୍ଦ୍ରକା—ଚନ୍ଦ୍ର-ଚନ୍ଦ୍ରମାରୁପିଣୀ ।
 ବଢିଲୁ ଶୁଭାନ୍ତେ ଖରେ ସହସ୍ରଧାରରେ
 ଦୌହିତ୍ୟ ବାହୁତ ଲଳା ଘେନି ଅମୃତ-
 ଉଷ, ଗଲୁ ତହିଁ ଧୋଇ ରଜା ରାଣୀ ମନୁ
 କନ୍ୟାବିଦ୍ୟୋଗର ସେହି ଜ୍ଞାନାମୟୀ ସ୍ମୃତି—
 ସେ ଅବ୍ୟକ୍ତ ବେଦନର ଉଚ୍ଛ୍ଵସିତ ଶୋକ ।
 ଏହରୁପେ କିଛିକାଳ ହୁଅନ୍ତେ ଅତୀତ,
 ଶୁଭ ଦିନ ଧାର ଶୁଭ ଦ୍ରୋହିତ ଉଭୟେ
 କହିଲେ, ହେ ବନ୍ଧୁ. ତେଜି ନୀଡ଼ା ସୁଖ ଏବେ
 ନାନା ଶାସ୍ତ୍ର ଅଧ୍ୟୟନେ କର ଜ୍ଞାନାର୍ଜନ,
 ବିଦ୍ୟାଲଭ କଷ୍ଟସାଧ୍ୟ, ମାତ୍ର ଅଜ୍ଞତାର
 ସୁଖଠାରୁ ସାର ନିଶ୍ଚେ ଜ୍ଞାନାର୍ଜନ ଦୁଃଖ ।
 ବିଦ୍ୟାର୍ଜନ ଦୁଃଖ କେବେ ଦୁଃଖ ନୁହେଁ ବାବୁ,
 ଭାବି ସୁଖ ଭେଗର ସେ ସୁନିର୍ମଳ ସୋପାନ,

ବିଦ୍ୟା ସ୍ବର୍ଣ୍ଣମଣି, ହୁଏ ଘରଣେ ତାହାର
 କଳକିତ ନର-ଲୋହ ଶୁଦ୍ଧ କଳଧୋତ ।
 ଜୀବଯୁକ୍ତି ମଧ୍ୟେ ରଜା ଯାହା ଯୋଗେ ନର,
 ବିଦ୍ୟା ସେହି ହିତାହିତ ଜ୍ଞାନର ପ୍ରସୂତ,
 ମାନବ ଜୀବନ ଯଥା ଜଟିଳ କୁଟିଳ,
 କରୁଛି ବିଦ୍ୟା ତାକୁ ପୁରମ୍ୟ ସରଳ ;
 ଅରୂପା ଜନନୀ ବିଦ୍ୟା, ମନୁଜକୁଳର
 ଚରୁବର୍ଣ୍ଣଦାୟୀ, ବଳେ ଜନୟିତ୍ରୀଠାରୁ,
 ମ.ହୁଦୟ ଏ ଶରୀର ଅସ୍ଥି ମାଂସମୟ,
 କ୍ଷଣସ୍ଥାୟୀ, ମାତ୍ର ବିଦ୍ୟା—ମାତ୍ର-ଦୟା ଦେହ
 ସୃଷ୍ଟି ଅପାର୍ଥିବ ରହେ, ଚର ଅନଶ୍ବର ।
 ଅବିଦ୍ୟାର ଶିକ୍ଷାଗାର ଏ ଗୁରୁ ସଂସାରେ
 ବିଦ୍ୟାହିଁ ସଦଗୁରୁ ଏକା, ପ୍ରଦାନଣ ସେହି
 ନ୍ୟାୟ-ନିଷ୍ଠା-ଦୟା-ଧର୍ମ-ସତ୍ୟ ସରଳତା-
 ବିନୟ-ସୌଜନ୍ୟ-ଶିକ୍ଷା, କରେ ଯମୁବର
 ଜ୍ଞାନ-ଭକ୍ତି-ପ୍ରୀତି-ଜଳେ ହୃଦୟ-ଉଷରେ
 କର ପାରେ ବିଦ୍ୟା ଶିକା କଦର୍ଯ୍ୟ ସୁନ୍ଦର,
 ମାତେ ଭଜ, ଘନେ ରଜା, ଅପୂଜ୍ୟ ପୂଜିତ
 କର ପାରେ ଘଣ୍ଟ ପୁଣି ତମିରତ ଛାନେ ।
 ବିଦ୍ୟା ଦୁର୍ବଳର ବଳ, ସେ ବଳେ ମାନବ
 ଭଜି ପାରେ ବିଦ୍ୟାସୁସେ ବିହଙ୍ଗମ ଭଳି,

ଚୈତ୍ତ ପାରେ ଅନାୟାସେ ଅନଳ ଅର୍ଗଳୀ ।
 ବାସ୍ତବ ଦେମବନ୍ଧୁ ବିଦ୍ୟା, ତା' ବନ୍ଧୁତା
 ନୁହେଁ ଦୁଷ୍ଟ ଅଦୂର୍ଗତା ଦୋଷେ କଦାଚନ
 ପାରିବ ବନ୍ଧୁତା ସମ; ମିଶି ରହେ ତାହା
 ରୂପର ପରମାଣୁ ସହ ଆଜୀବନ ।
 ବିଦ୍ୟା ଅତୌର୍ଯ୍ୟାପହାର୍ଯ୍ୟା ସମ୍ପତ୍ତି ମହତା,
 ଅନ୍ଧାର, ପ୍ରଭୁତ ନିତ୍ୟ ନିମିତ୍ତବିତା,
 ପ୍ରାକୃତ ଅର୍ଥ ମୂଳରେ ନୁହେଁ କେନ୍ଦ୍ର ତାହା,
 ଉପାର୍ଜକ ଶିକାନ୍ତଳ ସାଧନା ପ୍ରଭବେ ।
 ଅତ୍ୟବ ନାନାଶାସ୍ତ୍ର-କୁପୁମ-ସହପଦ
 ପ୍ରଣାଶ ପଣ୍ଡିତବର୍ଗେ କରାଇ ପ୍ରସନ୍ନ,
 ଶିକ୍ଷା କର ତାଙ୍କଠାରୁ ହିତ ଉପଦେଶ ;
 ସମସ୍ତକୁ ନ ନିୟୋଗି ପ୍ରହରପଣରେ,
 ତାହାର ପ୍ରହର ହୋଇ କର ଅଧ୍ୟୟନ
 କବ୍ୟ, ବ୍ୟାକରଣ, ବେଦ, ବେଦାଙ୍ଗ, ପୁରାଣ,
 ଇତିହାସ, ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର, ମହାତ୍ମା-ଚରିତ,
 ଜ୍ଞାନଶାସ୍ତ୍ର, ମାତ୍ରଶାସ୍ତ୍ର, ଶିଳ୍ପ, ଧନୁବେଦ,
 ସଙ୍ଗୀତ ଶାସ୍ତ୍ରାଦି ବହୁ ଶୁଭ ବିଦ୍ୟାମାନ ।
 ହୁଅ ପୁଣି ହସ୍ତୀ ଅଶ୍ବ ରଥାରେହେ ଦୃଢ଼,
 ବ୍ୟାୟାମେ ଅଭ୍ୟାସ ନିତ୍ୟ, ଲଙ୍ଘନ, ଉତ୍ତମ୍ଭେନ,
 ଗଡ଼ିବିଭେଦେ, ବ୍ୟୁତ୍ତରଚନେ, ଧାବନେ,

ବ୍ୟୁତ୍ପତ୍ତିବାହନଭାବେ ଦୁଃଖ ସୁନୟନ ।
 ବିଗ୍ରହ, ଆସନ, ସନ୍ଧ୍ୟା, ଯାନ, ଦୈଧର୍ଯ୍ୟ,
 ଏହି ଶତ ବିକାରଣେ ; ତୈବିଧ୍ୟ ଉପାୟ—
 ଭେଦ, ଦଣ୍ଡ, ସାମ, ଦାନେ ଲଭ କୁଶଳତା ।
 ଏହିରୂପେ ଧାର୍ଯ୍ୟାଶ ଦେଇ ଉପଦେଶ
 ଅର୍ପିଲେ ଦୌହତଦ୍ଵୟେ ଯୋଗ୍ୟ ଗୁରୁକରେ ।
 ରତ ହେଲେ ଅଧ୍ୟୟନେ ଉଭୟ କୁମାର,
 ଉପେକ୍ଷି ଆଳସ୍ୟ ଶୀଘ୍ର—ଶୈଶବ-ସୁଲଭ,
 ନ ରହିଲ ବୁଦ୍ଧି ଆଉ ଆହାରେ ଶୟନେ,
 ବୁଦ୍ଧି ଅଧ୍ୟୟନେ ସଦା, ନ ଲାଗିଲ ସୁଖ
 ରାଜଦର୍ମ୍ୟ ଶିକ୍ଷାଗାର ଭଳି, ବେନି ଭ୍ରାତା
 ବାଳ ବ୍ରହ୍ମଗୁରୁ ପ୍ରାୟ ପାଠଶାଳାଶ୍ରମେ
 ରହିଲେ ସାଧନା-ଯଜ୍ଞେ ଘଣ୍ଟିତ ନିୟତ ।
 ବଢିଲ ପ୍ରତିଭା କ୍ରମେ ଗୁରୁ ଉପଦେଶେ,
 ସୁବ୍ରତ ତେଜସ୍ଵୀ ହୀରା ପାଇ ଘାପାଲେକ
 ପ୍ରକାଶିଲ କିବା ଦୁଃଖ ପୂର୍ବକଦ୍ଵୟେ ।
 ସ୍ଵର୍ଗିଲ ପ୍ରତିଯୋଗିତା ବେନି ଭାତା ପ୍ରାଣେ,
 ଦୁଃଖ ରଖି ପରସ୍ପରେ କଲେ ବିଦ୍ୟାରାସ,
 ଜ୍ଞାନାର୍ଜନ ଅର୍ଥେ ଜାତ ଯେ ପ୍ରତିଯୋଗିତା,
 ପବନ ସେ, ନୂହେ କେବେ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ଵା ଅଭିଶାପ,
 ଉନ୍ନତ ଅମୃତ ଫଳ କରେ ସେ ପ୍ରସବ,

ପ୍ରସବେ ପିଣ୍ଡାଚୀ ଉର୍ଷା, ପାପ-ହଳାହଳ ।
 ହେଲେହେଁ ସୁବିଚକ୍ଷଣ ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ଭର୍ତ୍ତୃହର,
 କଠୋର ପ୍ରତିଯୋଗିତା-ପରାକ୍ଷାକ୍ଷେପରେ
 ଧବୋତେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ହେଲା ବିକ୍ରମଙ୍କ ସ୍ଥାନ ।
 ମେଧାବା ବିକ୍ରମାଦିତ୍ୟ, ମହାମତିମାନ,
 ଅଲୌକିକ ଅତ୍ୟତ୍ତ୍ୱ ଶ୍ରୁତିଶକ୍ତିବଳେ
 ଶିଖିଲେ ବିବିଧ ବିଦ୍ୟା ଅତ୍ୟଳ୍ପ ସମୟେ,
 ପଢନ୍ତି ଶୁଣନ୍ତି ଯାହା ବାରେକ ମାତିର,
 ରଖନ୍ତି ତାହାକୁ ହେତୁ ନୋହେ ତା ବିସ୍ମୃତ,
 ଯେଉଁ ବାଳକର ଏହି ଅଚିନ୍ତ୍ୟ ପ୍ରତିଭା,
 ଭବିଷ୍ୟେ ଲେଖକ, ସତେ ପୃତିଦେଶ ଅବା
 ଆବିର୍ଭୂତ ଧର୍ମଧର୍ମେ ପୁରୁଷ ରୂପରେ ।

ଅନନ୍ତର ସଜା ଦିନେ ଡକାଇ ବିକ୍ରମେ
 ବୋଇଲେ, ହେ କଣ୍ଠ, ତୁମ୍ଭେ ହୋଇଅଛ ଏବେ
 ସର୍ବାଙ୍ଗରେ ଉପସ୍ଥିତ, ଏଣୁ ମୋ ବାସନା,
 ସମର୍ପିବ ତବ କରେ ମାଳବ ପ୍ରଦେଶ ;
 ମହାକର୍ତ୍ତବ୍ୟର ଭାର ବହ ଏବେ ଶିରେ
 କର ପ୍ରଜାପୁଞ୍ଜେ ଧର୍ମେ ଶାସନ ପାଳନ ।
 ଶୁଣ କିଛି ସଜନୀତ ଅବହୃତ ମନେ,
 ନୁହେଁ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ, ବାରୁ, ନୃପତି ଜୀବନ,

ତାହା ସାଧାରଣ, ରଜା ପ୍ରଜାର ରକ୍ଷକ ;
 ରାଜ୍ୟରୂପ ମହାବୃତ୍ତେ ପ୍ରଜା ପରବାର,
 ରଜା ମୁଖ୍ୟ ବୃତ୍ତକର୍ତ୍ତା କୁଟୁମ୍ବ-ଭୁକ୍ତ ।
 ପ୍ରଜାପାଳ ସତ୍ୟ-ନ୍ୟାୟ-ଧର୍ମ-ଅବତାର,
 ଆତର ସେ ସାମ୍ୟନାଥ କରବ ଶାସନ,
 ବିରୁ ତାହାର ଜାତି-ଧର୍ମ-ଅସ୍ତ-ପର-
 ବିଭେଦରହିତ । ଶାନ୍ତ, ଶିଷ୍ଟ, ନୀତିମାନ,
 ଜିତେନ୍ଦ୍ରୀୟ, ମିଶ୍ଟଭାଷୀ, ଧାର୍ମିକ, ଦୟାଳୁ
 ଯେ ଦୃପ, ସେ ପ୍ରକୃତର ମହାର୍ଦ୍ଦ ଭୂଷଣ ;
 ସର୍ବଲୋକନିୟାମକ ଅଟେ ରାଜନାଥ,
 ମାତ୍ର ତାହା ହେଲେ ମୃଦୁ, କରନ୍ତି ପ୍ରଜାଏ
 ଅତିକ୍ରମ, ଖଣ୍ଡ ଥିଲେ ହୁଅନ୍ତି ସଂଶ୍ଳିଷ୍ଟ,
 ଅତଃ ତାହା ନୀତି-ଉଷ୍ଣ, ବା ନୀତି-ଶୀତଳ
 ହେବାର ଉଚିତ, ଯଥା ମଳୟ ମାରୁତ ।
 କର୍ମମୟ ଏ ଜୀବନ, କର୍ମହୀ ଜୀବନ,
 କର୍ମବିମୁଖତା-ମୃତ୍ୟୁ, ପ୍ରଜାଦର୍ଶ ରଜା,
 ଦେଖି ତାଙ୍କୁ କର୍ମରତ, କର୍ମୀ ହେବେ ପ୍ରଜା;
 ଦୈବନିର୍ଭରତା ଖାଲି ଆଳସ୍ୟ ଲକ୍ଷଣ,
 କରେ ସିନା କାର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରାଣୀ ଜୀବନ ଉପରେ
 ପୌରୁଷ, ପୌରୁଷ ସଦା ବାଞ୍ଛନ୍ତି ଦେବତା ।
 ହେବେ ନାହିଁ ଆତ୍ମ ଦୃପ ଗୁରୁକାରଗିରେ,

ନାହିଁ ଶୟ ମାନବର ପ୍ରାବକ ସମାନ,
 ପଣା, ବେଶ୍ୟା, ମଦ୍ୟ ପୁଣି ମୃଗୟାବ୍ୟସନ
 ଦେଜବେ ସବୁଥା ଗଜା, ନୁହଇ ଉଚିତ
 ଲୁଚ୍ୟ ସହ ପରିହାସ, କିମ୍ବା କି ହା ପ୍ରତି
 ବିଶ୍ୱାସ ସ୍ଥାପନ ଅତି, ରଖିବେ ନୁହେଁ
 ସୁମନ୍ତରା ଗୁପ୍ତ, ରଜକାର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରତି ଅଂଶ
 କରବେ ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ ତଳ ତଳ ଭାବେ ।
 ଧର୍ମ, ମିତ୍ର, ମନ୍ଦ୍ରୀ, ବୁଦ୍ଧି, କୋଟି, ଦୁର୍ଗ, ବଳ,
 ରଜ୍ୟର ଏ ସବୁ ଅଙ୍ଗ, ହୁଏ ଯଦି କେହି
 ପ୍ରତିକୂଳ ଯେ କୌଣସି ଏକ ଅଙ୍ଗ ପ୍ରତି,
 ଦେଲେ ସୁଦ୍ଧା ଗୁରୁ ସେହି ବିପକ୍ଷେ ଗଣିତ ।
 ରଜା ପ୍ରଜାଶତ୍ରୁର ନିସର୍ଗ-କଞ୍ଚୁକ,
 ହରିବେ ସେ ନିଜ କଷ୍ଟେ ପ୍ରକୃତ କଷଣ,
 ବିଳାସ ଆଶ୍ରୟୀ ରଜା ଭକ୍ଷ୍ୟ ବିଳାସର ;
 ଅଳ୍ପ ଶକ୍ତି ଅକ୍ଷୟ ଅନାଥପାଳନ,
 ଯଥାକାଳେ ଲୁଚ୍ୟଦର୍ଶେ ବର୍ତ୍ତନପ୍ରଦାନ,
 ଅଧୀନସ୍ଥ କର୍ମଗୁରୁ ପ୍ରତି ସଦ୍‌ବେଷର,
 କୃଷି, ଶିଳ୍ପ ଶିକ୍ଷା, ଧର୍ମ, ଦାଣ୍ଡିକ୍ୟ ଉନ୍ନତ
 ରଜାର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ମୁଖ୍ୟ ; ଦୋଷେ ଦଣ୍ଡ ପ୍ରାୟ
 ଅଛି ଗୁଣେ ପୁରସ୍କାର, ବିଶିଷ୍ଟ ଗୁଣିକେ
 ଲଗାଇବେ କର୍ମେ ଶୁଦ୍ଧ କର କୃତ୍ତିତାକ ।

ମନ ସମୁଦ୍ଧର ଭୁମି କାମନା-ତରୁର,
 ଉଠିବ ତହିଁରେ ସଦା ମେଳା ମେଳା ହୋଇ
 ସୁପାଦପ କୁପାଦପ ଉଭୟ ଅଙ୍କୁର,
 ମାତ୍ର ବସ୍ତ୍ର, ବାଛି ତାହା ଭୁଲେ, “କୁ” ଉପାଡ଼ି
 “ସୁ” ପାଳିବ ଯତେ, ଯଥା ବିଜ୍ଞ କୃଷୀବଳ
 ଉପାଡ଼ି ବାଡ଼ିଙ୍ଗା ଯେତୁଁ ରଖେ ଧାନ ଗଛ ।
 ଚଳାଇବ ସଜକାର୍ଯ୍ୟ ସତର ସହାୟେ,
 ମାତ୍ର ତବ ଅନ୍ତରାତ୍ମା-ସୁମନ୍ତୀ ମନ୍ତ୍ରଣା
 ଶୁଣିବ ସର୍ବାଗ୍ରହ, ପଛେ ଆନ ଅମାତ୍ୟର ।

ମାତାମହ, ଶିଶୁଧାର୍ଯ୍ୟ ତବ ଆଜ୍ଞା ମୋର—
 ଭବିଲେ ବିଦମାଦତ୍ୟ, ଆବର ହେ ଦେବ,
 ସୁପାବନ ଉପଦେଶ କୈବଲ୍ୟ-କଣିକା,
 ଗ୍ରହଣ ତା’ ଆଶୀର୍ବାଦ ଜ୍ଞାନେ, ଘେନା ହେଉ
 ପ୍ରାଣସ୍ପର୍ଶୀ କୃତଜ୍ଞତା ଏ ନୀତି ଲୁଚ୍ୟର,
 କେବଳ ଏତିକି ନୁହେଁ, ସେ ଉପଦେଶର
 ନୁହେଁ ଯୋଗ୍ୟ ପ୍ରତିଦାନ କୃତଜ୍ଞତା ଗାଲି,
 ପ୍ରାଣଠାରୁ ମୂଲ୍ୟବାନ ଥାନ୍ତା ଯଦି କିଛି,
 ନୁହନ୍ତା ତେବେ ସେ ସୁଦ୍ଧା କିହତ ସମାନ,
 ଯାହାହେଉ ଅର୍ପୁ ଅଛି ସାନଦେ ନିଜକୁ,
 ଏହା ବିନା ଯୋଗ୍ୟ ଦେବୁ ପାଉ ନାହିଁ ଖୋଜ ।

ଅଲକ୍ୟ ଆଦେଶ ତବ, ଦେବାଦେଶ ପ୍ରାୟ,
 ମାତ୍ର ଦେବ, ଅଛନ୍ତି ମୋ' ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ଭଣ୍ଡିତର,
 ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ସତ୍ତ୍ୱେ କନିଷ୍ଠ କର୍ତ୍ତୃତ୍ୱ ଗ୍ରହଣ
 ଧର୍ମବିଗଢ଼ିତ, ଅତଃ ହେଉଛୁ ସେ ରାଜା,
 ରହିବି ମୁଁ ମନ୍ତ୍ରପଣେ ତାହାଙ୍କ ସକାଶେ ।
 ଶୁଣି ଏ ରାଜା ରାଜପାରିଷଦ ଦଳ
 ଶୁଣିଲେ ବିପ୍ଳବ-ଆଲୋଚନା ସ୍ଵରେ—
 କୁମାର, ଉଦ୍ଧୀର୍ଣ୍ଣ ରୁମ୍ଭେ ଆଜି କି ଅଭ୍ୟୁତ୍ଥ
 ଅଗ୍ନିପରୀକ୍ଷାରୁ, ଧନ୍ୟ ହୃଦୟ ରୁମ୍ଭେ,
 ମହାପୁରୁଷ ଜାତନେ ଆସଇ ଏପରି
 ସୁକଠୋର ପରୀକ୍ଷାର ଶୁଭ ସୁପ୍ରସାଦ ।
 ପରମ ଧାର୍ମିକ ରୁମ୍ଭେ, ଧର୍ମରକ୍ଷାପାଇ
 ରାଜ୍ୟଶେଷ ତ୍ୟାଗ ମହାପୁରୁଷର କର୍ମ,—
 ପୁରୁଷ ମାତ୍ର ନୁହେଁ, ଦୃଷ୍ଟିର ବିକଳେ
 ପ୍ରୀତି, ମାତ୍ର ତାହା ଦୃଷ୍ଟ୍ୟ କେଶରୀ ପକ୍ଷରେ,
 ତବ ଏ ବିମଳ ଶୈଳୀ, ପୂର୍ବ ସୁଧାମୟ,
 ଭବିଷ୍ୟ ପୁରୁଷ-ବନ୍ଧେ ଶୋଭିବ ଉଦ୍ଧୃତେ,
 ଯେସନ ସୌଭାଗ୍ୟର ଭରତ ଆଶୀର୍ବାଦ
 ଶୋଭେ ରାମାୟଣ-ବନ୍ଧେ ଅମର-ଅକ୍ଷରେ ।
 ଲଭି ପରିବ୍ରାଜି ସାଏ ଦୌହତ କଦନେ
 ପ୍ରଶଂସି ବିଶେଷେ ତାଙ୍କୁ, ଭଣ୍ଡିତର କରେ

ମଳବ ଶାସନ ଭର କଲେ ସମର୍ପଣ,
ରହଲେ ବିହମାଦତ୍ୟ ତାଙ୍କ ମନ୍ତ୍ରୀ ପଦେ ।

ମାଳବର ରାଜଧାନୀ ହେଲା ଉଚ୍ଛ୍ଵିନ୍ନ,
ବ୍ୟାପିଲା ସେ ଯନ୍ତ୍ରୋଦ୍‌ଘ ଯୋଗ ଘାତ୍ୟ, ନବ-
ଯୋଗ ପ୍ରସ୍ଥେ, ଚଳାଇଲେ ରାଜ୍ୟ-ରହସ୍ୟରେ
ଭର୍ତ୍ତୃହର, ସୁସାରଥ ପ୍ରାୟ, ଯୋଗ ଦିହିଁ
ସୁମନ୍ତୀ ବିହମଙ୍କର ସୁମନ୍ତୀ—ହସ୍ତ ।
ଲଭିଲା ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ରାଜ୍ୟ ଶାସନେ ପାଳନେ,
ସତ୍ୟ, ଧର୍ମ, ନ୍ୟାୟ, ନିଷ୍ଠା ଆଣିଲେ ପ୍ରଜାଏ,
ଦୁର୍ଜନର ଅତ୍ୟାଚାର, ଚୈତ୍ରୀୟ ଉଦ୍‌ଘ୍ରବ
ହେଲା ତରଳହୃଦ, ହର୍ଷେ ହସିଲା ନଗରୀ,
ଖେଳକଳା ସୁଖ ଶାନ୍ତି ଖେଳିଲା ଚୈତ୍ରୀରେ ।

ଥିଲେ ଭର୍ତ୍ତୃହରଙ୍କର ଯୁଗଳ ମହିଷୀ
ଅନଙ୍ଗା ପିଙ୍ଗଳାନାମୀ, ପରମାୟୁଧରୀ,
ଦିଗନ୍ତ ସରଳା, ସାଧୁ, ପୁଣ୍ୟ-ଦୟାବତୀ;
ପ୍ରଥମା ତା' ବିପତ୍ତ—ମୁଖର, ଦୁଃଖିନୀ,
ରୌଦ୍ର ଚନ୍ଦ୍ରିକାର ଯଦ୍ବା ବିରୋଧ ମିଳନ ।
ମିଶିଥିଲା ଦେଶ ସଙ୍ଗେ ଦୁର୍ମୁଖୀ ଦାନବୀ,
ଅଥବା ଅବିଦ୍ୟା ବିଦ୍ୟା ସହ, କେଉଁ ପାପେ

ଅବା ଶାପେ, କେ କହୁବ ତାହା, ବହୁଥିଲୁ
 ଏକ ଦୃଷ୍ଟି ସିଦ୍ଧିବର ମହାକଳାଧାରୀ,
 ଆନ ଦୃଷ୍ଟି ଦାଉଦାଉ ଶୁଣାକାନ୍ତି ଶିଶୁ ;
 ଏକ ମଳୟଜ, ଆନ କଟୁ ଉପଲେପ,
 ସୁରର ଗୋଲପ ଏକ, ଆନ ଓଲ ଫୁଲ,
 ଏକ ଦୃଷ୍ଟି ଅନାବଳ ପ୍ରେମ-ପରାବର,
 ଆନ ଶେଷ ବିଦେଷର ପଲ୍ଲି ପଲ୍ଲି ;
 ଏମନ୍ତ କି, ଏକ ଦୃଷ୍ଟି ପବନ ସ୍ଵରର,
 ଆନ ପାପ-କାଟ-ଦୁଷ୍ଟ ମହାକୁନ୍ତୀପାକ ;
 ସୁରୁରୁ ଚରଣ-ଚୁଡ଼େ ଶୋଭେ ଏକ ଶିର,
 ଭବନାନ୍ତ ଅଭିମାନ ଅରବିରେ ଆନ ।
 ଧୂର୍ଜି-ଶିଖେମଣିବରା ଅନଙ୍ଗ ରୂପୀ,
 ସ୍ଵାଧୀନ-ଭର୍ତ୍ତୃକା ହେଲା କପଟ କୌଶଳେ,
 ନାଗ ଫାନ୍ଦେ ବନ୍ଦୀ ହେଲେ ରଜା ଭର୍ତ୍ତୃହର,
 ଅଳି ଯଥା ଭର୍ତ୍ତୃନାଭ-କାଳେ, କ୍ଷମ ସେହୁ
 ଲୌହ-ଦୃଢ଼-କାଷ୍ଠ ଭେଦେ, ମାତ୍ର ପାରେ ନାହିଁ
 ଛିନ୍ନ କରି ସୁକ୍ଷ୍ମ ସୁକ୍ଷ୍ମ ସେ ଛୁଦୁ କାଟର ।

ଭର୍ତ୍ତୃହର ସମ ରାଜା, ଶାସ୍ତ୍ରଜ୍ଞ, ଧାର୍ମିକ,
 ରହଲେ ରମଣୀବଶେ ଶୁଭାନ୍ତେ ସବଦା,
 କେତେ ଆକର୍ଷଣ ଯନ୍ତ୍ର ରମଣୀ ମନ୍ଦିରେ !

“କାମିନୀ” ହ୍ୟକ୍ଷର ମନ୍ଦ ବଶୀକରଣର ;
 ଅଛି ଏ ଜଗତେ ଯେତେ ଦ୍ରବ୍ୟ ଲୋଭନୀୟ,
 ରୂଢ଼ାନ୍ତ ତାହାର ନିଷ୍ଠେ କାମିନୀ, କାଞ୍ଚନ ।
 ଚରଣ ଦାମ୍ପତ୍ୟ ପ୍ରୀତି, ମାତ୍ର ହେଲେ ତାହା
 ଶରଣ-ବିସର୍ଜିତ, ହୁଏ ଅଭିହତ
 କଳଙ୍କ-କାଳମାମୟ “କାମୁକତା” କାମେ ;
 ଅବନତି ପେରୁଣୀର କାମୁକା ରମଣୀ
 ଅମୋଗ ବ୍ରହ୍ମାୟ, ଜଣେ ସେ ତାହା ବଳରେ ।
 ହେଉଛି ନାଶ ଏ ପକ୍ଷେ ସ୍ଵଭାବେ ଅବଳା,
 ପ୍ରଭାବେ ପ୍ରବଳା ମାତ୍ର, ସମର୍ଥ ସେମାନେ
 ଆଶିବାକୁ ଝିଙ୍କି କଲେ ଏ ମର୍ତ୍ତ୍ୟ-ନରସ୍ତେ
 ଆନନ୍ଦ-ଅମୃତମୟ ଧାମୁ ମୁନିମନେ,
 ଯୋଗିକର ଯୋଗ-ଧୂଳି, ସୁଧାମି-ସୁଧମ
 ପାରନ୍ତି ସେ ପଣ୍ଡ କର ଭୁବ୍ବଳ ମାତ୍ରକେ ।
 ବନ୍ଦୀ ହେଲେ ଭର୍ତ୍ତୃହର ଅନ୍ତଃପୁର-ଟୋପେ
 ଗଜମୂର୍ଖ ପ୍ରାୟ, ଆଉ ନ ହେଲେ ବାହାର,
 ସଂଘଟିଲ ରାଜକାର୍ଯ୍ୟେ ଏଣେ ବିଶ୍ଵଜାଳା,
 ହେଲେ ମନ୍ତ୍ରୀ ପାରିଷଦେ ବିଶେଷ ଚକ୍ରତ ।

ଏହିରୂପେ କେତେକାଳ ହୁଅନ୍ତେ ଅଗତ,
 ବିଜେ ହେଲେ ଦୈବେ ଦିନେ ରାଜା ସିଂହାସନେ,

କିନ୍ତୁ ଇତିହାସମୟ, ଧୃତି ପକ୍ଷୀ ପ୍ରାୟ ;
 ନରେଶି ଏସନ ଭବ ଭୂତ୍ୱରକ୍ତର
 ସରବ ବିକ୍ରମାଦିତ୍ୟ କହିଲେ ସମ୍ମୋଧ—
 ମହାରାଜ, ସର୍ବଶାସ୍ତ୍ର-ଅର୍ଥବେତ୍ତ ଗୁମ୍ଫା,
 ପରମ ପଣ୍ଡିତ, ଜଣା ମଧ୍ୟ ନୃପତିର
 କର୍ତ୍ତବ୍ୟଗୁରୁତା, ମାତ୍ର ଜାଣି ଶୁଣି ପୁଣି
 କରନ୍ତି ଯେ ବ୍ୟବହାର, ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ତା ଅତି ।
 ସର୍ବନାଶ ହେବୁ ନିଶ୍ଚୟ ରାଜାର ହୈଶତା,
 ଯେ ରାଜା ଅବଳାବଶ, ଅବଳା ସେ, ତାର
 ଯୋଗ୍ୟ ହିତାସନ ନାଶହୀନ, ରମଣୀର
 ବାସାଞ୍ଜଳ ତାର ପ୍ରିୟ ରାଜପରିଚ୍ଛଦ,
 ରାଜକାର୍ଯ୍ୟ ପାଶବକ ପ୍ରୀତି, ପଦ ତାର
 “ରମଣୀ-ରଞ୍ଜନ,” ନୁହେଁ “ପ୍ରକୃତି-ରଞ୍ଜନ ।”
 ହୈଶତାର ଶେଷ ଫଳ ମାତ୍ର ବିଷମୟ,
 ହୋଇଛି ତା ସପ୍ତମାଣ ମହୋଦ୍ଦଳଭାବେ
 ପୁଣ୍ୟଶ୍ଳୋକ ଦଶଭୂମି ରାଜାଙ୍କ ଜୀବନେ,
 ଦକ୍ଷିଣ ତାଙ୍କର ଯଶୋନାଶ, ପୁଣ୍ୟଶ୍ଳୋକ,
 ଅବଶେଷେ ପ୍ରାଣନାଶ ଦୋର ଅନୁତାପେ ।
 ନୃପତିର ଅନୁଷ୍ଠାନ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ବ୍ରତ—
 କରନ୍ତି ପୃଥ୍ବୀ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଇନ୍ଦ୍ର ଯଥା ଜଳେ
 ବର୍ଷାକାଳେ, ତଥା ରାଜା ନ୍ୟାୟାଜିତି ଧନେ

କହିବେ ଭଣ୍ଡାର ପୁଣି, ଭଜବତ ଏହା ;
 ରସ ରଖି ରବି, ରସ ଶୋଭନ୍ତି ଧରୁ,
 ସେହିପରି ସଜା କର କହିବେ ଗ୍ରହଣ,
 ଏହା ସୂର୍ଯ୍ୟବ୍ରତ ; ତହିଁପରେ ବାୟୁବତ,
 ବ୍ୟାଘ୍ର ସର୍ବଭୂତେ ବାତ, ବାହ୍ୟ ଅଭ୍ୟନ୍ତରେ,
 ପ୍ରକୃତିପୁଞ୍ଜଙ୍କ ପକ୍ଷେ ସଜାର ଏ ମାତି
 ପ୍ରପାଳ ସଫଥା ; ଦେବେ ଯମ ରୁଲ୍ଲ ଭୂପ
 ବିରୁଦ୍ଧେ ଅପକ୍ଷପାଶ, ଏ ଶମନବ୍ରତ ;
 ବକ କର ପାଶବାରେ ପାଶଅସ୍ତେ ପାଶୀ
 ରଖେ ଯଥା, ତଥା ନୃପ ଶ୍ରେୟ ଶଶ୍ଵତେ
 ରଖିବେ ଶାସନ କର, ବରୁଣ ବ୍ରତ ଏ ;
 ଶଶଧର ସ୍ଵିଗ୍ଧକର ବିତରଳ ପ୍ରାୟ
 ସର୍ବଗୁଣେ ବିଭୂଷିତ ହୋଇ ନରମଣି
 କହିବେ ସକଳ ଜନେ ସଦା ଆରୁଣିତ,
 ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର ଉକ୍ତ ଏହା ଚନ୍ଦ୍ରବ୍ରତ ନାମେ ;
 ସର୍ବସଦା ଧରା ପାଳେ ସର୍ବେ ସମ୍ମାନେ,
 ତେସନ ନୃପତି ସହ ସମସ୍ତ ଅର୍ଦଳ
 ସକଳର, ସମ ଭାବେ କହିବେ ପାଳନ,
 ଏହା ପୃଥ୍ଵୀବ୍ରତ, ଏହି ସପ୍ତ ମହାବ୍ରତ
 ପାଳନ୍ତି ଯେ ନରବର କାୟ ବାକ୍ୟ ମନେ,
 ତାଙ୍କ ଇନ୍ଦ୍ର ପରକାଳ ସୁଖେ ସମୁଦ୍ଧଳ ।

ସବୁଲୋକ ବୁଝାବୁଝି ଶ୍ରେଣୀ ପ୍ରଜାପାଳ,
 ଶାସନ, ନୋହି ବହୁଦର୍ଶୀ, ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧ୍ବଜଳେ
 ଦେଖନ୍ତୁ, ରମଣୀ ଦେହ ମୂଳ ଉପାଦାନ
 କି ଗଭୀର; ଦୂରନ୍ତର ରକ୍ତ ମାଂସ ମେଦେ
 ଅଛି କି ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ? ଅତଃ ହୁଅନ୍ତୁ ମଣିମା
 ଅବହୃତ । ମହାନାଥ ମୋର ଏ ବଚନ
 ନୁହେଁ ଶ୍ରୀମୁଖର ଶିକ୍ଷା—ସୁରଣ କେବଳ,
 ବୋଲିବେ ଅବା, “ଚିତ୍ତର ଖାଇବା ଲୋକର
 ବିଳ ଗଣନାରେ ଅଛି କେଉଁ ପ୍ରୟୋଜନ ?”
 ମାତ୍ର ଯେ ପିଠର ମୂଳପିଣ୍ଡ ଚିତ୍ତର,
 ହେଲେ ସେ ବିକୃତ, ଆଉ କି ସୁଖ ପିଠାରେ ?
 ନିବେଦିତ ନିର୍ଭୟରେ ସବବିଧ ମାତ୍ର
 ନୃପତି ଶ୍ରୀମୁଖେ ମନ୍ତ୍ରୀ, ମନ୍ତ୍ରୀଧର୍ମ ଏହା,
 ହୀନ ଯେ କର୍ତ୍ତବ୍ୟବୁଦ୍ଧି ନୈତିକ ସାହସେ,
 “ଯେ ଆଜ୍ଞା” “ଯେ ଆଜ୍ଞା” ସଦା ଲକ୍ଷ୍ମ ମନ୍ତ୍ର ପାର,
 ନୁହେଁ ସେ ସଚିବ—ଅଟେ ସ୍ବାକକପୁଞ୍ଜବ,
 ପ୍ରତିଧ୍ବନି ଜଡ଼ଯନ୍ତ୍ର ତାହା କଲେବର ;
 ଏଣୁ କଲି ଜଣାମଣା ଶ୍ରୀମୁଖେ ସକଳ,
 ଆଚରନ୍ତୁ ଯାହା ଶ୍ରେୟ, ବିଘ୍ନର ତାହାହିଁ ।
 ଶୁଣି ଏ ସୁମତ ବାଣୀ ଶକ୍ତି ଭର୍ତ୍ତୃହର,
 ନ କହଲେ କିଛି, ମାତ୍ର ବିକ୍ରମଙ୍କ ପ୍ରତି

ବହୁଲେ ଅନ୍ତରେ ହୋଧ, ଯଥା ବହୁଲିକା
 ବାହାରେ ଶୀତଳ, କିନ୍ତୁ ପ୍ରଜ୍ଜ୍ୱଳେ ଗରଭେ
 ଧରେ ଉଷ୍ମ ଅଗ୍ନିରେଣୁ । ଅଦୂରଦର୍ଶିର
 ବଡ଼ କଣ୍ଠି କଟୁ ସିନା ତଦାୟ କାର୍ଯ୍ୟର
 ବିରୁଦ୍ଧ ସମାଲୋଚନା, ଅମୃତ ଔଷଧ
 ମୁମୂର୍ଷୁ ପକ୍ଷରେ ତିକ୍ତ, କରେ କି ଆଦର
 ମଣ୍ୟପ୍ରିୟ ଆଶୁଭୁକ୍ ମଧୁର ଶର୍କର ?
 ହୃଦ ଉପଦେଶ ବୃଥା କାମୁକ ନିକଟେ,
 ଚନ୍ଦ୍ର ଯେ ମହୋଦଧିରୁ ଗଜ, ପଡ଼ିଲେ ସେ
 ଉଷର ଭୂମିରେ, ଲଭ କେଉଁ ଫଳ ତହିଁ ?
 ପୂର୍ବ ଭ୍ରାତୃପ୍ରୀତି ଗଲେ ପ୍ରଦାନ ଗଳିଥା,
 ଆଖିଲ ଆମନ୍ତ୍ରି କୋପ, ଉର୍ଷା, ଅହମିକା,
 ଭୂତି ଗଲ ମୁହୂର୍ତ୍ତକେ ଅଜନ୍ମ-ମମତା ।
 ଏଣେ ଏ ଅପ୍ରିୟବାଣୀ ଯାଇ ଯଥାକାଳେ
 ସ୍ପର୍ଶକ୍ରେ ଅନଙ୍ଗା କଣ୍ଠି, ଜଳିଲ ସେ ହୋଧେ,
 ହେଲ ତାର ହଂସା-ସୋତ ପ୍ରଣରେ ଧାବତ
 ସିନ୍ଦୂମୁଖୀ ନଦୀ ପ୍ରାୟ, ବିଫଳଙ୍କ ପ୍ରତି ।
 ସୁଗନ୍ଧେ ନାଗୁଣୀ ଗଢ଼ା ହୋଧ ଉପାଦାନେ,
 ଗୁଳିଲେ ତାହାକୁ ପୁଣି ମନ୍ଦରେ ଘଟିଲେ
 ଅଛି କି ନିସ୍ତାର ଅଭି, ଦଂଶି ସେ ଗୁଳିକେ,
 ଉପଯୁକ୍ତ ପ୍ରତିଶୋଧ ହେବେ ଯେଉଁଠି ।

ସେ ଦିନୁ ଦୁଃଖୀନା ରତ ନାନା ଆକ୍ରମଣେ
 ବିକ୍ରମାଦିତ୍ୟଙ୍କ ପ୍ରତି ଭର୍ତ୍ତୃହରଙ୍କର
 ମନୋଭଙ୍ଗ ଅର୍ଥେ, ଫଳେ ଘଟାଇଲ ତାହା ;
 ସକ୍ରାୟ୍ୟ ସାଧନ ସିନା ଦୁଃସାଧ୍ୟ ମନ୍ତ୍ରୀରେ,
 ବସ୍ତ୍ର ତହିଁ ସ୍ବାଭବିକ, ମାତ୍ର ଦୁଃସାଧ୍ୟର
 ଦ୍ବାର ମନ୍ତ୍ର, ଅବହେଳେ ହୁଏ ତାହା ସାଧୁ ।
 କି ଅସାଧ୍ୟ କୃଷିକାର, ପାରେ ସେ ଉତ୍ସାଦି
 ବିନା ଅନଳରେ ଧୂମ କୂଟ ବୁଦ୍ଧିବଳେ,
 ପୁଣି ସେ ବିନା ସୁତାରେ କର ପାରେ ହାଟ ;
 ତାହାର କୁପସମର୍ପଣେ ହୋଇ ଛନ୍ଦମତି
 ମାଳବେଶ ଭର୍ତ୍ତୃହର, ସର୍ବ ମଧ୍ୟେ ଦିନେ
 କହିଲେ ଅନୁଜେ, ଅତି କଠୋର ଭାଷାରେ-
 ହେ ବିକ୍ରମାଦିତ୍ୟ, ତୁମ୍ଭେ ମିତ୍ରରୂପୀ ଅର,
 ନୁହଇ ଉଚିତ ତବ ମୁଖାବଲେକନ,
 ଅତଃ ଏହିକ୍ଷଣି ହୁଅ ଏ ଗଜ୍ୟ ଅନ୍ତର ।
 ଯେ ଆଜ୍ଞା ମଣିମା, ମୁହିଁ ମିତ୍ରରୂପୀ ଅର,
 ଭବିଷ୍ୟେ ବିକ୍ରମାଦିତ୍ୟ କାମାଦ ଅଗ୍ରଜେ,
 ମୁହିଁ ମିତ୍ରରୂପୀ ଅର, ହେଉଛି ବିଦାୟ,
 ଯେନନ୍ତୁ ଶ୍ରୀରାମ ତେବେ, ବୁଝିବେ ପଶ୍ଚାତେ
 ସବୁ, ଅଧାର୍ମିକ ପାଶେ ଧର୍ମ ଉପଦେଶ
 ଧର୍ମ ପ୍ରତି ବିଦାୟୋକ୍ତି ହଲ, ସେଥୁପାଇଁ

ଅନୁଭବ ମୁହିଁ, ଗଜମୁକ୍ତାର ଗୌରବ
 ବୁଝିବ କି ଭୀରୁ—ଗୁଞ୍ଜି-ଗରଗଡ଼-ପ୍ରିୟ ।
 କାହାକୁ ଶୀତଳ ଭଲ ନ ଲାଗେ ସଲ୍ଲଳ,
 ଡିବାଦଂଷ୍ଟ ସେଗୀ ପକ୍ଷେ ମାତ୍ର ତା' ବ୍ୟତ୍ୟୟ, *
 ଦେଖିଲେ ସେ ଜଳ, ମଣେ ଅନଳ ସମାନ,
 ଫଳେ ହୃଦୟାନ୍ତ କରେ ମରଣେ ବରଣ ।
 ଏହା ସ୍ବପ୍ନ ବିଚିତ୍ରାର୍କ ସ୍ବପ୍ନମୟ ଉଠି
 ଗମିଲେ ମାଳବ ତେଜ ଅନ୍ୟ ରାଜ୍ୟ ମୁଖେ ।

* ଶିଅଳବାମ୍ବୁରା ସେଗୀ ଜଳ ଦେଖିଲେ ଉତ୍ସାହେ ଚଢ଼ାଇ ବରେ

ଚତୁର୍ଥ ସର୍ଗ ।

ରାଜାଙ୍କ ଏ ଅବିମୁଖ୍ୟକାରତା ଦର୍ଶନେ
 ମନ୍ତ୍ରୀ ପାର୍ଶ୍ବଦ ପୁଣି ସକଳ ପ୍ରଜାଏ
 ଭଜିଲେ ବିଷାଦ ଘୋର, ରଟିଲ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ
 କୋଟିମୁଖେ ଚରୁଙ୍ଗିଣେ ଭଞ୍ଜିହରକର,
 ହେଲ ଏଣେ ରାଜକାର୍ଯ୍ୟ ଅତି ବିଶିଷ୍ଟ
 ବିଦମ ଅଭାବେ, ଯଥା ଛିନ୍ନପୁଣ୍ଡ ହାର,
 ରାଜା ସତ୍ତ୍ୱେ ହେଲ ଲଜ୍ୟ ଅରାଜକ ପ୍ରାୟ,
 ନାକାବିଧ ଅମଙ୍ଗଳ ଘଟିଲ ଆବର,
 ଭଲପାତ, ଭୂମିକମ୍ପ ଆଦି, ଦେଖି ଏହା
 ହେଲେ ରାଏ ଦିନୁଦିନ ଏକନ୍ତ ଉନ୍ମତ୍ତ ।
 ଦିନେ ଶ୍ରିୟ ମଝନ ଶାନ୍ତକରଣାଭିପ୍ରାୟେ
 ଗଲେ ବନେ ମାଳବେଶ, ଦେଖିଲେ ସେଠାରେ
 ରହୁଛି ଉନ୍ମୁକ୍ତ ସଦା ପ୍ରକୃତ-ପ୍ରଣୀତ
 ଅନ୍ୟ ଶୋଭାର ଗୁଣ୍ଡ, ବିଶାଳ, ଚଟୁଳ,
 ବୃକ୍ଷେ ବସି ପକ୍ଷପକ୍ଷୀ, ରତ ଆବୃତ୍ତିରେ
 ମୃଦୁସ୍ୱରେ ଜଗତର ଜୀବନ୍ତ କବିତା,

ସୁକଷ୍ମ-ସେତାର-ତାର ଝଙ୍କାରେ ମଧୁପ
 ଉଡ଼ି ଉଡ଼ି, ଫୁଲକୁଳ ନର୍ତ୍ତକ ପରାଏ
 ଆନ୍ଦୋଳି ମୃଦୁଳ ବାଜେ ପ୍ରକାଶନ୍ତି ନାନ
 ଅଙ୍ଗଭଙ୍ଗୀ ବିସ୍ତାରିଣ ନାରବ ସୁହାସ ।
 ବିଚରନ୍ତି ମୃଗଯୁଥ, ଶୋଭେ କାହା ଛିରେ
 ଦୀର୍ଘ ଝଟାଳିଆ ଶୁଙ୍ଘ, କିରୀଟପ୍ରତିମ,
 ରତ କେନ୍ଦ୍ର ଶାବକର ଶରୀର ଲେହନେ
 ମଧୁର ବାସ୍ନାବଶେ, କେନ୍ଦ୍ର ଗେଲବଶେ
 ଆତରେ କୃତ୍ରିମ ରଣ ସମକକ୍ଷ ସହ,
 ପଳାଇଲେ ହେଉ ସବେ ଭଞ୍ଜିତର ନୃପେ
 ଇତିସ୍ତତଃ, ଶ୍ଵେତ ଯଥା ପ୍ରହର ଦର୍ଶନେ,
 ଗୁହ୍ୟ ଥରେ ଥରେ ଗ୍ରୀବା ଗୁଳି ପୃଷ୍ଠଦେଶେ
 ସାଧୁସ ଉଦେଶବ୍ୟଞ୍ଜୀ କାତର ଗୁହାଣୀ ।
 କାନନର କେଉଁ ଅଂଶ ହୋଇ ତାରକିତ
 ଗଜମୁକ୍ତା, ଗଜଶିର, ଗଜାକ୍ଷି କଙ୍କାଳେ,
 ଦେଉଛୁ ଚିହ୍ନାଇ ସ୍ଵପ୍ନ ନାରବ ସଙ୍କେତେ
 ହର୍ଯ୍ୟାକ୍ଷପାରାଧୁଷ୍ଣଳୀ ବୋଲି ସେ ନିଜକୁ ।
 ଏବୁଠେ ପ୍ରକୃତ-ଶୁଦ୍ଧ ପୁଷ୍ପା ଲେଉଟାଇ
 ଶମେ ଶମେ, ପଢ଼ି ତାହା ନୟନ ବଦନେ,
 ହେଲେ ଅଗ୍ରସର ରାଏ, ଯାଇ ଏକ ସ୍ଥାନେ
 ଦେଖିଲେ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ଦୃଶ୍ୟ, ବନ୍ୟା ହାତୀ ଏକ

ଘେନି ମୁତ ପତି କୋଳେ, ଅଗ୍ନିକୁଣ୍ଡେ ଝାସ
 ଲଭିଲ ସହମରଣ—ଅମ୍ଳାନ ବଦନେ ।
 ଅନନ୍ତର ଭର୍ତ୍ତୃହର ବାହୁଡ଼ ନବରେ
 ବରରେ ଦୃଷ୍ଟପୂର୍ବ ରମଣୀ-କରଣୀ
 ବେନି ପତ୍ନୀ ପାଶେ, କିନ୍ତୁ ଅନଙ୍ଗା ସେ କଥା
 ଶୁଣି ନ ଶୁଣିଲ ପ୍ରାୟ ରହିଲ ନୀରବ ;
 କହିଲା ପିଙ୍ଗଳା ତହିଁ—ସଖାର ଜୀବନ
 ନୁହେଁ ସଖିପାଇଁ, ତାହା ପତିପାଇଁ ସକା,
 ଅଛୁ ଯେଉଁ ରମଣୀର ଏତାଦୃଶ ଜ୍ଞାନ,
 ସେହି ମାନ୍ୟା, ସେହି ଧନ୍ୟା, ସେହି କାର୍ଯ୍ୟଦେଶ;
 ତାହାର ସହଗମନ ଧର୍ମ ପ୍ରାକୃତିକ ।
 ଥିଲେ ଉଭେ ପ୍ରକୃତରେ ପ୍ରେମିକ ପ୍ରେମିକା,
 ପ୍ରେମେ ମିଶି ବେନି ପ୍ରାଣ ହୋଇଥିଲା ଏକ,
 ବାସ୍ତବ ପ୍ରେମର ଜାହିଁ ବିଚ୍ଛେଦ ଯନ୍ତ୍ରଣା,
 ପ୍ରଦର୍ଶିଲେ ସେଥିର ସେ ସଜୀବ ପ୍ରମାଣ ।
 ଆଉ ଦିନେ ନରମଣି ହେଲେ ବେଶ୍ୟ (❖) ବିଜେ,
 ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣକ ପରାୟା ଅର୍ଥେ ବେନି ବନିତାର
 ଏକାକୀ କାନନେ ରହି, ସଙ୍ଗୀ ବେଶ୍ୟକାରେ
 କଲେ ଆଜ୍ଞା ଦାନ, ଯାଇ ସମସ୍ତେ ନବଝର
 କରବ ଘୋଷଣା—“ରାଜା ବ୍ୟାଘ୍ରହାର ହୃଦ ।”

ଶୁଭାନ୍ତେ ଦେହଲୀ ଧର ହୋଇଥିଲୁ ଠିଆ
 ପିଙ୍ଗଳା, ଏକାକେ ଦୂତ କରନ୍ତେ ପ୍ରକାଶ
 ରାଜବଧ ବାଉଁ, ସଖା ହୋଇଗଲା ଭେକା—
 ଆକସ୍ମିକ ମହାଶୋକ-ଅସହ୍ୟ ଆବେଗେ,
 ଥିଲୁ ଯେଉଁ ଅବସ୍ଥାରେ, ରହିଲୁ ସେପରି,
 ମାତ୍ର ପ୍ରାଣବାୟୁ ଗଲା ତନ୍ତ୍ରଣା ବାହାର,
 ମେଢ଼େ ବିସର୍ଜନ ଛାଡ଼ି ପ୍ରତିମା ସଦୃଶ
 ରହିଲୁ ଜୀବତ ପ୍ରାୟ ଉଷା ତାର ଶବ ।
 ଅନଙ୍ଗା ଏ ବାଉଁ ଶୁଣି ବାହ୍ୟେ କଲୁ ଦୁଃଖ,
 ଅନ୍ତରେ ଅନ୍ତରେ ମାତ୍ର ଲଭିଲୁ ଯେ ମୋଦ,
 ଅନିବାରଣୀୟ ତାହା, ଆସେ ଯଦି ଫେରି
 ମୃତପିଣ୍ଡେ ପୁଣି ପ୍ରାଣ ପୁଣି, ମରଣର
 ବହୁଦିନ ପରେ, ତେବେ ହେବ ନାହିଁ କେହି
 ତଥା ଆନନ୍ଦିତ । ଦୁଷ୍ଟା କେତେ ଯେ ଦେଖିଲୁ
 ନାସ୍ତବ ଦୁର୍ଗଣା ସ୍ବପ୍ନ, କେତେ ଯେ ଡୋଳିଲୁ
 ଶବ-ରାଗ-ଅଟାଳିକା, ବନ୍ଧାଇଲୁ ତହିଁ
 କଳିତ ସୁଖର ସ୍ବର୍ଣ୍ଣ ସୁଗମ୍ୟ ସୋପାନ,
 ରାଗ, ରାବ, କଲ୍ଲନା ତା ପ୍ରକାଶେ ଅକ୍ଷମ ।
 ସ୍ବର୍ଗତେ ଶାଳିଲୁ ଭ୍ରଷ୍ଟା—କେତେ ଶୁଭଦିନ
 ଆଜି, ଜଣାଇଲୁ ଦୂତ କି ଶୁଭ ସମ୍ବାଦ,
 ପୂର୍ବରୁ ବିଦ୍ୟମାନ ଯେ ଦେଖିଲୁ ଉଦ୍ଧୃତ,

ଜାଣି ହେଲେ ରଜା ବନେ ଶାଢ଼ୁଳ କରରେ,
 ଥିଲା ସଉତୁଣୀ ଏକ ପ୍ରାଣଭଗାବୁଣୀ
 ମୃତ ସେହୁ, ନିଷ୍ଠାବେ ଏବେ ରଜା ହେବ
 ଉପପତ୍ନ ମୋର, ପୁଣେ ରହବ ନିର୍ଭୟେ ।
 ଏକାଳେ ମିଳନ୍ତେ ଆସି ରଜା ଭଞ୍ଜିହର
 ଭଟ୍ଟା ପଡ଼ଗଲା ଦୁଷ୍ଟା କଳ୍ପନା-ଜୁଆରେ,
 ଦୁରକାଂକ୍ଷା-ଶୈଳ ତାର ଅକାଳ କୁଳିଶେ
 ଗଲା ତଳ ତଳ ହୋଇ, କେତେ ବେଗେ ହାସ୍ତ !
 କି କଲ ବିଧାତା, ଗୁଞ୍ଜି ଦେଇ ହାତେ ମଣି,
 ବାନ୍ଧୁ ବାନ୍ଧୁ ପଥକରେ ନେଲା ତା ଛତାଇ ।
 ବଡ଼ ହଟିଆ ସେ, ନାହିଁ ବିଶ୍ୱାସ ତାହାକୁ,
 ଭଣ୍ଡାଏ ସେ ପୁଣ ବୋଲି ଅରି ଅନୁତାପ ।
 ଦୁରାଶା-ପାଦପେ ସିନା ଫଳେ ଏହିପରି
 ଶୂନ୍ୟପଳ, ନିୟତର ମହା ନିୟମରେ ।
 ଅନଙ୍ଗା ରଜାଙ୍କୁ ଦେଖି ପାର୍ଶ୍ୱ ଉପସ୍ଥିତ,
 ବିସ୍ତାର କପଟ ଶୋକେ କପଟ କାନ୍ଦଣା
 ବୋଇଲା, ହେ ନାଥ ବଡ଼ ସୌଭାଗ୍ୟ ଦାସୀର,
 ଦେଖିଲା ଯା ଚରପ୍ତିୟ ସୌମ୍ୟମୁଖି ତବ,
 ଶୁଣି ତବ ଶୋକାବହ ନିଧନ ସମ୍ବାଦ
 ଯାଉଥିଲା ଏହି ମାତ୍ର ତେଜିବାକୁ ପ୍ରାଣ
 ଅଗ୍ନିକୁଣ୍ଡେ ପଶି, କୈବେ ଦେଖିଲି ଶ୍ରୀମୁଖ ।

ହୋଇଥିଲେ ସାମାନ୍ୟ ବିଳମ୍ବ ତୁମ୍ଭର,
ନ ଘଟନ୍ତା ଭାଗ୍ୟେ ଆଉ ଛୁମୁକ ଦର୍ଶନ ।
କଟିଗଲା କେତେ ରକ୍ଷା ପୂର୍ବ ସୁକୃତିରୁ,
ନ ହେଉ ଶତ୍ରୁକୁ ସୁଦ୍ଧା ଏଭଳି ବିପାକ ।
ଶୁଣି ଏହା ଭଣ୍ଡିତର, ମଣି ପ୍ରବଞ୍ଚନା
ରହଲେ ନାରଦ, ମାତ୍ର ସଂଗୀତେମଣି
ପିଙ୍ଗଳା ମରଣେ ହେଲେ ଦୁଃଖିତ ବିଶେଷ ।

ବସି ରାଏ ସଭା ମଧ୍ୟେ ଅନନ୍ତର ଦିନେ
ପଣ୍ଡିତମଣ୍ଡଳୀ ସହ ରତ କାବ୍ୟାଳାପେ,
ଲଗିଅଛି ପରସ୍ପର କଥା କଟାକଟି
ମୁକ୍ତ ପ୍ରତିମୁକ୍ତିବଳେ, ପ୍ରଦର୍ଶାଇ କେହି
ବିବିଧ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଶ୍ଳୋକ ବିବିଧ ଶାସ୍ତ୍ରରୁ
କରୁଅଛି ସ୍ଵମତର ଦୃଢ଼ ପୋଷକତା,
ଅର୍ଥାନ୍ତରେ ଅନ୍ୟ ତାହା କରୁଛି ଖଣ୍ଡନ,
ଏହିପରି ଲଗିଅଛି ଘୋର ବାକ୍ୟ-ରଣ,
କଳି ତୁଳି କୋଳାହଳେ ମୁଖରତ ସଭା ।
କେତେ ମଧୁର ସେ କଳି, ସ୍ଵପ୍ନ-ସୁଧାବୋଳା,
ନାହିଁ ତହିଁ ହୋଧ-ପ୍ରେତ ବିଭୀଷଣ ଛାୟା,
ପ୍ରଭୁତ ସେ ଆମୋଦର ଅମର ଭଣ୍ଡାର,
ସର୍ବସାହୃଦ୍ୟଚର୍ଚ୍ଚା ତାର ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ ଜୀବନ ।
୫

କୋବିଦ କୋବିଦ ମଧ୍ୟେ ଘଟୁଅଛି କେତେ
 ମତଭେଦ, ମାତ୍ର ତାହା ହେଉ ନାହିଁ କେବେ
 ମନୋଭେଦେ ପରଶତ, ଇଚ୍ଛେ ନାହିଁ ସିନା
 ଭ୍ରାନ୍ତ ମତ ସଂଶୋଧନେ ଅଳ୍ପ ଆତ୍ମଜ୍ଞାତୀ,
 ପଣ୍ଡିତ ପ୍ରକୃତି କିନ୍ତୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ବ୍ୟତ୍ୟୟ,
 ମଣନ୍ତ ସେ ମହାଶିକ୍ଷା ଭ୍ରମ ସଂଶୋଧନେ ;
 ସ୍ୱଭବତଃ ଶୁଣ ଶ୍ରୀତ ସରସୀ ପ୍ରବେଶେ,
 ମାତ୍ର ତହିଁ ସ୍ନାନ ଗଜ ଲରେ ପରତୋଷ ।
 ଲଗିଛି ସମାଲୋଚନା ଉତ୍ତୁହରକୃତ
 ନବ କାବ୍ୟବିଶେଷର, ଷଟ୍ପଥକୁ କେନ୍ଦ୍ର
 ଉପମାର ଅପୂର୍ଣ୍ଣତା, ଯଦିପାତ ଦୋଷ,
 ଶ୍ରୁତିକଠୋରତା ଆଦି ଅଧମ ମେଳର,
 ନ ମଣି ଧର୍ତ୍ତବ୍ୟ ତାହା କେବଣ ବିଦୁଷ,
 ବିମୋହିତ କବିତାର ପ୍ରାଣପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବେ ।
 ଏସନ ବାଦାନୁବାଦ ଲଗିଛି ସଭାରେ,
 ଗୁଲିଛି ଅପରିଚ୍ଛିନ୍ନ ବାକ୍ୟର ପ୍ରବାହ,
 ଉପସ୍ଥିତ ଏହି କାଳେ ତପଶ୍ୱାସ୍ତ୍ର ଏକ,
 ସ୍ୱାଧ୍ୟାୟ-ନିରତ, ନାଚେ ବଦନମଣ୍ଡଳେ
 ବୈରାଗ୍ୟ, ସଂଯମ, ତ୍ୟାଗ, ଶାନ୍ତ, ସଂକୃତ୍ରର
 ସୁଧାସ୍ନିଗ୍ଧ ସମୁଦ୍ଧଳ ସ୍ୱପନ ତନ୍ମୟ ।
 ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭଗବତ ପ୍ରେମେ, ମାତ୍ର ଶୂନ୍ୟାଦୃତ

କାମନା ସମ୍ପର୍କେ; ଯଥା ଶେଳା ମହେଶ୍ୱର,
 ଜିତ-ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ-ସର୍ପ-ଶୋଭା ପିଣ୍ଡିତ ଜଟା, †
 ଅନନ୍ତ ଭୂଷଣ ପ୍ରାୟ ଲମ୍ବିତ ଉରସେ ;
 ବଳ୍ଲଳକୌପୀନଧାରୀ, ହସ୍ତେ ଆଶାବାଡ଼ି
 ଶୋଭେ ଭବନରାଜାର ନଦର୍ଶନରୂପେ ।
 ପ୍ରମେନେ ଭର୍ତ୍ତୃହର, ଆଶିଷି ତାପସ,
 ଭେଟିରୂପେ ଦିବ୍ୟଫଳ ପ୍ରଦାନ ଛୁମ୍ବରେ
 ଭସିଲେ କୋମଳେ, ନୃପ, ପ୍ରକୃତ-ରଞ୍ଜନ,
 ତପୋଲବ୍ଧ ଫଳ ଏହା, ଭୁଞ୍ଜିଲେ ଏ ଫଳ
 ଯାହୁ ମିଳେ ଜଗ୍ ମୃତ୍ୟୁ ବିପଦ କବଳ ।
 ତପସ୍ୱୀ ମୁଁ, ସଦା ମୃତ୍ୟୁ-କରୁଣା ଭୀଷୀ,
 କି ଲେଡ଼ା ଚରସୁ ମୋର, ମୋ ପକ୍ଷେ ତା' ଶାପ,
 ବଳା ଯା' ଜୀବନ ସୁଧେ ଜଗତଜୀବନ,
 ବାଞ୍ଛନୀୟ ହିନା ଚରଜୀବନ ତାହାର ।
 ସସମ୍ପାଦନେ ଭର୍ତ୍ତୃହର ପରପ୍ରାୟ ଫଳ
 ପ୍ରକାଶିଲେ କୃତଜ୍ଞତା କୃତାଞ୍ଜଳିପୁଟେ—
 ବିନୟ-ସୌଜନ୍ୟସିନ୍ଧୁ ଶୀତଳ ବଚନେ ;
 ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ମେଲଣି ମାଗି ହେଲେ ଅନ୍ତର୍ହିତ ।
 ବାସର ଯୌବନେ ଭବି ଦେଲେ ମୁକୁଳାଇ
 ପ୍ରଭାତଶ୍ରୀରର ଦରମୁକୁଳା କବାଟ

ଏକାକେଳେ, ଏଣେ ଦୃପ ଦୃଦ୍ୟୁ- ଅମ୍ଭରେ
 ଆନନ୍ଦ-ମଧ୍ୟାହ୍ନ-ରବି କଳାକ ବିସ୍ତାର
 ଅନନ୍ତ ମୟୂଖମାଳା ଅନନ୍ତ ଆବେଶେ ।
 ନନ୍ଦୁଁ ସୁଏ ସଭା ଭାଙ୍ଗି କିଜେ ହୋଇ ଖରେ
 ଅନ୍ତଃପୁରେ ଦେଲେ ଫଳ ଅନଙ୍କା ହସ୍ତରେ,
 ଆଗରୁ ତ ଆସ୍ତଦାନ କରିଥିଲେ ତାକୁ,
 ଏହି ପ୍ରାଣ-ଫଳ ହେଲା ତା' ଯୋଗ୍ୟ ଦକ୍ଷିଣା !
 ଅଜର ଅମର ଫଳ ଲଭ ସେ ଦୁଃଖିନୀ
 ମଣିଲା ଦରିଦ୍ର ଜନ ସ୍ତୁତି ପ୍ରାପ୍ତି ଭଳି,
 ଭାବିଲା ଏ ଫଳ ନୁହେଁ, -ଅଯାଚିତ ବର,
 ଅମୂଲ୍ୟ, ଦୁର୍ଲ୍ଲଭମୟ ଅସ୍ୱପ୍ନ-ସୁଲଭ,
 ଯୋଗ୍ୟ ଉପହାର ଏହା ମୋ ପ୍ରିୟତମର ।
 ଅପି ଏହା କରିବି ତା' କୃତ୍ତି ଆକର୍ଷଣ,
 ତାହା ଚୈତ୍ର ମୋ ପକ୍ଷରେ ଅମରତା ଏକା,
 ନରୁ ମୁଁ ଅମର ହେଲେ କେଉଁ ସୁଖ ଭଳା,
 ଯେହୁ ମୋର ଚିତ୍ତରେ, ଅପିଛି ଯା ପାଦେ
 ପ୍ରାଣ, କୁଳମାନ ସହ, ଜଳାଞ୍ଜଳିରୂପେ—
 ଏ ଫଳେ ତାହାକୁ କଲେ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କୁ,
 ଭୁଞ୍ଜିବି ମୁଁ ତାହା ସୁଖେ ସୁଖ ନରଞ୍ଜଣ,
 ସେହୁ ମୋର ସୁଖ-ଉତ୍ସ, —ସୁଖର ସିଦ୍ଧିକ,
 ତାହାର ପ୍ରଣୟ ମୋର ଆନନ୍ଦ-ଅମୃତ,—

ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କୁ ନିବାରକ ଅମୋଗ ଉପାୟ ।
 ଏହା ଭଳି, ହୋଇ ଦୁଷ୍ଟା ଅଗବ ଉପତ
 ଦେଲ ନେଇ ସେହି ଫଳ ଏକ କୀର୍ତ୍ତବ୍ୟେ,
 ଥିଲ ଯେଣୁ ବହୁକାଳ ତାହା ସହିତରେ
 ବନ୍ଧା ସେ ଶ୍ରେୟ ପ୍ରଣୟେ । ସେ କୀର୍ତ୍ତ କଳର
 ଅଜ୍ଞାନ ବଳ ଏକ ବାସନା ଦେବ,
 ଭଲ ପ୍ରାଣ-ଫଳ ତାକୁ ଅର୍ପିଲ ସରଣେ ;
 ସେ ବେଶ୍ୟା ତାହାକୁ ନେଇ ଭେଟି ଦେଲ ନୃପେ ।
 ସନ୍ନ୍ୟସି ପ୍ରଦତ୍ତ ଫଳେ ଚିହ୍ନି ପାରି ରାଏ,
 ଶରଣେ ସନ୍ନେହ ; ତହିଁ ପୁଣ୍ୟେ ତାହାକୁ
 ଫଳପ୍ରାପ୍ତି ସମାପ୍ତ, ଭଣିଲ ଶଶିକା,
 ଲଭିଛି ସେ ତାହା ତାର ପ୍ରିୟ ଉପପତ୍ନୀ
 ରାଜକୁମାରୀ ; ତୁମ୍ଭ ହକାର ଲୁପ୍ତକୁ
 ପଶୁଥିଲେ, କହ କାହୁଁ ପାଇବୁ ଏ ଫଳ ?
 ଭୟେ ଲୁପ୍ତ କର୍ମ କର୍ମ କହଲ ମଣିମା,
 ହେଉ ବାସେ ଦୟା କ୍ଷମା ଅଭୟ ଆଦେଶ,
 କହୁଅଛୁ ସତ୍ୟ, ଦେଲେ ଅନଙ୍ଗ ସେବକେ ।
 ଶୁଣି ଏହା ଭଣିଥିଲେ ହେଲେ ସ୍ତମ୍ଭୀଭୂତ,
 ପଡ଼ିଲ ଅକାଶ ଭଙ୍ଗି କିବା ମସ୍ତକରେ,
 ହେଲ ନେତ୍ର ଅପଲକ, ବିସ୍ମୟେ ପାଣ୍ଡୁର,
 କଳଙ୍କ ନରକ ଚିହ୍ନ ଉନ୍ମୁକ୍ତ ସମ୍ମିଶେ ।

ଅନଙ୍ଗାର କୁଟ-ପ୍ରୀତି-ଉପେକ୍ଷା-ଫଣିନୀ
 ଦଂଶିଲ ସହସ ମୁଖେ ମର୍ମେ ମୁହୁମୁହୁଃ,
 ଦାରିଲ ସେ ବିଷ ଦୁଦେ, ମାତ୍ର ନ ଆଣିଲ
 ମୂର୍ତ୍ତୀ, କେ କହିବ କିପାଁ ? ଘଟିଥିଲେ ତାହା,
 ହୋଇଥାନ୍ତା କ୍ଷଣେ ହେଲେ ଯାତନା ବିସ୍ମୃତ ।
 କି ଅମୃତ ସୁଖ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଦୁଃଖୀ ପକ୍ଷେ ଆହା
 ମୂର୍ତ୍ତୀ, ତା କୋମଳ କୋଳେ ପାଶୋରେ ମାନବ
 ପଲକେ ଅନନ୍ତ ତାପ ଅନନ୍ତ ବେଦନା,
 ସ୍ୱପ୍ନ-ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ-ସ୍ୱର୍ଗତାହା ତାପିତ ପକ୍ଷରେ ।
 ତେଜ ସ୍ୱପ୍ନ ଶରଣାସ—ଅନୁତାପ ସୁଚୀ,
 ବିଜେ ବଳେ ଏକୂଟିଆ ନିର୍ଜନ ମନ୍ଦିରେ,
 ଘୃଣା-ବାତ୍ୟାବର୍ତ୍ତେ ଜାଗି ଅପମାନ-ଗୀତୀ,
 ଗର୍ଜର ବିକଟ କୋଧ ଗର୍ଜନ ଉଠାଇ,
 ଉଜ୍ଜ୍ୱଳଲ ଘନ ଘନ ହୃଦୟ-ସାଗରେ ।
 ସେଧୁ ତାର ମହାବେଗ ଯେ ଯେନି ନରନାହା,
 ଭାଲିଲେ ଏସନ—ହାୟ ! କି ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ ମୁଁ ହିଁ
 ସ୍ୱଭବସୌଭାଗ୍ୟଶାଳୀ ରଜକୁଳେ, ବୁଢ଼ି
 ଦୁଷ୍ଟ ପ୍ରେମ-ପାଶବାରେ ସଂଗ୍ରହଲି ସିନା
 ରହ ବୋଲି ଶୁଣି, ସେହି ଭୁଞ୍ଜ କୁଭୁଞ୍ଜଣ
 ଅଖ୍ୟାତ-ପଦକରୂପେ ବହୁବି ବକ୍ଷରେ ;
 ଏହା ମୋ ଅଜିବୀ ଫଳ, କେ ଭୁଞ୍ଜିବ ଆଉ

ମୋହୋ ବିନା, କାଳକୁଟ ଉପାଦି ସାଗରୁ,
 ହେଲ ଶେଷେ ଶିବକୁ ତା' କରବାକୁ ପାନ ।
 ଧ୍ବକ ଶତଧ୍ବକ ମୋତେ, ମଣିଲି ଯା ମୋହେ
 ଉଚ୍ଛ୍ୱାସାନେ ଇଷ୍ଟଦେବ ନମିଲ୍ୟ ସମାତ,
 ମଣୁଥିଲି ଯାହାକୁ ମୁଁ ପୂଜି ନାମାବଳୀ *
 ଛୁ ଛୁ ସେ ତ କଦାଗୁର-କହ୍ନା, ମଣୁଥିଲି
 ପ୍ରଶସ୍ତି ଯାହାକୁ, ସେ ତ ସୁଗନ୍ଧ ଭର୍ଷନା ;
 କେତେ ସ୍ନେହେ କେତେ ଯତ୍ନେ ହୃଦ-ଉପକଳେ
 ରୋପିଥିଲି କୁଞ୍ଜିଲତା—ନକୁଞ୍ଜ ସୁନ୍ଦରୀ,
 ମାତ୍ର ସେ ଯେ ଶତାବରୀ—କଣ୍ଠକଦଳୁରୀ,
 ଜାଣିବି କେମନ୍ତେ ଏହା, ମୁଁହିଁ ମୂଢ଼ମତ,
 କାମିନୀ-କୁହୁକେ ଅନ୍ଧ, କାମିନୀ କଙ୍କର,
 ଆତ୍ମାଶିଳ ହେଉଛି ସିନା ମୃଗନାଭ ଜ୍ଞାନେ ।
 କି ପ୍ରଭେଦ ମହାକାଳ † ସୁରଙ୍ଗ ରସାଳେ
 କି ପ୍ରଭେଦ ଅପରାଗା ପବନ ସଂସ୍କୃତେ
 କି ପ୍ରଭେଦ ଅବା ଗର୍ଭ, ବାରମାମାଳୟେ,
 ନ ପାରିଲି କାର ହାୟ, ଦୁର୍ବଳ ବୁଦ୍ଧିରେ !
 ବସାଇଲି ଦୁଷ୍ଟାରଣୀ ହଟହଟା-ହାଟ,
 * ଲକ୍ଷ୍ମୀ, ଭୟ, ନାଶଧର୍ମେ ଅର୍ପି ଶିରସ୍ଥେଦ
 ଶାନ୍ତି, କେତେ ଦୁଃସାହସ ଅହୋ ଦୁଃଖୀଳାର,

* ନାମ ମନ୍ତ୍ରରୂପେ ଉଦ୍ଧୃତ । † ପଲଶେଷ ।

ବୁଢ଼ ଆପେ ପାପୀୟଣୀ କଳଙ୍କ-ନରସ୍ତେ,
 ବୁଢ଼ାଇଲ ମୋତେ, ମୋର ସୁପାବନ କୁଳେ ;
 ଯଥା ନିଶୀଥିନୀ ବୋଲି ହୋଇ ଦେହେ କାଳ,
 ବୋଲେ ସେହି କାଳ ପୁଣି ପ୍ରକୃତି ବଦନେ ।
 ଯେ ଅଖ୍ୟାତି-ଅଟାଳିକା ତୋଳିଲ ପାମରୀ,
 ନ ଭାଙ୍ଗିବ ସହଜେ ତା, ବହୁକାଳଯାଏ
 ବହୁଯିବ କାଳସ୍ରୋତ କୁହାର ତା ପଦେ
 ମାତ୍ର ତହିଁ ନ ପାରବ ଖସାଇ ଇଷ୍ଟକ
 ଖଣ୍ଡେ । ଯେହୁ ସଜସଣୀ, ରମଣୀ ଆଦର୍ଶ,
 ପ୍ରକୃତିପୁଞ୍ଜର ମାତା, ନାରୀରୂପା ଦେବୀ,
 ତାହାର ଏ ଅକରଣୀ — ଏ ନୀତି ଆଶୟ
 ଶୁଣି ନ ମଣିବ କିଏ କଣ୍ଠେ କଳ୍ପଷିତ !
 ଏ ଭଳି ନଷ୍ଟା କି ପୁଣି ଲଭନ୍ତି ଜନମ
 ସାଧାରଣ ଶିକ୍ଷଣୀ ଶୀ ସଜସଣୀକୁଳେ !
 ବାହାରେ ଅଙ୍ଗାର କିପାଁ ଘରକ ଆକରୁ,
 କେବା କ୍ଷମ ଭେଦରେ ଏ ପ୍ରକୃତିରହସ୍ୟ !
 ନିହିଛନ୍ତି ମାଧୁରୀ ଯେ ଯୁଦ୍ଧ ଇନ୍ଦ୍ର ଦଣ୍ଡେ,
 ସେ ବିଧି ତ ରଖିଛନ୍ତି ସୁଗନ୍ଧ ତନୁରେ
 ତକ୍ରତା, ପକ୍ଷାନ୍ତେ ଯେଉଁ ହିମାଳୟ ଶୈଳ
 ପ୍ରସବେ ଅମରୋଷଧି, ସେହି ତ ପ୍ରସବେ
 ବିଷକଲୀ, ବିଧିର ଏ ବିଚିତ୍ର ବିଧାନ ।

ଯେସନ ଛଡ଼ାଇନଏ ପ୍ରକୃତି ମସ୍ତକୁ
 ସୁଷମା-କରାଟ ଗ୍ରୀଷ୍ମ, ଅନଳା ତେସନ
 ମୋର ଚିର ଖ୍ୟାତି-ରୁଡ଼ା ନେଲୁକ ଛଡ଼ାଇ,
 ଧକ୍ ମୁହଁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ, ସ୍ଥାନ ସହବାସେ
 ହେଲି ହୀନତର, ମାତ୍ର ଉଚ୍ଚ ସଂସରରେ
 ଧରି ତ ପାରିଲି ନାହିଁ ଉଚ୍ଚାଦର୍ଶ ତଳେ,
 ତେଜାଇଲି ବାରମ୍ବାର ମୋତେ ମୋ ଅନୁଜ
 ଧାର୍ମିକ ବିଜୟାଦିତ୍ୟ—ଅମାତ୍ୟପ୍ରବର,
 ତାହା ସଂସରରେ ସୁଜା ନ ଘୁଞ୍ଚିଲି ମୋର
 ଜୟନ୍ତୀ ସ୍ତୋତ୍ର ଶ୍ରୀମତୀ ଦୋଷ—ଜୀବନ୍ତ କୁହୁହୁ,
 ସ୍ବାଗତକ୍ରନ୍ତ * କୃଷ୍ଣବିନ୍ଦୁ ପରଶେ ଶୁକ୍ରକା
 ଧରେ ମୋତ ଗର୍ଭେ, ଏହି ନିସର୍ଗ ନିୟମ
 ହେଲି ଏ ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ ଭାଗ୍ୟେ ନିରର୍ଥ ପ୍ରବାଦ ;
 ଅବହେଳି ସାଧୁ ବାକ୍ୟ, ସେହି ମହାପାପେ
 ଭୁଞ୍ଜୁଛି ମୁଁ ଅସଜନ ଏହି ମନସ୍ତାପ ।
 ନ ପାରିଲି କଳି ଜଣେ ସାମାନ୍ୟ ନିଶ୍ଚାର
 କୁଟିଳ ଦୃଢ଼ପୁ, ଭଲ କେମନ୍ତେ ବା ତେବେ
 କଳିବି ଅନନ୍ତ ଏହି ପ୍ରକୃତିପୁଞ୍ଜର
 ଅନିନ୍ଦ ମାନସ, ହାୟ, ଶୃଙ୍ଖଳାପାୟ ସିନା
 ମୋହେ ଘେନି ଦିଧାତାର ଅପାତରେ ଦାନ,

ସାଗ ନିଷିଦ୍ଧରେ ବୃକ୍ଷିକଲ ପାନ କଲେ ଶୁକ୍ର ମୁକ୍ତା ଖାଲି କରେ ବୋଲି ପ୍ରବାଦ ଅଛି

ନୁହେଁ ମୁଁ ତହିଁକି ଯୋଗ୍ୟ, ଏ ଭାଗ୍ୟବନ୍ତନ
 ଛିଣ୍ଡାଇବି ବଳେ ଆଜି, ହେବ ଆଜି ଦିନ
 ମୋର ଭୋଗ-ଜୀବନର ଅନ୍ତମ ଦିବସ ।
 କରୁଛି ସତର୍କ ମୋତେ ଭ୍ରୁକୁଟୀ ସଙ୍କେତେ
 ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଉଦ୍‌ଘାଟ, ଆଜି ଏ ଦିନ
 ଫିଟାଇଲୁ ମୋ ହୃଦୟ-ମୋହ-ଯବନିକା,
 ଫିଟାଏ ଯେସନ ଉଷା, କମଳରୂପିଣୀ
 କମଳ-ପାଟଳ-କରେ ପ୍ରାଚୀ ଆବରଣ
 କଞ୍ଚୁଳ କାଳିମାମୟ, ପୁଣ୍ୟ ପ୍ରାତଃକାଳେ ।
 ପିଙ୍ଗଳାର ହୃଦାଦର ଅଭିଶାପରୂପେ
 ଫଳିଲୁ ମୋ ଭାଗ୍ୟ ଏବେ । ପିଙ୍ଗଳେ, ତୁ ସଖା
 ପ୍ରକୃତ ସହଧର୍ମିଣୀ, ଶୁଣି ମୋ ମରଣ
 ତେଜିଲୁ ଜୀବନ, ଦେବି, ତରୁଣି ତୋହର
 ବିଶୁଦ୍ଧ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ, ଯଥା ଅନଳମାଜିତ
 କୁନ୍ଦନ, ଅଥବା ଧର୍ମ-ଶାଣିତ ପ୍ରଦତ୍ତ,
 କାହୁଁ କି ତହିଁକି ତୋତେ ଅପଦାର୍ଥ ମୁହିଁ ।
 ଦୁର୍ଲଭ ସୁଲଭ ହେଲେ, ହୁଏ ହୃଦାଦର,
 ଏହା ପ୍ରପଞ୍ଚର ଧାର, ତୋହର ଅଭାବ
 ବୁଝାଇଛି ଏବେ ମୋତେ ମହାମୁଖ ତୋର ।
 ପବନ ଦାମ୍ପତ୍ୟ ପ୍ରୀତି — ଅମିଶ ଗୋସ୍ଥାର,
 ତାହା ପ୍ରାପ୍ୟ ତୋର, ମାଧବ କର ତାକୁ ମୁହିଁ

ପାଶବିକ କାମୁକତା-ଲବଣେ ବିକୃତ,
 ଦେଉଥିଲି ଅକାଡ଼ି ତା' ଅନଙ୍ଗା ପାତ୍ରରେ,
 ସ୍ବାହାଭେଷ୍ୟ ଯଜ୍ଞହବ ଅପିଲି ଶୁନାକୁ; *
 ଏହି ଅନୁତାପାନଳେ ଦହି ଆଜ୍ଞାକନ
 ଡାକ୍ତୁଥିବି ବସି ତୋର ପୃତରେ ଶୋକାଶୁ ।
 ପଦେ ଦଳି ପୁଣିତଳ ମୃଣାଳଲତକା,
 ଜଡ଼ାଇଲି ବିଛୁଆଡ଼ ଅଙ୍ଗେ, ମୋତ ତେଜି
 ଖେଳୁଥିଲି ପୁତ † ଘେନି, ଉପେକ୍ଷି ମୋଦକେ
 ଗିଳିଲି ଗରଳଗୋଳା-ପ୍ରାଣସଂଯାତକା ।
 ଅବସାନ ଏତେକାଳେ ଏ ସଂତ୍ରାସର
 ଜୀବନ କଳନାସ୍ଥପ୍ତ, ଶାଉଣ୍ଡ, ବିକଟ,
 ମାତ୍ର ନୁହେଁ ଅବସାନ ଜୀବନ-ଶିଖର ।
 ଗୁରୁତ୍ୟ-ତନ୍ତ୍ରକେ, ଦେବି, ଯେତକି ତୋ ପ୍ରତି
 ହେଉଥିଲି ମୁଁ ନିର୍ମମ, ତେତକି ତୁ ସତ,
 ଡାକ୍ତୁଥିଲୁ ମୋହୋ ପଦେ ଭକ୍ତି-ସୁଧା-ଧାରୀ,
 ସର୍ବସଦ୍ବା ଯଥା ଲଭେ ଯେତେ କୌତୁହୋତ୍ତା
 କୃଷୀବଳ ହସ୍ତେ, ତୋଷେ ତତୋଽଧିକ ତାକୁ
 ଶସ୍ୟ ଦେଇ ମଣିରତ୍ନ-ଉପସ୍ଥରଣ ।
 ନାରୁଛନ୍ତି ନେତ୍ର ଅଗ୍ରେ ବହୁମୂର୍ତ୍ତି ଧର
 ବିବିଧ ସଦୃଶ ତୋର, ପ୍ରଦର୍ଶଣ ଦର୍ପଣ

* ବହୁଷ । † ଅବମାନ ।

ଏକ ପ୍ରତିବିମ୍ବ, ମାଧ୍ୟ ହେଲେ ଚୂର୍ଣ୍ଣିଭୂତ
 ସେ ଦର୍ପଣ, ଧରେ ତେବେ ଶତ ପ୍ରତିଛବି ।
 ପୁଣ୍ୟଶୀଳେ, ହେଲ ସିନା ହାତୁ ମୁହିଁ ତୋର
 ମୃତ୍ୟୁହେତୁ, ଆତ୍ମକୃତ ସେ ମହାପାପର
 ଯୋଗ୍ୟ ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ ନଷ୍ଟେ ଆତ୍ମବଳଦାନ,
 ଅତଏବ ବନେ ଯାଇ ତପସ୍ୟା ଆଚର, '
 ତେଜ ପାପତନ୍ତୁ ହେବ ଏ ପାପୁଁ ନଷ୍ଟ ।
 ଅହୋ, କି ଅଚନ୍ଦ୍ରମୟ ଅରଣ୍ୟମହିମା,
 ତାହା ପୁଣ୍ୟମୟ ଦେଶ, ନ ପଡ଼େ ତହିଁରେ
 ପାଥୀବ କୌଟିଳ ଗୁମ୍ଫା, ବୁଦ୍ଧ, ମାଗଧକ,
 କିମ୍ବା ସେ ବିଷାକ୍ତ ନୁହେଁ ପ୍ରତାରଣା-ବିଷେ,
 ଅବିଶ୍ଵାସ-ପାଦପର ପୁଣ୍ୟ-କୃତେ ତହିଁ
 ଫୁଟେ ନାହିଁ ସ୍ଵାର୍ଥ-ଫୁଲ-ପୁତ୍ରଗନ୍ଧମୟ,
 ଶମିକ ସେଠାରେ ଯାଇ ଦୁର୍ଦ୍ଦିଶକୁ କ୍ଳାଳା ।
 ନିଶିଳ ମୁରାଣପୁର ଯେଉଁ ଅରଣ୍ୟମା,
 ଯହିଁ ବ୍ୟାସ ବାଲମିକୀ ଆଦି ମହର୍ଷିଏ
 (ଭରତ-ଭରତାଙ୍ଗଣୀ ଘାତ୍ର ମହାମଣି,
 ଭରତ-ଦେବାଳୟର ଅନାବେଶ୍ଵ ଘାତ)
 ଲଭନ୍ତି ଅମରତା, ଆବର ଯା' କୋଳ
 ମୁମୁକ୍ଷୁ ଚରମାଶ୍ରୟ ; ଜୀବାତା ଯା' ଯୋଗେ

ଲଭେ ପରମାତ୍ମା-ପଦ-ପଦ୍ମ-ସନ୍ନିଧି ;
 ମାନବ ସତ୍ତ୍ୱତାର ଯେ ଆଦି ଜନ୍ମଭୂମି,
 ସଦା ସୁପ୍ତା ଶାନ୍ତଦେଶ ଯା' ପାବନ କୋଟେ,
 ପ୍ରୀତିଦେଶ ସହ, ସେହି ଅରଣ୍ୟ ବ୍ୟଞ୍ଜିତ
 ସାଧନାର ସ୍ୱର୍ଗଧାମ କାହିଁଛୁ ମନ୍ଦିରେ ?
 ଶ୍ରିମନ୍ତ ଚକ୍ରାବତ ବନ, ପ୍ରଦାନ ସେ
 ନୀରବ ବ୍ୟବସ୍ଥା, ମନୁ ଉପଶମେ ରୋଗ,
 ଦେଖାଇ ସେ ବନ୍ଧ ଫେଡ଼ି ଅନନ୍ତ ଶୋଭାର
 ଅନନ୍ତ ନିର୍ଦ୍ଦର, ଗାଇ ଅନନ୍ତ ସଙ୍ଗୀତ,
 ଶିଖାଇ ନିଷ୍କାମ ଘରା, କରାଏ ପ୍ରବେଶ
 ଅଧ୍ୟାତ୍ମ ମନ୍ଦିର ମଧ୍ୟ, ଅବଲୋକି ତହିଁ
 ପରମାତ୍ମା ଦେବତାଙ୍କ ମହାମାବଜନା,
 ମିଶାଏ ସାଧକ ସେହି ଅନନ୍ତ ଆଲୋକେ
 ମହାମହୋଲ୍ଲାସେ ସ୍ୱୀୟ ଜୀବାତ୍ମା-ସୁଲ୍ଲଙ୍ଗ,
 ଯେସନ ଶବ୍ଦୋତ (ତମଃ-ସନ-ବିଦ୍ୟୁଲ୍ଲତା)
 ମିଶାଏ ସୁକ୍ଷୀଣ ଜ୍ୟୋତି ପ୍ରଦୀପ ଜ୍ୟୋତିରେ ।
 ବନ-ସୁତ ଦାଦାନଳ, କେବଳ ବନର
 ଆବର୍ଜନା ଧୂସ୍ର ନୁହେଁ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ତାହାର,
 ଜଟିଳ ଲଳିତା-ଦୃଶ୍ୟ ଦେହ ସୁଦ୍ଧା ସେହି
 ସଂସାରର, ଅସ୍ପରଶେ, ହୁଏ ସେ ନିର୍ମଳ ।
 ଅନନ୍ତର ଭର୍ତ୍ତୃହର ହୃଦୟ ସଚିବେ

ଜଣାଇ ସ୍ବମତ ତାଙ୍କୁ—ବାନପ୍ରସ୍ଥ ବ୍ରତ,
 ଦିନେ ଦେଖି ଗଲେ ବନେ । ନବଭିବାସ'ର
 ବୁଝାଇଲେ ମନ୍ତ୍ରବର ବିବିଧ ବିଧାନେ,
 ମାତ୍ର ହେଲେ ନାହିଁ ସାଏ ସଂକଳ୍ପ-ବିରୁଦ୍ଧ,
 ବର୍ତ୍ତମାନ ଆହ୍ୱାନେ କି ବାହୁଡ଼େ ଅଟତ ?
 କିଅବା ବିଷୟ ଡାକେ ବୈରାଗ୍ୟ ? ଧାବିତ
 ଯା' ମତ ଶାଶ୍ୱତ ଦିଶେ, ଅଛି ସାଧ୍ୟ କାର
 ଫେରାଇବ ତାକୁ ? ଗଲୁଥିବୁ ତରଙ୍ଗିଣୀ
 ସେନିଶ ମେଲଣି ଗିରିପଦୁ, ଗିରି ତାକୁ
 କେତେ ଯେ ଡାକୁଛି ନିତି ପଛୁ ଦୟାମୁଖେ,
 ମାତ୍ର ସେ ତା' କର୍ତ୍ତୃପାତ କରୁଛି କି କେବେ ?

ପଞ୍ଚମ ସର୍ଗ ।

ଏଣେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣମାଦିତ୍ୟ ଭ୍ରମି ଭରତର
 ବହୁ ଗ୍ରାମ ସଜ୍ୟାମା ତିହି ବନ ଆଦି
 ଏକାକୀ, ଉଦେଶ୍ୟଶୂନ୍ୟ ନିରାଲମ୍ବକେ,
 ସେବି ବହୁ ପୁତ ଖର୍ଥ, ଅଜିଲେ ଅପାର
 ପୁଣ୍ୟ, ଲୋକାତୀତ ଜ୍ଞାନ । ଦେଖି ନାନା ଜାତି,
 ନାନା ଧର୍ମୀବଲମ୍ବିର ଆରୁର ବେଞ୍ଚର,
 କର ନାନା ଦେଶ ସଜ୍ୟାତ ମର୍ମଭେଦ,
 ଲର ତହୁଁ ମହାଶିକ୍ଷା କେତେ ଦିନ ପରେ
 କଲେ ଅବସ୍ଥାନ ଆସି ଗୁର୍ଜର ପ୍ରଦେଶେ ।
 ଦିନେ ନିଶାଯୋଗେ କର ଦେଖିଲେ ସୁପନେ
 ଅଗ୍ରେ ଉଭା ଦେଶା ମୁଁହିଁ, ମାତୁଲବନୟୀ,
 ମହମାର ମହାପ୍ରାଣ ଶୁରେ ଅପଦକୁ,
 ଦୋହଲ୍ୟ କିରୁଟ ଶିରେ ଦିବ୍ୟ ଆଭାମୟ,
 ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣ ଘନେ କିରା ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣ ତଡ଼ିତ ଜଡ଼ିତ ;
 ସ୍ନେହ-ସୁଧାବୋଳା ଦୁଷ୍ଟି, ପ୍ରସନ୍ନ, ପାବନ,
 କରୁଣା-କୌମଘ-ଧାଗ ଉଲ ଉଲ ପଲ୍ଲବ ।

କସନ୍ତେ କୋକିଳା ସଖା ସନ୍ତୋଧୁଲ ପ୍ରାୟ
 ସନ୍ତୋଧୁ କହିଲେ ଦେଖା, ଉଠ ଉଠ ଘର,
 ଉଠ ଖରେ, ବିଜେ କର ଅବନ୍ତୀ ପ୍ର ଦେଶେ,
 ଚନ୍ଦ୍ରିଲଟି ମୋତେ, କୃତ, ପଢୁଛି କି ମନେ
 ଅତୀତ ବୃତ୍ତାନ୍ତ ? ଯାକୁ ଭ୍ରାତୃଭକ୍ତ ବଶେ
 ତେଜସ୍ବଲ ନିର୍ବିକାରେ, ଘରମଣି, ମୁହିଁ
 ସେହି ଉତ୍କର୍ଷିତ-ରାଜଲକ୍ଷ୍ମୀ, ତେଜଲେହେଁ
 ଭୁଲେ ମୋତେ, ପାରି ନାହିଁ ମାତ୍ର ମୁହିଁ ମନୁ
 ମୁରୁଛି ରୁମ୍ବୁ ! ଦେବ, କି ବଞ୍ଚିବି ହାୟ
 ଅବନ୍ତୀ ନଗରୀ ଦୁଃଖ, ବନ୍ଧୁ କାଳି ଧନୀ
 ଭଜିଛି ବିଧବା ଦଶା, ନିଷ୍ଠୁର ସେ ଏବେ
 ଦାରୁଣ ଦୁର୍ଦ୍ଦିନେ ଆହା ନିତମଲ୍ଲୀ ପ୍ରାୟ *
 ଅଥବା ରଜନୀ ଯଥା ନ ଦେଖି ଉଦ୍ବିତ
 ରଜନୀ-ରଞ୍ଜନ-ଚନ୍ଦ୍ର, କି ଅବା ଯେସନ
 ଶୁଭକର୍ମ ବ୍ୟତିରେକେ ମହତା ପ୍ରତିଷ୍ଠା ।
 ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ, ମତ୍ତକ, ହତ୍ୟା, ଚୋର ଉପଦ୍ରବ,
 ଅନାବୃତ୍ତି, ଅତ୍ୟନ୍ତ, ଧର୍ମର ବିପ୍ଳବ,
 କେତେ ନିୟନ୍ତର ମହାବାତ୍ୟା ଭୟଙ୍କର
 ଗଲଣି ବହୁ ତା' ଭାଗ୍ୟେ, ବାକ୍ୟାତ୍ମକ ତାହା ।
 ନାହିଁ ପୁଣି ରାଜଧାନୀ, ହୋଇଛି ଏବେ ସେ
 ଭୟ ରାଜା-ରାଜଧାନୀ-ଅମଙ୍ଗଳାବାସ,
 ଭଗ୍ନ ଅଟଳକାଶ୍ଚେଣୀ, କେହି ଅବା ରହି

ସାଂଲବର୍ଣ୍ଣବିଶିଷ୍ଟ ପୁଷ୍ପବିଶେଷ । ପୂର୍ବଦିଗେ ନ ଦେଖିଲେ ତାହା ପ୍ରସ୍ତୁତି ହୁଏ ନାହିଁ

ଅର୍ଦ୍ଧଭଗ୍ନ ଭବେ, ଜର-ଜର୍ଜର ପ୍ରାଣେ,
 ବିସ୍ତାରି ଲକ୍ଷ୍ମୀ-ଦନ୍ତ ଧରିଛୁ ବିକୃତି
 ରୂପ, ନଖରତା-ସୂତ-ଉନ୍ନେଷକ, ହାୟ !
 ଥିଲୁ ସେହୁ ଅଳଙ୍କାର ଅଳଙ୍କାର ସମ,
 ବଳିଛି ସେ ପୁରୀ ଏବେ ପ୍ରେତପୁରୀରୁ,
 ଧରିଛୁ ମହତ ଆହା ମାତର ଉପମା !
 ଥିଲୁ ଯହିଁ ପୁଷ୍ପାସ୍ତ୍ର ଯଦା ସଜ୍ଜନର
 ମନୋରଥ-ରଥ-ଗତିପଥ, ଏବେ ତାହା
 କଣକ-ଆସ୍ତ୍ର । ଶୁଦି ସବୁ ପ୍ରଜାକୁଳ,
 ବହାଉଅଛନ୍ତି ନେହୁ ନୈରାଶ୍ୟ-ଲୋଭକ,
 ଆହା, ସେ ଲୋଭକ ନୁହେଁ, — ରୁଧିର ଆସାର ।
 ସୁଧମଣି, ରୁମ୍ଭର ଏ ନିଷ୍ଠୁହ ଭ୍ରମଣ
 ନୁହେଁ ବିଧି ଅଭିପ୍ରାୟ, ଜନ୍ମ ତବ ଭବେ
 ମହାକାର୍ଯ୍ୟ ସାଧନାର୍ଥେ, ବହୁବ ଉଜାଣି
 ଆଜି ଜୀବନର ପ୍ରେତ ତବ ନିମ୍ବୁତର
 ଘୋର ଆବର୍ତ୍ତରେ, ତେଜ ଔଦାସ୍ୟ ମାନସୁ
 ପ୍ରବେଶ ସଂସାରେ, କର କର୍ମ ଉପାସନା,
 ଶର, ନୁହେଁ ତାହା ଦୁଃଖ ରୁମ୍ଭ ପକ୍ଷେ କେବେ,
 ଯାହା ଦୁଃଖେ କୋଟି କୋଟି ପ୍ରାଣିଙ୍କର ସୁଖ,
 ନୁହେଁ ତ ତାହା ଦୁଃଖ ଦୁଃଖରେ ଗଣିତ, .
 ଚର-ସୁଖ-ସ୍ୱର୍ଗର ସେ ସୁଦୃଢ଼ ବିମାନ ।

ସେହୁ ସୁଖରୂପୀ ଦୁଃଖ—ମହାସା-ବାଞ୍ଛିତ,
 ବୃଷ୍ଟି, ବନ୍ଧୁ, ଶୀତାତପ ସହ ସହ୍ୟ ଶୈଳ
 ଉଦରେ ଆସ୍ଥିତ ଜୀବେ କରେ ନିରାପଦେ
 ରକ୍ଷଣ ପାଳନ, ତାହା ମହତ୍ତ୍ୱ ତାହାର ।
 ଅତଃ ହେ ମହାନୁଭବ, ଉଠି ତୁମ୍ଭେ ଉଦ୍ଧ
 ଅବନ୍ତାନଗରେ ଯାଇ ବସ ରାଜାସନେ ।
 ଏହା ଭାଷି ଅନ୍ତର୍ହିତ ହୁଅନ୍ତେ ସେ ଦେଶ,
 ଭାଙ୍ଗି ଗଲ ଖରେ ସ୍ୱପ୍ନ ବିକ୍ରମାର୍ଜ୍ଜର,
 ଉଠି ବସି ଖରବର ଗୁହଁଲେ ଗୌଡ଼ଗେ,
 ଦେଖିଲେ ନାହାନ୍ତି ଦେଶ, ଗଲେଣି ଉଭେଇ
 ନେଶ ଅନ୍ଧକାରେ, ତଥା ତାଙ୍କ ସୁବଚନ
 ଯାଇଅଛି ମିଶି ନେଶ ନୀରତନା ସହ ।
 ସ୍ମର ଏହି ଅତ୍ୟଭୂତ ସ୍ୱପନ ଘଟଣା,
 ହେଲ୍ ତାଙ୍କ ଚିତ୍ତାଗାରେ ବିସ୍ମୟ କୁଣିଆ,
 ଅଜ୍ଞାତ ଉତ୍କଣ୍ଠା-ସୋତ ବହୁ ଖରତରେ
 ହେଲ୍ ଉଦ୍‌ବେଳିତ-ନମେ, ସ୍ମୃତି-କୁହୁକିନୀ
 ଫେଡ଼ି ତହୁଁ ଚନ୍ଦ୍ରପେଡ଼ ଦେଖାଇଲ ଆଖି
 ଅରୂପ ଅନ୍ତତ ଚନ୍ଦ୍ର, ଗୋଟି ଗୋଟି କର ।
 ଭଲଲେ ସ୍ମରତେ ଖର—ଏହା କି ସ୍ୱପନ,
 ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ପରାଏ ପ୍ରତେ, ସତେ କି ମାଳବ
 ବିପନ୍ନ—ସତେ କି ତାର ଶିରଫୁଲଗଣ

ଅବନ୍ତୀ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ; ଏଥେ ଅସମ୍ଭବ କିବା ?
 ସ୍ୱେଚ୍ଛାଭୁଷଣ ହେଲେ ରାଜା, ହୁଏ ଗୁରୁଗାର
 ରାଜ୍ୟ, ଏହା ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର, ଯେ ଯନ୍ତ୍ରାଳୟ
 ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ, ସେ ଯନ୍ତ୍ର ବା ନ ଭାବିବ କିପରି ?
 ଯିବାର ଉଚିତ ମୋର ମାଳବେ ଏକାଳେ ।
 ଏହିପରି ଭାବୁ ଭାବୁ ଶେଷ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ,
 ଅରୁଣ-ତରୁଣୀ-ଉଷା—ଅରୁଣବରଣ,
 କାବ୍ୟତାସ-କୁନ୍ତଳିନୀ, ଉଦ୍ଗୀଷ୍ଠ ସହର
 ପ୍ରାଚୀନ୍ଦ୍ର—ଦେବାଳୟ-ହୈମ-ସିନ୍ଧୁଦ୍ୱାର,
 ଦେଖାଇଲୁ ଅନନ୍ତର ଅନନ୍ତ ସୁଖମା ।
 ସରସ୍ୱତୀ ସରୋଜନୀ କର୍ଣ୍ଣମୂଳେ ଅଳି—
 ମଧୁଜାୟା, ଜଣାଇଲୁ ମଞ୍ଜୁଳ ଗୁଞ୍ଜନେ
 ରବି ଆଗମନ ବାଣୀ ରବି-ଦୂତ ରୂପେ ;
 ତହିଁ ଧନୀ ରବିବଧୂ, ଉନ୍ମାଳି ନୟନ
 ସମୁଲ୍ଲେଖେ, ସମୀକ୍ଷଣ ବିଦୁଳନ ଛଳେ
 ଶିର ନଇଁ, ନିବେଦନ କୃତଜ୍ଞତା ତାକୁ ।
 ଅବଗାହ ହିମାମ୍ବୁଜେ କାନନ-କୁମାରୀ
 ଫୁଲକୁଳ, ନାଚି ନାଚି ହସିଲେ ସଧୀରେ,
 ତେଜ ତରୁ, ସାନୁମାନ, ଭବନନିକର,
 ଅକାର ଅସ୍ପଷ୍ଟ ପ୍ରେତମୂର୍ତ୍ତି, ଭୟାବହ,
 ଧରିଲେ ମଧୁର ମୂର୍ତ୍ତି, ନିର୍ମଳ ସୁନ୍ଦର ।

ଶବ୍ଦଲେ ବିହଗବର୍ଗ—ପ୍ରଭୃତିପ୍ରହରୀ,
 ବୋଲି ଦେହେ କାଳରବି—କନକ-କିରଣ ।
 ଡଳ ଡଳ ନିଶା ଅଶ୍ରୁ-ଦ୍ରୁମବନ୍ଧୁ ପରେ
 ପ୍ରତିଫଳି ଡଳ ଡଳ ଶିଶୁ ସୌର କର,
 ବଡ଼ାଇଲ୍ ଦିବ୍ୟବିଭା, ବଡ଼ାଏ ଯେସନ
 ବଂଶୀୟ ପ୍ରତିଭା—ଯୋଗ୍ୟ ବଂଶଧର ହୃଦେ ।
 ପାଲଟି ପାଟଳ ପାଟ ଧନା ପୌରନ୍ଦରୀ
 ଆବରଲେ ବେର ଏବେ ସୁନାଳ ଦୁକୁଳେ ।
 ଶଜିଲ୍ ରୁଚିରେ ଶିରେ ରକ୍ତ-ରବି-ଛବି,
 ଅମଳ ସୁନ୍ଦର ଫୁଲ୍ଲ ମନ୍ଦାର ଯେସନ ।
 ହାଣିଲେ କିରଣ-କୁନ୍ଦ୍ର ଦେବ ବିଭାବସୁ
 କୁମୁଦିନୀ ବନ୍ଧେ, ଚନ୍ଦ୍ର-ହୃଦୟ-ଚନ୍ଦ୍ରକା,
 ତହୁଁ ସେ ହରାଇ ଚେତା ଗୁରୁ କ୍ଳେଶାବେଶେ,
 ଚଢ଼ିଲ୍ ସରସୀ-ଶେଯେ ଢଳି, ନେତ୍ର ମୁଦ୍ ।

ସମାପି ବିକ୍ରମାଦିତ୍ୟ ପ୍ରାତଃକୃତ୍ୟ ଭାଗ,
 ଯାହା କଲେ ଉଚ୍ଛ୍ୱସିନୀ ମୁଖେ, ଲଭି ପଥେ
 ବହୁ ଶକ୍ୟ, ସ୍ରୋତସ୍ୱତୀ, କାନନ, ପ୍ରାନ୍ତର
 ଉପସ୍ଥିତ ଯଥାକାଳେ ଅଭ୍ୟାସ ପ୍ରଦେଶେ ।
 ତହୁଁ ଛଦୁବେଶେ କର ନଗରୀ ପ୍ରବେଶେ,
 ଦେଖି ତାର ଶୋଚନୀୟ ଦାରୁଣ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା,

ଲଭିଲେ ବିଷାଦ, ହେଲୁ ନେହି ଛଳ ଛଳ,
 କାହାଲୁ ଅନ୍ତର ଶୋକେ, ଅସ୍ମୁଟେ, କରୁଣେ,
 କାନ୍ଦେ ଯଥା ହାୟ, ଦୁଃଖେ ମର୍ମଭେଦ ସ୍ବରେ—
 ବିଦେଶାଗତ ସୁପୁତ୍ର ଦେଖେ ଯେବେ ଶୁଦ୍ଧେ
 ଆସି, ପୂଜ୍ୟ ଜନନୀ ପ୍ରାଣାନ୍ତକ ଯୀତା ;
 କିମ୍ବା ଯଥା ନିଷ୍ଠାପର ଦେବତା ପୂଜାଶୁ,
 ହେଉ ପ୍ରାଣେ ପ୍ରାଣପ୍ରିୟ ଇଷ୍ଟଦେବତାର
 ଗୌରବ ଅପମାନ, ଅସହ୍ୟ ତାହାର ।
 ଅଥବା ଯେସନ କାନ୍ଦେ ଉଦ୍ୟାନପାଳକ
 ଦେଖି ଯନ୍ତ୍ରବିକଳିତ ଉଦ୍ୟାନ ତରୁର
 ଛୁନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଘନଦଶା, ଦୁଷ୍ଟ କପିକୃତ ।
 ବିଷମ ଆତ୍ମରେ ଶର ଭଳିଲେ ଏସନ—
 ଉଦ୍‌ବିଗ୍ନ, ହା ଅଭାଗି, କି ଦଶା ଲେ ତୋର !
 ଥିଲୁ ରୁଦ୍ଧ ଗରବିଣୀ, ସୁଷମା-ବାରଧି,
 କେଉଁ କ୍ଷୁର ଅଗସ୍ତ୍ୟ ଲେ ଶୋଷିଲୁ ତୋହର
 ଅଲକ୍ଷେ ସେ ଶୋଭା-ବାର ? ହେଲୁ ତୁ ଶ୍ରୀହୀନା
 ବାଳବିଧବା ସଦୃଶ, ଫାଟିଯାଏ ଶୁଦ୍ଧି,
 ଫଟିଯାଏ ଅଶ୍ରୁ-ଉତ୍ସ ସଦୃଶ ଧାରରେ
 ଅସମ୍ଭାଳେ, ହେଉ ତୋର କାଙ୍ଗାଳୁଣୀ ବେଶ ।
 ଶିପ୍ରା ସିପ୍ରେ ! ଦବ୍ୟଗଳମୟୀ ଗଡ଼ବତ ! *

* ସିପ୍ରା ଓ ଗଳବତୀ ଉଦ୍‌ବିଗ୍ନର ନୟନମୟ ।

ତୁମ୍ଭେ ପରା ଉଚ୍ଛ୍ଵସିନୀ ଭାବ୍ୟଦା, ପାଳକା —
 ତୁମ୍ଭେ ଧାରା ପରା ତାର ମାତୃସ୍ତବ୍ୟ ଧାର,
 ତୁମ୍ଭେ ବେନ ବର୍ତ୍ତମାନେ ଜୀବନ୍ତ ସେହୁ,
 ଦେବ, ଏହି ଅକ୍ଷାଳିତ କଳଙ୍କର ଗୁପ୍ତା,
 ବହୁଲ କେମନ୍ତେ ଭଲ ନିର୍ମଳ ହୃଦୟେ ?
 କି ହେତୁ କରୁଣା ଉଣା ପ୍ରଭୁ ମହାକାଳ ?
 ମହାରୁଦ୍ର, ପଦାନ୍ତରା ଉଚ୍ଛ୍ଵସିନୀ ପ୍ରତି ?
 ଅନାଥା ସେ ଏବେ, ହାୟ ଦୁର୍ବଳା ପୀଡ଼ିତା,
 ଦେବ ଦେଖିଲ ତ ଏହି ମହାକାଳ କ୍ଷୀତା
 ବସି ବିଶ୍ଵ-ସିଦ୍ଧାସନେ, ଅବହେଳେ ପ୍ରଭୋ,
 ଶୂଳ ! ଯେ ମହାଦ୍ରୁଶୁଳ ପ୍ରେଷିଲ ଛଟକେ
 ଦୁର୍ଦ୍ଦଶ୍ୟ ହି ପୁରରସେ ସଂଯମନା ପୁରେ,
 କ୍ଷମ ଯେ ବିଶ୍ଵଧର୍ଷଣେ ଭୁଭଙ୍ଗ ମାନ୍ଦବେ,
 ସେ ରୁଦ୍ର ହି ଶୂଳ ତବ ପରାଜ୍ଞେୟ କି ହେ
 ତବ ଅଧିଷ୍ଠିତ ସ୍ଵର୍ଗ୍ୟ ବିପଦ ନାଶନେ ?
 କେ ବୁଝିବ ଲଳା ତବ — ଧାରଣା ଅଟେ ?

ଏବୁପେ ବିକ୍ରମାଦିତ୍ୟ ଆନ୍ତେପି ବହୁଶଃ
 ଭ୍ରମୁ ଭ୍ରମୁ ଇତିସ୍ତବଃ, ହେଲେ ଅତର୍କିତେ
 ଉପସ୍ଥିତ ଯାଇ ଏକ କୁମ୍ଭକାର ଗୃହେ,
 ଦେଖିଲେ ଲାଗିଛି ତହିଁ ଶକ୍ତିସ୍ଵରୂପ, ମିଳି

❖ ଉଚ୍ଛ୍ଵସିନୀ ଅଧିଷ୍ଠାତା ଶିବ ।

ରାଜକନ୍ୟା ଯାହା, ମନ୍ତ୍ରୀ, ପାର୍ଶ୍ବଦ ଆଦି
 ମନ୍ତ୍ରୀ କୁନ୍ତଳାର ସୁତେ ଭୁବେନ୍ଦ୍ରୋପଯୋଗୀ
 ବସନ ଭୂଷଣେ, ପୁଣି ପିନ୍ଧାଇ ମସ୍ତକେ
 ମଣିମୟ ରାଜତୁଳା, ଦେନଗଲେ ହରା ।
 ବଳପିଲେ ତହିଁ ବୃଦ୍ଧ କୁନ୍ତଳାର ଦମ୍ଭିତ
 ଦିଶମ ବ୍ୟାକୁଳେ ଉତ୍ତେ, ମର୍ମସ୍ପର୍ଶୀ ସ୍ଵରେ,
 ଯଥା ଶୁଦ୍ଧ ଶାସ୍ତ୍ର, ଯେବେ କୁଳସୁ ତାଙ୍କର
 ଶାବକେ କିଶତ ଥର ଆବର୍ତ୍ତ ପିଞ୍ଜରେ
 ଦେନଯାଏ ଦମ୍ଭୀ ଆହା ମହାଦମ୍ଭରେ,
 ସେ କାଳେ ଶାବକ ଗୁହ୍ୟ ଘନ ନେତ୍ରେ ଯଥା
 ଜଳଜ ଜନନୀ ମୁଖ, ହୋଇ ଛୁଟିପିଟି
 ଭାବେ ଘନ ଘନ ତାଙ୍କୁ ନେବାକୁ ଉଦ୍ଧାର,
 ତଥା ମହାବ୍ୟତିବ୍ୟସ୍ତ କୁନ୍ତଳାର ସୁତ ।
 ପ୍ରବୋଧ ଦିନମାଦିତ୍ୟ ଦମ୍ଭିତ ମୁଗଳେ
 ପୁଞ୍ଜେ ଶୋକର ହେତୁ, କହୁଲେ ବେନିଏ
 କେତେକ୍ଷଣ ପରେ, ତେଜ ଶୌକତପ୍ତ ଶ୍ଵାସ—
 ବାସ୍ତବେ ଅର୍ଦ୍ଧଭଗ୍ନ ସ୍ଵରେ, ଶନା ପ୍ରାୟ—
 ହାୟ, କି କହୁଛି ଆମ୍ଭ ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ କଷଣ,
 ସାମୋ, ଏକମାତ୍ର ପୁତ୍ର, ଏ ଆମ୍ଭ ବେନର,
 ରାଜ କର୍ମଗୁରୁତ୍ଵ ଯାଉଛନ୍ତି ଦେନ
 ତାକୁ, ବସାଇବାପାଇଁ ରାଜସିଂହାସନେ

ଏହା ଆମ୍ଭ ଉପକ୍ଷିତ ଶୋକର କାରଣ ।
 ନ ପାର ସମ୍ଭବ ହାସ୍ୟ ଘର ଏ ବଚନେ
 ଶୁଣିଲେ, ତୁମ୍ଭେ କି ଭଲ ସ୍ୱରାବ ବାରୁଳ,
 କିମ୍ବା ବୃଦ୍ଧ ବୃଦ୍ଧା ବେନ ହେଲ ଛନ୍ଦମତ,
 ବୟୋଧର୍ମେ । ପୁଣି ତବ ହେବ ସଙ୍ଗେଶ୍ୱର,
 ଏଥରେ ତୁମ୍ଭର ଦୁଃଖ, କି ଅଭୁତ କଥା ।
 ଅନୁସରବାକୁ ନରେ ଯେ ଶୌଭାଗ୍ୟ ପଛେ
 ସଦା ଲଳାୟିତ, ନିଜ ପୋଷା ଶୂନ ପ୍ରାୟ,
 ମଣ କିପାଁ ତୁମ୍ଭେ ସେହି ସମ୍ପଦେ ବିପଦ ?
 ସ୍ୱରାବେ ଦରଦ୍ର ତୁମ୍ଭେ, ମାତକୁଳେ ଜାତ,
 ତୁମ୍ଭ ପକ୍ଷେ ଏ ଶୌଭାଗ୍ୟ ସ୍ୱପ୍ନାତ ବର,
 ମଣୁଛ ତାହାକୁ ତୁମ୍ଭେ ଖବୁ ଅଭିଷାପ !
 ମଣେ ଗ୍ରହଦୁଷ୍ଟ ସିନା ଫୁଲମାଳେ ବ୍ୟାଳ ।
 ସମ୍ପତ୍ତି, ପ୍ରାଧାନ୍ୟ, ପଦ ଉପେକ୍ଷ୍ୟ କାହାର—
 ବିଶେଷତଃ ତୁମ୍ଭ ପରି କେଉଁ ନିର୍ଦ୍ଦିନର ?
 ପ୍ରକୃତରେ ଯେ ମହାନ, ସେ ଆତ୍ମବିସ୍ମୃତ,
 ନ ମଣେ ସେ ଆପଣାକୁ ବଡ଼ ; ଇଚ୍ଛେ ଏକା
 ହେବାକୁ ମହାନ ହୁଏ, ମାତ୍ର ତୁମ୍ଭଠାରେ
 ବ୍ୟତ୍ୟୟ କିପାଁଇଁ ତର ପ୍ରଚଳିତ ଧାର ?
 ବ୍ୟର୍ଥ ସତ୍ୟ ବିଧାତାର ଅପାତରେ ଦାନ ।
 ଉଦ୍ଭବକୁ କୁନ୍ଦିକାର—ହେ ଜିଜ୍ଞାସୁ, କୁହେ

ସୌଭାଗ୍ୟ ଏ—ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟର ସୁଖବ ବିହୀନ,
 କହୁଛି କାରଣ ତାର ଶୁଣ ଅବହେଳେ ।
 ପାଳୁଥିଲେ ଏ ପ୍ରଦେଶ ଗଙ୍ଗା ଭୂମିରେ,
 ପତ୍ନୀର ଅସଦାଚାରରେ ହୋଇ ସେ ବ୍ୟସ୍ତ
 ଗଲେ ରାଜ୍ୟ ତେଜ ବନେ ତପସ୍ୟାଭ୍ରାନ୍ତେ,
 ହେଲେ ଅରାଜକ ହାୟ ଅବନ୍ତୀ ନଗରୀ,
 ଅବଳ-ସୀମନ୍ତଚୀକା—ପ୍ରଶସ୍ତି ମାଳିନୀ,
 ହେଲେ ତରୁ କଣ୍ଠିଧାରଣୁନ୍ୟ ତରଙ୍ଗିତ—
 ସିନ୍ଧୁ ଗର୍ଭେ, ଘଟେ ଭାଗ୍ୟ ଯେ ଦୁର୍ଭାଗୀ ତାର,
 ଭୁଞ୍ଜିଲ ଅଭାଗୀ ତାହା । ଦେଖିଣ ଅନ୍ୟଥା
 ତାକୁ, ଅଗ୍ନି ବେତାଳାଣ୍ୟ ଅପଦେବ ଏକ
 ଭୁଞ୍ଜିଲ ନିର୍ଭୟେ ପ୍ରଜା, ଯଥା ମହାବଳ
 ରଣୁଆଳଶୁନ୍ୟ ଗୋଷ୍ଠେ ଦଣ୍ଡି ଅବହେଳେ
 ବିନାଶେ ଗୋରୁଥ । ଦେଖି ଏ ଦୁଃସଂସ୍ଥା—
 ବହୁ ମହାପ୍ରାଣିକ୍ଷୟ ସଚିବନକର,
 ବେତାଳ ସମୀପେ ଯାଇ କଲେ ଏ ପ୍ରସ୍ତାବ—
 ହେ ବେତାଳରାଜ, ହୁଅ କ୍ଷାନ୍ତ ତୁମ୍ଭେ ଏବେ
 ମାନବ ଜୀବନ ନାଶୁଁ, ହେଲୁ ଆଜିଠାରୁ
 ଏହି ନିର୍ଦ୍ଦାରଣ—ଆମ୍ଭେ ବସାଇବୁ ନିତି
 ଏ ରାଜ୍ୟର ଜଣେ ଜଣେ ପ୍ରଜାକୁ ପ୍ରଭାତେ
 ରାଜସିଂହାସନେ, ହେବ ସେ ଦିବସେ ରାଜା,

ମାତ୍ର ରାତ୍ରେ ତୁମ୍ଭେ ତାକୁ କରବ ଭକ୍ଷଣ ।
 ସେହି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ମତେ ଆଜି ମୋର ପାଳି,
 ତହିଁ ପାତ୍ର ମନ୍ଦିବର୍ଗ ଘେନିଗଲେ ଧର
 ଏକମାତ୍ର ପୁଣ୍ୟ-ହାସ ! ରଜ ରତ୍ନ ମୋର ;
 ଉପସ୍ଥିତ ଜୀବନର ସାଫଳ୍ୟକାଳେ ମୁହିଁ,
 ବହୁବାକୁ ଅକ୍ଷୟ ସ୍ବର୍ଗରର ଭର,
 ଏକାଳେ ବିଧାତା, ଭଲ କେମନ୍ତେ ସହିବି
 ଦୁର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ପୁଣ୍ୟଶୋକ ଭର,—ବଳେ ନାହା
 ସପ୍ତଦ୍ଵୀପ, ସପ୍ତସିନ୍ଧୁ, ଅଶ୍ବିନୁଳାତଳ ।
 ସେଇ ନିଧନରେ ଯଥା ଅକଳ ଅକଳ *
 ତେଜିଲେ ଜୀବନ, ତଥା ବୃଦ୍ଧ ବୃଦ୍ଧ ବେନ
 ଘେନିବୁଁ ବିଦାୟ ଆମ୍ଭେ ଭବୁଁ ପୁତ୍ରାଭାବେ,
 ଲଭବ ଶମନ ବିପ୍ର, ପୁଣ୍ୟ ଦାନରୁପେ,
 ଆମ୍ଭେ ବେନ ସେ ଦାନର ବିହୃତ ଦକ୍ଷିଣା ।

ଶୁଣି ଏହା ବିକ୍ରମାର୍ଜ ଦୟାଦ୍ରୁଦ୍ଵୟେ
 ଭାଷିଲେ ହେ ବୃଦ୍ଧ, ନୁହ ଚିନ୍ତାକୁଳ ଆଦି
 ଅପି ମୋତେ ତୁମ୍ଭ ପୁଣ୍ୟ-ପ୍ରତିନିଧିରୁପେ,
 ନଭ ଏ ସଙ୍କଟୁ ଶାନ୍ତି ଉଦୟୁକ୍ତ ଶେଷ
 ତହିଁ, ହେବ ପ୍ରାଣରକ୍ଷା ପୁଣ୍ୟର ଦୁନିର,

* କେବଳ ଏହି ଅକଳ ମୁଦ୍ରା ସିନ୍ଧୁ ନୁହେଁ ବରଂ ସମସ୍ତ ଶକ୍ତିର ଉତ୍ସାହ ।

ଦୁଜେ ଏ ପରୋପକାର ସଂସାଧନ ହେଉ
 ହେବ ମୋର ପୁଣ୍ୟାର୍ଜନ, ବିଶେଷତଃ ଯଦି
 ପାରେ ସେ ବେତାଳେ ବଧୂ, ହେବି ତେବେ ରାଜା ।
 ଅହୋ କି ଭାଷଣ କଥା, କହୁଲୁ କୁନ୍ଦୁର,
 ଭାଷା ନରକର ବାଟ ରଖିବାକୁ କାଟି
 ଅଦୁର୍ଘ କି ଉପଦେଶ ମୋତେ ? ହା ଦୁର୍ଦ୍ଦିବ,
 ବଞ୍ଚିଲୁ ନିଜ ଦୁର୍ଗୁ ପର ପୁଣି ଦାନେ,
 ଏଥୁ ବଳି ମହାପାପ କି ଅଛି ମଞ୍ଚରେ ?
 ତହିଁରେ ଅତିଥି ଭୁଲୁ, ଦେବତା ସମାନ ।
 ମହାଭାଗ, ନ ଶୁଣାଅ ଏ ପାପ ପ୍ରସ୍ତାବ ।
 ହେଲୁ ଜାଣି ଏଥରକ ପୁଣି ରକ୍ଷା ମୋର,
 ମାତ୍ର ଯେତେବେଳେ ପୁଣି ଦେବ ମୋ ଘାଳ,
 ତେତେବେଳେ କି କର୍ତ୍ତବ୍ୟ, ହେବ ତ ନିଶ୍ଚୟ
 ଅର୍ପିବାକୁ ପୁଣି । ଅତୁଳାଣେ ପରପ୍ରାଣେ
 ନାହିଁ ଭେଦ କିଛି, ଧାରୁ ମୃତ୍ତିକା ଶିଳାଦି
 ଯେଉଁ ଘଟେ ଥାଉ ଜଳ, ଏକିକବ୍ୟ ସେହି,
 ଅତଏବ ଚରଦୃଶ୍ୟ ଆଦୃଶ୍ୟ ସମ,
 ଜୀବନହିଁ ଅସା, ଅସା ବ୍ରହ୍ମସତ୍ତା ଭିନ୍ନ
 ନୁହେଁ କିଛି ଆନ, କରେ ବିନାଶ ଯେ ତାକୁ
 ବ୍ରହ୍ମଦୃଶ୍ୟ ମହାଦୋଷେ ଦୋଷୀ ସେ ପାଫର ।
 ଭାବି ଦେଖ, କୁମର ମୋ ନ ହେବ ଅମର,

ମରବ ଅବଶ୍ୟ ଦିନେ, ମହାନିୟତ୍ତରେ
 ଅକାଟ୍ୟ ନୟମେ, ଜନ୍ମ-ମରଣର ହେତୁ,
 ସୃଷ୍ଟି ପଛେ ପଛେ ଲାଗି ରହିଛି ସହାର,
 ସଲଗ୍ନ ଅଗତ ଯଥା ନିର୍ଦ୍ଦିମାନ ପଛେ,
 ସୃଷ୍ଟିଲାଳା ପ୍ରାୟ ସଦା ଲାଗିଛି ସଂସାରେ
 ସହାରର ମହାଲାଳା, ହେଲେ ରୁଦ୍ଧ ତାହା,
 ହେବ ସୃଷ୍ଟି ଦ୍ଵାର ରୁଦ୍ଧ, ନ ଶୋଷିଲେ ରବି
 ଧରଣୀରୁ ରସ, ହେବ ବୃଷ୍ଟି ଅବା କାହୁଁ ?
 ସୃଷ୍ଟିପର ସହାରହୁଁ ବିଧାତୁ-ବାହ୍ନିତ ।
 ଯାହା ହେଉ, ଆସ ପ୍ରାଣ ସଂରକ୍ଷଣଦେଇ
 ନ ପାରବ ତୁମ୍ଭକୁ ମୁଁ ଅପି ମୃତ୍ୟୁ ମୁଖେ
 ଜ୍ଞାନାଳ ବିଶ୍ଵାସଅଳ ପ୍ରାୟ, ପ୍ରଦାନେ ସେ
 ମୃତ୍ୟୁରୁ ଠକିବା ଲାଗି ପଶୁ ପକ୍ଷୀ ବଳି
 ଦେବପୀଠେ, ଫଳେ ଲିପ୍ତ ହୋଇ ହୃଦ୍ୟାପାଦେ
 ନଷ୍ଟ କରେ ଦୁଷ୍ଟମତ ଇହ ପର କାଳ ।

ନ ହୁଅ ସଦାଗୁ ବୃଦ୍ଧ, ଜାଣିବ ପଶ୍ଚାତେ,
 ଲାଗିଲେ ବିକ୍ରମାଦିତ୍ୟ, ନ ହେଲେ ମାନ୍ଦିକ
 ମନ୍ଦରେ ନିପୁଣ, କାଳେ କି ସାହସ ଦୃଢ଼ବେ

ଧରବାକୁ ବିଷାକର ସର୍ପେ ? କି ଭୟ ବା
 ସେ ବେତାଳେ ? ସମ୍ଭବେ କି କେତକା-କରତେ
 ତରୁଛେଦ, ବରଂ ବାଜି ତାହା ତରୁ ଦେହେ
 ଝଡ଼ିଯିବ ଦାଡ଼ି ତାର—କୋମଳ କଣ୍ଠକ ।
 ଯାଉଛି ମୁଁ ସ୍ୱେଚ୍ଛାକ୍ରମେ ବେତାଳ ସମୀପେ,
 କିପିଁ ହେବ ବର୍ଷାୟାନ, ଏଥେ ପାପ ତବ ?
 ଦିଏ ଯଦି ଶାସ କେହି ସମୁଦ୍ର ସଲିଳେ,
 ଲାଗିବ କି ପାଗବାରେ ତାର ହୃଦୟଦୋଷ ?
 ପରୋପକାର ସାଧନେ ଘଟେ ମୃତ୍ୟୁ ଯାର,
 ନୁହେଁ ସେ କଦାଚ ମୃତ, ମୃତ ସେହି, ଲାଏ
 ଯେହୁ ନିକପାଇଁ । ଭବେ ପର ଉପକାର
 ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଧର୍ମ, ଶ୍ରେଷ୍ଠ ସ୍ୱର୍ଗ, ଧରେ ତରୁବର
 ପରୋପକାରାର୍ଥେ ଫଳ, କହେ ତରୁଣିଣୀ
 ପର ହୃଦେ ନୀରସ୍ତୋତ, ଦୁଷ୍ଟ କହେ ଗାଭୀ ;
 ସାଧୁ ନାହିଁ ପର ହୃଦ ଯେ ମାନବ କେବେ,
 ନୁହେଁ ସେ ମାନବ—ପ୍ରେତ ମୁଣ୍ଡି ମାନବର ।
 ହୁଅ ନାହିଁ ଭୀତି ରୁମ୍ଭେ, କିମ୍ବା ଯୈର୍ଯ୍ୟରୁଦ,
 ନ ହେବ ରୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଆଉ ପୁଣି ଅପିବାକୁ
 ବେତାଳ କଳେ, କିର ବିଶ୍ୱାସ ଏ କଥା ।
 ପଦ୍ମହଲେ ଅବନତି ଚରମସୀମାରେ
 ପ୍ରକୃତ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତେ ଆସେ ଆବର ଉନ୍ନତି,

ହୁମପାତେ ପଦ୍ମବନ ଦଗ୍ଧ ହେଲ ପରେ,
 ହୋଇ ଉଠେ ପୁଣି ସିନା ନବ ପଲ୍ଲବିତ ;
 ଚନ୍ଦ୍ରକ୍ଷୟ ଅନ୍ତେ ତାର ବୃଦ୍ଧି ହୁଏ କଳା ;
 ପାହୁଲଣି ଏ ରାଜ୍ୟର ଅବନତି-ନିଶା
 ତମୋମୟୀ, ଭୟଙ୍କର, ଦିଶିବ ଅନ୍ତରେ
 ଉନ୍ନତ-ଉଷାର ଏବେ ପାଟଳ ମହୁଡ଼,
 ନ କର ସନ୍ଦେହ ଏଥୁ, ଦେଖିବ ସାକ୍ଷାତେ ।
 ଶୁଣି ଏହା କୁମୁଜୀଗ, ଆନନ୍ଦେ ବିଶେଷ
 ଶଳିଲ, ଏ ଅକଲ୍ୟାଣାୟୁରୁ ପୁରଣେ
 କେ ଆଣିଲ ମୋତେ, ଆହା କଲି ମାହା ପାନ
 କଣ୍ଠି ରୁଣ୍ଡେ ଏହି ଦଣ୍ଡେ, ତାହା କି ବଚନ,
 ବଚନ କି ହୋଇ ପାରେ ଏଡ଼େ ମଧୁମୟ,
 ପୁଣୀତଳ, ଶାନ୍ତିକର, ପ୍ରାଣାସମପ୍ରଦ ?
 ନା, ନା, ସେ ବିଶୁଦ୍ଧ ପୁଧା, ଅମର ସମ୍ପଦ ।
 ଅଥବା ଦେଖୁଛୁ ମୁହିଁ ଜାଗ୍ରତ ସ୍ବପନ,
 ଆସନ୍ନ ପତନମୁଖୀ ଦୁରାଶା-ଶୈଳର
 ଭୁଜ ରୁଲେ ବସି ; ଅହୋ, କି ଅଭୁତ ଭ୍ରମ,
 ସ୍ବପ୍ନ ନୁହେଁ, ସ୍ବପ୍ନ ନୁହେଁ ଏହା, ବାଲିଲେ ଯେ
 ଆଶା-ବିଶ୍ଵାସ, ଏହି ତ ସେ ଉଷା ପୁରତରେ ।
 ଏହା ଭାବି ବଞ୍ଚି ଅଶ୍ରୁ କହିଲ ଏସନ—
 (ନୁହେଁ ତାହା ଅଶ୍ରୁ—ଚର ସଜ୍ଞାଳ ଦୁଃଖିର,

ଆନନ୍ଦ କୃତଜ୍ଞତାର ଅବାଧ ପ୍ରବାହ) ।
 ପ୍ରଭୋ, କେଉଁ ଦେବ ରୁମ୍ଭେ, କେମନ୍ତେ ଚିହ୍ନିବି
 ଅଜ୍ଞାନ-ବିଷାକ୍ତ ନେତ୍ରେ, ନୁହଇ ତ କେବେ
 ପର ହୃଦେ ପ୍ରାଣଦୟା ମାନବ ବେଞ୍ଚର,
 ଧରବ ମଣିର ବିଷ କାହୁଁ ବା ମୃତ୍ତିକା ?
 ଅଥବା ମୋ ସୌଭାଗ୍ୟର ସୌଭାଗ୍ୟ ଦେବତା
 ରୁମ୍ଭେ, କିମ୍ବା ବହୁ ଜନ୍ମ ଶାସ୍ତ୍ର ସାଧନାର
 ଆଶାତ ଆକର୍ଷିତ ମହାପୁରୁଷାର,
 ଅବା ଦୟାଦେବୀ, ଧର ପୁରୁଷ ଆକୃତ,
 ବେଦନା-ବିମୁକ୍ତ ହୃଦେ ତାଳିବାକୁ ମୋର
 କରୁଣା-ଅମୃତଧାରା, ଅବଶେଷ ଏଥୁ ।
 ବିପଦ ଅସ୍ପଷ୍ଟ ଥିଲେ ଅସି ଥରେ ଥରେ
 ଦେଇ ଯାଉଥାଏ ଆଶା କେତେ ଆଶ୍ୱାସନା,
 ମାତ୍ର ଯେବେ ସ୍ପଷ୍ଟୀଭୂତ ହୁଏ ଦୁର୍ବିଦ୍ୟାକ,
 ନ ଆସେ ସେକାଳେ ଆଉ, ଯଥା ସୌଦାମିନୀ
 ଦେଖାଏ ବିଭ୍ରାନ୍ତ ପାଞ୍ଜେ ବୃଷ୍ଟି ପୂର୍ବ-ପଥ
 ଘୋର ଘନଘଟାଞ୍ଜଳି ତାମସ ନିଶୀଥେ,
 ମାତ୍ର ହେଲେ ବୃଷ୍ଟି, ଧନୀ ଲୁଚଇ ଅମ୍ଭରେ,
 ଏହା ସ୍ୱାଭାବିକ ; ଦେବ, ତେଜବାରୁ ଆଶା,
 ଜୀବନ ସଙ୍ଗୀତ ଛନ୍ଦ ହୋଇ ଥିଲା ମୋର

ସ୍ଵରଶୂନ୍ୟ; ବୁଦ୍ଧି ବୃଦ୍ଧି ଶିଥିଳ ମଳିନ
 ଶିଶୁକର ବିଦଳିତ କୁସୁମ ସଦୃଶ ।
 ହୋଇ ଯାଇଥିଲା ପାଣି ଦେହରୁ ଶୋକେ,
 ଏ ଆସନ୍ନ ମୁଠୁକାଳେ କି ମନ୍ଦ ପ୍ରଭାବେ
 କର ପ୍ରକୃତସ୍ଥ ମୋତେ, ଦେଲ ନବ ପ୍ରାଣ,
 ବିଷ-ବିଚେଷ୍ଟିତ ଜନେ ଜାଳାଳକ ପ୍ରାୟ,
 ତୁମ୍ଭର ଏ ରାଶ, ଦେବ, ନ ପାରିବ ଶୁଦ୍ଧି
 ବହୁଜନ୍ମଯାଏଁ ହୋଇ ସେ ପଦ ସେବକ ।
 ବଚନଭଙ୍ଗିରୁ ତବ ଉଠୁଛି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ
 ଅତୁଳ ସାହସ, ଶର୍ଯ୍ୟ, ମାତ୍ର ତାହା ଦେବ,
 ହେବନାହିଁ ଲୋଡ଼ା କେତେ ବେତାଳବ୍ୟମନେ,
 କେବଳ ତୁମ୍ଭର ଧର୍ମ ବଧ ପକ୍ଷେ ତାର
 ଅମୋଘ ବ୍ରହ୍ମାସ୍ତ୍ର, ନିଷ୍ଠେ ତେଜବ ସେ ପ୍ରାଣ
 ତବ ସ୍ଵରଶୂନ୍ୟ ମାତ୍ରେ, ମୋର ଏ ବିଶ୍ଵାସ,
 ଯେସନେ ନୃଶଂସ କଂସ କଂସାର ଦର୍ଶନେ ।
 ଅବସର ତବ ଆଜ୍ଞା ଶିରୋଧାରୀ ମମ,
 ସଜସଜ୍ଞ ମଧ୍ୟେ ଦେବ, ବିଜେ କର ଏବେ,
 ପ୍ରଦାନ ତୁମ୍ଭକୁ ପୁଣି ଆଶିବ ମୋହର ।

ଏଥରେ ବିଷମାଦିତ୍ୟ ଘେନ କୁମ୍ଭକାର,
 ମିଳି ଯଥାସ୍ଥାନେ, କଲ୍ଲ ଜଣାମଣା ଏହା—
 ଅଚିହ୍ନିତ ଏ ପଥକ, ଇଚ୍ଛନ୍ତି ସଜସ୍ତ୍ର,

ବେତାଳ ଦର୍ଶନପାଇଁ ପ୍ରକାଶନ୍ତୁ ପୁଣି
 ସାଗ୍ରହ ଆକାଂକ୍ଷା, କହୁ ଘଟଣା ସକଳ
 ନିଷେଧିଲୁ ବହୁତ ମୁଁ, ମନ୍ତ୍ର ଏ ତେଜସ୍ବୀ
 ନ ହେଲେ ନିବୃତ୍ତ, ବରଂ ନିରବ ଅନଳ,
 ତଥାତ ସେ କରବ କି ଶୀତଳା ସ୍ବୀକାର ?
 ଅତଏବ ଏ ଆର୍ତ୍ତର ପୁଣି ବିନମୟେ
 ଶ୍ରଦ୍ଧା ଏହାଙ୍କୁ କର ପୁଣ୍ୟଦାନ ମୋତେ ।
 ଏ ବଚନେ ରାଜଗାୟ କର୍ମବୃତ୍ତରସ୍ବ
 ନୋହୁ ଅସମ୍ମତ, ଦେଲେ ପୁଣେ ଶ୍ରଦ୍ଧା ତାର ;
 ତହୁଁ ରାଜପରକରେ ମିଳି ସେହୁ ସ୍ଥାନେ,
 କଲେ ଭାଗ ଦୃପତିଙ୍କ ଶ୍ରୀଅଙ୍ଗ ମାର୍ଜନା,
 ସ୍ବଭାବେ ବିନମାଦତ୍ୟ ରୂପସ ପୁରୁଷ,
 ଏହୁକାଳେ ରାଜଲକ୍ଷ୍ମୀ ଆସି ଅଲକ୍ଷରେ
 ପରଶନ୍ତେ ତାଙ୍କ ଗୁରୁ ଶରୀର-ଦେଉଳେ,
 ଝଟକିଲୁ ଶତ ଗୁଣ ଝଳି, ଫୁଲ ଯଥା
 ତନ୍ତ୍ରକା ପରଶି ତନ୍ତ୍ରହରଣ୍ୟ ଶୁଭିନୀ ।
 ଶକ୍ତିଲେ ଯା ଅଙ୍ଗେ ରୁଦ୍ଧ † ରତ୍ନ ଅଳଙ୍କାର
 ବେଶକାରେ, ବୃଥା ତାହା, ଆକୃତ ମଧୁର
 ଯୌର, ତାହା ଶୋଭା ଏକା ଭୂଷଣ ତାହାର
 ନିସର୍ଗ-ରୂପର, କେଉଁ ଲୋଡ଼ା ତାର ଭାବ

* ରୋପ୍ୟ ।

† ସ୍ବର୍ଣ୍ଣ ।

ଭରତୁତ ମୃଦୁବକାର * କୃତ୍ରିମ ଭୂଷଣେ ?
 ଜାତ ଇନ୍ଦ୍ର ଅଂଶୁ, ମିଶି ନରେନ୍ଦ୍ର ପ୍ରତିଭା
 ଦେବେନ୍ଦ୍ର ପ୍ରତିଭା ସହ ପ୍ରକାଶିଲୁ ଯେଉଁ
 ମହାପ୍ରତିଭାର ବିଭା, ମଳିନ ତା' କିନ୍ତୁ
 ବିଶ୍ୱ-ଆତ୍ମ୍ୟ-ହାସ୍ୟଛବି ତଣ୍ଡାଣୁ-ମୟୂଷ ।
 ଅନନ୍ତର ମନ୍ଦୀବର୍ଗ ରାଜ-ଉପଗୁରେ
 କରାଇ ବିକ୍ରମାଦିତ୍ୟ ବିଜେ ସିଂହାସନେ
 ନବୀହ୍ନେ ରାଜକାର୍ଯ୍ୟ ତାଙ୍କ ଆଜ୍ଞାମତେ ।
 ଧର ନବ ନୃପେ ଅଳଙ୍କାର ରାଜସିଂହାସନ
 ଦେଲୁ ସୁଧାବନ, ଯଥା ମଣ୍ଡିତ ବିମାନ
 ଦେବତା ପ୍ରତିମା ଯୋଗେ, ହାସି ମାଳା ଅଂକି
 ଭଦ୍ରାସନଲଗ୍ନ ରତ୍ନେ, ଉଠିଲେ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ
 ଦ୍ୱିଗୁଣେ ନୃପତିଙ୍କର ଶ୍ରୀଅଙ୍ଗମୟୂଷେ ;
 ପ୍ରକାଶେ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଘାଟ ପ୍ରତିଜ୍ୟୋତି ଯଥା
 ବନ୍ଧୋଧୃତ ପ୍ରଜ୍ଜ୍ୱଳିତ ଶଳକା ଶିଖାରେ ।
 ସମାପି ସତବତ୍ସର*ସେ ଦିନର ଯେତେ
 ଉପସ୍ଥିତ ରାଜକାର୍ଯ୍ୟ, ଦିବା ଅବସାନେ
 ଗମିଲେ ସ୍ୱବାସେ ମାଗି ଶୁମୁରୁ ମେଲୁଣି ;
 ନଗନ ନରେଶଙ୍କର କର୍ତ୍ତବ୍ୟପାଟକେ
 ମନ୍ଦି ଏ ବିସ୍ମୟ ଭଜି, କଲେ ପରସ୍ପରେ

* ମାଟିର ରୂପାନ୍ତର ।

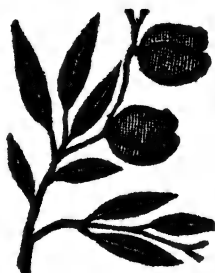
କଲ୍ଲୁକା କଲ୍ଲୁକା ବହୁ ; କେ କହିଲୁ, ଅହୋ,
 କି ଅଭୁତ ବୈଚକ୍ଷଣ୍ୟ, କି ସୁସ୍ଥଦର୍ଶିତା,
 କିଏ ଏହି ଛଦ୍ମଦେଶୀ ପୁରୁଷପ୍ରବର ?
 ପ୍ରତେ ହୁଏ, ନୁହନ୍ତି ଏ ସାମାନ୍ୟ ମାନବ,
 ସମ୍ଭବ କି ନର ପକ୍ଷେ ଏ ଭଲ ପ୍ରତିଭା —
 ମାତ, ପ୍ରତ୍ୟୁତ୍ପନ୍ନମତ ! କେହି ବା କହିଲୁ,
 କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଯେ ଶତଚକ୍ଷୁ, ଶତକର୍ଣ୍ଣ, ପୁଣି
 ଶତହସ୍ତ, ଅତନ୍ତମେ ନରଜ୍ଞାନ ସୀମା
 ଔଦାର୍ଯ୍ୟ ଗାନ୍ଧାର୍ଯ୍ୟ ଯାକ, ନୁହନ୍ତି ତ ସେହି
 ଦୁର୍ବଳ ଅପୂର୍ଣ୍ଣମତ ଇନ୍ଦର ମାନବ ।
 ନିଶ୍ଚୟ ଏ ବିଚିତ୍ରାଦିତ୍ୟ, କାରଣବିଶେଷେ
 କରନ୍ତି ଶୂରମଣି ଆତ୍ମସଂଗୋପନ,
 ଦ୍ଵାପରେ ପାବନ ଯଥା ବଧୁ ବକାସୁରେ
 ରକ୍ଷା କଲେ ତା' କବଳୁ ଏକଚକ୍ରା ଗ୍ରାମେ
 ତଥା ଏ ତେଜସ୍ଵୀ ପ୍ରାଣେ ବିନାଶି ବେତାଳେ
 ପ୍ରକାଶିବେ ଆତ୍ମଶକ୍ତି, ସୁକାର୍ତ୍ତ ସଂସ୍ଥାପି ;
 ଲରବ ସଙ୍କଟୁ ହାତ ଶୁଭା ଉଚ୍ଛବିନୀ ।
 ଶୁଭିଲ ଅପର ମନ୍ତ୍ରୀ, କେଉଁ ପ୍ରୟୋଜନ
 ତକ୍ଷଣରେ, ଭଦ୍ର ଯୈର୍ଯ୍ୟ ଅର୍ଥ କାଲିଯାଏଁ,
 ପ୍ରୀତିକାଳେ ହେବ ଗୁପ୍ତ ରହସ୍ୟ ପ୍ରକଟ ।
 ଏ ବଚନେ ସବେ ତହୁଁ ଭଜି ମାରକତା
 ଅଛିଲେ ଅତରେ ସ୍ଵ ସ୍ଵ ଗନ୍ତବ୍ୟ ସରଣୀ ।

ସମାପି ସାୟାନ୍ତ କୃତ୍ୟ ଏଣେ ଐନ୍ଦ୍ର ସୁନ୍ଦ,
 ଶାନ୍ତିର କୃପାଣ କରେ ମଣ୍ଡି ରଜାସନେ
 ରହିଥିଲେ ଅବହତ ଶମ୍ଭୁ ପ୍ରଜାସାରେ,
 ଯଥାକାଳେ ମିଳି ଦୁଷ୍ଟ ଶୁଷ୍କ ବେତାଳ,
 (ଅମାଦୁଷୀ ପ୍ରତିକୃତି, ବିକୃତ ବଦନ)
 ବିକ୍ରମେ ଧରଣୀ ଆଶେ ବିସ୍ତାରନ୍ତେ ବାହୁ
 ଦେଲେ ସେ ସବଳେ ଠେଲି ବାମ କରେ, ତହୁଁ
 ପଡ଼ିଲୁ ଦୁର୍ଜନ ଦୁରେ କରୁଡ଼ ଉତ୍ତନେ,
 ଦେଖି ତା' ବିକ୍ରମାଦିତ୍ୟ କର ପରହାସ
 ଶୁଣିଲେ ସତୋଷେ, ଧଳ ଦୁରନ୍ତ ବଦର;
 ଏହି ଗୁର ବଳ ଧରି ଏତେ ଆଶ୍ଚାଳନ !
 “ସୁଲ୍ଲ ବିଷ ଦରନ୍ତର ଗବର କାରଣ”
 ଯଥାର୍ଥ ଏ ଉକ୍ତି, ଦୁଇ ଗୁର ମୋତି ଯୋଗୁଁ
 ଉନ୍ମତ୍ତ ମାତଙ୍ଗ ମୁଦ୍, ସେହି ଶୁଦି ତୋର ।
 ଶେଷ ତୋର, ଖଳ, ଆଜି ମାନବ-ପାରିଧ୍ୟ,
 ସେହି ପାରିଧ୍ୟର ଲକ୍ଷ୍ୟ ହେବୁ ତୁହି ଆପେ,
 ହେବ ମହାପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ ତୋ ମହାପାପର,
 ଯେ ଜଗନ୍ନାଥ ଯାଶି, ଦୁଷ୍ଟ, ଥିଲୁ ତୁ ଆଚର,
 ପିଣ୍ଡ ତୋର ସେ ଯାଗର ହେବ ପୂର୍ଣ୍ଣାବୃତ୍ତ,
 ମୁଁ ହେବ ସୁଶୋଧା ତହୁଁ, ଦକ୍ଷିଣା ସ୍ୱରୂପେ
 ଦେନବ ରେ ଆଜି ତୋର କଳଙ୍କିତ ପ୍ରାଣ ।

ତୋର ଏହି ଦୁଷ୍ଟରଣୀ ଖରାପ ନାଟକେ
 କରବ ସମ୍ପାଦ କାଳ ଚିର ଯବନିକା,
 ଶୋକର ଅନ୍ତମ ଶ୍ଵାସ ଗୁଡ଼ି ଏ ଧରଣୀ
 ପୂଜକ ଆଶାର ପାଦ ନୟନ ଉତ୍ସାହେ,
 ଆଜି ଏହି ଖରମାତା ଅବନ୍ତୀ ଭାଗ୍ୟରେ
 ମହାପରାକର୍ଷନର ସୌଭାଗ୍ୟ ସୁଦନ,
 ଧର୍ମ ଯଦି ସତ୍ୟ, ସତ୍ୟ ଯଦି ସତ୍ୟ, ତେବେ
 ନିଶ୍ଚୟ ସଫଳ ହେବ ମୋର ଏ କଟକ ।
 ଶୁଣି ଏହି ଅବୁଝୁଦ ସୁଗନ୍ଧ ଭର୍ଷନୀ
 ରୁଷିଲ ବେତାଳ, ତହିଁ ସେ ହରିତେ ଉଠି
 ସବଳେ ବିଦମାଦତ୍ୟ ଧରିଲ ଆକଟି,
 ଲଗିଲ ନରସ୍ତ ମୁଦ୍, ରୁମ୍ଭ ଅଶବ,
 ବେନି ଖରେ ଛଦାଛନ୍ଦ ହୋଇ ଭୁଜେ ଭୁଜେ,
 ପଦେ ପଦେ, ପିଟାପିଟି ହେଲେ ଶିରେ ଶିରେ,
 ଏହିରୂପେ ମଲ୍ଲରଣେ ମାଡିଲେ ଉଭୟେ
 ଅର୍ଦ୍ଧସାମସାଏଁ, ଶେଷେ ହେବାରୁ ଦୁର୍ବଳ
 ବେତାଳ, ବିଦମ ତାକୁ ଫିଙ୍ଗିଦେଲେ ଦୂରେ ।
 ଲଭି ପରାଭବ ହୂର, ହୋଇ ଯୁକ୍ତପାଣି
 ଭାଷିଲ ବିନୟେ, ଶାର, ଜାଣିଲ ମୁଁ ଏବେ
 ନିଶ୍ଚୟ ବିଦମାଦତ୍ୟ ଅଟନ୍ତି ଆପଣ,
 ନରୁବା ଈଶିବ ମୋତେ ମୁଖାନ୍ତେ ସମରେ,

ଏଭଳି ସାମଗ୍ରୀ ନାହିଁ ମାନବ ସୃଷ୍ଟିରେ ।
 ତୁମ୍ଭେ ଇନ୍ଦ୍ରପ୍ରସାଦ, ତେଣୁ ଜଣିଲ ସହଜେ,
 ଶରବର, ମାଗୁଛି ମୁଁ ପ୍ରାଣରକ୍ଷା ପଦେ,
 ପ୍ରକାଶି କରୁଣା କର ଅପରାଧ ଶମା,
 ଶର ତୁମ୍ଭେ, ଶରଧର୍ମ ନୁହ ଦେ ଅଜ୍ଞାତ,
 ଶମାସିନୀ ଶରଭର ଶୌରବଭୂଷଣ ।
 ଶରଣରକ୍ଷଣ ଏକା ମହତଲକ୍ଷଣ,
 ଅସି ନାହିଁ କେତେ କଷ୍ଟ ସାଗରେ ମନ୍ଦର,
 ମାତ୍ର ସେହି ପବନର ସୁଜାତ ମୈନାକ
 ପଶନ୍ତେ ଶରଣ ଆସି ସୁନାଶିର ଭୟେ,
 ସାଦରେ ଆଶ୍ରୟ ତାକୁ ଦେଲା ଅମୃତପତ୍ର ।
 ଗୁଣଧର, ତୁମ୍ଭେ ଏକା ଶୁଣ୍ୟ ଅବନ୍ତୀର
 ଉପଯୁକ୍ତ ରଜା, କ୍ଷମ ଧୃଷ୍ଣତା ନଷ୍ଟର,
 ସାଧୁକ ଭବିଷ୍ୟେ ବହୁ ଉପକାର ତବ ।
 ଉତ୍ତରଲେ ବିକ୍ରମାର୍ଜ, ଭୟ ନାହିଁ ଶର,
 ନରେଶି ତୁମ୍ଭକୁ ରଣେ ଏକାନ୍ତ ଅକ୍ଷମ
 ଲଭିଛି ମୋ କୋପାବେଗ ପୁଣି ଉପଶମ,
 ମାନେ ସୁତଃ ପରଜୟ ଦୁଶଲଭାସନ
 ଉତ୍ତର ନକଟେ ଅଗ୍ନି, କି କାର୍ଯ୍ୟ ସ୍ତବରେ ?
 ବସ୍ୟାଏ ଯେ ଅସୁଗୃହ ବିଜିତ ଶରରେ,
 ସେ ପିଣ୍ଡାତ, ଶରଧର୍ମ, ନାହିଁ ଭେଦ କିଛି

ଜେତା ଦିଲ୍ଲିର ପ୍ରାଣେ — ଭେଦ ପରାମ୍ଭେ,
ପରାଜିତେ ସମ୍ମାନନା ଜେତା ପକ୍ଷେ ମାନ,
ଅତଏବ ଯଥାଲକ୍ଷ୍ମୀ ଗମ ଗରମଣି ।
ଯେ ଅକ୍ଷୟ ଉଦାର ଦୃଷ୍ଟି ତହିଁ ସେ ବେତାଳ
କୁହାର ବନ୍ଦମେ କଲ କିଦାୟୁଷଦୃଷ୍ଟ,
ନିଶୀଥ ସମୟଜାଣି ପହଞ୍ଚିଲେ ଗପ ।

ଶଶି ସର୍ଗ ।

ଅନନ୍ତର ଯଥାକାଳେ ପାହୁଲ୍ଲ ଯାମିନ,
 ପାହୁଲ୍ଲ ତା' ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ-ରଜନୀ
 ଅବନ୍ତୀର, ବିଧବଶେ, ଅଦ୍ୟର ପ୍ରଭାତ
 ତାହା ପକ୍ଷେ ପୁନର୍ଜନ୍ମ-ମଙ୍ଗଳ ପ୍ରଭାତ ।
 ବିହଗେ ଆଳାପ କଲେ ବିଭୀଷଣଗିଣୀ
 ମଧୁସ୍ରାଗ ସ୍ଵରେ, ତହିଁ ମିଶାଇଲେ ସ୍ଵର
 ସ୍ଵାଧ୍ୟାୟନରତ ଯୋଗୀ ପଣକ ଓଁକାର ।
 ଆହା କି ପବିତ୍ରକାଳ, ତରୁଲତା ଆଦି
 ସବେ ଧ୍ୟାନମୟ, ଧନୀ କାନକକମଳା
 ପୁକୁମାରୀ ପୁଲ୍ଲକୁଳ ଭାତ ମହାଯୋଗେ,
 ବିସର୍ଜି ଶିଖିର ଛଳେ ପ୍ରେମାଶ୍ରୁ କଣିକା ।
 ଭକ୍ତର ପ୍ରେମାଶ୍ରୁ ଆହା କଅମୁଲ୍ଲ ଧନ,
 କି ଦେବଦୁର୍ଲ୍ଲଭ ନୟ, କି ପବିତ୍ର ତାହା,
 ପୂଜା-ପୂଜା, ବୁଲସୀ ବା ନିର୍ମାଳ୍ୟପଦମ,
 ଅଙ୍ଗେ ବୋଲି ତାକୁ ଅଳି ହେଉଅଛି ଧନ୍ୟ ;
 ଯଥା ପୁରୋହିତ, ବୋଲି ହୋଇ ଦେହେ, ଶିଷ୍ୟ

କର୍ତ୍ତନ-ମଣ୍ଡଳୀ-ପଦଧୂଳି ଭକ୍ତିଭାବେ
 ମଣନ୍ତି ଆତ୍ମାକୁ ମୁକ୍ତି, କୃତାର୍ଥ, ପାବନ ।
 ମଧୁର ପ୍ରଭାତେ ପଡ଼ି ମଧୁର ମୟୂଷା
 ଉଷାର, ଭାବିଲେ ଯେତେକ ଦୋଷଗଲ୍ଲ ଆତ୍ମା
 ମଧୁ ପରେ ମଧୁ ବୃଷ୍ଟି, କିମ୍ବା ଫୁଟିଗଲ୍ଲ
 ଫୁଲ ପରେ ଫୁଲ, ଦିଗ ଦିଶିଲେ ପ୍ରସନ୍ନ ।
 ବୃଣ୍ଡିତ ପ୍ରାନ୍ତରେ ଶୋଭେ ଚନ୍ଦ୍ରାକାରେ ହିମ
 ଠାବେ ଠାବେ, ଆତ୍ମା କିବା ବୈଦିକା ପ୍ରକୃତି,
 ଅଜ୍ଞିତ୍ତ ଦିଶାଳ ବନ୍ଧେ ପ୍ରଣବର ମୁଦ୍ରା
 ଚନ୍ଦନେ, ଆଗ୍ରହେ, ଭକ୍ତି ଅନୁରାଗ ସହ !
 ଏକାକେ ବିହମାଦିତ୍ୟ ଦୋଷ ଶୟୋଦ୍ଭିତ,
 ସାର ପ୍ରାତଃକୃତ୍ୟ ହେଲେ ହିନ୍ଦାସନେ ବିଜେ,
 ଅସି ସଭାସଦେ ତହୁଁ ନମିଲେ ପୟରେ,
 ନମେ ଯଥା ପଦ୍ମଶାଳୀ ହେମନ୍ତେ କେଦାରେ ।
 ଭାଷିଲେ ସକଳେ, ପ୍ରଭାତେ, ନିଶ୍ଚୟ ଆପଣ
 ମହାତ୍ମା ବିହମାଦିତ୍ୟ, ନରୁ ଗଳ୍ପକା'ର
 ଶାସ୍ତିକ ବେତାଳ ଦୁଷ୍ଟେ, ଅଗସ୍ତ୍ୟ ବ୍ୟଠାତ
 ଶୋଷଣେ କ୍ଷମ ବା କିଏ ଅଗାଧ ସାଗର ?
 ଶିଶୁସ୍ନାନ ଅନ୍ଧ ଆମ୍ଭେ, ବିଷୟର ଗଟ,
 ନ ପାରୁଁ ତହିଁ ଯାହା ଗ୍ରାମ୍ୟଙ୍କ ସଦୃଶ
 ଉଷିକଲ୍ଲ ସାଧୁଜନେ, ଆଜ୍ଞା ହେଉ କ୍ଷମା,

ଶ୍ରମୁକ୍ ସଂସର୍ଗେ ଏବେ ଲଭୁଛି ଯୋଗ୍ୟତା,
 ଦେଖି ମଳୟଗିରି ପବନ ସନ୍ନିଧି
 ଲରେ ହୀନ ତରୁ ପୁଷ୍ପା ଚନ୍ଦନର ସ୍ବାଦ ।
 ଶ୍ରମୁକ୍ ରଜ୍ୟ ଏବେ ପାଳନ୍ତୁ ଶ୍ରୀଶ୍ରମୁ,
 ଅମୃତମାନେ ଆଜ୍ଞାବଦ୍ଧ ମାତ୍ର, ଯଥାଦେଶ
 ସାଧୁକୁ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ସର୍ବେ, ଧରଣୀ ଧାରଣ
 ଶେଷ ଭୁଜଙ୍ଗର କାର୍ଯ୍ୟ—ନୁହେ ଭୁଣୁର !
 ହେଉ ନୃପ, ଭକ୍ତସ୍ତ୍ରୀମା ଶ୍ରୀରାମାର ଏବେ,
 ମାତ୍ର ଏ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ତାର ମେଣ୍ଟିବ ଅଟରେ;
 ସୁ-ସ୍ଥପତି ଶ୍ରୀ ବସନ୍ତର ଅନୁପସ୍ଥିତିରେ
 ଦୃଷ୍ଟିଆଏ ଯେତେ କ୍ଷତି ତା ବିଳାସଗୃହ
 ଏହି ପ୍ରକୃତିର, ଅସି ଦେଖିବାମାତ୍ରେ ସେ
 କର ତା ସଂସାର, ମଣ୍ଡେ ମଣିମାଣିକ୍ୟରେ ।
 ହାଲିଲ କି ଶାନ୍ତି-ବାସ ଅବନ୍ତୀ ପରଶେ !
 କି ଦ୍ରବ୍ୟେ ପୂଜୁଛି ଅଳ୍ପ ଶ୍ରମୁକ୍ ରେଣ ?
 ନାହିଁ କିଛି, ଏଣୁ ଖାଲି ଆନନ୍ଦ-ଲୋଚନେ,
 ଧୋଇଦେଇ ଶ୍ରୀରେଣ ମେଣ୍ଟାଉଛୁ ଅଶ ।
 ଏ ପ୍ରୀତି-ଅଭିନନ୍ଦନ ପ୍ରଘୁଷ୍ଟର ଛଳେ
 ଶୁଣିଲେ ବିକ୍ରମାଦିତ୍ୟ ସମ୍ମେଧେ ଏତିକି—

ମନ୍ତ୍ରବର୍ଗ, ତବ ଏହି ଆଶାର ସାଫଲ୍ୟ
 ତୁମ୍ଭର ମସ୍ତିଷ୍କଜାତ ମହତୀୟାପେକ୍ଷ,
 ଅନଳ ସହାୟ ହେତୁ ଅନଳ ପ୍ରବଳ ।
 ବିକ୍ରମ ଆଗମ ବାଣୀ ହେଲୁ ପ୍ରଗୁରୁତ
 ତତ୍ତ୍ୱତରତରେ, ଶୁଣି ନାଗରକଜନେ
 ଏ ମଙ୍ଗଳ ସମାଗୁର ଅପି ଧନ୍ୟବାଦ
 ଅନାଦି କରୁଣାମୟେ, ସୌଭାଗ୍ୟ ନିଜର
 ଜୀବନଦୁର୍ଲ୍ଲଭ ପୁଣେ ହେଲେ ସେ ବିହ୍ୱଳ,
 ଚର ଆଶଙ୍କାର ସ୍ମୃତି ବିସୋର ପଲକେ ।
 ଉଡ଼ାଦିଥିଲୁ ନଗରୀ ଯେଉଁ ଆଶା-କ୍ରାନ୍ତ
 ପୁନଶ୍ଚ ଧରିଲୁ ତାହା ବହୁକାଳ ପରେ,
 ବାଳ ବୃଦ୍ଧ ସବେ ଅଜି ଆଶାର ପୂଜାସ୍ଥ
 ତାହାର ପ୍ରଦତ୍ତ ମନ୍ତ୍ରେ ଜପିଲେ ତାହାକୁ ।
 ଲଗିଲୁ ସାତୋଟେ ରାଜ୍ୟେ ଆନନ୍ଦ ଉତ୍ସବ,
 ଉଡ଼ାର ମଙ୍ଗଳଧ୍ୱଜା ନଗର ନବାସୀ
 “ଜୟ ମହାରାଜ ଜୟ ବିକ୍ରମଆଦିତ୍ୟ”
 ଉକାର ଉକରେ, କଲେ ଶୋଭାଯାତ୍ରା ମୋଦେ ।
 କାହିଁ ନୃତ୍ୟଗୀତ, କାହିଁ ଦଣ୍ଡବେଜନ,
 କାହିଁ ଦେବାର୍ଚ୍ଚନା, ବ୍ରହ୍ମପୂଜା, ଏହିରୁଗ୍ମେ
 ନାନା ଅନୁଷ୍ଠାନ ବନ୍ଧେ ଧରିଲୁ ନଗରୀ ।
 ଗୁରୁ ହାସ୍ୟଧାର ଚର ବିରସ ବଦନେ

ପଡ଼ିଲ ଉଡ଼ୁଳି, ହୃଦ ସୁଖଶାନ୍ତି ତାର
ଆସିଲ ବାହୁଡ଼, ହେଲ ଚିନ୍ତା ଦୁଃଖଭୂତ ।

ମାହେନ୍ଦ୍ର ଆରମ୍ଭ ହେଲ ବିକ୍ରମାଦିତ୍ୟଙ୍କ
ପବିତ୍ର ଗଜହ, ତହିଁ ସଙ୍ଗେ ସୃଷ୍ଟ ହେଲ
ବିଶ୍ୱ-ଇତିହାସେ ଏକ ନଗନ ଅଧ୍ୟାୟ
ଉପାଦେୟ । କର୍ମଗର ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ଆଜି
ମହୀ-କର୍ମକ୍ଷେତ୍ରେ, ମହାନୟନର ସ୍ତୋତ
ବହୁବ ଉଜାଣି, ଏବେ ହସିବ ଉଡ଼ୁଲେ
ବିପର୍ଣ୍ଣରେ ରତ୍ନଗଜ, ଉଠିବ କବିତା—
ସ୍ୱର ଅବନ୍ତୀର ପ୍ରତି ଲେମ୍ବୁକୁସୁମ, ଜାଣି
ଏହା ବିଶ୍ୱରାଣୀ ରମା, ଦେଶ ଗଣାପାଣି,
ଆଶ୍ରା କଲେ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଆସି ସେ ରମ୍ୟା ନଗରୀ,
ବସନ୍ତ ଆଗମ ଜାଣି ବିଳମ୍ବେ କି କେବେ
ସୁକଣୀ କୋକିଳା, କନ୍ୟା ରସାଳକଳିକା ?
ଆବର ଅଶ୍ରୁଲ ଧର୍ମ, ବହୁଦିନୁ ସେହ
ଲୁଚିଥିଲ ସ୍ଥାନାନ୍ତରେ ଅସହାୟ ହେବୁ,
ଲର ଏବେ ବିକ୍ରମାକେ ପୃଷ୍ଠରକ୍ଷୀରୂପେ
ଆସିଲ ନିର୍ଭୟେ, ଦେନ ଆସୁନ ଆସୁନା —

ସତ୍ୟ, ନ୍ୟାୟ, ପ୍ରୀତି, ଭକ୍ତି, ପବିତ୍ରତା ଆଦି ।
ବିକ୍ରମାକେ ଶକ୍ତିସଦେ ହୋଇ ଅଧିଷ୍ଠିତ

ଚନ୍ଦ୍ରା କଲେ ଅବନ୍ତୀର ଉନ୍ନତ ଉପାୟ,
 ଆଗେ ଚନ୍ଦ୍ରା, ତହିଁ ପଛେ ଚେଷ୍ଟା, ସଙ୍ଗେଶେଷେ
 କରୁଥିଲେ ସେ ଚେଷ୍ଟାକୁ କାର୍ଯ୍ୟେ ପରାଣେ
 ଉଦ୍ୟାନପାଳକ ଯଥା, କରେ ସେ ପ୍ରଥମେ
 ଖଜରୁ ଅଙ୍କୁରାବୃତ୍ତି, ଅଙ୍କୁରୁ ପାଦପ,
 ପାଦପରୁ ଫୁଲ ଫଳ ପର୍ଯ୍ୟାୟକ୍ରମରେ ।
 ରାଜ୍ୟର ସେବକ ରାଜା, ନୁହେଁ ସ୍ଵାମୀ କେବେ,
 ରାଜପଦ ନୁହେଁ ରୋଗ ବିଳାସ ଉପାୟ,
 ଶରମନ୍ତୀ ପ୍ରଜାଶକ୍ତ ତାହା, ଧର ମନେ
 ଏହି ଭାବ ରାଏ, କାର୍ଯ୍ୟେ ନରତ ସତତ
 ନ ଭଜ ବିଶ୍ରାମ କ୍ଷଣେ । କାହିଁ କା ବିଶ୍ରାମ
 ମହାଜନ ପ୍ରାଣେ, ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ଯାହା ଶିରେ ସଦା
 କୋଟି ପ୍ରଜା ଧନ ପ୍ରାଣ ସରକ୍ଷଣ ଭାର,
 ଅଛି କି ବିଶ୍ରାମ ତାର ? ହୁଏ ଯଦି କ୍ଷଣେ
 ଶ୍ଵିର ବାୟୁ, ହେବ ସ୍ଫୁର୍ତ୍ତି ଜୀବଶୂନ୍ୟ ତେବେ ।
 କର୍ମସାଧକହିଁ ପୁଣ୍ୟ, ନିଷ୍ଠାପୂର୍ବକ ପାପ,
 ନୋହି ଆଳସ୍ୟର ଦାସ ଗଟାଏ ଯେ ତାକୁ
 ଦାସପଣେ, ସେହି ଏକା କର୍ମୀ, ଆନର ସା
 କର୍ମକ୍ଳାନ୍ତ, ମଣେ ସେ ତା ଶାନ୍ତି, କୃତ୍ତି, ସୁଖ ।
 ନୀଡ଼ାକ୍ଳାନ୍ତ କେବେ କାହିଁ ହୁଏ କି ବାଳକ ?
 ପ୍ରବୃତ୍ତ ସେ ଲିପ୍ତ ହୁଏ ଯେଉଁକି ନୀଡ଼ାରେ

ଦେଉଳ ପ୍ରକୃତି ଲରେ ପ୍ରକୃତି ତାହାର,
 ଏହିଭାବେ ସାଧେ କର୍ମ ଯେ ନମସ୍ୟ ଜନ
 କର୍ମଦେବ ମହାପୁରାଣେ—ଏ ମହାରେ
 ଛନ୍ଦିତ୍ୱ ତାହା ପଦେ ସିଦ୍ଧି ଅନ୍ତାକତେ ।
 ଲଗିଲ ବନ୍ଧୁ ଶୁଣି ଦୁର୍ଗ, ଦେବାଳୟ,
 ତତ୍ତ୍ୱ ସଂସାର—କାହିଁ ଦୂତନ ନିର୍ମାଣ
 ବନ୍ଧୁ ରଥୀ, କୁଳାୟୋଗେ କୃଷି ବାଣିଜ୍ୟର,
 ଘଟିଲ ଉନ୍ନତ ଫଳେ, କାହିଁ ଶିଳ୍ପଶାଳା,
 କାହିଁ କୃଷିଶାଳା, କାହିଁ ଅନାଥାଶ୍ରମ,
 ଗୋଷାଳା, ଔଷଧାଳୟ, ଶାନ୍ତିରକ୍ଷାଗାର,
 ସ୍ୱର୍ଗଗୃହ, ବନ୍ଧୁଶାଳା, ଧର୍ମାଧିକାରଣ,
 ପ୍ରଦର୍ଶନ ଗୃହ, ହାଟ ବିପଣିବିଶୁଦ୍ଧା,
 ଅନୁଚିନ୍ତ, ପାଠାଗାର—ପ୍ରଜାଶିକ୍ଷାପାଠ
 ବିଦ୍ୟାଳୟ, ଶ୍ରଦ୍ଧାଗାର, ରଜମଞ୍ଚ ଆଦି
 ଯାବତ୍ତା ନାଗରକ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଉପାଦାନେ
 ଶୋଭିଲ ନଗରୀ, ହେଲେ ନିର୍ଦ୍ଦୋଷିତ ବହୁ
 ସୁଦେଶରକ୍ଷାଧର୍ତ୍ତ ସେନା ସମରକୁଶଳ ।
 ନ ହେଲେ ସୁପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଧର୍ମ ଭିତ୍ତିପରେ
 ହୁଏ ନାହିଁ ସ୍ଥାୟୀ କଦା କେବଣ ଉନ୍ନତ,
 ବାଲିବନ୍ଧ ଅଶାଳିକା ସମ୍ଭାଳିବ କାହିଁ ?
 ସମ୍ପତି—ନିୟନ୍ତ୍ରିତ କରେ ଧର୍ମଜ୍ଞାନ

ସିନା ମାନବଚରଣେ—ସୁଭାବୋଚ୍ଛୁଞ୍ଚକ ।
 ଜାଣି ଏହା, ଧର୍ମଭବତୁଳି ଅରପ୍ରାୟେ
 ପ୍ରକୃତପୁଞ୍ଜିର କଲେ ନୟୋକ୍ତ ଶବ
 ଧର୍ମଗୁରୁଚୟେ. ଭ୍ରମି ସର୍ବତ୍ର ସେମାନେ
 ପ୍ରଭୁରଲେ ନିତ୍ୟ ସତ୍ୟଧର୍ମର ମହିମା ।
 ଏହିରୂପେ ସୁସାଧନା ସ୍ଵଗୁଣିତ ହେମେ
 ତୋଳିଦେଲେ ନବ ଭାଗ୍ୟ-ଦୁର୍ମ୍ୟ ଅବନ୍ତୀର,
 ହେଲେ ହୁଷ୍ଟପୁଷ୍ଟ ସେହୁ, କୁଅମଳ ତ୍ୟାଗେ
 ଅମଳୀ ଶରୀର ଯଥା, ବିଭୀଷଣ ଗୁରୁ
 ନବଶୋଭା, ସୃଷ୍ଟି ଯଥା ମହାବାତ୍ୟା ପରେ ।
 ପାଳିଲେ ନୃପତି ପ୍ରଜା ପୁତ୍ରନିର୍ଦ୍ଦେଶେ,
 ନାହିଁ ଶୟି ମିତ୍ର ଭେଦ, ମିତ୍ରଠାରୁ ବଳି
 ଶୟି ପ୍ରତି ପ୍ରକାଶନ୍ତି ସଂପ୍ରୀତି ବିସ୍ତର,
 ଯେଣୁ ମହାଜ୍ଞାନ, ତେଣୁ ଜାଣନ୍ତି ନିକର,
 ବଡ଼ାଏ ଅନ୍ଧାର ସିନା ପ୍ରାୟସ ପ୍ରଭା,
 କେବଳ ସର୍ପର ମଣି ନୁହେଁ କାର୍ଯ୍ୟକର,
 ବିଷ ପୁଞ୍ଜ ସମାଦୃତ ଶୁଳବିଶେଷରେ,
 ବିନାଶେ ସେ ପ୍ରାଣ, ଏହା ହେଲେହେଁ ନିଦାନ,
 ଔଷଧରୂପରେ କରେ ପ୍ରାଣରକ୍ଷା ପୁଣି ।
 ବିଶୋଭିଲ ଉଚ୍ଛ୍ଵାସିନୀ ରମଣୀୟ ବେଶେ,
 ଫୁଲର ପିତୁଳାଟିଏ ଉଭା କିବା ଆହା

ଚିନ୍ତା ଫୁଲ ଅଳଙ୍କାର, ଫୁଲର ମୁକୁଟ,
 ବିସ୍ତାର ଫୁଲର ହାସ ନର୍ତ୍ତନ ଭଙ୍ଗୀରେ ।
 ବାହ୍ୟ ଶୋଭାଠାରୁ ବଳେ ଅନ୍ତରର ଶୋଭା,
 ଅନନ୍ତ ଗାନ୍ଧାର୍ଯ୍ୟ ବୋଳା, ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ ସିକତ,
 ସ୍ବାଧୀନତା-ମୁକ୍ତବାୟୁ ଖେଳିଲା ଚହଟି,
 ବିତର ଉନ୍ନତି-ପୁଷ୍ପ-କୋମଳ-ଆମୋଦ ।
 ଯଥା ରଜା ପ୍ରଜାପ୍ରିୟ, ତଥା ପ୍ରଜାକୁଳ
 ରଜଭକ୍ତ, ଯୋଗ୍ୟ ରଜା ଯୋଗ୍ୟ ପ୍ରଜା, ଦୁହେଁ
 ଯୋଗ୍ୟତାର ପ୍ରାପ୍ୟ ମୂଲ୍ୟ ପରସ୍ପରଠାରୁ
 ପରସ୍ପର ମଣୁଥିଲେ କୃତାର୍ଥ ନିଜକୁ ।
 କି ପ୍ରଭେଦ ରଜା ପ୍ରଜା ଉଭୟ ମଧ୍ୟରେ,
 ଯେତକ ପାର୍ଥକ୍ୟ ଅଛି ସମସ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିରେ,
 ତେତକ ପ୍ରଭେଦ ମାତ୍ର, ସେ ପ୍ରଭେଦଟିକି
 କଲେକ ବିସ୍ତୋର ତହିଁ ବେନିଏ ସମାନ,
 ରାଜର୍ଷି ବିକ୍ରମଙ୍କର ଏ ଚିର ଧାରଣା ।
 ରାଜ୍ୟଧର ରଜା ଓହ୍ଲାଇ ବହନ୍ତି ଯେ ମନେ
 ଏ ଭଲ ମହୋଳ ସାମ୍ୟ, ଦୈନ୍ୟ, ସରଳତା,
 ଶୁଣି ରଜପଦ ତାଙ୍କୁ ଧନ୍ୟ ହୁଏ ଭବେ,
 ପ୍ରଣମେ ଜଗତ ତାଙ୍କ ପୁଣ୍ୟ ପାଦମୂଳେ ।
 ନପତି ସଦୃଶରାଶି ଥିଲା ପ୍ରତିଫଳି
 ପ୍ରତିପ୍ରଜା ପ୍ରାଣେ, ଯଥା ଶିକ୍ଷକ ସ୍ବରାଜ

ପ୍ରତିଫଳେ ଅବିକଳ ସୁଗ୍ରହ ହୃଦୟେ,
 ପ୍ରଜାଙ୍କ ବିଶ୍ଵାସ—ରାଜା ଦେବତା ତାଙ୍କର,
 ପ୍ରବାହିତ ଯେ ଶ୍ଵେତାବତୀ ପ୍ରଜାକଳେବରେ,
 ନୁହେଁ ସେ ଶ୍ଵେତାବତୀ—ରାଜକରୁଣାପ୍ରବାହ,
 ରାଜା ପରମାତ୍ମା, ପ୍ରଜା ଜୀବାତ୍ମାସବୁର,
 ତାହାଙ୍କ ଶାସନଦଣ୍ଡ ଶିରୋଧାରୀ ସଦା
 ପ୍ରଜା ପକ୍ଷେ, ବହେ ଶିରେ ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନାଦଣ୍ଡ ଯଥା
 ସାଦରେ ପ୍ରକୃତ, ମଣି ପ୍ରାଣେ ହୃଦ ତାହା ।
 ନିର୍ମଳ ବିଶ୍ଵାସ କେତେ, ଏଭଳି ସୁପ୍ରଜା
 ଯାର, ସେହି ରାଜା ଏକା ଭବେ ଭାଷ୍ୟକାନ,
 ସେହି ରାଜ୍ୟ ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ସ୍ଵର୍ଗ, ମହାତୀର୍ଥ ନର ।

ବିକ୍ରମଙ୍କ ସୁପାଳକେ ଦୈନ୍ୟ ହେଲୁ ଦୂର,
 ନ ଭୁଞ୍ଜିଲେ ପ୍ରଜା କେହି ଅଭାବଜନିତ
 କେଶ, ସବେ ସ୍ଵାବଲମ୍ବୀ, ଧର୍ମପରାୟଣ,
 ନାହିଁ ରାଜ୍ୟେ ହଂସା, ହେଷ, ପାପ, ପ୍ରତାରଣା,
 ବହୁଲ ସଦା ଶାନ୍ତି-ସଖ୍ୟ-ସ୍ନେହ-ପ୍ରୀତି—
 ପୂର୍ବସୋତ, କଳ ଶବ୍ଦ ହେଲୁ ବ୍ୟବହୃତ
 କ୍ଷୁଦ୍ରଅର୍ଥେ; ମିଥ୍ୟା, କୋଧ, ଆଳସ୍ୟ, ସ୍ଵାର୍ଥତା,
 ଲୋଭ, ଚୈତ୍ତ୍ଵ, ଅହଙ୍କାର ଏ ଶବ୍ଦ ସକଳ
 ପ୍ରଚଳିତ ଅଭିଧାନ ହେଲୁ ବହିଷ୍କୃତ ।

ଲଭିଲ ପ୍ରକଳେ କୁଳି ସତ୍ୟର ସାଧନା,
 ଶରୀରେ ଯନ୍ତ୍ରଣା ଅପି ନାନା ଓଷାକ୍ରତ
 ନ ପାଳି ନିଗରବାସୀ ଧରଲେ ଦୁଃସ୍ୱେଦ
 ଦୟା, କ୍ଷମା, ସାମ୍ୟ, ନିଷ୍ଠା, ସୌଜନ୍ୟ, ଶିଷ୍ଟତା,
 ପରୋପକାରୀ କ୍ରତ, ବିରୁଧ-ବନ୍ଧନ ।
 କ୍ଷେମି ଯଥା ଗୁଣେ ନେଇ ବିହନସ୍ୱରୂପେ,
 ଅର୍ପେ ଶତଗୁଣ ଶସ୍ୟ, ତଥା ନରମଣି
 ଷଷ୍ଠାଂଶ ଗ୍ରହଣ କର ଉତ୍ତମ ଶସ୍ୟର
 ରଜକରରୂପେ, ତହିଁ ପ୍ରକୃତପୂଜିତ
 ସାଧୁଥିଲେ ବହୁ ପୁଣ୍ୟ ପୁଣ୍ୟା ଉପାୟ ।
 ମଣନ୍ତି ସେ ରାଜକୋଷ ସଂଗୃହୀତ ଧନେ
 ପ୍ରଜାଙ୍କ ଶୋଷିତ, ତେଣୁ କପର୍କ ତହିଁ
 ନ କରନ୍ତି ବ୍ୟୟ କେବେ ନିଜପାଇଁ ନୃପ,
 ବୋଲନ୍ତି, “ପ୍ରଜାଙ୍କ ଧନ ଶଙ୍କରନର୍ମାଳ ।”
 ଦୁର୍ବଳ-ପକ୍ଷପାତିନୀ ତାଙ୍କ ରଜନୀତି,
 ଅଣିଥିଲ ବାହୁକାର ମୁଧିଷିର ମୁଗେ
 ସୁଦୂର ଅଗତ ଗର୍ଭ । ଅର୍ପନ୍ତି ଯା’ କୁ ସେ
 ଦଣ୍ଡ, ଦୋଷୀ ଜ୍ଞାନେ, ପୁଣି ପାଳନ୍ତି ତାହାକୁ
 ପ୍ରଜାଜ୍ଞାନେ, ଅଛି ସତ୍ୟ ଶାସନ କ୍ଷମତା
 ପିତାର ସନ୍ତାନ ପ୍ରତି, ମାତ୍ର ବଳେ ତହିଁ
 ପାଳନଦାୟିକ, ଏହା ଥିଲେ ସେ ବିଜ୍ଞାତ ।

ନୁହେଁ ଅଳଙ୍କାର ରଜମୁକୁଟ ତାଙ୍କର,
 ବରଂ ସେ ଅଳଙ୍କାର ରଜମୁକୁଟର,
 ପଦ୍ମପତ୍ର ଜଳ ମଧ୍ୟେ ଯେତକ ଅନ୍ତର,
 କିମ୍ବା ଶାଶୀ ଶାଶୀ ମଧ୍ୟେ ଯେତେ ବ୍ୟବଧାନ,
 ତେତକ ଅନ୍ତର ସେ ମଣନ୍ତି ନିଜକୁ
 ପ୍ରଜାଠାରୁ; ପ୍ରଜାପ୍ରାଣେ ମିଶାଇ ସୁପ୍ରାଣ,
 ମହତ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଧରି ଅପୂର୍ବିଲେ ହାତ
 ଯେଉଁ କାର୍ଯ୍ୟେ, ସାଧୁଥିଲେ ଅନାନ୍ୟାସେ ତାହା,
 ସଦିଚ୍ଛାର ପଛେ ପଛେ ଥାଏ ଲୁଚି ସିନା
 ସିଦ୍ଧି ଦେଶଙ୍କର ଶୁଭ ଅବ୍ୟର୍ଥ ଆଶିଷ ।
 ପ୍ରଜାପୁଞ୍ଜି ବାଞ୍ଛାବଟ ଯେପରି ନୃପତି,
 ସେହିପରି ରଜାଦେଶ ପ୍ରତିଧ୍ଵନି ପକା,
 ଆହା, ଗଙ୍ଗା ଯମୁନାର କି ମଧୁ ମିଳନ,
 ସେ ପୁଣ୍ୟ ପ୍ରତ୍ନାଗ ଡାହେଁ ନିତ୍ୟ ଅବଗାଡ଼ି
 ମଣୁଥିଲେ ପରସ୍ପରେ କୃତାର୍ଥ ନିଜକୁ ।
 ସେ ଅମୃତ ସମ୍ମିଳନ ବିଦ୍ରାବ ଚୌଦଗେ
 ଜୀବନ୍ତ ଜାତୀୟତାର ଜୀବନ୍ତ ଜୀବାଣୁ,
 କଲ୍ଲ ରାଜ୍ୟ ସମୁଦାୟ-ଗୌରବ-ଗର୍ବିତ,
 ଭୁଞ୍ଜିଲ-ଜୀବନ-ଶକ୍ତି-ମହିମା-ପ୍ରଭାବେ ।

ମହାପ୍ରାଣ ବିଦମଙ୍କ ଯଶ-ଶକ୍ତି ଧ୍ଵନି
 ବ୍ୟାପିଲ ଚୌଦଗେ ମିଶି ସଦାଶିବ ସହ,

ଜଳଲ ଉଦ୍‌ଗିଣେ ସ୍ତ୍ରୀ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଦୃଢ଼ ଘପ
 କୃତଦ୍ୱାର, ସେ ଆଲୋକ ଗଲ ଦେଶେ ଦେଶେ ;
 ପାଇ ସେ ସଙ୍କେତ ଦୂରୁ ଘନ ଦୁଃଖିତମ୍ବ
 ଉଚ୍ଛ୍ୱସିନୀ ଅଭିମୁଖେ ହେଲେ ପ୍ରଧାବିତ,
 ଗର୍ଭ ଉଦେଶ୍ୟରେ ଯଥା ଗର୍ଭଯାନ୍ତ୍ରଦଳ ।
 କେତେ ଅର୍ଥଶୂନ୍ୟ କର ଲଭିଲ ପୂର୍ଣ୍ଣତା,
 କେତେ ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟର ହେଲା ସୌଭାଗ୍ୟ ଗତି,
 ହତାଶ ବଦନେ କେତେ ଖେଳିଲ ଆଶାର
 ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା । ନୃପତିଙ୍କ ଦାନେ, କେ କହିବ ତାହା ।
 ଦରଦ୍ର ଶତ୍ରୁନାଶ ପ୍ରବେଶିଲ ଶଶି
 ତାଙ୍କ ସୁଦାସନ ତଳେ, ହେଉଥିଲା ତାର
 ଯଥାରୋଗ୍ୟ ପ୍ରତିକାର ଅନବଚଳନ୍ତେ ।
 ଗଲଦିନୁ ବୈଶେଷନ, ରଘୁ, ଗାନ୍ଧାରୀ
 ଦାନଗରେ, ଉପଯୁକ୍ତ ପୂଜକ ଅଭାବେ
 ହୋଇଥିଲେ ଦାନଦେବ ଅନାଥ ସଂସାରେ,
 ମାତ୍ର ଏତେ କାଳ ପରେ ଲଭି ସେ ସହାୟ
 ବଦାନ୍ୟ ବିକ୍ରମାଦିତ୍ୟ, ଦେଖାଇଲେ ପୁଣି
 ଦୂର ଅଗତର ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କୁ ଗୌରବ-ଗରମା,
 ସେ ଅନନ୍ତ ଗରମାର ଅମୃତ ଆରାଗେ,
 ନ ରହିଲା କାହିଁ ବିଶ୍ୱ ପ୍ରକୃତି ବଦନେ
 ଦୈତ୍ୟର ଅସ୍ତ୍ର ଗାନ୍ଧୁ ଶୀତଳ ଛାୟା ।

ନ ଥିଲୁ ଜଗତେ କିଛି ଅଦେଶୁ ତାଙ୍କର,
 ପ୍ରତେ ହୁଏ, କେହି ଯଦି ମାଣିଥାନ୍ତା ପ୍ରାଣ,
 ଅକାତରେ ତେବେ ତାକୁ ଅପିଆନ୍ତେ ତାହା,
 ଅତାଳକବଜ ତାଙ୍କ ରଜକୋଷ ସଦା ।
 ଚପୁଳ ଦାନସାଗର ସୃଜିଥିଲେ ସଦ,
 ମାତ୍ର ନ ତାଳନ୍ତୁ କେବେ ପାଉଁଶରେ ଘୃତ,
 ଅଥବା ଦୁଗ୍ଧରେ ମଧୁ । ସାତ୍ତ୍ୱିକ ସେ ଦାନ,
 ନୁହେଁ ତା' ଅଗ୍ନିମମ୍ବୁ ସ୍ତବ ପ୍ରଶସ୍ତିର ।
 କେବଳ ଅର୍ଥମୂଳକ ନୁହେଁ ତାଙ୍କ ଦାନ,
 ଆଉ ଏକ ମହାଦାନେ ପ୍ରକୃତିକୁ ଶୁଦ୍ଧ
 ଅପି ମହାଧନ ଆଶ୍ୟା କରୁଥିଲେ ଧନ୍ୟ,
 ପରମାର୍ଥମୂଳକ ସେ ଦାନ, ବ୍ରାହ୍ମଣାଦି
 ଚୌବର୍ଣ୍ଣର ଧର୍ମରଜ୍ୟେ ସମ ଅଧିକାର ।
 ବ୍ରାହ୍ମଣ ପଢ଼ିବ ଶାସ୍ତ୍ର, ଉପାଜିବ ଜ୍ଞାନ,
 ହେବ ଅପବିତ୍ର ଶାସ୍ତ୍ର ଶୁଦ୍ଧର ଧରଣେ,
 ଅହୋ ! ଏ କି ଏକମୁଖୀ ନିର୍ଦ୍ଦୟ ପ୍ରାଧାନ୍ୟ
 ଦ୍ୱିଜାଦିକୁଳର, ଏ କି କଠୋର ବଞ୍ଚନା,
 ବିଦ୍ୟା ସାଧାରଣ ଧନ, କେବଳ ନିଜର
 ମିଶିବ! ତାହାକୁ ଘୋର ବାବୁଲତା ସିନା,
 ପବନେ ନିଜସ୍ବ କର କେ ପାରିବ ରଖି ?
 ନୁହେଁ କି ମାନବ, ଭଲ ଯେ ବ୍ରାହ୍ମଣେତର ?

ପ୍ରତ୍ୟେକ ମାନବ ଦେହ ଫରମାସ୍ତ୍ରୀଙ୍କର
 ଫଳିତ ମନ୍ଦର, ନାହିଁ ଉକ୍ତ ନୀତି ଭେଦ,
 ମଣେ ଯେ ବ୍ୟତ୍ୟୟ ଏହା, ସ୍ୱାର୍ଥବାଚ ସେହୁ,
 ଅଜ୍ଞାନ, ଦୁର୍ବଳଚିତ୍ତ, ସମାଜକଣ୍ଠକ ।
 ଅପବିତ୍ରତା ଆଶ୍ୱେପ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର ପ୍ରତି
 ନିତାନ୍ତ ଅବିଚ୍ୟୁତ, ଆବର ନିଷ୍ଠାୟ
 ଶାସ୍ତ୍ର ଅବମାନନା ; କର ପାରେ ଯେହୁ
 ଅପବିତ୍ର ସୁପଦମି, ସମ୍ଭବେ କରୁପେ
 ଅଶୁଦ୍ଧତା ତାତ, ହୁଏ ଲୈହ ସିନା ସୁନା
 ଅସ୍ୱଚ୍ଛାନ୍ତ ସ୍ତବ୍ଧେ, ମାତ୍ର ଅସ୍ୱଚ୍ଛାନ୍ତମଣି,
 ଲଭେ କି ଅସ୍ୱସ୍ଥାବ ଅସ୍ୱସ ଫରଣେ ?
 ଶ୍ରେଷ୍ଠ କାର୍ଯ୍ୟ ଅଧିକାର କେବଳ ବ୍ରାହ୍ମଣ,
 ବ୍ରାହ୍ମଣ କି ବିଧିବୃଷ୍ଟ ଏକା ଏ ସଂସାରେ,
 ଆନ ଉପଦେବସ୍ତୁଷ୍ଟ, ଅଭିଶପ୍ତ ଅବା ?
 ଏହି କି ବ୍ରାହ୍ମଣ୍ୟ ଧର୍ମ, ନାହିଁ ସାମ୍ୟ ମାତ୍ର
 ଯହଁ, ନୁହେଁ ଯେ ଧୂପିତ ପ୍ରୀତି-ମୈତ୍ରୀ-ଧୂପେ,
 କେବଳ ଆତ୍ମାଭିମାନ, ମାତ୍ର ପ୍ରତାରଣା
 ଯାର ମୂଳଭୂତି, ଧର୍ମ ଯେବେ ସେହୁ, ତେବେ
 କୋଟିଗୁଣେ ଶ୍ରେୟ ବରଂ ଅଧର୍ମୋପାସନା ।
 ଯେ କାନ୍ଦ ଦେଶାଲ ମହାତ୍ୟାଗର ଆଦର୍ଶ
 ମଣିଥିଲେ ବିଶ୍ୱୋକ୍ତ ଗୌରବ-କରୁଟ

ଆର୍ଯ୍ୟସମାଜର ଭିତ୍ତିରେ, ହାସ୍ତ, ସେହି ଜାତି,
 ହୋଇ ଏବେ ସ୍ୱାର୍ଥପର, ପରଜ୍ଞାକାତର,
 ବୋଲିଲେ କଳଙ୍କ-କାଳି ସମାଜ ବଦନେ ।
 ବିଶ୍ୱହୃଦେ, ଦେବହୃଦେ ତେଜିଲେ ଶତ୍ରୁର
 ମହର୍ଷି ଦଧିଚୀ ମୁଦେ, ଏହାଠାରୁ ବଳି
 ତ୍ୟାଗର ଦୁଷ୍ଟାନ୍ତ ଆନ କି ଅଛି ମନ୍ତ୍ରରେ ?
 ତାଙ୍କ ଚେଷ୍ଟରେ, ଏବେ ଅପି ଜଳାଞ୍ଜଳି
 ସେ ପୈତୃକ ଯଶେ, କଲେ ସ୍ୱାର୍ଥକୁ ସଙ୍ଗାଳି ।
 ଉଦର ସେବାର୍ଥେ ପୁଣି ସୃଜି ଧର୍ମ ନାମେ
 ଅଧର୍ମ ଆସୁର, ନାନା, ପ୍ରେତବଳ ଆଦି
 ବୃଥା କୁଟକାଣ୍ଡେ, (ସର୍ବେ ଅକର୍ମସେବକ)
 ଛନ୍ଦି ନାନା କର୍ମ-ଜାଲେ ସମାଜ ପଦ୍ମରେ,
 ଶୋଷି ନାନାଶ୍ରେୟେ ରସ ହୃଦୟ ତାହାର
 ରଖିଛନ୍ତି କର ତାକୁ ଅଥବ୍ ଅସାଦି,
 ହୋଇ ସମଦଶାପନ୍ନ, ନିଶ୍ଚିନ୍ତପଣରେ
 ଅଧୋଗତିକୁ ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ମଣି ଭ୍ରାନ୍ତ ହାସ୍ତ !
 ଏ କି ସାମାନ୍ୟ ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ, ସ୍ୱଳ୍ପ ଅନୁଭାବ !
 କି ତୁଟିଲେ ଦ୍ୱିଜାତିର ଏ ସ୍ୱାର୍ଥ-ଶିକୁଳି,
 ଦେଶର ବା ସମାଜର କାହିଁ ଛୁ କଲ୍ଲାଣ ?
 ଧର୍ମର ଏ ହଂସଶୃଙ୍ଗ ଅଧଃପାତହେବୁ,
 ଆଜିତ — ବଞ୍ଚିତ ଯେଉଁ ଧର୍ମର ସରଣୀ ।

ବିସ୍ମୃତ ଯାହାର ସୀମାବଦ୍ଧ, ଅସୃଷ୍ଟି ସେ,
 ଭବି ଏହା ନୁହେଁ, ଦେଲେ ରାଜ୍ୟରେ ଘୋଷଣା—
 “ବ୍ରାହ୍ମଣ ପାଧାନ୍ୟ ହେଲୁ ଅଜନ୍ମ ରହୁଡ଼ି,
 ଶାସ୍ତ୍ରପାଠେ ନ ରହୁବ ଆଉ ତାହାଙ୍କର
 ଏକାଧିପତ୍ୟ, ସକଳେ ଜାତି ନିର୍ବିଶେଷେ
 ଦେବେ ଅଧିକାରୀ ତହିଁ, ସମଗ୍ରବେ ସଦା ।’
 ଶୁଣି ଏ ମଙ୍ଗଳାଦେଶ ନାଗରାଜଜନେ
 ପୁଲକ-ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ କଣ୍ଠେ ବିକ୍ରମଙ୍କ ନାମେ
 ଉଚ୍ଚାରଲେ ଧନ୍ୟ ଧନ୍ୟ ଜୟଜୟକାର ।
 ଏହାକୁପେ ଛେଦି ଚନ୍ଦ୍ର ସ୍ୱାର୍ଥାଗୁର-ତରୁ,
 (ବହୁକାଳ୍ପ-ବଦ୍ଧମୂଳ, ଶାଶା-ପ୍ରଶାସିତ)
 କୃଷ୍ଣସ୍ୱାର ଆକ୍ରମଣୁ ରଖିଲେ ସମାଜେ,
 ରଖେ ଯଥା ପ୍ରଭୁଜନ ଘଉଡ଼ ଭ୍ରମରେ
 ନିଖିଳ ଲବଣ୍ୟଗୁଣୀ ସୁତନ୍ତ୍ରୀ ସୁମନେ ।
 ଦୂର କର ଆବର୍ଜନା ସମାଜ-ଦେଉଳକୁ,
 ବିଶୁଦ୍ଧ ସ୍ୱସ୍ୱାର—ଚୁନି ଚତାଇଲେ ତହିଁ,
 ହେଲୁ ପୁନଃ କୀର୍ତ୍ତି ସତ୍ୟ ଧର୍ମର ମହମା ।

ଥିଲା ପର ଉପକର ବିକ୍ରମାର୍ଜଙ୍କର
 ଆଶିଷବଦ୍ଧ ଧୃତବ୍ରତ, ପାଇଲେ ସେ ତାହା
 ହୁଅନ୍ତୁ ଆସାବିସ୍ମୃତ, ଭୁଲିଯାନ୍ତୁ ପୃଷ୍ଠି

ଓଷ୍ଠ ସର୍ଗ ।

୧୭୧

ଖୁସି ପାସା, ନିଦା, ମଣି କୋଟିନିଧିରୁ,
ଜୀବନର ଏକମାତ୍ର ପ୍ରିୟ ସେ ତାଙ୍କର ।
ଏହି ବ୍ରତ ଦେଉ ତାଙ୍କୁ ସଙ୍କଟ କବଳେ
ପଡ଼ିବାକୁ ହେଉଥିଲା କେତେ କେତେ ଥର,
ମାତ୍ର ତାହା ନ ଗୁଡ଼ିଲେ ତେବେ ସୁଦ୍ଧା ରାଏ ।
ଜଳେ ବହୁ କିଛି ପାରେ ବରଂ ତନୁତ୍ୟାଗ,
ତଥାଚ ନ କରେ ସ୍ୱୀୟ ଉଷ୍ମତା ବର୍ଜନ ।

ସପ୍ତମ ସର୍ଗ ।

ଦିନେ ରାଜକାନ୍ୟା ଶେଷେ ବିକ୍ରମ ଭୂପତି
 ଯେଉଁ ରାଜପରିଚ୍ଛଦ ଦେହୁ, ବିଜେ ହେଲେ
 ବିଶ୍ରାମମଣ୍ଡପେ, ଦିବା ଅବସାନେ ଯଥା
 ନର-ଦରବାର ତେଜ ଦିନେଶ ଭାସୁର
 ପ୍ରାଚୀ ଗନ୍ତାଘରେ ରଖି ପ୍ରଭ-ପରିଚ୍ଛଦ
 ଭୁଞ୍ଜନ୍ତି ବିଶ୍ରାମ ଯାଇ ଅସ୍ତଗିରିକୋଳେ ।
 ଦେଖୁଛନ୍ତି କସି ସାଏ ପ୍ରକୃତିସଖୀର
 ଦ୍ଵାସ୍ୟମୟୀ ମଧୁରମା ତଦ୍ଵତ ମାନସେ,
 ଛାଡ଼ି ସମୀରଣ ବୃକ୍ଷ ପଦ୍ମ ପଦ୍ମ, ଫୁଲ
 ଭେଟୁଛି ଗ୍ରାମରେ ତାହା ମଣି ମୁକ୍ତା ବ୍ୟାଜେ ।
 ବିସ୍ତାର ଗୋଧୂଳି ଧନା, ପଙ୍କଜ-ପାଟଳା,
 ଶୀତଳ କରଣରୂପ ପ୍ରକାଳ-ରସନା
 ଗୁଚିଲ ସରଗେ ସୁଷ୍ପି, ଗୁଚେ ଯଥା ଗାଗ୍ନୀ
 ନିମଜ୍ଜି କାଶ୍ୟା ରସେ ବସନ୍ତରା-ବିବର ।
 ଧୂମ-ଧୂସରତ-କରେ ଧୀରେ ସନ୍ଧ୍ୟାଦେଶ
 ପ୍ରଦାନିଲେ ଧରଣୀକୁ ମହା ଆଲିଙ୍ଗନ,

ସେ ଅନନ୍ତ ମିଳନର ନିଦ୍ରା-ଗୀତିକା
 ଶାଲିଲେ ଅମୃତ କଣ୍ଠେ କୌଶିକ କୌଶିକ—
 ସାନ୍ଧ୍ୟ ନିରବତା- ବନ୍ଧ ମୁଖର ସଦନେ ।
 ଏ ସମୟେ ଉପସ୍ଥିତ କାପାଳିକ ଏକ,
 ଘୋର କୃଷ୍ଣବର୍ଣ୍ଣ, ଯଥା ପାଷାଣ ବିଗ୍ରହ,
 ଶୀର୍ଣ୍ଣକାୟ, ନୁହେଁ ଡେଙ୍ଗା ଅଥବା ବାଙ୍ଗର,
 ତାମ୍ରତାର ସମ ଦିଶେ ଶୁଣ୍ଢ, ଲୋମାବଳୀ,
 ଲମ୍ବିତ ପିଙ୍ଗଳ ଜଟା ଆଶୀର୍ଷ ପଦ୍ମର,
 ନ୍ୟଗ୍ରୋଧୁ ପ୍ରସେଦୁ ଶ୍ରୀ ପ୍ରାୟ, ନେତ୍ରବେଦି କି ସେ
 ପ୍ରସାଦ ପାଦକ ଗର୍ଭ, ବିନ୍ଦୁମୃତ ତହିଁ
 କଠୋରତା ବିମିଶ୍ରିତ ବିଭୀଷିକା ଜ୍ୟୋତି ।
 ଆଶିଷି ନରେଶେ ଯଦି ଶୁଣିଲୁ ଏସନ—
 ମହାଶୟ, ବନ୍ଧ୍ୟା ଭୂମି ରାଜନ୍ୟସମାଜେ,
 ତବ କର୍ମ ବ୍ରତ, ତବ ଅତୁଳ ସାଧନା
 ରଖିଛି ଏ ଭରତର ମହତ୍ତ୍ୱ ଅକ୍ଷତ ।
 ଜନ୍ମସ୍ତ୍ରୋତେ ଭସି ଆସି ଅସ୍ତ୍ରାଣ୍ୟ ନୀଳବ
 କେବଣ ଅଜ୍ଞାତ ଦେଶୁ ରବେ ଅବରତ
 ଯାଉଛନ୍ତି ପୁଣି ମୃତ୍ୟୁସ୍ତ୍ରୋତେ ଭସି କେଉଁ
 ଅନୁଦେଶ୍ୟ ଦେବତା, ଅଗ୍ନି ସତ୍ତ୍ୱ ଆପଣାର
 ସ୍ୱପ୍ନ-ଯଜ୍ଞେ ପୂର୍ଣ୍ଣାହୁତିରୂପେ, ଏହିରୂପେ,

✽ ବରପଦ୍ମର ଓଦନ ହୁଏ ।

ଲାଗିଅଛି ସକଳର ଗମନାଗମନ,
 ମାତ୍ର ଯେଉଁ କୃତା ଆସି ନ ଯାଏ ବାହୁଡ଼,
 ଦେଖି ଯେହୁ ଭବିଷ୍ୟତ ଜୀବନର ଗ୍ରନ୍ଥ,
 ଅତୀତ-ଦର୍ପଣେ ହେଉଥାଏ ଅଗ୍ରସର
 ସଦା ସ୍ୱାମୀ ଜୀବନର ପୂର୍ଣ୍ଣତା ସାଧନେ,
 ସେ ଧନ୍ୟ, ବରଣ୍ୟବର, ଶତ ଧନ୍ୟ ତାର
 ଜନସ୍ମୃତି, ଜନ୍ମଭୂମି, ଆବର ଜନକ ।
 ଶାଶ୍ୱତକ ଉପାଦାନେ ନାହିଁ ଭେଦ କିଛି
 ମାନବ ମାନବ ମଧ୍ୟେ, ଭେଦ ଖାଲି ଗୁଣେ,
 ବିନିର୍ମିତ ଯେଉଁ କାଷ୍ଠେ ଦେବତା ପ୍ରତିମା,
 ସେହୁ କାଷ୍ଠ ହୁଏ ପୁଣି ଶୁଣାନ ଲଜନ ।
 ପରମ ଧାର୍ମିକ ରୂପେ, ପର ଉପକାଶ୍ଵ,
 ହମାଦ୍ର ବିରାଟ ବିଶ୍ୱ ପ୍ରକୃତି ମଧ୍ୟରେ,
 ମାତ୍ର ତାହା ଯଶ-ଶୈଳ ଭୂଲନାରେ ତବ
 ଖଟାକୃତି, ଯଥା ଗିଲ ବେଲ ଭୂଲନାରେ,
 ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ମୁଁ, ହୃତ ମୋର ଖର୍ଚ୍ଚପର୍ଯ୍ୟଟନ,
 ସମଗ୍ର ଭରତ ଭ୍ରମି ଶୁଣିଛି ରୂପର
 ସର୍ବତ୍ର ପ୍ରଶଂସା-ଭେଷ୍ମ-ମଧୁର ନିସ୍ୱନ,
 ମାତ୍ର କାହିଁ ଶୁଣି ନାହିଁ ନିଜା ଅପବାଦ,
 ଅସିଛି ମୁଁ ଏଣୁ କିଛି ଉପକାର ଆଶେ,
 ଅଜ୍ଞା ହେଲେ ନିବେଦନ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ।

ଉତ୍ତରଲେ ବିଷମାର୍କ, ଯଦି, ପଣ ମୋର
 ଏହା, ଯେ ଯାଚିବ ଯେବେ ଯେଉଁ ଉପକାର
 ମୋ ସମୀପେ, ହେଉ ପଛେ ସାଧ୍ୟାଶୀତ ତାହା,
 ପ୍ରାଣପଣେ ଯଦୃଢ଼ ହେବି ସେ କରମେ,
 କିନ୍ତୁ ମୋର ଏହା, ଯଥା ତପସ୍ୟା ଭୃଗୁର,
 ପୁଣ୍ୟର ସରଳ ପଥ ମୋ ପକ୍ଷେ ଏହାହିଁ ।
 ତପ, ଜପ, ଯଜ୍ଞ ଆଦି ଧର୍ମ ଅନୁଷ୍ଠାନ
 ମହାନିକାଞ୍ଚନେ ଖବ ସାଧନା ସାପେକ୍ଷ,
 ମାତ୍ର ଯେ ସନ୍ତରେ ସଦା ଭବ-ସାଗରର
 କୋଳାହଳ ତେଜ ପରେ, କାହିଁ ନିକାଞ୍ଚନ
 ଭାଗ୍ୟେ ତାର ? ନୁହେଁ ଏହା ତପୋବନ, ରଖି,
 ଏ ଯେ ବଜ୍ରାକ୍ଷମ, ଶାନ୍ତି-ମୁଗ ନ ବିଚରେ
 ଏଥୁ, ଧନ୍ୟ ଭୂମ୍ବେ, ଧନ୍ୟ ବାସସ୍ଥାନ ତବ,
 ଆକାଞ୍ଛାର ଆକାଞ୍ଛିତ ସ୍ଥଳୀ, ସୁପାବନ ।
 ଆଶାରେ ନେରାଶ୍ୟ ନାହିଁ ତହିଁ, ନାହିଁ ପୁଣି
 କର୍ମରେ ସ୍ୱାର୍ଥର ଶ୍ରେୟ—ବିଷ-କ୍ଷୟିତ.
 ବିଷୟ-ଜଞ୍ଜାଳ ବୃକ୍ଷେ ଶୋକ ତାପ ଫଳ
 ନଫଳେ ସେଠାବେ କେବେ. ହେଲେହେଁ ସେ ସ୍ଥାନ
 ଧୂର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ମାତ୍ର ସ୍ମୃତିର ତାରୁ ।
 ପାରସ୍ପରିକ କ୍ଳାନ୍ତ ହୋଇ ଦିବା ଅବସାନେ,
 ପ୍ରବେଶିଲି ତପୋବନେ କାଲି, ଦେଲି ଦାନ

କି ଅନାସ୍ଥାଦିତ ସୁଧା କିଏ ପ୍ରାଣେ ଯଥା,
 ଆହା, ପ୍ରକୃତିର କିବା ବିଶ୍ୱଜ୍ଞାନ ଶୋଭା—
 କି ଦୁଃଖପାସୋର ମୂର୍ତ୍ତି—ନୟନ-ମୋହନ,
 ନାହିଁ ହଂସା- ପାଶାଚାର ହୃଦ ଅଭିନୟ,
 ପଶୁ, ପକ୍ଷୀ ସର୍ବେ ତହିଁ ଯତ୍ନବ୍ରତଧାରୀ,
 ଅଧିଷ୍ଠିତ ପ୍ରୀତିଦେଶ ଶାନ୍ତ- ସିଦ୍ଧାସନେ,
 ମଣ୍ଡି ଶିରେ ସେହୁ-ମୈତ୍ରୀ-ମକୁଟ ଅଂଶୁଳ ।
 ରକ୍ଷି ଶିଶୁକୁଳ ବସି ଅଜନ ଆସନେ
 ରତ ବେଦାର୍ଥାସେ, କାଳକଣ୍ଠସମୁଦ୍ଧିତ
 ସେ ମଧୁର ଛନ୍ଦ କର ଅନୁକୃତି ଶୁକ—
 ଅନୁକୃତିପଟୁ, ଗାଏ ତରୁଣାଶେ ବସି ।
 ଶରଣେ ନବାରମ୍ଭ ପ ଆଶ୍ରମପ୍ରାଣେଶ
 ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ଦେବାଳୟ ପ୍ରାୟ, ଓଟାର ତହିଁ ରୁ
 କେରାଏ କେରାଏ ଢୁଞ୍ଚ କୋମଳ ଦଶନେ
 ସ୍ତନ୍ୟପାୟୀ ମୁଗଶିଶୁ କରୁଛି ଅଭ୍ୟାସ
 ଭାଗ ଜୀବନର ନୃତ୍ତି, ଶଶୁରୁ ମାରବେ
 ସେ ମହା ଅଗୁରୁ ବିଦ୍ୟା ନିଜେ ନିଜଠାରୁ ।
 କାହିଁ ରକ୍ଷିବାଳା ବସି ଆଶ୍ରମ ଦୁଆରେ,
 (ବ୍ରତଗବଳସୂକ୍ଷ୍ମ, ପ୍ରକୃତପାସିକା)
 ଛନ୍ଦ ସୁକୋମଳ ବାହୁ ମୁଗବଧୁ ଗଳେ,
 ଭୃଙ୍ଗାଏ ଆଦରେ ତାକୁ ମାବାର ତଣ୍ଡୁଳ,

ସ୍ଵର୍ଗବତପଳା ମୁଗୀ, ଗୃହେଁ ଭବସ୍ତର
 ତରଳନୟନେ ଯେବେ ଟେକି ଭକ୍ଷ୍ୟ ପାନ୍ତୁ
 ମୁଖ, ବ୍ୟର୍ଥ ଭୟେ, ଦେବେ ସରଳା ବାଳକା,
 ଗୃହେଁ ସ୍ନେହ-ସ୍ନେହ-ମେଘା ମଧୁର ଗୃହାଣୀ,
 ସେ ନିବାସ ତରସାରେ କୁରଙ୍ଗିଣୀ ଧନୀ
 ଫେରାଇ ବଦନ ରଖେ ଭକ୍ଷ୍ୟ ପାନ୍ତେ ଆଖି ।
 କାହିଁ କୁମାରୀ ମିଳି ସିଂହାସନ ସଲିଳ
 ପୁଷ୍ପିତ ପାଦପ ମୂଳେ, ଶିରେ ଝଡ଼ପତେ
 ଟୋପା ଟୋପା ଜଳବିନ୍ଦୁ କୁସୁମ ଉପରୁ,
 ଆହା କିବା ରୂପବତୀ ରମ୍ୟା ସୁମନାର
 ଉର୍ଜସ୍ଵଳ ହାସବାସି ଝରୁଛି ତରଳ !
 ଝରୁଅଛି ତାହା ସହ ସ୍ନେହ-ହାସ୍ୟ-ସୁଧା
 ପୁଷ୍ପାଙ୍ଗୀ ବାଳକାକୁଳ ବଧୂଳ-ଅଧରୁ ।
 ଉଠୁଛି ଆଶ୍ରମ ହୋମଗନ୍ଧ, ମିଶି ତହିଁ
 ବାସ୍ତବ ବଦନସିଦ୍ଧି ମଧୁର ଆମୋଦ
 ହୁଏ ଅତି ଉପାଦେୟ, ଦାଣ୍ଡ-ରମ୍ଭାମୁନ ।
 ଆଉ ଯେ ବଂଶୀ, ରାଗି, କି ଆଦେଶ ତବ
 ବଖାଣ ସହର, ତାହା ପାଳିବ ନିଶ୍ଚୟ ।
 ଶିଖିଲ ସନ୍ଧ୍ୟାସୁ—କାଲି କୃଷ୍ଣା ଚରୁଣୀ,
 କରବ ନିଶୀଥେ ଯାଗ, ବଳଦାନ ଆଦି
 ଶୁଣାନେ, ସରବ ଶବ୍ଦସାଧନା ମୋହର,

ଅଣିମାଦ ଅଶ୍ଳେଷାର୍ଥ୍ୟ ଲଭବ ମୁଁ ତହିଁ,
 ମହାବଳ, ହେବ ତୁମ୍ଭେ ଉତ୍ତରସାଧକ,
 ସେ କାର୍ଯ୍ୟ କଠିନ ବଡ଼, ଅସାଧ୍ୟ ଅନ୍ୟର,
 ନିଶିଳଗୁଣଙ୍କ ତୁମ୍ଭେ, ପରମଧାର୍ମିକ,
 ସବୁହା ଶମନେ ସୁଦ୍ଧା ନାହିଁ ତବ ଭୟ,
 ତୁମ୍ଭେହିଁ ଭଜନ ଏକା ସେ କାର୍ଯ୍ୟସାଧନେ ।
 ଶୁଣି ତହିଁ ମୃଦୁହାସେ ଶୁଣିଲେ ନରେଶ—
 ଅହୋ, କି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ, ରୁଷି, ହେବ କି ହେ ଭଲ
 ତପ୍ତ ବୈଦେଶୀ ପାର ଶବ—ନାବେ ବସି,
 ଐଶ୍ବର୍ଯ୍ୟ ଆସନ୍ତ କିପାଁ, ଉଦେଶି ଶୁଣିବେ ?
 କହଲୁ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ତହିଁ—ନୃପ, ଅଛୁ ବିଧି
 ତନୁଶାସ୍ତ୍ର—ବଳିଦାନ, ଶବସାଧନାର ;
 ଧର୍ମର ଅସଂଖ୍ୟ ପଥ, ଉଦେଶ୍ୟ ଗୋଟିଏ;
 କେହି ଗମେ ଉଚ୍ଚପଥେ, କେହି ବା କୁଟିଳେ,
 ମାତ୍ର ସବୁ ତଟିନୀର ଲକ୍ଷ୍ୟ ବାସନ୍ତିଧି ।
 ଧର୍ମର ଅସଂଖ୍ୟ ପଥ, ଯଥାର୍ଥ, ତାପସ,
 ଉତ୍ତରିଲେ ଅବନ୍ତୀଶ, ମାତ୍ର ଧୃତ ପଥ
 ତବ ନୁହେଁ ସୁଦ୍ଧା, ଯତ, ଅତ୍ୟଧମ ପଥ
 ଧର୍ମସାଧନର, ତାହା ଭୌତିକ ତାମସ
 ଜଘନ୍ୟ ବକ୍ଷରାଜିକା, ଅନାର୍ଯ୍ୟ ଆରୁ ।
 ଅହଂସା ପରମ ଧର୍ମ—ସର୍ବଧର୍ମମତ,

ମାତ୍ର ଯାର ମୁକରଣି ହୃଦ୍ୟା, ନିଷ୍ଠୁରତା,
 ନାହିଁ ସହିଁ ସ୍ନେହ, ମାୟା, ଦୟା, ପ୍ରୀତି, ମାତ୍ର,
 ଧର୍ମ ନୁହେଁ ତାହା—ପାପରୁ ସଞ୍ଜା ସିନା ।
 କିଛି ବ୍ରହ୍ମଯାଏ ଯଦି ଯାହାଙ୍କ ସର୍ଜନା,
 ତାଙ୍କ ପୁଣି କନ୍ୟା ଅତି ଚଳରୁପେ ତାଙ୍କୁ,
 କରବ କି ତାହାଙ୍କର ସନ୍ତୋଷ ସାଧନ ?
 ପଶୁ ବଳ ଅର୍ଥ, ଯତି, ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ପ୍ରକାର—
 ସଦମୟ ମହାଯଜ୍ଞ, ପଶୁବଳ ତହିଁ ।
 ମାନବର ପଶୁରୂପ—କାମ, କୋପ ଆଦି ।
 ତତ୍ତ୍ୱ ଶବ୍ଦସାଧନାର ଅର୍ଥ ଶୁଣ ଏବେ—
 ସାଧକ ତତ୍ତ୍ୱରୁ ଚିତ୍ତେ କରବ ସାଧନା,
 ହେବ ଆତ୍ମଜ୍ଞାନଶୂନ୍ୟ, ନିଷ୍ଠୁର ନିଷ୍ଠୁର
 ଶବ୍ଦ ପଶୁ, ସଂକ୍ଷେପର ସମାଧି ଯା' କାମ,
 ସେହି ତ ଶବ୍ଦସାଧନା, ହେବ ଅବହେଳି ।
 ନ ବୁଝି ପ୍ରକୃତ ମର୍ମ ତାହାଙ୍କ ଗର୍ଭରୁ,
 କରୁଛ ହୃଦ୍ୟରେ ଶାନ୍ତି ଶକ୍ତି ତାହାକୁ ।
 ଏହି ଯେ ପ୍ରକୃତ, ଏହା ପ୍ରତି ଲେଖକଙ୍କୁ
 ବିଚାରେ ଅନନ୍ତ-କୁମାର-ଅନନ୍ତ-ମହମା,
 କେତେ ମହାତ୍ମ୍ୟ ରହୁ ରହିଛି ନିଜର
 ଏହା ଅସ୍ମଦ୍ଭିତ, ଇତି, ଏ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷାତ୍ମକ
 ଅସ୍ମଦ୍ଭିତ ପ୍ରତି, ଭବ କେଉଁ ଶୃଙ୍ଖଳିତ ।

ଲେଉଟି କି ଅଷ୍ଟୋତ୍ସର୍ଗ ? ଅନନ୍ତ ତ ତାହା ।
 ପ୍ରକାଶେ ଯେ ଧର୍ମନାମେ ହୃଦ୍ୟାରେ ପ୍ରଣୟ,
 କରେ ସେ ଧର୍ମକୁ ହୃଦ୍ୟା, ଆତ୍ମହୃଦ୍ୟା ସହ,
 ପିଇ ସେ ଅମୃତ ମୁଖେ ଉଦ୍‌ଗାରେ ଗରଳ,
 ଯଥା ମନ୍ତ୍ର ପାଳ କର ନବ କୃଷ୍ଣ-ସୁଧା
 ଦୈଶାନ୍ୟ ଉଦ୍‌ଗାରେ ବହୁ ବିଷକାଟ, ଅହ ।
 କହୁ ନାହିଁ ଏ କଥା ମୁଁ ପ୍ରତିକୂଳଭାବେ,
 ହୋଇଥିଲୁ ସତ୍ୟବଦ୍ଧ, ହେବି ମୁଁ ସତ୍ୟାୟୁ,
 ବିଶେଷତଃ କର୍ମ ତବ ଅଲୌକିକ ଅତି,
 ଜନ୍ମୁଅଛି କୁତୁହଳ ଦେଖିବାକୁ ତାହା,
 ଆସିଲୁଣି ସକ୍ଷୀ, ଏବେ ବାହୁଡ଼ ଆଶ୍ରମେ,
 ହେବ ଉପସ୍ଥିତ ଆସି ଯଥାକାଳେ କାଲି ।
 “ତଥାସ୍ତୁ” ଉଦ୍‌ଗା ସାଧୁ ଆଶ୍ରମେ ସରଣୀ ।

ଅନନ୍ତର ପରବର୍ତ୍ତୀ ଭଜନ-ଯୋଗିନେ ✽
 ବିକ୍ରମୀ ବିକ୍ରମାଦିତ୍ୟ, ଶାନ୍ତଶତ୍ରୁପାଣି,
 ଯାହା କଲେ ଯୋଗୀ ସହ ଏକାକୀ ଗୋପନେ ।
 ନିବିଡ଼ ଅନ୍ଧାରେ ମଗ୍ନ ଅନନ୍ତ ମାଧୁରୀ
 ପ୍ରକୃତିର, ମଗ୍ନ ନରତେଜନା-ତରଣୀ
 ନିଦ୍ରା-ପାଶବାର ଗର୍ଭେ, ସୁପ୍ତା ବସୁନ୍ଧରା,

✽ ବିଶାଳ ସମୟରେ ।

ନୀରବ ନିଶ୍ଚଳ ସଙ୍ଗେ, ଆଦର ନିଶ୍ଚେତ ।
 ସେହି ମହାମାରବତା ସୁରୁଏ ସୁଖକୁ
 ଜୀବଶୂନ୍ୟ ପ୍ରାୟ, ସତେ ବା ଯାଇଛି ଉଠି
 ଅବନ୍ତୀ ନଗର କେଉଁ ଅଜ୍ଞାତ ପ୍ରଦେଶେ ।
 କେତେ ଛଣ ପରେ ଉଭେ ମିଳିଲେ ଶୁଣାନେ,
 ତହିଁ ଯତ ନରବରେ ବୋଇଲ ସମ୍ମୋଧ—
 ରାଏ, ରହୁଲ ମୁଁ ଏହି ଠାବେ, ଆରମ୍ଭିବ
 ଲକ୍ଷ୍ମୀନାଥ, ଯାଅ ତୁମ୍ଭେ ଯାମେ୍ୟତର ଦିଗେ,
 ଭେଟିବ ପଥରେ ଏକ ଶାଳୁଳୀ ପାଦପ
 ବହୁଶାଖ, ରୁକ୍ଷରୂପ, ଅଛି ତାହା ମୂଳେ
 ଶବ, ଆଶ ତାହା, ଭୁବ ଦେବ ପୁଣିହୁତ;
 ତଥାସ୍ତ ଉତ୍ତାର ନୃପ ଗମିଲେ ଉତ୍ତରେ ।
 କଳ୍ପକୁ ଶୁଣାନେ ଚିତା, ମିଞ୍ଜିମିଞ୍ଜି ଶବେ
 ଧୂମ୍ରହୀନ, ଉତ୍ତରକ, ଅସ୍ତ୍ରଶ୍ଚ ଆଲୋକ
 ଶୁଣାନର ବସ୍ତ୍ରବିକା ବଦାଏ ଦ୍ଵିଗୁଣ,
 ଯୋଗଣ ଗଢାକ ତାହା ଶୁଣାନରଶୀର,
 ପାତକ ଯଗନ୍ନେ ଶିବା ବସିଅଛି ଜଗି ।
 ଶୁଭିଚ୍ଛନ୍ତି ନୃପବର ଅନ୍ତକାରେ ବୁଡ଼ି
 ଶୁଭୁ ଶୁଭୁ ପଞ୍ଚେ ଆନ ଶୁଭିଲ ଯଗନ୍ନେ
 ହୁଏ ଭମଜାତ, ମାତ ଶୁଭିଲେ ପଞ୍ଚକୁ,
 ଦିଶେ ନାହିଁ କେହି, କାହିଁ ଯାଏ ଶେଷ ଉତ୍ତରକ,

ନିଜ ପଦ ଶବ୍ଦ ପୁଣି ଅନ୍ୟର ବୋଲିଣ,
 ଏହୁପରି ଶୂନ୍ୟ ରୂପ ଧରି ନିସ୍ତବ୍ଧତା
 ମାୟାମୟୀ ମାୟାବିନା ଦେଖାଇଲ ବାରମ୍ବାର ଶବ୍ଦ,
 ମାତ୍ର ବିକ୍ରମଙ୍କ ପାଶେ ବୁଝା ହେଲା ମାୟା ।
 ଅନ୍ଧକାରେ ପଥ କଲି ନ ପାରି ନରେଶ
 ଗୁଲିଲେ ଅପଥେ, ଯଥା ଯୋଗଦେ ଯୁବକ,
 ଝୁଣି ଝୁଣି ଗତି ପଥେ ନର ମୁଣ୍ଡମାଳ,
 ନରସିଂହ, ପଞ୍ଜରରସ୍ତ୍ର ହେଲେ ଅଗ୍ରସର ।
 ଭବ୍ୟଭାଗେ ପୁରସ୍କୃତ ଅନନ୍ତ ଆକାଶ,
 ଯୋଗ ଶାନ୍ତି-ଜଳେ, ଗଳ, ଚନ୍ଦ୍ର, ମଧୁର,
 ବିରଟ ଶୃଙ୍ଗାନ ନିମ୍ନେ ଚନ୍ଦ୍ରା ଚନ୍ଦ୍ରରେ,
 ବିଜୟ ଶାନ୍ତି ସ୍ଥଳୀ, ନରାଟ, ପାଣ୍ଡିର,
 ଗାୟତ୍ରୀ ମାଧୁରୀ ମିଶ୍ରା ସେ ବିକଟ ଛବି
 ଆଶିଦେଲା କେତେ ସୁଖ, କେତେ ନବ ଭବ,
 ପୁଣି ମୁହୂର୍ତ୍ତକେ ହରି ସଦା କଲ ହୃଦ
 ଶୂନ୍ୟସ୍ଥିତି ; ଶବ୍ଦ ଆଉ ସାହସ କରସେ
 ଶବ୍ଦ ଶବ୍ଦ ଲୁଚକାଳି ଚିତ୍ତରେ ସେକାଳେ ।
 ଅସଂଖ୍ୟନିବାସ ବିତା ବିତା ଅକାର
 ଶବ୍ଦର ପ୍ରସ୍ତୁତି ଶୁଣି, ସଦାବଧିନି
 ନିୟତିର ଓ ସେ ଶବ୍ଦ ସମୁଦ୍ର ଡାମ—
 ହାଲୁକାସ୍ଥ, ନରେଶ୍ବର ବା ଶବ୍ଦରେ ହୃଦ—

ଏହି ମହାବୀର! ସିନା ନର ଜୀବନର
 ଅନ୍ତମ ଅନଳହାସ, ଏ ବୁଦ୍ଧ ଅନଳେ
 ମିଶାଏ ଶରୀର ଆହା ମାନବ-ଶବ୍ୟେତ !
 କେତେ କେତେ ପ୍ରକଳର ଦୁଃଖର ଶମତା,
 ଦୁଃଖ-ଦୁର୍ଗତିରାଶି, ହୋଧାନ୍ତର ହୋଧ,
 ଅଭିମାନ-ଅଭିମାନ-ଅଭିମାନମୟ,
 ଲଜ ଏ ପାବକେ, ଏହା ଅମୃତସ୍ରୋତାକ
 ନିବାଣର, କରେ ନର ଦୁଃଖର ଲୟ ।
 ଏହିପରି ଶକ୍ତି ଶକ୍ତି ହେଲେ ଉପସ୍ଥିତ
 ଶାଳୁକୀ ପାଦପ ପାଶେ, ଦେଖିଲେ ସେଠାବେ
 ତରୁ ହୋଡ଼େ * ଶ୍ରୀତ ଶବ, ବଡ଼ାନ୍ତେ ତା ପ୍ରତି
 ଧରବା ଆଶୟେ କର, ଏକାକେ କେତାଳ
 ଏକ ମିଳି ଅକସ୍ମାତ, ବୋଇଲୁ ନିଷେଧ—
 ତତ୍ତ୍ୱ ତତ୍ତ୍ୱ ହେ ସାହସି, କହ, ତୁମ୍ଭେ କିଏ ?
 ଏ ମହାଶୂରାକେ ଏକା ମୋର ଅଧିକାର,
 କିପାଇଁ ଆସିଲ ଏଥୁ ଅପିତାକୁ ପ୍ରାଣ ?
 ଉତ୍ତରରେ ଉତ୍ତରାସ୍ୟେ ସଗବେ ଉତ୍ତମ—
 ଭ୍ରାତୃ ତୁମ୍ଭେ, ଏ ଶୂରାଜ ବୁଝେ ଅଧିକୃତ
 କ୍ଷୁଦ୍ରତା, ତରୁ ସବେ ଆସନ୍ତି ଅନ୍ତମେ
 ଏହା ଅଧିକାରୀ, ଯେଉଁ କରାଟ ଶୂନ୍ୟତା,
 ଶେଷକୁ ତା ବଞ୍ଚେ, ସେହି ଅଧିକାରୀ ତାର ।

ଏ ସଂସାର ମାନବର ଶିକ୍ଷିତ ପ୍ରକାଶ,
 ଦୁର୍ବଳ ସଂଗଠିତବୁଦ୍ଧି ସ୍ୱଭାବେ ମାନବ,
 ବୁଦ୍ଧିବାକୁ ଅକ୍ଷମ ସେ ବିଶାଳ ବିଶ୍ୱର
 ସୁଦ୍ରାଦି ଶୁଦ୍ରତମ ବାଲିକଣା ତତ୍ତ୍ୱ,
 ତାର ଅଧିକାର—ଲଜ୍ଜା, ହାସ୍ୟକର କଥା ।
 ଅଧିକାର—ପ୍ରାଣ-ପଦ୍ମେ ବାଜେ ଯାହା ନାମେ
 ସଦା ମୋର ମୋର ଧ୍ୱଜ, ସେ ପ୍ରିୟ ଶିଶୁରେ
 ନାହିଁ ସୁଦ୍ଧା ମାନବର ତଳେ ଅଧିକାର,
 ଅନ୍ୟଥା, ସେ ପାରନ୍ତା କି ଉପେକ୍ଷିତାକୁ ?
 ମୋ ନାମ ବିକ୍ରମାଦିତ୍ୟ, ଯୋଗୀ ଅନୁଭବେ
 ଆସିଛି ନେତାକୁ ଶବ୍ଦ, ଅଛି ସାଧ୍ୟ କା'ର
 ଜନ୍ମାରବ ଅନ୍ତରାୟ ମୋ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ପଥେ ?
 ଲଜ୍ଜାବୋଳା, ମାନ ମନ୍ଦ, ଅସୁନ୍ଦର, ହାସ୍ୟ
 ଶ୍ରେଷ୍ଠ କେତାଳ, ନମ୍ରେ, ଧୀରେ,—ଉଷୋଧନ,
 ଚକ୍ରିଲକ୍ଷି ମୋତେ, ଅଶ୍ୱି କେତାଳ ମୋ ନାମ,
 ପୁଣି ଦୁଇ ପୁଣି ମୁହଁ ଲଭି ପରଜୟ
 ହୋଇଥିଲି ସତ୍ୟବଦ୍ଧ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର, ସାଧକକୁ
 ଉପକାର ଶ୍ରମୁକ୍ତର ଅନାଦୃତ ଭାବେ,
 ନନ୍ଦ, ଏବେ ଉପସ୍ଥିତ ସେହିକାଳ ଅସି ।
 ସତ୍ୟ, ଦେବ, ଆନନ୍ଦମାନେ ଅଧମହେଣୀୟ
 ନିଶ୍ଚରସ୍ୱଭାବ, ମୃଦୁ, ଅକ୍ଷମାସବ୍ୟସ୍ତ,

ମାତ୍ର ସତ୍ୟରକ୍ଷା ଆମ୍ଭ ଜୀବନଜୀବିକା,
 ସତ୍ୟ ଏକା ଅନଶ୍ଚର ଏ ନଶ୍ଚର ଭବେ
 ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଏ ଅନନ୍ତ ସୃଷ୍ଟି ସତ୍ୟ-ଦୃଢ଼
 ଭବିଷ୍ୟତେ, ସତ୍ୟ-ଯଥେ ସୁପରିଚ୍ଛିନ୍ନ ;
 ଇତିର ଅନ୍ୟାୟ ଆମ୍ଭେ ଦେବତାସମାଜେ,
 ମାନବେ ଅନ୍ୟାୟ ପ୍ରାୟେ, ନ ଜାଣୁ ଅପର
 ଧର୍ମ, ସତ୍ୟ ବିନା, ସତ୍ୟ ଆମ୍ଭ ଶ୍ରେୟ, ପ୍ରେୟ,
 ସତ୍ୟ, ଏ ବନ୍ଧର ପ୍ରାଣ ସତ୍ୟ ଯଦେ ବିକା ।
 ବେତାଳସମ୍ରାଟ ମୁହିଁ, ଦୂରବର୍ତ୍ତେ ମୋର
 କାମରୂପୀ, କାମଗତି, ଅର୍ପଣ ସେ ଆଶି
 ନିଶ୍ଚଳ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ବାର୍ତ୍ତା ମୋତେ ନିତି ନିତି
 ଶୁଣି କାଲି ଭଣ୍ଡଯୋଗୀ ଛଳନା ସମ୍ଭାଦ,
 ଭବାବର୍ତ୍ତେ ରୁମ୍ଭକୁ ତା ଅଭିସନ୍ଧ-ପାଦୁ
 ଉପସ୍ଥିତ ନିଶୀଥେ ମୁଁ ଏ ଶୁଷ୍କ ଶ୍ରେଣୀ ।
 ଯାହା ପ୍ରତାରଣା-ଜାଲେ ପଡ଼ିଅଛି ରାଏ,
 ନୂହେ ସେ ପ୍ରକୃତ ଯୋଗୀ—ଛଦ୍ମ କାପାଳିକ,
 ସାଧୁଭେଦଧାରୀ, ଯୋଗ ତାର ହିଂସା, ଧାନ—
 ପରାଧୀନ, ଦେହାବୃତ୍ତ ଭସ୍ମ-ପ୍ରବଞ୍ଚନା,
 ଇଷ୍ଟମନ୍ତ ଦୁଷ୍ଟକାଂକ୍ଷୀ, ଲୋଭରତ୍ନ ଜଟା,
 ନିଶ ଶାନ୍ତ ଅସ୍ତ୍ର, ଶୁଷ୍କ ପୁଣି କଷାବସ—
 ଅସନ୍ତୋଷ ଅସଂଯମ ପ୍ରକାଶ ପତାକା ।

ଅଭିଦ୍ୟା, କୁବିଦ୍ୟା ଯେତେ ଅଛି ଏ ସଂସାରରେ,
 ସେ ସବୁର ଇନ୍ଦ୍ର ଦୁଷ୍ଟ, ବିଳାସର ଗାଟ,
 ବିରାଟ ବାସନା-ବନ୍ଧୁ ଜାଳ ଦୁଦ-କଳେ,
 ଗାରୁ ନାହିଁ କର ତାହା ନିବାରଣ ନକେ
 ଅର୍ଥ-କାର ଅନ୍ଧକରେ, କିନ୍ତୁ ଦୁର୍ଭାଗର
 ଗୁଣ ନାହିଁ ଅର୍ଥ ତହିଁ ମୁହେ ଶାନ୍ତିକାର ;
 ଟଙ୍କାକ ଆଦୃତ ଅର୍ଥ, ଅର୍ଥ ଲୋଭେ ପାପୀ
 ରତ ମହାପାପେ ସଦା, ନ ଗୁଣି ଥରେହେଁ
 ଅଦୂର ଭବିଷ୍ୟତର ଲକ୍ଷ୍ୟ ପ୍ରତି
 ହେବ ନାହିଁ ତବ ସତ୍ତ୍ୱ ସମକକ୍ଷ କଲେ,
 ଜାଣି ସେ ନାରାୟଣ ଏହା, ବିଶେଷତଃ ଦେଖି
 ସରଳ ବିଶ୍ୱାସ ତବ ଆଖିରୁ ଉଦ୍ଧାର,
 ବିନାଶି ରୁମ୍ଭକୁ ଆଜି କୁଟ କୌଶଳରେ
 ହେବ ବୋଲି ଗଳା, ଦୁଷ୍ଟ ବାନ୍ଧୁଛୁ ଦୁର୍ଭାଗୀ,
 କୁଅ ଋ ସିଦ୍ଧା ନାର ଦୃଢ଼, ଏ ଗର ସାଧନା ।
 ଯେଉଁ ଆଶାବାହୁ ସଦା ନାକିଛି ସେ କାଳେ,
 ଗୁଡ଼ ଅସ୍ୱକୋଷ ତାହା, ଏହି ଦ୍ୟାବ-ପାପ—
 ଶେଷେ ଯେବେ ତା ସଙ୍କେତମତେ ରୁମ୍ଭେ ନୃପ,
 ବିହବ ପ୍ରଶାନ୍ନ, ଦେବେ ନୟନ ରୁମ୍ଭକୁ
 ରୁମ୍ଭର ଅଜ୍ଞାନସାଗର, ସୁଦ୍ଧ ଅବହୃତ ।

ନାହିଁ କିନ୍ତୁ ଭୟ କିମ୍ବା ଭୟେଇ କାହିଁ,
 ଥିବ ମୁହିଁ ତବ ସଙ୍ଗେ ଶୁଭାବୁଦ ଧର,
 ସାଧୁଲକ୍ଷୀ ଦୁଷ୍ଟ ଯେତେ ସୃଷ୍ଟି ଅକଲ୍ୟାଣ,
 ସେ ପାପର ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତରୂପେ ଅର୍ପ, ଶୁଣ,
 ତାହା ଅନୁଷ୍ଠିତ ଯାଗେ ତା ଶିର ଆହୁତି ।
 ଭଣିଲେ ବିଷମାଦତ୍ୟ, — ଦେଲି ପ୍ରୀତି ଅତି
 ତବ ଏ ପ୍ରଭାତକାରେ, ବିଳମ୍ବ କିପାଇଁ
 ଦୁର୍ମାର୍ଗ ଦମନେ ତେବେ ? ହୁଅ ଅଶ୍ରୁସର
 ସ୍ତବ, ସେ ଭଣ୍ଡ-ମାବାରେ କର ଉପାସିତ
 ସନ୍ନ୍ୟାସି-ଶାରଦ-ସେୟୁ, କରବ ନିର୍ମଳ,
 କାଟି କାରୁ୍ୟ ଦୋଷ ଯଥା ସୁ-ସମାଲୋଚକ
 କରେ ତାକୁ ନିଷ୍ଠାଳକ, ଅନନ୍ୟ ସୁନ୍ଦର,
 ସମାଲୋଚକ ସମ୍ମାନ କଳ୍ପନା-ରୁଚକା ।
 ମୋ କଳ୍ପରୁଚକା ମାତ୍ର ହେବ ଏହି ଅସି,
 କାବ୍ୟ ହେବ ପାମରର ଜୀବନପଞ୍ଜିକା,
 ଘନଭୂତ ଦୋଷ ତହିଁ ଶରୀର ତାହାର ।
 ବୋଲଇ ବେତାଳ ତହିଁ ତରୁଣେ ସମ୍ମୋହ,
 ଦୁର୍ଲ୍ଲଭେ କ, ଅଛି ମୋର ପ୍ରଶ୍ନ ଏକ, କଲେ
 ଅଗ୍ନି ସମାଧାନ ତାହା, ଯିବି ଶବ ଦେନ,
 ଶୁଣା ଦେଉ ପ୍ରଶ୍ନ ଏବେ ଜଣାଏଁ ଶ୍ରୀମୁରେ —

ଏକଦା ଜନେକ ଧ୍ବଜ ଘୋର ବନପଥେ
 ଭ୍ରମୁଥିଲୁ ଅନ୍ତଃସନ୍ଧ୍ୟା ସଧର୍ମିଣୀ ସହ;
 ପ୍ରତଟ୍ଟ ନିଦାଘ ରତ୍ନ ମଧ୍ୟାହ୍ନ ସମୟ,
 ହେଲୁ ରୁଦ୍ର ଚୈତ୍ରଦେବ ଅସହ୍ୟ ଅଗ୍ରବ,
 ବର୍ଷିଲୁ ଅନଳଧାର ନୟନ ଅନର୍ଗଳ,
 ତରୁପଣେ ପ୍ରତହତ ହୋଇ ଚୈତ୍ରରେଖା,
 ଚୂର୍ଣ୍ଣି ହୋଇ ରକ୍ତପଥେ ପଡ଼ିଲୁକ ଝରି,
 ଅଖିଲ ପବନ ବହୁ ପାବକପ୍ରବାହ ।
 ଭ୍ରମୁ ଭ୍ରମୁ ଉଭେ ହୋଇ ବୃଷ୍ଟାରେ ଅଧୀର,
 ହେଲେ ପ୍ରଧାବିତ ବନବନ୍ଧେ ଇନ୍ଦ୍ରପ୍ରସାଦ
 ଜଳାଶୟ ଅନେକପ୍ରକାର, ବିହ୍ୱଳ ନୟନେ,
 ଦାରୁଣ ଦୁରାଶା ଯଥା କରେ ଧ୍ୟା—ଦଉଡ଼ି
 ତାର ଚର ପ୍ରିୟବାସ ଦୁରକାଂକ୍ଷୀ ଦୃଢ଼େ ।
 ଝୋଲୁମର ପ୍ରାୟ ହୋଇ କେତେକ୍ଷଣ ପରେ
 ମିଳିଲେ ଦମ୍ଭିତ ଏକ ପଲ୍ଲବ ନିକଟେ,
 ଦେଖିଲେ ସମ୍ମତ ତହିଁ ଅଛି ସ୍ୱଳ୍ପ ଜଳ
 ପଦ୍ମପତ୍ରେ, ଚିକଳିତ, ଲଟାଣୁ ଦୁଷିତ,
 ମାତ୍ର ତାହା ହର ପାରେ ଜଣକ ବିପାସୀ ।
 ବ୍ରାହ୍ମଣୀକୁ ଗୃହି ତହିଁ ବୋଇଲୁ ବ୍ରାହ୍ମଣ,
 ନିବାର ବିପାସୀ ପ୍ରିୟେ, ଏହି ଜଳ ପାନେ ।
 ସ୍ୱାମିର ଆଦେଶ ଶୁଣି ଶୁଣିଲୁ ବ୍ରାହ୍ମଣୀ,

ଦେବ, ଜଗତର ଧାନ୍ତୀ ଯେଉଁ ନାଶ କାନ୍ଦି,
 ଯାହାଙ୍କର ଧର୍ମ ସଦା ଜଗତର ସେବା,
 ସେହି ନାଶ କାନ୍ଦି ରଖି ସ୍ବାମୀକୁ ଭୁବିତ
 ମେଣ୍ଟାଇବ ଜଳପାନେ ସ୍ବାମୀ ଦଗ୍ଧ ଦୃଷ୍ଟା,
 ଗଲେ ସୁଦ୍ଧା ପ୍ରାଣ କେବେ ସମ୍ଭବେ କି ଏହା ?
 ତୁମ୍ଭେ ମୋର ସ୍ବାମୀ, ଗୁରୁ, ଜୀବନ୍ତ ଦେବତା,
 ପିପାସାରେ କଲବଲ ଦେଖିଣ ତୁମ୍ଭକୁ
 ପିଇବି ମୁଁ ଜଳ, ହାୟ, ରମଣୀ-ସୁଲଭ
 କୋମଳ ପରଶେ ଦେବ ନ ପାରିବ ଦାସୀ
 ସହି ତାହା କଦାଚନ, କ୍ଷମା କର ପ୍ରଭୋ,
 ଶାନ୍ତ ହୁଅ ଆଗେ ତୁମ୍ଭେ ଏହି ଜଳ ପାନେ,
 ଧରେ ମୋତେ ଅଣି ଦେବ ଅନ୍ୟନ୍ ଅନୁଷ୍ଠ ।
 ପତ୍ନୀର ପ୍ରାର୍ଥନା ଶୁଣି କିନ୍ତୁଲ ବ୍ରାହ୍ମଣ,
 ନାଶର ଭରଣ ଭର ନ୍ୟସ୍ତ ସ୍ବାମୀ ପରେ,
 ବିଧାତା ନିବନ୍ଧ ଏହା, ଆଶ୍ଚିତ ପାଳନ
 ଅଗେ, ଧରେ ନିଜ କଥା, ପ୍ରିୟେ, ଏହା ସିନା
 ପ୍ରଭୁପଣ, ବିଶେଷତଃ ଅନ୍ତଃସତ୍ତ୍ବା ତୁମ୍ଭେ,
 ପିପାସାରେ ବିହର୍ଜିଲେ ପ୍ରାଣ, ହେବି ମୁହିଁ
 ଲୁପ୍ତ ନାଶହତ୍ୟା ପୁଣି ଭୁଣହତ୍ୟା ପାପେ,
 ଅତଏବ ଏ ଅନ୍ୟାୟ ଅନୁଭବୁ, ଦେବ,
 ଶାନ୍ତ ହୋଇ ପିଅ ଜଳ ନ ଭବିଷ୍ୟ ହିୟା ।

ଏସନ ବାଦାମୁବାଦେ ଲୁପ୍ତ ହୋଇ ଦୁହେଁ
 ନ ପିଇଲେ କେନ୍ଦ୍ର ଜଳ, କେତେକ୍ଷଣ ପରେ
 ହୋଇଗଲା କଣ୍ଠରୁକ, ଶେଷେ ସେ ଦମ୍ଭିତ,
 ପରସ୍ପର ମୁଖେ ଚାହିଁ ତେଜିଲେ ଜୀବନ ।
 ବୋଲନ୍ତୁ ନୃବର ଏବେ, ଏ ବେଳ ମଧ୍ୟରେ
 କାହାର ଅଧିକ ପ୍ରୀତି ? ଏହି ପ୍ରଶ୍ନ ମୋର ।
 ଉଭୟରେ କରନାହା—ଅନ୍ତର ସହଜ
 ଏ ପ୍ରଶ୍ନର ସଦୃଶର, କାହିଁ କାର ପ୍ରୀତି ?
 ଥାନ୍ତା ଯଦି ପ୍ରୀତି, ତେବେ ପିଇଥିଲେ ଜଣେ
 ଜଳ, ହୋଇଥାନ୍ତା ଶାନ୍ତ ଅନ୍ୟର ପିପାସା,
 ଉଭୟର ମରଣ ଯେ କଲା ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦ
 ତାହା ନାମ ମାୟା ସିନା, ପ୍ରୀତି ନୁହେଁ କେବେ,
 ପ୍ରୀତି ସୁଦ୍ଧା ମହାବଳ, ମାୟା ତମ୍ଭିନାସା,
 ପ୍ରୀତି ସ୍ୱର୍ଗଦେଶ, ମାୟା ଶୂନ୍ୟ ଡାକୁଣୀ,
 କେଉଁ ଗୁଣେ ଭଲ ଜ୍ଞାନୀମୟୀ ଅଗ୍ନି ଶିଖା
 ବସିବ ଶୀତଳ ହିଁସା ଚନ୍ଦ୍ରିକା ଆସନେ ?
 ମାରବନ୍ତେ ବିକ୍ରମାର୍ଚ୍ଚ, କହୁଛୁ ବେତାଳ—
 ଯଥାର୍ଥ ଉଭୟ ନୃପ, ମାନଙ୍କ ଦୃଢ଼ସ୍ତ,
 ବରୁର ବୁଦ୍ଧିକୁ ତଳ ଶର ଧନ୍ୟବାଦ,
 ତର ସୁସ୍ଥ ତର୍କଶାସ୍ତ୍ର ଅସୀମ ଜ୍ଞାନଶାସ୍ତ୍ର
 ଶୁଣିଥିଲ ଦୁଇମୁଖୁ ପୁରୁଷ, ମାତ୍ର ଆଜି

ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ପ୍ରମାଣ ଲଭି ତାର ମେଣ୍ଟାଇଲି
 ଅବଶ୍ୟାସ ବିଶ୍ୱାସର ବିଷମ କଲହ ।
 ଥିଲେ ଚିତ୍ତ ସନ୍ତୋଷ, ହୁଏ ନାହିଁ ରାଗି
 ଦୃଷ୍ଟିକୁ ସରଳ, ତେଣୁ ନ ଚିନ୍ତି ବୁଝୁକୁ
 ମୁହଁ ପଶେ କରୁଥିଲି ଏ ପ୍ରଶ୍ନ ଜିଜ୍ଞାସା,
 କ୍ଷମିତ ମହାତ୍ମା, ମୋର ଏହି ପ୍ରଶ୍ନକୃତା ।
 ଶୁଭ ବୁଝେ ଅଗ୍ରେ ଅଗ୍ରେ, କାନ୍ଦେ ଶବ୍ଦ ଭେଦ
 ଅନୁସରଣ ମୁଁ ସଙ୍ଗେ ଶୁଣୁ ବୁଝ ଧରି;
 ତଥାପୁ ଉଦାର ସଜା ଗମିଲେ ଚଞ୍ଚଳେ ।
 ପ୍ରବେଶନ୍ତେ ଯାଇ ଦୁହେଁ ଲକ୍ଷ ସାଧୁ ପାଶେ,
 ଶବ୍ଦ ଥୋଇ ଉଭୟ ହେଲେ ଅଦୂର ବେତାଳ
 ଅଦୃଶ୍ୟ, ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଚିତ୍ତ ଧୀରେ ନରବର
 କହିଲେ ତାପସେ, ଏହି ଆଶିଲି ମୁଁ ଶବ୍ଦ
 ତବ ଆଜ୍ଞାମତେ, ଯୋଗି, କର ପରିଚ୍ଛଦ ।
 ବିରାଟ ଅନଳବୃକ୍ଷ ତାଳି ଛବୁପତ୍ର
 ବଢ଼ିଥିଲା ନୂପାଘନ ପ୍ରସନ୍ନରେ ତହିଁ
 ନିର୍ମଳ ନୟନଦ୍ୱୟ, ତାଳନ୍ତେ ଏକାକେ
 ସୁଅ, ଉଠି ଶଶବ୍ୟସ୍ତେ ଟାଣି ନେଇ ଶବ୍ଦେ
 ବସି ତା କକାଳ ପରେ, ଅଶ୍ୱଶ୍ୱେ ଉଦାର
 ଶିବାର କି ମନ୍ତ୍ର ବେଳେ ପାତକେ ଆହୁତ ।
 ଅନନ୍ତର ଉଭୟ ହୋଇ ମୁହୂର୍ତ୍ତକ ପରେ-

ଧର ଆଶାବାଡ଼ କରେ ବୋଲୁଛି ବିକ୍ରମେ —
 ଶୁଣାନଶଙ୍କର ପଦ ଉଦେଶ୍ୟରେ କୃତ,
 କର ପ୍ରଣିପାତ, ସାଜ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଯାଗ ଏବେ ।
 ଭାଷିଲେ ଅବନ୍ତୀପତି ମୁଦୁହାସେ ଚନ୍ଦ୍ର —
 ଯୋଗୀ ରୁମ୍ଭେ, ଏ ଯଜ୍ଞର ପ୍ରଧାନ ସାଧକ,
 କରବା ଉଚିତ ସିନା ପ୍ରଣାମ ରୁମ୍ଭର
 ଅଗ୍ନେ, ତହିଁ ପରେ ଯାହା କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ମୋହର
 ପାଳିବି ଅବଶ୍ୟ ତାହା, ସେ ମୋର ବିଜ୍ଞାତ,
 ହେବ ନାହିଁ ତାହା ମୋତେ ଦେବାକୁ ଶିଖାଇ ।
 ନ କର ଦ୍ଵିରୁକ୍ତି କିଛି କପଟ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ
 ବିହୁଲ ମନ୍ଦିରେ ଲୁଚି ସାଶ୍ଵାତ ପ୍ରଣାମ,
 ଏକାଳେ ବିକ୍ରମାଦିତ୍ୟ ଦୁହିଁ ଅବସର,
 ଶେଷରେ କରବାଳେ କାଟି ଶିର ତାର
 ନକ୍ଷେପିଲେ ଅଗ୍ନିକୁଣ୍ଡେ — ତାହାର ସଜ୍ଜିତ ।
 ଯେ ଶିକାରେ ଲକ୍ଷ୍ୟ କର ଅସିଥିଲୁ କ୍ୟାଧ,
 ହେଲୁ ଶେଷେ ଲକ୍ଷ୍ୟ ଦୁଷ୍ଟ ସେହି ଶିକାରର,
 ହାତେ ହାତେ କୃତକର୍ମ ଭୁଞ୍ଜିଲୁ ପାମର ।

ଏଥରେ ଆକାଶ୍ଵ ହେଲୁ ଅଶ୍ଵରୂପ ଚଣୀ —
 ହେ ବିକ୍ରମାଦିତ୍ୟ, ହେଉ ମଙ୍ଗଳ ଭୁଞ୍ଜିର,
 ଅମଙ୍ଗଳ-ଧୂମକେରୁ ଏ ନର-ରକ୍ଷସେ

ବଧୂ ତୁମ୍ଭେ ସାଧୁଲ ଯେ ସୃଷ୍ଟିର କଲ୍ୟାଣ,
 ଯୋଗ୍ୟ ଧର୍ମ ତାହା, ନୃପ, ତୁମ୍ଭେ ସମାନ
 ଦୁର୍ଗା-ଦମନକ୍ଷମ ଧର୍ମରକ୍ଷକର,
 ପ୍ରୀତ ହୋଇ ସାଧୁ କାର୍ଯ୍ୟେ ପିତାମହ ତବ
 ହିତକରରା ଇନ୍ଦ୍ର ଅଛନ୍ତି ପଠାଇ
 ସ୍ନେହ-ଉପହାରସୁତୀ ଏହି ସିଦ୍ଧାସନ
 ଦ୍ଵାରିଣ ପୁଷ୍ପଲଗତୀ, ବିଚିତ୍ର ସୁନ୍ଦର,
 ହେଲେ ଉପବିଷ୍ଣୁ ଏହି ମହାସିଦ୍ଧାସନେ,
 ଧରବ ଅଭୁତ ଶକ୍ତି ତୁମ୍ଭେ, ସୁଧୀବର,
 ନ୍ୟାୟ ମୀମାଂସାର ଚୂଡ଼ ସୁଚ୍ଚତତ୍ତ୍ଵମାନ
 ପ୍ରତିଫଳିବ ତୁମ୍ଭର ନଟ-ଦର୍ପଣରେ,
 ଦେବରାଜ ଦୂତ ମହି, ତାଙ୍କ ଅଜ୍ଞାନତେ
 ଅସିଥିଲ ଅପିକାକୁ ତାଙ୍କ ଆଶୀର୍ବାଦ,
 ଘେନ ଏହି ସିଦ୍ଧାସନ, ହେଲ ମୁଁ ବିଦାୟ ।
 କହୁ କହୁ ଏହା, ନିଜୁ ଶିଥିଲ ସବେବେ
 ଜ୍ୟୋତିର୍ପଣ୍ଡିତ, କୋଟି ଉଲ୍ଲା-ଆଲୋକ-ଲଞ୍ଜନ,
 ଐଶ୍ଵର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରତିଭା କି ସେ ? ଆସେ ମର୍ତ୍ତ୍ୟପୁରେ
 ମହାକାର୍ଯ୍ୟ ସାଧନାର୍ଥେ ଜ୍ୟୋତିଷ ରୂପରେ ।
 ସେ ସୁରମ୍ୟ ସିଦ୍ଧାସନ ଘେନିବେ ମହୀ
 ପ୍ରତେ ହେଲ ତବ ପ୍ରାୟ ଚମିସ୍ର ନିଶୀଥ,
 ଲଭି ତା ବିବିଧାଦିତ୍ୟ ମଣିଲେ ନିଜକୁ

ଧନ୍ୟ, ଭାଗ୍ୟବନ୍ତ, ଯୁକ୍ତି ଉଠଇ ନୟନେ
 ସୌଭାଗ୍ୟ-ଶ୍ରୀ-ଘଡ଼ ଜ୍ୟୋତି, ଖେଳଇ ଆନନ୍ଦେ
 ଆନନ୍ଦ-ଅମୃତ ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା ; ହେଉ ଅପଲକେ
 ଦେବସିଂହାସନ ଶୋଭା ଭବିଲେ ମାନସେ—
 ଆହା ଏହା କିଲା କିବା ଶୂନ୍ୟ କଳ୍ପକାର
 ସମ୍ଭବ ସତେଷ୍ଟ ଶ୍ରୁଷ୍ଟ, ଅରୁଦ ହୃଦରେ ?
 ହେଲୁ ବିଦମକ ଉଗ୍ରେ ଅଶ୍ବନିଧି ଲଭି,
 ତହୁଁ ସେ ବେତାଳ ଶିରେ ବହାଇ ତାହାକୁ
 ବାହୁଡ଼ିଲେ ରାତି ଶେଷେ ଅବନ୍ତୀ ନବରେ,
 ସଞ୍ଜାଦିଲେ ଯଥାସ୍ଥାନେ ଦେବ ସିଂହାସନ ।

ଅଷ୍ଟମ ସର୍ଗ ।

ଶକାଦିତ୍ୟ ନାମେ ଏକ ଅନାର୍ଯ୍ୟ ନୃପତି
 ଦୁର୍ଦ୍ଦମ ଶକ ଜାତିର ଲଭ ସହାୟତା
 ବିସ୍ତାରିଲ ସୁପ୍ରସାଦ । ଜଣିଲ ସେ ବହୁ
 ରାଜ୍ୟ ବାହୁବଳେ, ତାର ଦୁର୍ଦ୍ଦର୍ଶ ପ୍ରତାପେ
 ହେଲେ ତାହାଳକ ନୃପେ ଶକ୍ତିକ ସରବେ;
 ବଳେ ଛଳେ କରୁଣିଲେ ଉଚ୍ଛ୍ଵାତ ପ୍ରଦାନେ
 କର ସେ ସ୍ଵାଧୀନ ବହୁ ପାଟଣାୟ ଜାତି
 ଶେଷେ ଆସିଲ ଯାଇ ହସ୍ତିନା ନଗର
 ଗୋପନେ ନିଶୀଥେ, ଥିଲେ ନଗରନିବାସୀ
 ବିଶାମଦା ନିଦ୍ରାଦେଶ ଅଙ୍କେ ଅଚେତନ,
 ଏକାଳେ ପିଶାଚ ପଶି ଖଣ୍ଡରୂପେ ପୁରେ
 ବଧ କର ରାଜପାଳାଭିଧ ସୁପ୍ରକୃପେ,
 ନିରାଶଦେ ଅଧିକାର କଲ ସିଂହାସନ ।
 ଶୁଣି ଏହି ଦୁଃସମ୍ବାଦ ଉକ୍ତସ୍ଥିତପତି
 ଚିତ୍କରଣ ସେନା ସହ କଲେ ଅଭିଯାନ
 ଶକାଦିତ୍ୟ ବିରୁଦ୍ଧରେ ହସ୍ତିନାଭିମୁଖେ ।

ଜାହାଣ-ମେଖଳାମୟୀ ହସ୍ତିନା ପୁଷ୍ପମା
 ନରେଶି ବିକ୍ରମାଦିତ୍ୟ, ଭଲିଲେ ସୁଗଦେ—
 ଭରତ ମସ୍ତକେ ଏ କି ଦେଫାଳକା ଗଭ ?
 କେବଣ ଅଭୁତ ଶିଳ୍ପୀ ଇଚ୍ଛାମାଦେ ଯେହେ
 ସୁଜିଛି ଏ ରମ୍ୟା ପୁର, ଇଚ୍ଛା ଉପାଦାନେ ।
 ଜଗଦେ ଆଦର୍ଶ ଯାର ଗରହ, ମହତ୍ତ୍ୱ,
 କ୍ଷମା, ଦେଜସ୍ଥିତା, ସୁଦେ ଯାର ଶୌର୍ଯ୍ୟନାଦ—
 ଉଦାମ-ସେବକ, ଯେହୁ ଗତ ଗୌରବର
 ଅଙ୍ଗ ଲନିର୍ଦ୍ଦେଶ ସ୍ତମ୍ଭ ଆର୍ଯ୍ୟସମାଜର,
 ଗରଭର ବରଣୀୟ ସେ ପୁଣ୍ୟଗର୍ଥର
 କି ରୁଳନା କାହିଁ ? ଏହି ସୁଦୃଶ ପୁରର
 (ରାଜସୁୟ ଅଶ୍ୱମେଧ ଆଦି ଯଜ୍ଞପୁର)
 ପ୍ରତ୍ୟେକ ଇଷ୍ଟକଶଶ୍ଚ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଅଶୁରେ
 ବିକଳତ କେତେ ମହାସୁଦ—ଉଦ୍ଘାଟିତ
 କେତେ ପୁରାତ୍ତ୍ୱପୁଷ୍ପା, କେ କଳିବ ତାହା ?
 ଭକ୍ତ ଭକ୍ତ ଏହିପରି ପ୍ରତି ଦେଲ ଭୁତ
 ବର୍ତ୍ତମାନ ପ୍ରାୟ, ସତେ କି ହସ୍ତିନା ପୁଣି
 ଧରଲ ବନ୍ଧରେ ସେହି ଅଗତ ଯୁଗର
 ଗରଭ-ମହମାନୟ ଅପ୍ରତିମ ଛବି,
 ସତେ ଯେହେ ଗୁଲିଗଲେ ଆଖିଆଗେ ଖରେ
 ଶ୍ରୀମାର୍ଜୁନ ମହାରଥ, ଭରତ-ଗୌରବ,

ସଗର୍ବେ ଉଡ଼ାଇ ନରେ ବିଜୟପତାକା ।
 ଗରହର ଏ ଗରବ ମହାଅଭିନୟ
 ବିହମଳ ଗର ଦୃଢ଼ ଲଭିଲୁ କି ଶିକ୍ଷା
 ମହାଗୁରୁତର, ତାହା ଜାଣନ୍ତୁ ସେ ଏକା ।
 ଏଣେ ଶକାଦିତ୍ୟ ଶୁଣି ବିହମାଗମନ
 ନିଜକୁ ଅକ୍ଷମ ମଣି ପ୍ରତିଯୋଗିତାରେ
 ବିନା ସୁଦେ ରାଜ୍ୟ ତେଜି ପଳାଇଲୁ ଭୟେ,
 ନରପଦ୍ମବରେ ତହିଁ ଅବନ୍ତୀ-ମଣ୍ଡନ
 କଲେ ଅଧିକାରଭୁକ୍ତ ହସ୍ତିନା ନଗର ।
 ସେ ଦିନୁ ଶକାର ଆଖ୍ୟା ଲଭି ନରମଣି
 ପ୍ରଗୁରୁଲେ ରାଜ୍ୟ ମଧ୍ୟେ ଶକାଦ ସୁନାମେ ।
 ବିଜୟଶ୍ରୀବିମଣ୍ଡିତ ହୋଇ ମାଳବେଶ
 ଘେନିଣ ବିଜୟଲବ୍ଧ ବହୁ ରତ୍ନବିଶି,
 ଅଗଣିତ ଅଶ୍ଵ ଗଜ ରଥ ଆଦି ସହ
 ସସୈନ୍ୟ ବାହୁଡ଼ି ଗଲେ ସୁରାଜ୍ୟ ସାଜିଲେ ।

ଇନ୍ଦ୍ରଦତ୍ତ ହି ହାସନେ ବସି ଗରମଣି
 ଶାସିଲେ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ସୁଖେ, ସୁର୍ଗେ ଇନ୍ଦ୍ର ଯଥା,
 ତାହାଙ୍କର ଶୈର୍ଯ୍ୟ ଶାୟୀ ପ୍ରତିଭା-ମୟୁଷ
 ବ୍ୟାପିଲୁ ଧରଣୀ, ସୁଦ୍ଧ ପୂତ ସେ ଆଲୋକେ
 ଭଜିଲୁ କ୍ଷୀଣତା ସର୍ବ ନରପତି ପ୍ରଭ,

ପ୍ରକାଶନ୍ତି ଜ୍ୟୋତି ସତ୍ୟ ତାରକାନିକର,
 ମାତ୍ର ଉଦେ ହେଲେ ଚନ୍ଦ୍ର, ଦିଶନ୍ତି ମଳିନ,
 (ମଳିନ ଯେସନ ଘନ ଦ୍ଵାସ୍ୟ) ସ୍ଵାଭବିକ
 ଏହା । ଦଗଙ୍ଗନାକୁଳ ଗାଇଲେ ତାଙ୍କର
 ଗୌରବ-ଗରମା-ଗୀତ କୋଟି କଣ ଫେଡ଼;
 ମହାଶୟ ଦେଶପତି ଶୁଣି ସେ ଗୀତିକା
 ଉତ୍ଫୁଲ୍ଲ ବିପୁଳାନନ୍ଦେ ଭଳିଲେ ଏସନ—
 ଏତେ ଦିନେ ଇଷ୍ଟଦେବ ପ୍ରସନ୍ନ ମୋ ପ୍ରତି,
 ଏତେ ଦିନ ପରେ ଆଣି ଘଟାଇଲୁ ବିହ୍ନି
 ମୋ କନ୍ୟାର ଯୋଗ୍ୟ ପାତ୍ର, ମୋର ମନୋମତ,
 ଇନ୍ଦୁମୁଖୀ ଇନ୍ଦୁମଣି ତନୟା ମୋହର,
 ଅନନ୍ତ ଲବଣ୍ୟଧାମ, ଅନନ୍ତ ସଦ୍‌ଗୁଣା,
 ସରଳତା ପବିତ୍ରତା ସୁବର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରତିମା,
 ଆହା, କି କୋମଳହୃଦା ଜେମାମଣି ମୋର,
 କରୁଣାର ଉପାଦାନେ ବିଧାତା କି ଅବା
 ନିର୍ମାଣିତ ସୁକୁମାର ଅଙ୍ଗଯନ୍ତ୍ର ତାର,
 ନିହତ୍ଵ ଲୋଭକ କେତେ ତାହା କେତେ ପୁଣି,
 ଆତୁର ଦରଦ ଦୁଃଖ ଦର୍ଶନ ମାତ୍ରକେ
 ଝରେ ତହୁଁ ଝର ପ୍ରାୟ ଅଶ୍ରୁ ଅନର୍ଗଳ ।
 ରଜକନ୍ୟା, ମାତ୍ର ନାହିଁ ଅଲିଅଳ ଭାବ,
 ସଦା ଦୁଃଖି-ଦୁଃଖେ ଦୁଃଖୀ, ଦୁଃଖୀର ଆଶ୍ରୟା ।

ନାହିଁ ତିଳେ ଐଶ୍ଵର୍ଯ୍ୟର ବିକୃତାକ୍ରମ୍ଭର ।
 ଯେସନ ବିନିମାଦିତ୍ୟ କଷିତ-କାଞ୍ଚନ
 ନୃପତିସମାଜେ, କନ୍ୟାରତନ ତେସନ
 ନୃପଜା ସ୍ଫୁଷ୍ଟିରେ, ଭିତ୍ତେ ଭିତ୍ତସ୍ଵର ସମ,
 ନିଶ୍ଚୟ ସେ କାଞ୍ଚନେ ମୁହିଁ ଯୋଜିବି ରତନ ।
 ଏହା ଶବ୍ଦ ଗୁରୁ ପାଶେ ପାଦ ମିଶିଗଣେ,
 ଯେନ ତାଙ୍କ ପରମର୍ଶ, ବରଗିଲେ ଦୁଇ
 ଅବନ୍ତୀ ନଗରେ, ଲେଖି ବରଣ ଚିତାଉ ।

ଦବସର ଶ୍ରୀକୃ-ଶ୍ରୀଶ୍ରୀ ଶେଷ ରଶ୍ମି ରେଖା
 ମିଶିଗଲା ସନ୍ଧ୍ୟାନିଳେ, ମିଶି ଯାଏ ଯଥା
 ମୁମୁର୍ସୁର ଶେଷ ଆଶା, ଚର ନିବୃତ୍ତିର
 ମହାମୌନତା ଗରଭେ, ବାରୁଣୀ-ତାପସୀ
 ବିହ୍ୱଳ ଆରତି ଚନ୍ଦ୍ର-ଦୀପେ ସନ୍ଧ୍ୟା ପ୍ରତି,
 ନାହିଁ କେବେ ବିରତି ସେ ମହା ଆରତିର,
 ସେ କାଳର ରମଣୀୟ ସେ ଆହୁତିସ୍ଫୁଟ
 ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରକୃତଦେଶ ପ୍ରତି ଲେମ୍ବୁକୁପେ
 ମୁକ୍ତ କର କି ଅନନ୍ତ ଜ୍ଞାନ-ଗନ୍ତାଘର,
 କିଲ୍ଲ ତାକୁ ଧ୍ରୁବ ସତ୍ୟ ମହମା-ଜୁନିତ ।
 ବହୁଲ ଚନ୍ଦ୍ରକା ଧାରା, ମଣି ତାକୁ ଧରା
 ଦେବ-ଆଶୀର୍ବାଦଧାରା ଧରିଲୁ ମସ୍ତକେ,

ହସିଲେ କୁସୁମେ, ମାତ୍ର ଦୁଃଖିନୀ ପଦ୍ମିନୀ
 ପୋତିଲୁ ତଳକୁ ମଥା, କି ଖବୁ ବ୍ୟଥାରେ,
 ସେ ଅବ୍ୟକ୍ତ ବେଦନାର ଘନ କାତରତା
 ବାହାର ପଡ଼ିଲୁ ତାର ଚକ୍ଷୁ ମୁଖ ଦେଇ ।
 ଏ ସମୟେ ମିଳି ଦୁଇ ବିଷମ ସକାଶେ
 ଅପିଲୁ ବିନୟେ ଧୀରେ ଶ୍ରୀଗୁମ୍ଫରେ ଲେଖ;
 ଅନନ୍ତର ଯଥାକାଳେ ଶକାର ବିଷମ
 ବିଜେହେଲେ ଟହକରେ * ମହାରାଷ୍ଟ୍ର ଦେଶେ,
 ଫରମଗୌରବେ ତାଙ୍କୁ ଗ୍ରହ ନରପତି
 ସମର୍ପିଲେ ତାଙ୍କ କରେ ଦୁହିତା ନିଜର,
 ଅମୁକିକ ରାଏ, ତେଣୁ ଯଉତୁକରୂପେ
 ଦେଲେ ମହାରାଷ୍ଟ୍ର ରାଜ୍ୟ ନବ ଜାମାତାଙ୍କୁ ।
 ଧରିଲୁ ବିବାହ, ନବ ଦମ୍ପତୀମୁଗଳ
 ଲଭ ପରସ୍ପରେ ସଙ୍ଗୀ ଭାଗ ଜୀବନର,
 ସହାୟ ସମ୍ବଳହୀନ ଭବ-ମରୁପଥେ,
 ମଣିଲେ କୃତାର୍ଥ ।* ନରପ୍ରାଣେ ପରଶନ୍ତ
 ମଙ୍ଗଳ ସଂସାର ସାର, ବର କନ୍ୟାଙ୍କର
 ହସ୍ତଗ୍ରସ୍ତ ନୁହେଁ ଖାଲି ପ୍ରଣୟ ବନ୍ଧନ,

* ଅବସର ।

† ବିଷମାଦତ୍ୟ ମହାରାଷ୍ଟ୍ର ରାଜବନ୍ଧା ଇନ୍ଦ୍ରମତୀଙ୍କ ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ ବଞ୍ଚିଥିଲେ ।

ଶାନ୍ତିର ପ୍ରମାଣ ମୃଗ୍ୟ ।

ଧର୍ମର ବନ୍ଧନ ତାହା, ସତ୍ୟର ବନ୍ଧନ,
 ଅଛିନ୍ନ ଅଛିନ୍ନ ତେଣୁ, ବିବାହ ଦବସ
 ଭବାନ୍ତମ ପ୍ରତେଶର ଆଦ୍ୟ ଦିନ ସିନା,
 ସେ ଦିନୁ ଆରମ୍ଭ ହୁଏ ଧର୍ମଜୀବନର
 ପ୍ରକୃତ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ, ତାହା ମହାଶୁଭ ଦିବା ।
 ନଗନା ମହତୀ ସହ ଅବନ୍ତୀଭରସା
 ବାହୁଡ଼ିଲେ ରଥେ ବସି ସଦଳେ ସୁଦେଶେ,
 ବିଦମଙ୍କ ଦକ୍ଷେତରେ ମହାଶୁକ୍ଳ ଜେମା
 ଶୋଭିଲେ ଯେସନ ପୁଣ୍ୟ ପାଶେ ପବିତ୍ରତା,
 ଅବା ତପଃ ପାଶେ ସିଦ୍ଧି, କୃପା ସ୍ନେହ ପାଶେ,
 ଅଥବା ବସନ୍ତ ଶକା ବିଜେ ପୁଷ୍କରଥେ
 ସୁଷମା-ସାମ୍ରାଜ୍ଞୀ ସହ, ମହାସମାଭେଦେ ।
 ଲଗଲ ବେନିଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ଦାମ୍ପତ୍ୟ ସମ୍ଭାଷଣ,
 ପ୍ରଥମତଃ ଥରେ ଥରେ ବାଧା ଦେଲୁ କ୍ରୀଡ଼ା,
 ମାତ୍ର ଉଦ୍ୟମ ପ୍ରୀତିର ପ୍ରଶର ପ୍ରବାହେ
 ହୋଇ ସେ ଅକ୍ଷୟ ଶେଷେ ଆସା ହୃଦୟଶେ
 ବୁଡ଼ିଗଲୁ ତହିଁ । ବହୁ କଥାବାର୍ତ୍ତା ପରେ
 ଭାଷିଲେ ଦୟିତ—ପ୍ରିୟେ, ଭାଗ୍ୟଧର ମୁହିଁ
 ଲଭି ତୁମ୍ଭ ଭଳି ପତ୍ନୀ—ନିଶିଳ ସଦ୍‌ଗୁଣୀ,
 ଆଜିଠାରୁ ହେବ ସତ, ତୁମ୍ଭେ ଗୋ ପୁଞ୍ଜିତା
 ମୋର ହୃଦ-ସିଦ୍ଧାସନେ, ପ୍ରେମ-ଦାୟିକାତେ ।

ଉତ୍ତରରେ ରତ୍ନମଣି, ସୁନ୍ଦର-ଇନ୍ଦ୍ରାଣୀ,
 ପ୍ରଭେ, ଏ କି ଅସଙ୍ଗତ କଥା, କରବାକୁ
 ଅଧିକାର ହୁଏ ତବ, ପବନ ପରମ,
 ଅଛି କି ରମଣୀ କାହିଁ ରମଣୀ-ସୃଷ୍ଟିରେ ?
 ତୁମ୍ଭେ ମୋର ସ୍ବାମୀ, ପୂଜ୍ୟ ହୃଦୟଦେବତା,
 ଆକାଶର ସ୍ବର୍ଣ୍ଣଧାମ, ଏ କିଣା କିଙ୍କରୀ
 ସେବାଦାସୀ ସିନା, ଦେବ, ଚରଣେ ତୁମ୍ଭର ।
 କହଲେ ନୃମଣି, ପ୍ରିୟେ, ଏହି ଆତ୍ମଗ୍ଳାନି
 ତବ ବିଶେଷତ୍ବ, ସ୍ତ୍ରୀତ୍ବ, ମହତ୍ତ୍ବ, ଦେବତ୍ବ,
 କିପାଁ ନ ମଣିବି ଧନ୍ୟ ଲଭ ମୁଁ ତୁମ୍ଭକୁ ?
 ଏହିପରି ସ୍ନେହାଳାପ କରୁଁ କରୁଁ ଦୁହେଁ
 ମିଳିଲେ ଅବକ୍ରୀ ରାଜ୍ୟେ, ତହୁଁ ଯଥାବିଧି
 ଲଗିଲା ଆନନ୍ଦୋତ୍ସବ ସପ୍ତ ଦିବା ନିଶି ।
 ନଗନା ଭ୍ରମିନୀ ସହ ବିକ୍ରମ ଦୃଢ଼
 ସଂଯାପିଲେ ସୁଖେ ଦିନ ଏକ ମନ ପ୍ରାଣେ,
 କରା କରଣୀ କି ଦିବ ଏକଇ ଶୁଖିଲେ !
 ମିଶିଲା ଆତ୍ମାରେ ଆତ୍ମା, ଭିନ୍ନ ଖାଲି ଦେହେ ;
 ଯଥା ଏକମାନ ଶବ୍ଦ ଦ୍ବିଅର୍ଥ ବୋଧକ ।
 ଏହି ଶୁଭ ଉଦ୍‌ଘାଟର ଶ୍ବାସ୍ତ୍ରୀ ସ୍ବତରୁପେ
 ସଂସ୍ଥାପିଲେ ବିକ୍ରମାର୍କ ନବ ରାଜ୍ୟ ନାମେ
 ଲଭୁଥିଲେ ରାଜ୍ୟ, ଯାମ୍ୟଭାଗେ ଅବକ୍ରୀର,

ପରଚିତ ଏବେ ତାହା ଇନ୍ଦୋର ଆଶ୍ୟାରେ ।
 ଏ ଅନ୍ତେ ଅବନ୍ତୀ-ପତି-ମନ୍ତ୍ରୀ-ସୁନାସୀର
 ସାଜିଲେ ବିରାଟ ଚମ୍ପୁ ଦିଗ୍‌ବିଜୟ ଆଶେ,
 ବାହାରିଲେ ଜୟଶ୍ରୀଳ ଉତ୍କଳିନୀ ଗରେ
 ଶାସ୍ତ୍ର ପ୍ରସ୍ତୋତନଧାରୀ, ଉଠୁଛି ଆଶ୍ୱସି
 ପ୍ରାକର୍ମ, ସାହସ ନେହୁ, କମ୍ପାର ଆକାଶ
 ଜୟ ମହାକାଳ ରବେ, ଶୁଭିକ୍ଷିତ ଗରେ
 ଅସ୍ତ୍ରଲେଖାଙ୍କିତ ବସ ପୁଲ୍ଲଭ ଉଲ୍ଲାସେ,
 ସମ୍ମୁଖସାମନୀ ସବେ, ମହାଶୟି ସ୍ଥଳ
 ଭୟର, ଦୁରନ୍ତ ରାତି, ଆଉ ଆନ କଥା,
 ସମରେ ଅମରଜୟ, ଅପୃଷ୍ଠବରଣୀ,
 ତେଣୁ ନାହିଁ ଅସ୍ତ୍ରଲେଖା ପ୍ରସ୍ତେ । ତାଙ୍କ ପଛେ
 ସୁବର୍ଣ୍ଣ କଳସ ଯୁକ୍ତ ସୁନ୍ଦରସ୍ୟାନ୍ତନ,
 ଗବନତନ୍ତ୍ରୀବ ଅଶ୍ୱ, ମଉ ଦନ୍ତାବଳ —
 ଆୟୁସୀ ଅମାର — ହେମ କୁବେଶୀମଣ୍ଡିତ
 ମିଶିଲେ ତା ସହ ଆସି ହସ୍ତିନାନ୍ତରାସୀ
 ଉଦୟ ଅସ୍ତ୍ରବିକ୍ରନ୍ତ, ଶୁଭିକ୍ଷିତ, ପୃଥୁଳ,
 ବିଶାଳ ଉଷ୍ମାସ ଶିରେ, ଦିଶୁଛି ଯଥା
 ଆଶ୍ରକ * ନୃସିଂହ ମୂର୍ତ୍ତି, ବିନା ପରଶ୍ମନେ
 ହରନ୍ତି ଯେ ଦରଶନ ମାତେ ଅରାଧିତ

ଅଥେ କଳ, ଅଥେ ଯେଉଁଠି । ଆସିଲେ ଆଦର
 ମହାରାଷ୍ଟ୍ର ମହାଶରେ, ମହାରାଶରଙ୍କା
 ଗୃହାଣୀ ଶରଦ୍ଦବ୍ୟାଞ୍ଜୀ ଉଦାର, କଠୋର,
 ଯାହାଙ୍କ ହିରୁଳ ମୁନେ ବସେ ଅଲକ୍ଷରେ
 ଭୁବନ-ଦମନ-ଦକ୍ଷ ଦୁରନ୍ତ ଶମନ ।
 ଏହିରୂପେ ନାନାଦେଶ ସୈନ୍ୟ ସମାବେଶେ
 ହେଲ ପରବ୍ୟାପ୍ତ ମସ୍ତ ଅସ୍ଥାଦଶ ଯୁଗ, *
 ସଂଖ୍ୟାରେ ପୂଜନା ହେଲ ଯିକୋଟି ପଦାତି,
 ରଥାରୋହୀ ଅଶ୍ଵାରୋହୀ ସେହି ପରିମିତ,
 ଚତୁଷ୍ଠୋଟି ଗଜ ରୋହୀ, ଚତୁର୍ଲକ୍ଷ ପୋତ
 ଦେନ ଚତୁରଙ୍ଗବଳ କିଜେ ହେଲେ ରଥେ
 ଶ୍ରବଣେ ଅପ୍ରତିରଥ ବିକ୍ରମାର୍କ ରଥୀ,
 ସଚଳ ସାଗର ପ୍ରାୟ ଚଳିଲ ବାହୁଳ୍ୟ,
 ପ୍ରଥମେ ପ୍ରତୀକ୍ଷା ମୁଖେ, ଶରୀର ନିର୍ଦ୍ଦୋଷେ ।
 ଘାଟି ତହିଁ ସୈନ୍ୟପନ୍ଥ ଉଷ୍ମୀଷ ଫେନିଲ,
 ରକ୍ତ ବୈଜୟନ୍ତୀମୂଳା ବିଦ୍ରୁମ ଲତକା ।
 ଧନୁଶର ସର୍ପଜାଳ, ଫଳକ କଞ୍ଚୁପ,
 ଖଡ୍ଗ ମାନ, ଅଶ୍ଵ ଗଜ ତମି ତମିଙ୍ଗିଲ,
 ଶକଟ କର୍କଟ, ରଥ ଅହାଲିତ ପୋତ,
 ରତ୍ନାକର-ରତ୍ନରାଶି ବୀର ଅଳଙ୍କାର ।

* ଯୋଜନ ।

ଶୁଭ ଲଭି ବିଦମଙ୍କ ଦୁର୍ଦ୍ଦା ବିଦମେ
 ଥୋକେ ନୁପ, କର ତାଙ୍କ ବଶ୍ୟତା ସ୍ୱୀକାର,
 ଭେଟିଲେ ଶୁମ୍ଭରେ ଆଣି ରାଜକରବୁଝେ
 ବହୁ ଧନ, ରତ୍ନ, ଗଜ, ବାଞ୍ଛା, ସ୍ୟନ୍ନନାଦ
 ସ୍ୱୀୟ ସ୍ୱାଧୀନତା ସହ, ଭେଟେ ଯଥା ନଦ
 ସିନ୍ଧୁ ପଦେ ତାଳି ଦେଇ ଶତ୍ରୁ-ସମ୍ମୁଖ ।
 ଚଳାଇ ସୁଦୃଢ଼ ଶକ୍ତି ବିଜିତ ପ୍ରଦେଶେ
 ଘେନି ପରାଜିତ ସୈନ୍ୟ ହେଲେ ଅଗ୍ରସର
 ରାଏ ଅନ୍ୟ ରାଜ୍ୟ ପ୍ରତି; ମିଶି ଠାବେ ଠାବେ
 ପଥେ ବହୁ ନରପତି ଚମ୍ପୁ, ହେଲୁ ବିଦମେ
 ସମାଧିବାହନ ଉତ୍ତ ପୃଥୁର, ଯଥା
 ନୟା ଘେନି ଗତିପଥେ ବହୁ ଉପନୟା
 ହୁଏ ପୃଥୁରମା । ବଳେ ହିଁ ବିଦମ ସମ
 ହେଲେହେଁ ବିଦମ, ମାତ୍ର ନ କରନ୍ତି ରଣ
 ଦୁର୍ଦ୍ଦଳ ସହୃଦେ, କେବେ ସୁଦେ କି ନକୁଳ
 ମଣିବୁଲ ଅଛି ଭଲ ମସ୍ତାନତା ସହ ?
 ସତତ ସଦୃଶ ସେହୁ ପରାଜିତ ପ୍ରତି,
 ମାତ୍ର ସେ ବିଜୟଦର୍ପେ ବିଜିତ ଉପରେ
 କରେ ଅତ୍ୟାଚାର, ନୁହେଁ ଶର ସେ କଦାପି,
 ସେ ପିଣ୍ଡାତ, ନରୁ ହିଁ ପ୍ରଜନ୍ତୁ ନରବୃଦ୍ଧୀ,
 ପ୍ରଦର୍ଶଣ ସେ ଅସମ୍ମାନ ପୁଣ୍ୟ ବରଧର୍ମେ,

ଶର ପକ୍ଷେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ପୁରୀ, ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ଗର୍ଭ
 ରଣସ୍ଥଳୀ, ଶରର ସେ ଜୀବନ-ବାଞ୍ଛିତ,
 କାଲେ ଯେ ସୁଦୃଢ଼ବନ୍ଧ, ଯୌବନେ ସଜିନୀ,
 ବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟରେ ମରଣର ଶେଷ ମହାଶୟା,
 କରେ ତାକୁ ଅପରିହାର୍ୟ ଅତ୍ୟାଗୁଣ ଶର ।
 ପକ୍ଷାନ୍ତେ ଯେ ଶତ୍ରୁ ପ୍ରତି ପ୍ରକାଶେ କରୁଣା,
 ମଣେ ଶତ୍ରୁ ଗୌରବକୁ ନିଜର ଗୌରବ,
 ସେହି ଶର, ଶରଦ୍ଭର ମହିମିତ ଭୂଷା ।
 ଲଢ଼ି ବହୁ ବନ ଗିରି ଗୁରୁକାନ୍ତରୁଡ଼ି,
 ବିସ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରାନ୍ତର, ନଦୀ, ରମ୍ୟ ରାଜଧାନୀ,
 ମିଳିଲୁ ବାହ୍ୟ ମାରି ଗୁରୁକାନ୍ତ ଦେଶେ,
 ସ୍ବଦେଶ ରକ୍ଷାର୍ଥେ ତହିଁ ସେ ରାଜ୍ୟ ପ୍ରେନିକେ
 ଦଳେ ଦଳେ ଦୁର୍ଗ ମଧୁ୍ୟ ହୋଇ ବହୁର୍ଗତ
 ଧାଇଁଲେ ଅଗତି ପ୍ରତି, ସନ୍ଧ୍ୟାଗମେ ଯଥା
 ବାହାର ଗେରୁଆ ଖୋଲୁ * ପଲ ପଲ ହୋଇ
 ଅସଂଖ୍ୟ ଅଜ୍ଞାନପକ୍ଷ † ହୁଅନ୍ତି ଧାବିତ
 ଆକାଶେ ଉଦ୍ୟାନ ମୁଖେ ‡ ଫଳାଶନ ଆଶେ ।
 ଉତ୍ତେଜନା ଉଚ୍ଛ୍ଵାସରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରାଣପିତ
 ସକଳ ଶରର ଆସ୍ୟ, ନିଷ୍ଠୁର ହାମିତ,

• ଗଞ୍ଜାମ ଜିଲ୍ଲା ଉତ୍ତାପୁରର ସୁନାମଧନ୍ୟ ପବନ । † ବାହୁଡ଼ି ।

‡ ସମ୍ବନ୍ଧ ଦେବାସ୍ଥ ଉଦ୍ୟାନସ୍ଥ ।

ପ୍ରତେ ହୁଏ, ଯେତେ ସବେ ଶରୀର ଅପେକ୍ଷା
 ଅଧିକ ବଳଷ୍ଟ ମନେ, ଲାଗିଲୁ ସମର,
 ମାତ୍ର କେତେ ଯଶ ଅବା ଦିହୁକ ଶଲଭ
 ଜ୍ଵାଳାବଳୀବିଭୂଷିତ ଜୁଳନ୍ତ ଅନଳେ ?
 ନ ପାର ବିପକ୍ଷବୀର୍ଯ୍ୟ ସହ ଗୁରୁକାଢ଼େ
 ପଳାଇଲେ ରତସ୍ତବ୍ୟ ଭଙ୍ଗ ଦେଇ ରଣେ,
 ଆଶାର ସୁବର୍ଣ୍ଣ-ସୌଧ ହେଲୁ ଧୂଳିସାତ ।
 ଏଥୁଅନ୍ତେ ଜଣେଇାସେ ବିଜୟବାହନୀ
 ଚଳିଲୁ ଗୁର୍ଜର ଦେଶେ * ସାଗର-ମେଖଳ,
 ଘାତ୍ର ଯାର ବକ୍ଷ ସଦା, ଘାପେ କକ୍ଷ ଯଥା,
 ଦ୍ଵାପ ଦ୍ଵୀପାନ୍ତରାମତ ମାଣିକ୍ୟ ମୌକ୍ତିକେ,
 ମହାଦୁର୍ଗ ଭରତର ଜଳଦ୍ଵାରରୁପୀ,
 ବସି ଯେଉଁ ଦ୍ଵାରେ ଆହା ଭରତଜନମ
 କରନ୍ତୁ ଶ୍ରବଣ ନିତ୍ୟ ରତ୍ନାକର ମୁଖେ
 ସଂସାରର କି ଦୁଃଖୋଽଧ ବ୍ୟାକୁଳ ବେଦନା-
 ଗୀତ, ସେ ଅନନ୍ତ ରୁଦ୍ର ଅଶଶ୍ଵ ଶୀତଳା
 ଅନନ୍ତ ଆକାଶ ଶୁଣି ସ୍ତବ୍ଧିତ ସବଥା ।
 ଗଞ୍ଜିଲୁ ଗୁର୍ଜରମହୀ ହେଉ ବୈରଥାଟ,
 ମାତ୍ର ତାହା ବୃଥା, ଶୂନ୍ୟଗର୍ଭ ଆସ୍ଥାଳନ,
 ବ୍ୟର୍ଥ ଆସ୍ଥାଳନ ଯଥା ତା ପଦେ ସିନ୍ଧୁର;

ନରେନ୍ଦ୍ର ଶୁକ୍ତରପଦ ସୈନ୍ୟ-ପାରାବାର
 ହୋଇ ସ୍ତବ୍ଧ ମହାଶ୍ଵତ, କଲେ ଆସି ଖରେ
 ସନ୍ଧ୍ୟା ଅର୍ପି ଯଥୋଚିତ ରାଜକର, ତହିଁ
 ବିଜେ ହେଲେ ବିହମକ କଛ ଉପକୁଳେ ।
 ପୁରୋଭାଗେ ରହାକର ଅଛି ବିଲମ୍ବିତ,
 ଚିର ଶାନ୍ତି ବିସ୍ତୋରତ, ଅକଳିତକୂଳ,
 କି ରୁଦ୍ଧ ବିସ୍ତୃତ ଅହୋ, ଅନନ୍ତ, ଅଗମ୍ୟ,
 ଯେସନ ହିରଣ୍ୟଗର୍ଭ, ଶିଳ ଜ୍ଞାନାଞ୍ଜଳି,
 ମାନବର ଶୁଦ୍ରାଦି ଶୁଦ୍ର ଅନୁଭୂତି
 ନ ପାରି ସେ ବିସ୍ତୃତର ସୀମା ସ୍ପର୍ଶ କରି,
 ବୁଦ୍ଧମରେ ଶିଖେ ତାର ଅଗାଧ ସଲିଳେ ।
 ଅର୍ଦ୍ଧମୁକୁଳିତ ବସ୍ତ୍ର ଦେଖାଇ ପ୍ରକୃତ
 ପ୍ରକାଶେ କି ବିଶ୍ଵଭୂମା ମହିମା-ଗରିମା,
 ବିରାଟ ବିକଟ ରମ୍ୟ ସାଗର ତାଣ୍ଡବେ
 ହେଲେ ନୃପବର ସ୍ତବ୍ଧ, ବିଶାଳ-ବାରିଧି,
 ବିଶାଳ ଦିବ୍ୟ-ଦ୍ରୁପ, ବିଶାଳ ବିଶାଳ
 ଭେଟ—ବାଣୀ ନରେନ୍ଦ୍ର ଭେଟ, ମହାମହା
 ମିଳନରେ ସଞ୍ଜାତ କି ମହାଶ୍ଵତ ଅବା
 କେ କହିବ ତାହା, ସେ ଯେଂ ଅଜ୍ଞେୟ ଅନ୍ୟର ।
 ପୂର୍ବରୁ ସଜ୍ଜିତ ତହିଁ ଥିଲା ରଣତରା
 ତରୁଲ ଶସ୍ତ୍ରାଣ୍ୟ, ନୃପ ଆରୋହି ସଦଳେ

ରୋମ ରାଜ୍ୟ ଖୁଅଇ ମୁଖେ କଲେ ଅଭିମାନ,
 ଗୁଲିଲ୍ଲା ତରଣୀସଦୃଶ ଲହରୀ ବିଦାର
 ବିହଙ୍ଗଗଡ଼ରେ ଖରେ, ପ୍ରତେ ଦେଲେ ଯଥା
 କେଉଁ ମହାନଗର ବା ଯାଉଅଛି ଭସି
 ଲଦି କ୍ରମେ ସିନ୍ଧୁ ସିନ୍ଧୁ ପବିତ୍ରସଙ୍ଗମ, ॥
 ରଖି ଦକ୍ଷଭାଗେ ଅଛି—ଆରବ-ମୁଖର
 ଆରବ ନଗରେ, ମେଞ୍ଚେ ଯବନବସତି,
 ପଡ଼ିଲେ ତରଣୀବାର ଲେହନ ସାଗରେ,
 ହେଉ ତହିଁ ରକ୍ତ ଜଳ ଭାରତୀୟଗରେ
 ଲଭିଲେ ବିସ୍ମୟାନନ, ପ୍ରତିଫଳି ମୁଖ
 ଲେହନ ସଲିଳବିନ୍ଦୁ ଦିଶିଲେ ରକ୍ତାଭ,
 ପଦ୍ମ ଯଥା ବୋଲିହୋଇ ଉଷା ପାଟଳିମା:
 କା' ସଦୃଶ ଚର୍ଚ୍ଚର କୀର୍ତ୍ତି ଲକ୍ଷି ସୁଶିଖରୀ
 ସୁଜିହ୍ୱା ଫଗୁଜଳେ ମହାଜଳାଶୟ,
 ଖେଳୁଛି ଲେହନଗତି ଲେହନ ଉଭୟେ,
 ବୁଦ୍ଧ-ପାଶବାରେ ଯଥା ପୁଷ୍ପମା ଲହରୀ
 କିମ୍ବା ଉଠେ ରଜତବନେ ରଜତ ବିଦ୍ୟୁତ ଭସି ।
 ଓହ୍ଲାଇ ବାସନା ତହିଁ, ଗୁଲ୍ ଖଣ୍ଡେ ଦୂର
 ଆଗେହୁଲେ ତରୀ ପୁଣି ଭୂମଧ୍ୟସାଗରେ,
 ଧାଇଁଲେ ତରଣୀ ଏବେ ଭୂମଧ୍ୟସାଗରେ,
 ଲେହନସାଗର ଶେଷ ଦିଶିଲେ ସେଠାରୁ
 ସୀମନ୍ତ ସିନ୍ଧୁର ଦାଣ୍ଡି ପ୍ରାୟ ପ୍ରକୃତର ।

* ରକ୍ତଲବ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧୀ ରାଜ୍ୟ । ॥ ପ୍ରମୁଦ ଏବଂ ସଜ୍ଜନ ।

ଦିଶିଲ ଅଗ୍ରତେ ସେମ ସୁରମ୍ୟ ନଗରୀ,
 ଲତାଫଳପୁଷ୍ପସିଦ୍ଧି, ସୌଭାଗ୍ୟଶାଳିନୀ,
 ସଭ୍ୟତାର ପୁଣ୍ୟ ପୀଠ, ଧନେ, ମାନେ, ଜ୍ଞାନେ,
 ପୁଣି ଶୌର୍ଯ୍ୟପ୍ରଭବରେ ଜଗତେ ଅତୁଳା;
 ବିରାଜେ ବାରିଧି ପ୍ରାଚୀ, ନଭଃପ୍ରାନ୍ତେ ଯଥା
 ଧୂବତାରା, କିମ୍ବା ଲଙ୍କା ଭରତପଦ୍ମରେ ।
 ସେ ଦେଶ ନୃପତି ଶୁଣି ଶତ୍ରୁ ଆଗମନ,
 ସାଜ ହୁଏ ତରୁବୃକ୍ଷ ଓଗାଳିଲେ ପଥ
 ବିପୁଳ ବିହମେ ଆସି, ସାଗରକନ୍ଧରେ
 ବେନି ନୌବାହିନୀ ଦୂରୁ ଦିଶିଲ ବୁଦ୍ଧିର,
 ମଧ୍ୟେ ମାଳ ପାରିବାର ମାତ୍ର ବ୍ୟବଧାନ,
 ଶାରଦୀୟ ମେଘରହେ ନଭରେଖା ଯଥା,
 ଅଥବା ମର୍କତେ ବୃକ୍ଷା ରାଜଦାଣ୍ଡ ପାଶେ
 ଶୋଭେ ନବରାଜଧାନୀ ନବରହସ୍ୟତୀ-
 ବାସୁଧି ବରୁଣଙ୍କର । ଲଗିଲ ସମର,
 ପ୍ରମଥତଃ ତରୁତୁଳୁକ କଟାକଟି,
 ଦ୍ଵିତୀୟେ ପରାସ୍ତା ବଳ, ଶୁଲିଲ ଆକାଶେ
 ଶର, କୋଟି କୋଟି ଉଲ୍ଲାସାୟ ସନସନେ,
 ବର୍ଷିଲ ଖୁଲିଙ୍ଗରାଶି ବାଣ ସଂଘର୍ଷଣେ,
 ଆର୍ତ୍ତନାଦ, ଶରନାଦ, ଧନୁକଟକାର
 ମୈତ୍ରୀହୋଇ ପୃଥୁଲିତ, ଦେଲକ ବୁଡ଼ାଇ

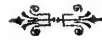
ପାରାବାର ଚରନ୍ତନ ଶରୀର ଚହଳ ।
 ମଣିମଣ୍ଡି ଶୂନ୍ୟଚକିତ ଗଜଦନ୍ତ ପୋତେ
 ଦେଖୁଥିଲେ ବିଦମାର୍କ ରଣ, ମନ୍ଦିରର
 ଲରସେନ ସହ ଧୀରେ ଏତେବେଳିଆଏଁ,
 ମାତ୍ର ହେଉ ଆତ୍ମପକ୍ଷେ କିଞ୍ଚିତ ଦୁର୍ବଳ
 ଉଠିଲେ ଉଭୟ ଖରେ ଟଙ୍କାର ଅଧିକ୍ୟ,
 ବରଷିଲେ ବାଣଧାରୀ ବର୍ଷାଧାରୀ ସମ
 ଲହରୀସ୍ତେ, କିଏ କେବେ ନିଏ ଦୂର୍ଣ୍ଣ ଶର,
 ଯୋଗେ ତାହା କେତେବେଳେ ଶରାସନେ କେଇ,
 କେତେବେଳେ କରେ ଅବା ଗୁଣ ଆକର୍ଷଣ,
 ହେଲୁ ନାହିଁ ଜାଣି କିଛି, କେବଳ ସତତ
 ଦିଶୁଥାଏ ବେନି ଧନୁ ମଣ୍ଡଳ ଆକାର ।
 ବିପକ୍ଷର ରଣତରା କେତେ ହେଲୁ ମନ୍ତ୍ର,
 କେତେ ଭଗ୍ନ, ଅର୍ଦ୍ଧଭଗ୍ନ, ବିପର୍ଯ୍ୟୟ କେତେ,
 କେତେ ବା ଅଚଳ, ଦେଖି ତାହା ବିପକ୍ଷର
 ହୋଇଗଲା ଚୁର୍ଣ୍ଣିଭୂତ ଆଶା-ବିକାଶ ।
 ଲକ୍ଷି ସେମେଶ୍ୱର ବକ୍ଷ ଶ୍ରୀବିଜୟାଦିତ୍ୟ
 ବିକ୍ଷିପିଲେ ଶାପ୍ତକ ଏକ, ମାତ୍ର ପରକ୍ଷେ
 କିଞ୍ଚିଦିଶ ମନେ, ପଡ଼ୁ ପଡ଼ୁ ତାହାହାର
 ବିପକ୍ଷ ବକ୍ଷରେ, ମାତ୍ର ଖରେ ଆନ ଶର
 ନେଲେ ତା ଉଡ଼ାଇ, ଦେଖି ଏ ଅଭୂତ ଶିକ୍ଷା

ହେଲେ ଛନ୍ଦିଆଁ ଭୟେ ପରପକ୍ଷି ଦଳେ ।
 ବନ୍ଦୀ କର ତହିଁ ରୋମ ବିଧର୍ମୀ ଅଧିପେ
 ବାହୁଡ଼ିଲେ ବିକ୍ରମାର୍କ ଶରଦାଉମୁଖେ ।
 ଶୁଲିଲ୍ଲ ତରଣୀବ୍ୟୁତ୍ତ ଖରେ ଅବରତ,
 ଦୋଳିଖେଳ ଖେଳ ଖେଳ ଲହରୀଦୋଳାରେ,
 ଜୟୋଲ୍ଲାସେ ମାତି ସୈନ୍ୟେ କଲେକ ଆକୁଞ୍ଚି
 ତାଖୟ ସଙ୍ଗୀତ ସ୍ତ୍ରୀ ଗୁ ସୁମଧୁର ସ୍ଵରେ,
 ଯଥାକାଳେ ଆସି ସବେ ମିଳିଲେ ସ୍ଵଦେଶେ ।
 ବଶ୍ୟତା ସ୍ଵୀକାର କର ରୋମ ଅଧିପତି
 ମାଗନ୍ତେ ମେଲଣି, ତହିଁ ଶରତ-ସମ୍ରାଟ
 ଲର ପରିରୁଷ୍ଟି ଦେଲେ ତାହାଙ୍କୁ ବିଦାୟ
 ସସମ୍ମାନେ, ଗଲ୍ଲ ଖର ବିରସେ ବାହୁଡ଼ି,
 ସେ ଦିନୁ ଚଳିଲ୍ଲ ରୋମେ ଖଗେନ୍ଦ୍ର-ଅଜିତ
 ସୁନ୍ଦର ଘନାର ମୁଦ୍ରା ସମ୍ରାଟ-ଆଦେଶେ । *

* ରୋମର ପ୍ରାଚୀନ ମୁଦ୍ରା “ଘନେନ୍ଦ୍ରସ୍ଵ” ସମ୍ଭବତଃ ବିକ୍ରମାଦିତ୍ୟଙ୍କ ଗୁରୁତାଙ୍କିଟ୍
 ମୁଦ୍ରାଏହି “ଘନାର ଶବ୍ଦକା”

ନବମ ସର୍ଗ ।

ଅନନ୍ତର ପୂର୍ବଦିଗ ବିଜୟ-ମାନସେ
 ଯାହା କଲେ ଯଶୋଧନ ଶ୍ରୀବିଜୟାଦିତ୍ୟ,
 ପ୍ରଥମତଃ ମରୁଗର୍ଭ ବଜ୍ରହାନ ଜଣି,
 (ବିର ଗରଧାଣୀ ଗର ପିଣ୍ଡ ମୁଣ୍ଡେ ଗଢ଼ା)
 ମିଳିଲେ ସୁସୈନ୍ୟ ଯାଇ ପଞ୍ଚନଦ ଦେଶେ
 ନିବସନ୍ତ ଯହିଁ ଏବେ ଶୂରଶିଖ ଶିଖେ
 ଲୌହବର୍ମଧାରୀ, ଯାଙ୍କ ଦ୍ଵିଧାର କୃପାଣ,
 ଅର ଲହ୍ମ-ଲେହନରେ ବିଶେଷ ତପ୍ତର ।
 ଘେନି ତହିଁ ରାଜକର, ହସ୍ତିନା ପଥରେ
 ବିଜେ ହେଲେ ଗରବର ମଥୁରା ନଗରେ,
 ପୌରାଣିକ କଂସରାଜ୍ୟ, ଅଦୂରୈ ଯାହାର
 ରାଜେ ବୃନ୍ଦାବନଧାମ, ନିକୁଞ୍ଜ-ମଞ୍ଜୁଳ,
 ଯାର ପୁଣ୍ୟରେଶୁକଣା ବୈଷ୍ଣବ-ବାଞ୍ଛିତ,
 ଯେଣୁ ଦାହା କୃଷ୍ଣପ୍ରେମେ ବସିବ ଶୀତଳ ;
 ବିଳସି ଯେଠାବେ ଶ୍ୟାମ, ଘନଶ୍ୟାମକୁଞ୍ଜେ
 ଶ୍ୟାମିକାଞ୍ଜୀ ରାଧା ସହ—ବଜାର ମୁରଲି

ମୋହଲେ ଗୋପିକାକୁଳ ଅଟଇ ସୁଗାନ୍ତେ ।
 ନହଇ କି ଗୁଡ଼ିତଞ୍ଜୁ କୃଷ୍ଣ ଅବତାରେ
 କୃଷ୍ଣରୂପୀ ଆସା ବିଜେ ଦେହ—ବୃନ୍ଦାବନେ
 ପ୍ରକୃତ—ରାଧିକା ସହ, ବାଲ ଶ୍ଯାନ-ବର୍ଣ୍ଣୀ
 ହରନ୍ତି ସେ ମତରୂପା ଗୋପାଳୁଣୀ ମତ,
 କର ପାରେ ଶ୍ଯାନ-ନେତ୍ରେ ତାଙ୍କୁ ଯେ ଦର୍ଶନ
 ସେ ଅଜ୍ଞାତଦେଶେ, ଲଭେ ନିବାଣମୁକ୍ତି ସେ,
 ପ୍ରଦର୍ଶିଲେ ହରି ସିନା କୃଷ୍ଣରୂପ ଧରି
 ମାନବ ଶିକ୍ଷାର୍ଥେ ଏହି ରୂପକାଭିନୟ ।
 ମଥୁରା ପତନ ଅନ୍ତେ ବିଜୟବାହନୀ
 ଚାଲିଲ ସରସୁହାର ବୋଗିଲାଉମୁଖେ,
 ଚାକକୁଳ ରାଜଧାନୀ ସତୀ ସୀତାପୁତ୍ର,
 ଯା ମହିମା ମହାସୁଦ୍ଧ ଘୋଷେ ରାମାୟଣ ।
 ଗଡ଼ପଥେ ଜୟ କରି ପ୍ରସ୍ତାବ ନଗରୀ—
 ଜାହାଜୀ ଯମୁନା ଯୋଗ ପୁଣ୍ୟଫାର୍ଥସ୍ଥଳୀ,
 ବାରାଣସୀ—କୈଳାସ ଯେ ଭାରତସ୍ଥଗିର,
 ପ୍ରବେଶିଲେ ବିଦ୍ୟମାର୍କ ମଗଧପ୍ରଦେଶେ,
 ପଞ୍ଚଶୈଳବିକେଶ୍ଵର ଗିରିବ୍ରଜପୁରେ, *
 ଛାପିଥିଲେ ରାଜଧାନୀ ଜରାସକ ଯହିଁ ।

* ବୈଭବଗିରି, ବିପୁଳଗିରି, ରହତ୍ତିରି, ଉଦୟଗିରି ଏବଂ ଶୋଣଗିରି । ଅଧୁନକ
 ନାମ ରଜସୁହ ଗିରିବ୍ରଜପୁର ।

ଉଦ୍‌ବୋଧର ଶାନ୍ତିସ୍ମୃତି ପାଶେ ଉରୁବିଲ୍ଲୁ, *
 ତଦନ୍ତେ ପାଟଳୀପୁତ୍ର, ସମସ୍ତସ୍ଥାପିତ, †
 ସାଜେ ଯହିଁ ବୁଦ୍ଧଗୟା, ଖର୍ଯ୍ୟ ସୁପାବନ, ‡
 ତହିଁ ବୋଧୁଦ୍ଭୁମ ମୂଳେ ଯୋଗୀ ଶାନ୍ତିସ୍ଥ, (ଅହଂସା ପରମଧର୍ମ ଯାଙ୍କ ଧର୍ମନାଥ)
 ଲଭିଥିଲେ ସତ୍ୟଧର୍ମ—ଦିବ୍ୟଜ୍ଞାନାଲୋକ ।
 ବାହାର ପାଟଳୀପୁତ୍ର ସମ୍ରାଟବାହନୀ
 ଉପସ୍ଥିତ ଦାତାକର୍ଣ୍ଣ-ଅଞ୍ଜନ-ପାଳିତ
 ଅଙ୍ଗେ, ତହିଁ ପରେ ବଙ୍ଗେ, ଶର ବଙ୍ଗାଧିପ
 ଘେନି ଦନ୍ତାବଳ ବଳ ଅର୍ବୁଦସ୍ତମ୍ଭକ
 ଆରମ୍ଭିଲେ ଘୋର ରଣ, ମାତ୍ର ପରଶାମେ
 ନ ପାରି ସମ୍ଭାଳି ସାଏ ବିଜୟ-ବିଜୟ
 ଦୁର୍ଦ୍ଦଶ ପ୍ରଚଣ୍ଡ, ଅପି ଉପହାରରୂପେ
 ସର୍ବ ଯୁଥପତ୍ନୀମୁଖେ ସମାନ୍ତ ଶ୍ରମରେ,
 ବଶତା ସ୍ତ୍ରୀକାର କର ଚଳିଲେ ଗହଣେ ।
 ବେନ ନରପତି ସେନା ମିଶି ହେଲେ ଏକ,
 ସନ୍ଧି ସାଧନାରେ ଏକ ଯୁଗ୍ମସଦ୍‌ ଯଥା ।
 ଅନନ୍ତର ଅନାକମା କପିସା ଉଭୟ

* ଉରୁବିଲ୍ଲୁ ପଦ୍ମରେ ବୁଦ୍ଧଦେବ ଧ୍ୟାନସ୍ଥ ରହି ଚୈତନ୍ୟର ରତନା ବରଣ୍ଡାଲେ ।

† ପାଟଳୀପୁତ୍ର ବଳରାମବଦାନ୍ତ ସମ୍ଭାଷିତ ବୋଲି କହୁଛନ୍ତି ଅଛ ।

‡ ବୁଦ୍ଧଦେବ ଏଠାରେ ଦିବ୍ୟ ଜ୍ଞାନ ଲଭି ବରଣ୍ଡାଲେ ।

(ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣରେଖୁ ରୂପାନ୍ତର ଯା ବାଲୁକାଗଣି)
 ଉପସ୍ଥିତ ଉଜ୍ଜ୍ଵଳର ନିସର୍ଗ ପ୍ରାଚୀର
 ମେଘାସନ ଶୈଳ ପାଶେ, ଅନ୍ତରୁମ୍ଭିରୁତ୍
 ଦେବଧାମ ଗିରିବର, ଦେବରୂପଧାରୀ,
 ପରିହର ସଂସାରର ବିଳାସ ବାସନା
 ନିରତ କି ଯୋଗୀ ଯୋଗେ ଏ ମହାବିଜନେ,
 ଲମ୍ବିତ ଦକ୍ଷିଣସ୍ଥଳେ ଉତ୍ତରାୟୁ ଯଥା
 ଶୋଭାଙ୍ଗୀ ବଳାଙ୍ଗୀ, ବାମେ ସୁଚ୍ଛୋଦା ସାଳଙ୍ଗୀ
 ଶୁଭ୍ର ଉପକୀର୍ତ୍ତ ପ୍ରାୟ, ଶିରେ ଘନସ୍ତର,
 ଶୋଭେ ଯେହ୍ନେ ଛନ୍ଦୋବଦ୍ଧ ଜଟାର ମୁକୁଟ ।
 ଆରୋହଣେ ସେ ପଦ୍ମପଦେ ବିକ୍ରମଆଦିତ୍ୟ
 ମନ୍ଦୀ ସହ, ତଳେ ରଖି ବିରାଟବାହିନୀ,
 ଫମେ ଫମେ ନରମଣି ଉଠିଲେ ଉପରେ,
 ତଳୁ ଯା ଆଭିଯୁଥୁଲ୍ ତୃଷ୍ଣାଭି ସମ,
 ହେଲ୍ ତାହା ପରିଣତ ଭ୍ରଷଣ କାନ୍ତାରେ,
 ଗୁଲ୍ ହେଲ୍ ମହାଘୈରୁ, ଖବ୍‌ଖଣ୍ଡୋପଳ
 ବିଶାଳ ଶିଖର, ଦୃଷ୍ଟି ଶିଶୁ କରିଯୁଥ ।
 ଦେଖି ଦେଖି ଗପତିଥେ ଏହିପରି ନାନା
 ଅଭୂତ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଭେଜବାଜି ପ୍ରାୟ;
 ହେଲେ ଅଗ୍ରସର, ତହୁଁ ପ୍ରକୃତିସୁନ୍ଦରୀ
 ପଥରୁ ସଙ୍ଗୋଳି ନେଲ୍ ଯୋଗାଇ ନିଯୋଗୀ,

ଧରଲେ ନୃପତି ଶିରେ ପୁଷ୍ପ-ପାଟଛତା
 କେତେ ତରୁ ଛନ୍ଦିଧରରୁପେ, କେତେ ଧର
 ବିଟପ-ଭ୍ରମରକାର ଢାଳିଲେ ସଖୀରେ,
 ଗାଇଲେ ବିଜୟଦ୍ରୁତା ଖଗ-ବୈତାଳିକେ ।
 ହସୁଛି ମଧୁରେ ଗିରି ଗୁରୁନାଳମାରେ,
 ସେ ମହାନାରଦ ହାସ୍ୟ ମିଶିଛି ଆକାଶେ,
 ଅନନ୍ତ ମହାର୍ଦ୍ଦ ରହ ପଡ଼ିଛି ବିଷ୍ଣୁର
 ବହୁ କାଷ୍ଠ ପାଷାଣର ବିକୃତ ବିଭୂତି,
 ଅପୂର୍ବ ସୁଭାବ ଶୋଭା, ଅତି ବିଶୁଦ୍ଧ,
 ମାତ୍ର ସେହି ବୈଶୁଙ୍ଗଲ୍ୟ ବିଶେଷରୁ ତାର,
 ଶୁଙ୍ଖଳାବଦ୍ଧା ଶୋଭା ନିଶ୍ଚୟ ବିକଳାଙ୍ଗୀ,
 ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଯେତେକ ହୁଏ ମୁକ୍ତ, ବିଶୁଦ୍ଧ,
 ତେତେକ ସେ ହୁଏ ସିନା ମଧୁର, ବ୍ୟାପକ ।
 କିନ୍ତୁ ନେତ୍ର ଶୀତଳ ସେ ଶୋଭା-ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନାମୃତେ
 ଉଠିଲେ ଅବକ୍ରୀନାହା ସପ୍ତମ ଶିଖରେ,
 ନବସନ୍ତ ତହିଁ ଏକ ଜଟିଳ ଚନ୍ଦ୍ରପଦ
 ଧର୍ମାନନ୍ଦ ନାମେ, ନୃପ କମିଲେ ପୟରେ,
 ସ୍ୱପ୍ନରେ ଆଶିଷି ଯତି, ଅଭ୍ୟାଗତ ଜ୍ଞାନେ
 ବସାଇଣ କୁଣ୍ଡଳସନେ ପୁଛିଲେ ସ୍ୱାଗତ ।
 ମହିମୁଖୁ ପରଚୟ ପାଇ ନୃପଙ୍କର
 ଅଧୀର ଆନନ୍ଦେ ଯୋଗୀ ଭାଷିଲେ ଏସନ—

ପୁଣ୍ୟ ପୁପୁଷ୍ପ ଆଜି, ଦୃଷ୍ଟି ଶ୍ରୀମତୀରେ
 ସମ୍ରାଟ ଦର୍ଶନ, ଘନ ମୁଁ, ପୂଜିବି କାହିଁ ?
 ଉତ୍ତରିଲେ ନରେଶ୍ବର ସବିନୟେ—ଯଦି,
 ହୁଅନ୍ତୁ ଆପଣ ଶାନ୍ତ, କିପାଇଁ ନରପୁଜା ?
 ଲଭିଛି ମୁଁ ଉପଯୁକ୍ତ ସୌଜନ୍ୟ ସଜ୍ଜାର ।
 ଭାଷିଲେ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ—ନୃପ, ଦେବପୁଜା ଏହା,
 ଦୁହେଁ ନରପୁଜା, କୋଟିଅନ୍ନପୁଷ୍ପା ଯେହୁ,
 ଯାହାର ଜୀବନେ ରହେ ଜୀବିତ ପ୍ରକୃତି,
 ହେଉ ପଛେ ଆକୃତିରେ ମାନବ ସେ, ମାତ୍ର
 ଗୁଣରେ ଗୀର୍ବାଣ, ଗୁଣ ସର୍ବତ୍ର ପୂଜିତ ।
 ଏହାରୁପେ ବହୁ ଶିଷ୍ଟ ସମ୍ଭାଷଣ ପରେ
 ପୁଚ୍ଛିଲେ ବିକ୍ରମାଦିତ୍ୟ କୃତ ତପୋଧନେ—
 ଏ କେଉଁ ପ୍ରଦେଶ, ଦେବ, ବୋଲନ୍ତୁ ସଦୟେ ।
 ଭାଷିଲେ ତାପସ—ଗର, ଏ ଉତ୍କଳ ମଞ୍ଚ
 ନିଶିତ ଦେବାଧୀପିତା, ପୁରାଣ-ପ୍ରଶଂସା,
 ପୁଣ୍ୟତୀର୍ଥମୟୀ ସୁଲୀ, ଦେଉଳମାଳିନୀ,
 ସ୍ବର୍ଣ୍ଣ ଶତଦଳ ପୁଷ୍ପ ଭାରତ-ମାନସେ ।
 ବହୁ ପୁରାବୃତ୍ତ ସ୍ମୃତି-ପୁଣ୍ୟ ମକରନ୍ଦ
 ମିଶ୍ରିତ ଏହାର ଅଶୁ ପରମାଶୁ ସହ,
 ବହୁ ପୁରାତତ୍ତ୍ବରୁ ଏ ମର୍ତ୍ତ୍ୟଅମର
 ଦେଖାଉଛି ସମଗ୍ରବେ ଅଲ୍ଲୁକିନିର୍ଦ୍ଦେଶେ

ମୋକ୍ଷର ପରମ ପଥ ମାନବସମାଜେ ।
 କେତେ ଧର୍ମ ଉପଧର୍ମ ଉଇଁ କାଳବଶେ
 ଲଭିଲା ବିଲସ୍ତ ଏହି ଭରତବନ୍ଧରେ,
 ମାତ୍ର ଏ ଉତ୍କଳମନ୍ତ୍ରୀ ରଖିଛି ସମ୍ପାଦ
 ସନାତନ ଆର୍ଯ୍ୟଧର୍ମ ମହିମା ଅକ୍ଷତ,
 ଚର ଅନିବାରଣ ଏଥୁ ସତ୍ୟଧର୍ମ ଗପ,
 ଦେଖିବାକୁ ଇଚ୍ଛୁ ଯେବେ ଏ ପ୍ରଦେଶସୀମା—
 ଏ ପ୍ରଦେଶ ଦୂରଗୋଷ୍ଠ ଶାନ୍ତିପ୍ରୀତିପଦ,
 ଆସ ତେବେ ମୋ ସହୃଦେ ସବୋଜ ଶିଖରେ ।
 ଏହା ଶୁଣି ଅଗ୍ରେ ଉଠି ଦେଖାଇଲେ ପଥ,
 ଗୁଲିଲେ ତାହାଙ୍କ ପଛେ ସମନ୍ତା ସମାପ୍ତ ।

ମେଘାସନ ସାନ୍ଦେଶ୍ୟେ ବସି ତପୋନିଧି
 ଚେନ ଆଗନ୍ତୁକ ସହ ଦକ୍ଷିଣାଭିମୁଖେ,
 ବୋଇଲେ ବିଶଦକଣ୍ଠେ ଅଙ୍ଗୁଳ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ—
 ଏହି ଯେ ଭୂଖଣ୍ଡ ଅଗ୍ରେ ରହିଛି ବିସ୍ତୃତ
 ଶତପଦ୍ର-ପଦ୍ର ପ୍ରାୟ, ଏ ଉତ୍କଳଭୂମି ।
 ପୂର୍ବେ ମାଳ ମାରାକର, ଅତଳ, ଅକ୍ଳଳ,
 ଦକ୍ଷିଣରେ କୁଳାଳ ମହେନ୍ଦ୍ରଶିଖରୀ,
 ପଶ୍ଚିମେ ମହେନ୍ଦ୍ରମାଳ * ତୋଳିଛି ମସ୍ତକ

* ଉତ୍କଳର ପଶ୍ଚିମାଞ୍ଚଳୀୟ ପର୍ବତ ମହେନ୍ଦ୍ରମାଳ ଅନ୍ତର୍ଗତ ।

କୁଳଶକ୍ତି ଲୋହପ୍ରାଚୀର ପ୍ରଭୁ,
 ଉତ୍ତରେ ସୁବର୍ଣ୍ଣରେଖା, ଗଡ଼ପଥେ ଯାକୁ
 ଆସିଛ ଉଲ୍ଲସି ନୃପ, ମଧ୍ୟ ଏ ପ୍ରଦେଶ,
 ରାଜେ ଯଥା ପ୍ରକୃତିର ଅନନ୍ତ ଉଦ୍ୟାନ,
 ଅନନ୍ତ ସମ୍ଭାରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ, ସଦା ଫଳବାନ ।
 ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣପ୍ରସ୍ତ ଏ ଭୂଖଣ୍ଡ, ଧନେ, ମାନେ, ଜ୍ଞାନେ,
 ପୁଣ୍ୟେ, ଶିକ୍ଷା, ସଭ୍ୟତାରେ ଭରତେ ଅରୁଳ
 ଧରେ ବନ୍ଧେ ବହୁ ଖର୍ଚ୍ଚ, ବହୁ ନଦ ନଦୀ,
 ତଡ଼ାଗ, କାନନ, ହ୍ରଦ, ଗିରି, ଉଷ, ଦଣ୍ଡ,
 ଉପତ୍ୟକା, ଦେବାଳୟ—ଗୁରୁକାରୁବନ୍ତ ।
 କି ସ୍ୱଭାବଶିଳ୍ପେ, କିବା କୃତ୍ରିମଶିଳ୍ପରେ
 ଏ ପ୍ରଦେଶ ବିଶ୍ୱକର୍ମୀ ମହାକର୍ମଶାଳ,
 ନିର୍ମାଣ କୃତ୍ରିମତାର ଏଭଳି ମିଳନ—
 ଏଭଳି ପ୍ରତ୍ୟୁଷ-ପ୍ରଦ ମଧୁର ମାଧୁରୀ,
 ଏକାଧାରେ ଧରଣରେ ବିରଜ୍ଜି ବିରଜ ।
 ଏ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଗର୍ଭମାତା, ବହୁ କ୍ଷୟଗରେ
 ନିୟନ୍ତ୍ର ବିରଜ୍ଜି ଅଙ୍ଗ ସେବାରେ ଏହାର,
 ଏ ଦେଶର ଜଳେ, ବାତେ, ଆବର ମାଟିରେ
 ମିଶ୍ରିତ ଅଗଣ୍ଠ ସୁଗ, ଶାନ୍ତି, ସ୍ୱାଧୀନତା ।
 ଏହି ଯେ ଶାଳ-ଶ୍ୟାମଳ ବିଶାଳ ଭୂଭାଗ
 ଦେଖୁଛ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଅଗ୍ନେ ପଶାପାଲି ପ୍ରାୟ,

ସୁଯ୍ୟବଶୀ ନୃପତିଙ୍କ ରାଜଧାନୀ ଏହା
 ମୟୂରଭଞ୍ଜାଣ୍ୟା, ଚନ୍ଦ୍ର ମୟୂର-ମେଦୁରା ।
 ପଦେ ଶୋଭେ ନୀଳପତ୍ର ଅଥବା ପଦ୍ମତ,
 ଅଙ୍ଗାରକାଳିମାମୟ ମୁଗୁନ-ଆକର ।
 ଦିଶୁଛି ଦକ୍ଷିଣେ ଏହି ଅଦୂରେ ଯେ ଗିରି
 ନୀଳ ନଭକୋଳେ ସୁପ୍ତ ଶ୍ୟାମପଦ ପ୍ରାୟ,
 ସେ ଗନ୍ଧମାଦନ, ସ୍ଥିତ ଯେଉଁ ରାଜ୍ୟ ପଦ-
 ତଳେ ତାର, ଧରଇ ସେ କେନ୍ଦୁଝର ନାମ,
 ସୁପ୍ରକାଶ ଶଶ୍ଵାଧାର ପ୍ରପାତ-ମୁଖର, *
 ଯା ସୁନ୍ନ ସିତାର ତାର ଖ୍ୟାତ ଦେଶେ ଦେଶେ ।
 ଉତ୍ତର ସୀମାରେ ତାର ପରଶା ସ୍ଵରୂପେ
 ଆଭାସେ ଯେ ସୁନ୍ନରେଖା, ତାହା ପୌରାଣିକ
 କୈତରଣୀ ନଦୀ, ପାପସନ୍ତାପହାରଣୀ ।
 ସମସ୍ତେ ଦିଶେ ଯେଉଁ ଭୁଞ୍ଜ ସାନୁମାନ
 ବହୁସ୍ତର ଭେଦି, ନାମ ତାର ମାଲଗିରି,
 ମାତଙ୍ଗ-ଆତଙ୍ଗ-ପ୍ରଦ, ସତତ ଭାଷଣ,
 ବସନ୍ତେ କାନନଲକ୍ଷ୍ମୀ ଯହିଁ ନିକାଞ୍ଚନେ
 ବସି ସ୍ଥିର ସୁରଭିତ ନାଗେଶ୍ଵର କୁଞ୍ଜେ,
 ରତିନ୍ତ ସେ ଫୁଲେ ନାସେ ସୁବର୍ଣ୍ଣବସଣୀ । †

* କେନ୍ଦୁଝରରେ ଶଶ୍ଵାଧାର ଜଳପ୍ରପାତ ବିଦ୍ୟମାନ ।

† ମାଲ୍ୟବରେ ନାଗେଶ୍ଵର ଉଦ୍ୟାନ ବୃକ୍ଷବୃକ୍ଷୋତ୍ତର ହୁଏ ।

ନୈରୁତେ ବାମଣା ରାଜ୍ୟ, କାନନଶ୍ୟାମଳ,
 ପ୍ରପାତ ପ୍ରଧାନ ପାଟେ ଯହିଁ ସୌରକର
 ସୃଜେ ନିତି ଇନ୍ଦ୍ରଧନୁ ଉଦୟାସ୍ତ କାଳେ,
 ନରେନ୍ଦ୍ର କଳାପିକୁଳ ସେ ବର୍ଣ୍ଣି ବୈଭବ,
 (ବର୍ଣ୍ଣିକାର ଅସାଧ୍ୟ ସେ ଦ୍ରୁମବ୍ୟ ସବଥା)
 ଡାକ ଲଙ୍କା ଗୁରୁଖେଦେ ସଙ୍କୋଚ ସ୍ବପୁଞ୍ଜ
 ବିଳପନ୍ତ କେକାରବେ, ବିସର୍ଜି ଲେତକ —
 ଧାରାପାତେ ଛୁଡ଼କିତ ଜଳକଣା ବ୍ୟାଜେ ।
 ତେଣିକି ଯେ ଦଶୁଅଛୁ ନୀଳରେଖାନିଭ
 ଚନ୍ଦ୍ରବାଳ ପଦତଳେ ମିଶିଗଲ ପ୍ରାୟ,
 ସେ ପ୍ରଦେଶ ରେଡ଼ାଖୋଲ ସ୍ବର୍ଣ୍ଣପୁର ଆଦି ।
 ପୁଞ୍ଜିଲେ ବିକ୍ରମ ନୃପ, ବାମଣା ଆକାଶ
 କିପାଁ ଦିଶେ ଜ୍ୟୋତିର୍ମୟ ଏଡ଼େ । ତହିଁ ଯତ
 ରହୁ ଧାନମଗ୍ନ କ୍ଷଣେ ଉତ୍ତରରେ ଧୀରେ —
 ଜାଣିଲି ମୁଁ ଯୋଗବଳେ ନୃପ, ଗତ ହେଲେ
 ବହୁଶତ ବର୍ଷ, ହେବେ ଆବିର୍ଭୂତ ତହିଁ
 ଗଙ୍ଗବଂଶେ ଏକ ରାଜା, ଅଭୁତପ୍ରଭୁ,
 (ରତ୍ନଶିଖି-ବାମଣାର ମହୋଜ୍ଜ୍ବଳମଣି)
 କି ସାହିତ୍ୟ, କି ବିଜ୍ଞାନ, କି ଦର୍ଶନ ଆଦି
 ଉନ୍ନତର ସର୍ବାରୋ ସେ ବୁଲାଇବେ ହାତ,
 ହେବେ ତହିଁ କୃତକାର୍ଯ୍ୟ, ସେ ଅମୃତହସ୍ତ ।

ସଦ୍‌ଗୁଣବିଚକ୍ଷଣ ନରେଶି ତାହାଙ୍କୁ
 ଉତ୍କଳ-ବିଦମ୍ବନାଦିତ୍ୟ ବୋଲିବେ ସକଳେ,
 ଉତ୍କଳ-ଅବନ୍ତୀ ଆଖ୍ୟା ବହୁବ ବାମଣୀ ;
 ଜନ୍ମିବେ ସେ ମହାରାଣୀ ସୁଦୂର ଭବିଷ୍ୟ,
 ଏହିଜ୍ୟୋତି ତାଙ୍କ ଭାଗ ପ୍ରତିଭର ପ୍ରଭା ।
 ଏଣେ ଧୂମସ୍ମୂପ ପ୍ରାୟ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟେ ଯେ ଶୈଳ,
 ବୋଲିଏ ସେ ବାସଚଳ, ବିଦ୍ରୁତ ତା ପଦେ
 ଉତ୍କଳର ଜ୍ଞାନମୁଖୀ ତାଳଚେର ମଞ୍ଚ,
 ପବନ ହୁକୁଳାପୀଠ ଉପନାମ ଯାର ।
 ଦଶୁଛି ତା ଦକ୍ଷେ ଯାହା ମଲ୍ଲିମାଳା ସର,
 ବ୍ରାହ୍ମୀ ନାମେ ତଟିନୀ ସେ, ଚର ଶ୍ରୀରାମ ।
 ବାସ ବାମେ କପିଳାସ ଅଭ୍ରାହ୍ମଣ ଶୈଳ,
 ଉତ୍କଳ-କୈଳାସଧାମ, ମହାଶମ୍ଭୁପୀଠ,
 ଯା ନିର୍ଦ୍ଦର ସୁଚ୍ଛନ୍ନର ଅଙ୍ଗୁଳିର ଯମ ।
 ତାହାର ଦକ୍ଷିଣ ଦିଶେ ବଲ୍ଲୀକ ଆକୃତି
 ଯେ ଗିରି, ସାପୁଆମୁଣ୍ଡୀ ଅଭୟା ତାହାର ।
 ପଦେ ରାଜେ ଯେଉଁ ରାଜ୍ୟ, ଶଶ୍ୱପତା ତାହା,
 ନାଳମାଧବ-ପାଳିତ, ଯହିଁ କାଂସ୍ୟକାରେ
 ଗଡ଼ନ୍ତି ସ୍ୱହସ୍ତେ ପାଦ କଳକୃତ ଭଳି ।
 ପୁଣିଲେ ଶକାର—ଦେବ, ଶଶ୍ୱପତା ନରେ
 କୃଷିକା ନକ୍ଷତ୍ର କିପାଁ ଉଦ୍‌ବିତ ଦବସେ ?

ମହର୍ଷେ ଧ୍ୟାନସ୍ଥ ରହୁ ଭାଷିଲେ ତାପସ—
 ନୁହେଁ ସେ ନକ୍ଷତ୍ରପୁଞ୍ଜ, ବହୁ ବର୍ଷ ପରେ
 ଜନ୍ମିବେ ସେ ରାଜ୍ୟେ ତନ୍ମୁଣ୍ଡେଶର ନାମରେ
 ରାଷିକଲ୍ଲ ପ୍ରକୃତିର ତତ୍ତ୍ୱଦର୍ଶୀ ଏକ,
 ସେ ମହାପୁରୁଷ ଦୈବୀ ପ୍ରତିଭା ବଳରେ
 ଉଦ୍ଭାବି ଜ୍ୟୋତିଷ ସୂତ୍ର, ବିଶୁଦ୍ଧ, ସରଳ,
 କରବେ ଜଗତେ ପ୍ରକୃତ, ଏ ତାଙ୍କର ପ୍ରଭା ।
 ତହିଁ ପରେ କିଛିଦୂରେ ଦିଶୁଛି ଦୀର୍ଘିକା
 ପ୍ରକୃତି-ପାଟାଳକର ଲଲ୍ଲଟଲେଟନ
 ପ୍ରାୟ, ସେ ଚିଲିକାହ୍ରଦ, ରହୁ ଗନ୍ତାଘର
 ଉଜ୍ଜଳର, ଆବର ସେ ଶୋଭା-ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣସିନ୍ଧୁ ।
 ତାହାର ଦକ୍ଷିଣେ ବହେ ରାଷିକୁଳା ନଦୀ
 (ଗଞ୍ଜାମର ଓଜସ୍ୱିନୀ ଜୀବନନାଟିକା)
 ରାଷିମାଳ ଗିରିସୁତା, ରାଷିପତ୍ନୀ ପ୍ରାୟ
 ଶାନ୍ତିଶୀଳା, ଶୁଭମତୀ, ସଞ୍ଜୁଗୁଣମୟୀ,
 ବିଦ୍ରାହ ତଟିନୀ ଶାଶା ପ୍ରଶାଶା ଅସୁଖ୍ୟ
 ଦିଶେ ଯଥା ଉପାଟିତ ନିଷ୍ଠୁର ପାଦପ ।
 ଏଣେ ଦେଖ ମାଲଗ ର ଉତ୍ତର ଖର୍ଯ୍ୟକେ
 ଲମ୍ବିତ ଯେ ଗରମାଳ ସୀମାସେରୁ ଯଥା,
 ନାମିତ ସେ ପଞ୍ଚଧାର ନାମେ, ଝିରେ ଦେହୁ
 ତାର ଉଷ୍ଣ ବାରିହର * ଦର୍ମଧାର ସମ ।

* ପଞ୍ଚଧାର ଦେବରେ ଦେଉଳଝର ନାମକ ଉଷ୍ଣପ୍ରସ୍ରବଣ ଅଛି ।

ପୁରତରେ ଦଶେ ଯାହା—ଶୀତେ ଶୀଘ୍ରତର
 ନାଗୁଣୀ ସମାନ, ବନ୍ଦ ମହୁରଗମନା,
 ସେହୁ ଚନ୍ଦ୍ରୋତ୍ପଳା ନଦୀ—ଉତ୍ତଳ-ଜାହାଜ,
 ଜନ୍ମି ବିଦ୍ୟା ପାଦୁ ଧନୀ, ପୁରସ୍କାନ୍ତରୁ
 କରୁଛି ଉତ୍ତଳ ବନ୍ଦ ପବନ, ଶୀତଳ,
 ତାଳି ଅକାତରେ ହୃଦୁ ଅମୃତପ୍ରବାହ ।
 ଆଗ୍ରସେ ଯେ ଅଂଶ ତାର ଗୁପ୍ତ ହେଲ ଭଳି,
 ତାହା ସପ୍ତଦୋଶୀ ଗଣ୍ଡ, ଶୈଳ-ସଙ୍କ୍ରାନ୍ତ,
 ତହିଁ ନଦୀଗନ୍ଧ୍ୟା ବହୁ ସଙ୍କଟେ ସଙ୍କୁଳ,
 ଚରଅକାରତ ଛଳୀ, ଅମା ରଜନୀର
 କିବା ସେ ଅନୁକୂଳ—ବିଶ୍ୱସିକାବାସ ।
 ନାହିଁ ତହିଁ ଦବସର ଅଧିକାର କିଛି,
 ବସିଛି ବିସ୍ତାର ରାତି ଅଗଣ୍ଡ ରାଜରୁ,
 ସୁଷ୍ମିକାଳୁ ସୋମ ସୁଧୂର୍ଣ୍ଣ ଅଦୃଶ୍ୟ ସେ ଠାକୁ ।
 ଚନ୍ଦ୍ରୋତ୍ପଳା ଯାମ୍ୟ ଡାରେ ବେଢ଼ା, ତହିଁ ପରେ
 ଘୁମୁସର ରାଜ୍ୟ, ରମ୍ୟ, ବିପୁଳସମୃଦ୍ଧ,
 ବରହବଂଶୀୟ ନୃପେ ପାଳିତ, ଶୁଳିତ,
 ଏହି ଯେ ଦିଶୁଛି ଅର୍ଦ୍ଧ ବନମଗ୍ନ ଗିରି
 ଚୈତନ୍ୟ କରା ପ୍ରାୟ, ଅରହତ ତାହା
 ଦୁଧସର ନାମେ, ସ୍ଥିତ ଘୁମୁସରେ ସେହୁ ।
 ଶ୍ୱେତଲେ ନୃପତିମଣି, ଦୁଧସର ଚୂଳେ

ଖେଳୁଛି ଯେ ଘନ, ତାହା କେତେ ରମଣୀୟ,
 ସତେ କି ସେ ଘନ, କିମ୍ବା ସୁବର୍ଣ୍ଣ-ଦର୍ପଣ,
 ସୁଚ୍ଛ, ଆଭିମୟ, ଯୋଡ଼ି ଦବ୍ୟ ଜ୍ୟୋତି-ଜଳେ ।
 ଉଦ୍ଭବରେ ତପୋଧନ ମୃଦୁ ହାସ୍ୟେ ତହିଁ—
 (ପୁଣ୍ୟପର କନ୍ଦୁଲିକ୍ଷଣ ଧ୍ୟାନମଗ୍ନ ରହି)
 ସାରସ୍ୱତ ପ୍ରତିଭା ସେ, ନୁହେଁ ବାରିବାହୁ,
 ଜାତ ହେବେ ସେହି ରାଜ୍ୟେ ସୁଦୂର ଭବିଷ୍ୟେ
 ମହାକବି ମହାପ୍ରାଜ୍ଞ ଉପେନ୍ଦ୍ର ଆଶ୍ୟାତ,
 ଉତ୍କଳ ଗୁଣକୁ ସେହୁ କରବେ ଜୀବିତ
 ଜୀବନ୍ୟାସ ମନ୍ତ୍ରେ, ତହିଁ ହେବ ସେ ପ୍ରବଳା;
 ଶ୍ଵପ୍ତେ ଏହିପରି ଏ ମହାପ୍ରତିଭା
 ନରେ କେତେକାଳଯାଏଁ, ଘୃଣ୍ଣିବାୟୁ ଯଥା,
 ହେଲେ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ କବି, ଆଶ୍ରୟ ତାହାଙ୍କୁ ।
 ତାହାର ଦୃଷ୍ଟିରେ ଦେଖ ନହୁଁ ଭୂଧର
 ନୀଳ ରୁଦ୍ର କାନ୍ତ, ଦିଶେ ଯଥା ଶୁଭ ହରି
 ପୁଲ୍ଲବ କେଶର ଉଦ୍ଭାସନଠାଣିରେ,
 ଗିରିତଟକର୍ତ୍ତ୍ତା ସେହୁ ହିନ୍ଦୁରାଜ ନାମେ,
 ଉତ୍କଳେ ସେ ହିମାଳୟ, ଶେମଶ୍ରୀ-ମଣ୍ଡଳ ।
 ଝରେ ତାର ବନ ଶ୍ରମ ଅଧିକାରୀ ବନ୍ଧୁ
 “ତପ୍ତପାଣି ଝର”, * ପୂଜି ସତୀ ସୀତା ସ୍ନାନେ ।

* ବିଶବ ବିବରଣ “ସିନ୍ଧୁସିନ୍ଧୁ” ପୁସ୍ତକରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ।

ତାହାର ଆଶ୍ରେୟ ଶୁଣେ କନିଷ୍ଠ-ତାହାର
 ବିଦିତ ମହେନ୍ଦ୍ରଗିରି, ମହେନ୍ଦ୍ର-ବାହ୍ନିତ,
 ଚନ୍ଦ୍ରବାଳେ ଘନ କାନ୍ଥ ଲଗିଲ ପରାଏ,
 ଦିଗ୍ଘି ଜନ୍ମେ ଆସି ରଘୁ, ଭରତ-ଭୂଷଣ,
 (ଯେ ଭୂଷଣ ଅବିନାଶୀ ଚର ଅମଳିନ)
 କରୁଥିଲେ ତହିଁ ସୁଖେ ଦ୍ରବନ୍ତ୍ରୀ ଯାପନ,
 ରଖିଛନ୍ତି ନିଦର୍ଶନ ପାଣ୍ଡବେ ତା ଚୂଳେ
 ବନବାସ କାଳେ, ତୋଳି ଅଭ୍ୟୁତ ଦେଉଳ ।
 ଆଶ୍ରେୟ ଯା ପୁଣେ ତାର ଶ୍ୟାମଳ ଶାବଳ
 ପ୍ରାୟ ମହୋଦଧି ଦାଡ଼େ, ଉଦ୍ୟାନଗଣ୍ଡ ସେ, *
 ଉତ୍କଳ-କମଳାଙ୍କର ଅନନ୍ତ ଭଣ୍ଡାର,
 ଅକାଳରେ ଫଳ ତହିଁ ଧରନ୍ତି ତରୁଣ ।
 ଅକତରା ଅମରାଏ ବାରଦ-ବିମାନେ,
 ସମାପି ପ୍ରସାଦ ସ୍ନାନ ସିନ୍ଧୁ ପୂଜ ଜଳେ,
 ତୋଳି ସେ ଉଦ୍ୟାନୁ ଫୁଲ ଫୁଲ ଫୁଲକରେ,
 ବିଭୂଷି ଖୋଷାରେ ତାହା ଗମନ୍ତି ହିତବେ ।
 ଏହାଘର ପ୍ରକୃତର କୋଟି ଉପାଦାନେ
 ପୂର୍ଣ୍ଣ ଏ ଉତ୍କଳଗଣ୍ଡ, ବିଶାଳ ଚଟୁଳ,
 *ନରଦୃଷ୍ଟି ସୀମାଘାତ ତା ବିସ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ସୀମା,
 ଅନନ୍ତ ଗରଭେ ତାର ଶ୍ଚିତ କେତେ ସ୍ଥାନେ,

* “ଉଦ୍ୟାନଗଣ୍ଡ” ପୁସ୍ତକରେ ବିଶେଷ ବିବରଣ ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ ।

କେତେ ସଜ୍ୟ, କେତେ ଖର୍ଯ୍ୟ, କେ କଳିକ ତାହା !

ଏହା ଭାଷି ନାରବନ୍ତେ ସ୍ବାଧ୍ୟାୟ—ସମ୍ବଳ,
ଜିଜ୍ଞାସିଲେ ଧରାଧିପ, ଦିଶୁଛନ୍ତି ଦୂରେ
ସଖ୍ୟାଗତ ଶିଶୁ ଶ୍ରେଣୀ, ସ୍ଥାପନନ୍ତୁ ତଥା,
ଏ ନର-ଦାମନ-ସୋଡ଼ ବାହାରୁଛି କାହୁଁ,
ଧାବତ ବା କି ଉଦେଶ୍ୟେ କାହିଁ, ଯତିବର,
ବୋଲନ୍ତୁ ଏହାର ତଥ୍ୟ, ସଦୟ ଅନ୍ତରେ ।
ବଖାଣିଲେ ଯୋଗୀ, ନୃପ, ଏ ଉତ୍କଳ ମହା
ନୁହେ ଖାଲି ମହମିତା ସ୍ଵଭାବ-ସମ୍ପଦେ,
ଅଦ୍ଵିତୀୟ ପ୍ରିୟ ପୀଠ ଧର୍ମ ଦେବଙ୍କର,
ପ୍ରେମାନନ୍ଦ ପ୍ରସବଣ ଜାଣିବ ଏହାକୁ ।
ଫାର୍ଥରାଜ ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ରର ମାହାତ୍ମ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣନା
ପଡ଼ିଥିବ ପୁରାଣରେ, ସେ ମୋକ୍ଷଦ ଧାମ—
ସେ ମର୍ତ୍ତ୍ୟ-ବୈକୁଣ୍ଠ ଛିଡ଼ି ଉତ୍କଳ ଦକ୍ଷରେ,
ଏହି ଯେ ଦିଶୁଛି ସ୍ଥାପ, ମହୋଦଧି ଖରେ
ମହାକାଶେ ମହାବୃକ୍ଷ, ଅତପ୍ରାମାଳମ,
ନୁହେ ତା ସିନ୍ଧୁ ମାଳିନୀ, କିମ୍ବା ସୌରକଣ୍ଠେ
ଦନର ବିକୃତି, ଝୁର ସେ ଅନନ୍ତ ପ୍ରଭ
ଦାରୁବ୍ରହ୍ମରୂପୀ ନୀଳ ମାଧବ ଶରୀରୁ,
କମ୍ପୁରା ତଳକପ୍ରାୟ ଶୋଭେ ନର-ଭାଲେ ।
ଶଙ୍କାକୃତ ସେହି ଛକୀ ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ର ଆଖ୍ୟାତ,

ଲୁଗିଥିଲ ରଥଯାତ୍ରା ତହିଁ, ରଥୋପର-
 ହେଉଲେ ବାମନ ମୂର୍ତ୍ତି, କୋହେ ପୁନର୍ଜନ୍ମ,
 ଏହି ଶାସ୍ତ୍ର ବିଶ୍ୱାସରେ ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ଜନେ
 ଆସିଥିଲେ ଦୂରଦେଶୁ, ଯାତ୍ରା ସାଙ୍ଗ ଏବେ,
 ଯାଉଛନ୍ତି ଫେର ସବେ ସ୍ୱପ୍ନାମାରିମୁଖେ,
 ନୁହନ୍ତି ବାଳକ କିମ୍ବା ବାମନ ସକଳେ,
 ଦିଶୁଛନ୍ତି କ୍ଷୁଦ୍ରକାୟ ଦୂରେ ଥିବା ହେତୁ ।
 ଭାଷିଲେ ଅବଲୀନାହା, ଥିଲେ ଶାସ୍ତ୍ରକାରେ
 ଭବରମସ୍ତିଷ୍କ କେଡ଼େ, କି ଗଭୀର ଭବ
 ଅନୁସୂତ ଏ କରନେ, ଧନ୍ୟ ସେ ପ୍ରତିଭା,
 ଦେହ-ରଥେ ବସି ବୁଦ୍ଧି ସାରଥିରୂପରେ
 ଚଳାଏ ତାହାକୁ, ଯୋଗ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ-ତୁରଗ,
 ମନ ତହିଁ ବାହନର ମୁଖବଳ ରଞ୍ଜି,
 ଜ୍ଞାନ-ନେତ୍ରେ ଦେଖେ ଯେହୁ ସେହୁ ଦେହରଥେ
 ସୁକ୍ଷ୍ମତମ ଆତ୍ମାରୂପୀ ବାମନ ମୂରତି,
 ଜଗ ଜନ୍ମ ଯନ୍ତ୍ରଣାରୁ ଲଭେ ହେ ନିସ୍ତାର,
 ଶାସ୍ତ୍ରର ଏ ଅର୍ଥ ବୁଝି ଆସନ୍ତି କି ସବେ
 କ୍ଷେତ୍ରେ ନିରାପୋଷରଥେ ବାମନ ଦର୍ଶନେ ?
 ଭାଷିଲେ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ—ଘୋର ତାମସ-ଦିହ
 ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଗୁଡ଼ତର, ସଦ୍‌ଗୁଣପାପେଷ,
 ଭେଦବେ ସକଳେ କାହିଁ ସେ ମନ୍ଦାରହସ୍ୟ ।

ଅନନ୍ତର ସବିନୟେ ଅବନ୍ତୀ-ଭରସା
 ନବେଦିଲେ ଯଦି କିଛି, ରାଷେ, ଲକ୍ଷ୍ମୀ ମୋର
 ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ର ଦର୍ଶନେ, ଏବେ ହସ୍ତଗତ ଆହା
 ସେ ସୌଭାଗ୍ୟ ମୋର, ହେଲେ ହସିଲେ ଏହା
 ରହୁକ ଅପୂର୍ଣ୍ଣ ସଦା ଆକାଞ୍ଛା ହୃଦୟେ,
 ଅପୂର୍ଣ୍ଣ ଆକାଞ୍ଛା କ୍ଳାନ୍ତ ଅସହ୍ୟ ମୋହର ।
 ନିଶ୍ଚୟ ମୃତ୍ତିକା ନୁହେଁ ଏ ଉଚ୍ଚଳ ମହୀ,
 ନିଶ୍ଚୟ ଏ ଜାଗତା ଦେଶ, ନ ଦେବି ଏହାର
 ପବନ ଶରୀରେ ପୀଡ଼ା ସେନା ସ୍ୱପ୍ନରେ,
 ଦଳିବ କଳକମ୍ପୁ, କେ ଏଡ଼େ ପାଷଣ,
 ବିଶେଷେ ଏ ଦେବଭୂମି, ପୂଜ୍ୟ ମାତୃସମା
 ଭକ୍ତସହକାରେ ସିନା କରୁବା ଦର୍ଶନ
 ଉଚିତ ଏହାକୁ, ରଜା ମୁହିଁ, ଆଦେଶିବି
 କିରୁପେ ବା ସମସ୍ତଙ୍କୁ, “କିଛି ବୋଲି ଏହା
 ଭକ୍ତରେ ଦର୍ଶନ” ନୁହେଁ ଶୁଭଦ କଦାପି
 ଭକ୍ତରେ ବାଧ୍ୟତା, ବଳେ ଫୁଟାଇଲେ ଫୁଲ,
 ହୁଏ ସିନା ନଷ୍ଟ ତାର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ, ସୁବାସ,
 ଅତଃ ଏ ଗିରୀ, ପଦେ ରଖି ଅନଳିନୀ,
 ଯିବି ମୁହିଁ ଏକୃଷ୍ଟିଆ ନୀଳାଦ୍ର ଦର୍ଶନେ,
 ତପୋନୟେ, ଦୟା କହୁ ଦେଖାନ୍ତୁ ସରଣୀ ।
 ଅବତର ଶୈଳଶୃଙ୍ଗ ସଙ୍ଗେ ଯଥାକାଳେ

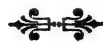
ନବମ ସର୍ଗ ।

୫୨୩

ମିଳିଲେ ଅତଳ ତଳେ, ତହୁଁ ମନ୍ଦୀପ୍ରତି
ରକ୍ଷଣାବେକ୍ଷଣ ଭାର ଅପି ବାହୁମାର,
ମୁଣ୍ଡମେସୁ ଅନୁଚର ସମରକ୍ୟାଦ୍ଧାରେ
ବିଜେ କଲେ ବିଷମାର୍କ ସମତଳ ଛଳେ,
ଅଗ୍ରତେ ଗୁଲିଲେ ଯଦି ଦେଶାର ଅସୁନ ।

ଦଶମ ସର୍ଗ ।

ଲଘି ପଥେ ବହୁ ନଦୀ, ନଗର, ପ୍ରାନ୍ତର,
 ମିଳିଲେ ଯାହାକେ ଯାଇ ବୈତରଣୀ ଖରେ—
 ପୁଣ୍ୟ ନାଭିଗନ୍ଧାସେନ୍ଦ୍ର, ତ୍ରୁତବଦୁର୍ଲ୍ଲଭ,
 ପରଶମାତ୍ରକେ ତାହା ପୁରୁଷ ମାନସେ
 କି ଅବ୍ୟକ୍ତ ଭକତର ଅନାସ୍ତାସା ସୁଧା,
 ଅଜ୍ଞାତ, ଅପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷିତ; ଏ ଅନାସ୍ତବକ
 ଜ୍ଞାନର ମାହାତ୍ମ୍ୟ ନିଶ୍ଚୟ, ଭାବି ଏହା ମନେ
 ପୁଣିଲେ ତାପସେ ରାଏ, କେଉଁ ସ୍ଥଳୀ ଏହା,
 ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣମାତ୍ରେ ଆଶେ ମନେ ବୈରାଗ୍ୟ ସନ୍ଦେହ,
 ପବନ ଏ, ଅରେ ପାଦ ଗୁଲିବାକୁ ଏଥୁ ।
 ଭବିଷ୍ୟେ ଯତ—ଏହା ନାଭିଗନ୍ଧାସେନ୍ଦ୍ର,
 (ସୁରଭତ ଅଗ୍ନିହୋତ୍ରୀ ନିତ୍ୟ ଯଜ୍ଞଧୁମେ)
 ପ ଉଚିତ ପୁରାଣେ ଏ ଗଦାଘର୍ଷ ନାମେ,
 ଅଶ୍ଵମେଧ ଯଜ୍ଞ ଏଥୁ କରୁଥିଲେ ବଧୂ,
 ତେଣୁ ଯଜ୍ଞପୁର ଆଶ୍ୟା ବୋଲୁ ଏ ଲୋକେ ।
 ସେହି ଯଜ୍ଞ ଜନ୍ମ ଲଭି କବିନା ବସେନା,

ଆବର ଅରୁଣତରୁଣୀ ବସନ୍ତ ସୁନ୍ଦର
 ନବସନ୍ତ ଏଥୁ, ମହାସେନୀ ଏ ଭାରତେ,
 ସେବିଲେ ନିଶିଳ ଖର୍ଯ୍ୟ, ନ ସେବି ଏହାକୁ
 ଲରେ ନାହିଁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣତା ଖର୍ଯ୍ୟାଟକ୍ରମେ ।
 ଅଙ୍ଗୁଳି ନିର୍ଦ୍ଦେଶି ନୃପ ବୈତରଣୀ ପ୍ରତି
 ପୁଣିଲେ ତାପସେ, ଦେବ, କେଉଁ ନୟା ଏହା,
 କିପରି ତା ପୁଲିନେ କସି ଅସଂଖ୍ୟ ମାନବ
 ଆର୍ଦ୍ରବାସେ, ଯୁକ୍ତକରେ ଅଛନ୍ତି ନୀରବ,
 କିଏ ବା ଏ ବିପ୍ର, କସି ଅଗ୍ରତେ ତାଙ୍କର
 କରୁଛନ୍ତି ସମାଳାପ କେବଣ ସଙ୍ଗୀତ ?
 ଉଦ୍ଧରଲେ ଯୋଗୀ—ଏହା ବୈତରଣୀ ନୟା,
 ବାଦିଲେ ଏ ଖର୍ଯ୍ୟ ପିଣ୍ଡ, ମୃତ ପିଠୁଗଣ
 ଲଭନ୍ତି ସ୍ଵତ୍ଵଫଳ, ଏହି ବିଶ୍ଵାସେ ଯାନ୍ତି ଏ
 କସି କରୁଛନ୍ତି ଏଥୁ ଶ୍ରାଦ୍ଧ ଅନୁଷ୍ଠାନ,
 ପୁରୋଧାଙ୍କ ପ୍ରତିନିଧି ଅଗ୍ରବର୍ତ୍ତୀ ହିଜି ;
 କରୁଛନ୍ତି ଆକୃଷ୍ଟି ସେ ଶ୍ରାଦ୍ଧମନ୍ତ୍ର ଛଳେ ।
 ଶୁଣି ଏ ଭାରତୀ ଶବ୍ଦ ହେଲେ ସ୍ତମ୍ଭୀଭୂତ,
 ହେଲେକି ବିଶାଳ ଭଲ ବିସ୍ମୟେ କୁହୁଡ଼,
 ଶୁଣିଲେ ଭୃଗୁଦେବ, ଅହୋ, କି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ଏହା,
 ଦେହାନ୍ତେ ଦେହର ଦେହ ମିଶେ ପଞ୍ଚଭୂତେ,
 ଆହା ଯାଏ ଲୋକାନ୍ତରେ, ଏହା ଶାସ୍ତ୍ର ବାଣୀ,

କିଏ ଦେବେ କହୁ ଯଦି, ବୈଦରଣୀଗରେ
 ଶୁଣିବ ଆହ୍ୱାନମୟ, ଲଭିବ ସଂକୃତି,
 ଆସା ନିରାକାର, ଅନ୍ୟ ଅଦୃଷ୍ଟ ଅନ୍ତର,
 କେ ଭୁଞ୍ଜିବ ଭଲ ଏଥୁ ଏ ଭକ୍ଷ୍ୟ ସମ୍ଭାର ?
 ଉତ୍ତରଲେ ଯୋଗୀ, ନୁହେଁ ନିରର୍ଥକ, ନୃପ,
 ଶ୍ରୀକ ପ୍ରଥା, ପ୍ରକାଶନ୍ତେ ସ୍ଫୁଟିପୁଜା ତାହା ।
 ଭାଷିଲେ ବିଜୟ, ରାଷି, ଏ କି ସ୍ଫୁଟିପୁଜା,
 କ୍ଷୁଦ୍ର ତଣ୍ଡୁଳାଦି ନୁହେଁ ସ୍ଫୁଟି ଉପାଦାନ,
 ସ୍ଫୁଟି ଶୂନ୍ୟମୟ, ତାର ଉପାଦାନ ତଥା,
 ଭକ୍ତି ପ୍ରୀତି ପ୍ରଦର୍ଶନ ମୃତ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ
 ଉପଯୁକ୍ତ ସ୍ଫୁଟିପୁଜା, ଶ୍ରଦ୍ଧାର୍ପଣ ସିନା
 ଶ୍ରୀକ, ଶୁଦ୍ଧ ଏ ସରଳ ପଥ, ଆଡ଼ମ୍ବର
 କିପାଁ ? କେଉଁ ପୁଣ୍ୟ ଅବା ତହିଁ ? ଅସାର ସେ ।
 ପୁରାକାଳେ ଅବିରତ ରତ ରହି ଦ୍ଵିଜେ
 ଯଜ୍ଞ ଆଦି ସାଧାରଣ ଶିବକର କର୍ମେ,
 ଆଦର୍ଶ ନିଃସ୍ୱାର୍ଥକ୍ରତ ପାଳୁଥିଲେ ମୋଦେ,
 କୃତଜ୍ଞତା ପ୍ରଦର୍ଶନସ୍ଫୁରୁପେ ତାହାକୁ
 ଭେଟନ୍ତି ଗୁହ୍ୟସ୍ଥେ କେଉଁ ଆହାରୋପାଦାନ,
 କର ତା ଗ୍ରହଣ କିପ୍ର, ବିତର ସୁଶିଷ୍ଟେ,
 ସାଧୁଥିଲେ ଏହିରୂପେ ଦାନ, ପ୍ରତିଶ୍ରୁତ ।
 ତୋଷି ପୁଣି ଆଶୀର୍ବାଦେ କାତାର ମାତସ୍ତ,

ବାଞ୍ଛନ୍ତି ତା ପିତୃଗଣ-ଗତାସ୍ତ୍ରାକୁଶଳ,
 କାଳକ୍ରମେ ଏ ସୁପ୍ରଥା ହୋଇ ପରିବର୍ତ୍ତ
 ହୋଇଅଛି ପରିଣତ ବିବିଧ ଶ୍ରାବରେ,
 ନାହାନ୍ତି ଏକାଳେ ଆଉ ସେଭଳି ବ୍ରାହ୍ମଣ,
 ସ୍ୱାର୍ଥପଟ୍ଟ କର୍ମଞ୍ଜରୁ ଏ କାଳର ଦ୍ୱିଜ,
 ଉଦରସର୍ବସ୍ୱ, ସବୁ ତାଙ୍କର ଉଆଣ,
 ବିପ୍ରକୁଳାଧମ ସବେ, ଆଳସ୍ୟ—ସେବକ,
 ଅଭିଶପ୍ତ, ଅଧୋଗତ, ନରୁ ବ୍ରାହ୍ମଣର
 ଧର୍ମ ନୁହେଁ ପ୍ରେତକୁଳ ଉଚ୍ଛିଷ୍ଟ ଭୋଜନ ।

ଏଥୁଅନ୍ତେ ଗୁଲି ପାହେ ଦକ୍ଷିଣାଭିମୁଖେ,
 ଲଘି ଗତ ପଥେ ବ୍ରାହ୍ମଣୀ, ମିଳିଲେ ସକଳେ
 ମହାନଦୀ ଖରେ, ଦେଖି ବିପୁଳ ବିସ୍ତୃତ
 ତାର ଚଳସିନ୍ଧୁ ପ୍ରାୟ, ହେଲେ ସ୍ତବ୍ଧ, ତହୁଁ
 ବିନ୍ଦୁମାର୍ଜ ପରୁରନ୍ତେ ନଦୀ ପରିଚୟ,
 ସମୁଦେ ଭାସିଲେ ଯତ୍ନ—ମେଘାସନ ଶିଖୁ
 ଦଶୁଧୂଳି ଯେ ତଟିନୀ ଶୀର୍ଣ୍ଣ ସର୍ପ ପ୍ରାୟ,
 ସେହି ଚନ୍ଦ୍ରୋତ୍ପଳା ଏହା, ମନ୍ତ୍ରରାଗିନୀ,
 ତୁଷ୍ଟି ଲଭି ସୁକାନ୍ତଙ୍କ ପ୍ରବେ ଶରୀରଥୀ
 ହୋଇଛନ୍ତି ଆବିର୍ଭୂତା ଚନ୍ଦ୍ରୋତ୍ପଳା ନାମେ;
 ଏହାର ସଲିଳରାଶି ଉଜ୍ଜ୍ୱଳେ ଯିମୁଷ ।

ତହିଁ ପରେ ତତ୍ତ୍ୱଯୋଗେ ତହିଁ ତରଙ୍ଗିଣୀ
 ମିଳିଲେ ପଟିଆ ଦହେ ପଥକମଣ୍ଡଳୀ,
 ଅହୋ, କି ଅଭୁତ ଦୃଶ୍ୟ—ଅସ୍ମଦ୍-ସୁଲଭ,
 ବସିଛି ଚୌପାଶେ ତହିଁ ଆନନ୍ଦର ହାଟ,
 ଗର୍ଭେ ଅରବିନ୍ଦ, ମନ୍ଦ ଗନ୍ଧବଦ୍ଧ ସଦ୍
 ଖେଳୁଛି ବିସ୍ତାର ହାସ, ଅଧୀର ଆନନ୍ଦେ,
 ଚୌପାଶେ କାନନଶ୍ରେଣୀ ମହାମାଳାୟିତ,
 ବୋଲିଦିଏ ନେତ୍ରେ ପ୍ରିୟ ଆନନ୍ଦ-ଅମୀୟ,
 ଉଷ୍ଣେ ଖଗାଳିଏ ମୋଦେ ଗାବନ୍ଧୁ ସଙ୍ଗୀତ,
 ଯେତେକ ଦହ, ପ୍ରକୃତର ଶିଶୁ, ଖେଳେ କୋଳେ
 ତାର ମହାକଳେ ମହାସୁଷମା ବିଚ୍ଛୁଡ଼ି ।
 ‘ଦିଶିଲୁ ସେଠାରୁ ଖଟ ଖଣ୍ଡଗିରି ନଗ,
 ଯେସନ ଦଧିନିଭିକ୍ଷୁକ୍ୟ ଦେବାଳୟ,
 ପୁଣିଲେ ଅବନ୍ତୀପତି—ଦେବ, କେଉଁ ଶୈଳ
 ଏହା, ମାଳମଣି ସ୍ତୂପ ପ୍ରାୟ ପୁରତୁଳ ।
 ଶୁଷିଲେ ତାପସ—ଏହି ଦୟାଗର୍ଭ ଗିରି
 ଧରେ ଖଣ୍ଡଗିରି ନାମ, ବୌଦ୍ଧକର୍ତ୍ତୃପୁତ ।
 ପୁଣ୍ୟ ଗର୍ଭ ତାର ଯତନୁଗବନ୍ଧୁସୂତ
 ପ୍ରଣବ ମୁଖର, ଶୋଭା-ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ଛିରି
 ଭୂଷଣ-ପେଟିକା କିମ୍ବା ଶିଳ୍ପ ଗନ୍ତାଘର ।
 ପଥ ଅବହମି ବହୁ କଥୋପକଥନେ

ପଶିଲେ ସକଳେ ଏକ କାନନ ମଧ୍ୟରେ,
 ନାରକେଳ ପୁନ୍ନାଗାଦି ପାଦପ-ବହୁଳ,
 ଶିବମୟ ସ୍ଥାନ, ଯହିଁ ଦେଖ ତହିଁ ଶିବ,
 ଦେଖି ତା ତାଟଙ୍କା ଲଭି ପୁଣିଲେ ବିଦମ—
 ତାପସ, ଏ କେଉଁ ସ୍ଥଳୀ । ଉତ୍ତରରେ ସେହୁ—
 ଦ୍ଵିତୀୟ ବାସଣସୀ ଏ ଭରତମଣ୍ଡଳେ,
 ମହାଶୟ ପୀଠ, କୋଟି ଶିବମୂର୍ତ୍ତିପୁତ,
 ଏକାମ୍ରକାନନ ନାମେ ପୁରାଣେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ।
 ନବସନ୍ତ ଏଥୁ ପ୍ରଭୁ ଶ୍ରୀଭୁବନେଶ୍ଵର,
 ଭୁବନବିଖ୍ୟାତ ଯାଜ୍ଞ ଅନନ୍ତ ପ୍ରତାପ,
 ଏହାର ଅପର ଆଶ୍ୟା ଚନ୍ଦ୍ରକ୍ଷେପ, ସେହି
 ଏ ପାବନ ଶର୍ପ ନରେ ଲଭନ୍ତି ଅକ୍ଳେଶ
 ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଭରତ ଶର୍ପ-ସେବନ-ସୁକୁତ ।
 ଏକାମ୍ରେ ଉପେକ୍ଷି ସବେ ଆଶୁଁ ଗତି ପଥେ
 ଭେଟିଲେ ଭର୍ଗବ ନଦୀ, ହୀରା-ଶୁଭ୍ରମାସ,
 ବହୁଛୁ ତଟିନୀ ଯାମେୟ, ମୃଦୁ ମନ୍ଦାବେଗେ,
 କି ସେ ଭାଗ୍ୟଦେବୀଙ୍କର ଆଶୀର୍ବାଦଧାର ।
 ପୁଛନ୍ତେ ଧରଣୀପାଳ ଭର୍ଗବ ଚରଣ,
 ଉତ୍ତରରେ ଯତିବର, ମେଦିନୀ-ମଣ୍ଡନ,
 ଉତ୍ତରୁ ଭୁବୁ ତପୁ ସଜାତା ଏ ନଦୀ,
 ଭର୍ଗବ ଅଭାଗ୍ୟା ତହିଁ ବହେ ଉଚ୍ଛଳରେ ।

ଏହି ଯେ ଦଶୁଛି ପୂର୍ବେ କୁଟିଳା ତଟିନୀ,
 ସହୋଦର ଏହାର ସେ, ଦଧିଭଦ୍ରା ନାମେ,
 ମହାସ୍ୱାର୍ଥତ୍ୟାଗୀ ଦ୍ୱିଜ ମହର୍ଷି ଦଧୀତ
 ସାଧୁଥିଲେ ଖବ୍ର ତପ ଏ ନମ୍ରଗା କୁଳେ,
 ତା ଖରେ ଧବଳଗିରି ତୋଳିଛି ମସ୍ତକ,
 ନାରକ ଐତିହାସିକ ସେ ଗିରି, ଅଙ୍କତ
 ତା' ଅଙ୍କେ ଅମର ବର୍ଣ୍ଣେ ସୁଦୂର ଅଗରୁ
 ଐରସଜା ଆଜ୍ଞାବଳେ ବୌଦାନୁଶାସନ ।
 ଦଶୁଛି ଘର୍କିକା ଦେଖ ସମ୍ମୁଖେ ବିସ୍ମୃତ
 ସର ନାମେ, ସିନ୍ଧୁଖରେ ଉପସିନ୍ଧୁ ପ୍ରାୟ,
 ଅତୀତକାଳର କି ସେ ସ୍ମରଣ ମୁକୁର,
 *ମହାଦାତା ପ୍ରାୟ ହୁଏ କାଣ୍ଡେ ଅକାତରେ
 ଧନରାଶି, ମତ୍ସ୍ୟ ମୃକ୍ତା ପୁଷ୍କର ବ୍ୟାଜରେ,
 ବୁଝିଛି ସେ ଧନୀ ଆଶ୍ୟା ଦାନେ ଅଳଙ୍କୃତ,
 ମହୁମିତ ଗୌରବିତ ଦାନେ ସିନା ଧନ ।
 ବହୁ ଦର୍ଶନାୟ ଦୃଶ୍ୟ ଦେଖି ଏହିରୂପେ
 ମିଳିଲେ ଯାହାଏ ଶେଷେ ମହାସିନ୍ଧୁଖରେ
 ସ୍ୱର୍ଗଦ୍ୱାରେ, ଯହିଁ ଦେବେ ଓହ୍ଲାଇ ଉଦ୍‌ବିଗ୍ନ
 ଅସନ୍ନ ଏ ମହାଧାମେ, ବୈକୁଣ୍ଠପତିଙ୍କ
 ଦର୍ଶନଲଳସେ, ନିତ୍ୟ ପ୍ରାତଃ ସନ୍ଧ୍ୟାକାଳେ ।
 ଉପସିନ୍ଧୁ ସମ ସିନ୍ଧୁ, ଲହରୀ ଘଟନା,

ହାଙ୍ଗର ମଗର ଆଦି ଜନ୍ତୁ ରିପୁକୁଳ,
 ତରା ମାୟା, ଜୀବ ତହିଁ ଆଶେହୀ, ସ୍ବକୃତ୍ୟ
 ନାବିକ ଯୋଗେ ହୁଏ ସେ ଗୁଳିତ ସତେ ।
 ବର୍ଷାୟାନ ରହାକର ମହାପୁରାତନ,
 ମାତ୍ର ସେହି ପୁରାତନ ଅନ୍ତସ୍ତରଭେଦି
 ଉଠୁଛି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ଖରେ ନିତ୍ୟ ନୂତନତା,
 ଜାଗ୍ରତ ସୁଷୁପ୍ତି ଆଶେ ତା' ରୁଦ୍ର ବିସ୍ମୃତ ।
 ସଦା ସେ ମୁଖର, କି ସେ ବିଶ୍ବ ବିଦାଳକ ?
 ଭାଙ୍ଗୁଛନ୍ତି କେତେ ଯାତ୍ରୀ ସମୁଦ୍ରେ ଲହରୀ
 ଓଲଟି ତରଙ୍ଗାବେଗେ, ଯଥା ସନ୍ଧ୍ୟାବେଗ
 ସମର୍ପନ୍ତି ଦୂରଗତ ନୀଡ଼ାରତ ବାଳେ
 ମାତୃକୋଳେ ଆଶି, ତଥା ସାଗରଲହରୀ
 ଆଶିଦିଏ ବେଳାଅଙ୍କେ ସ୍ଥାନଯାତ୍ରୀକୁଳେ ।
 ପୁଷ୍ପ ନାହିଁକେଳି ଆଦି ଭକ୍ତିଭେଟି ଦ୍ରବ୍ୟ
 ନିକ୍ଷେପନ୍ତି ସିଂହଗର୍ଭେ ସବଜନେ, ମାତ୍ର
 ଯେଣୁ ତାର ମହାଜନବ୍ରତ, ଗ୍ରହ ଶତେଶୁ
 ସ୍ବର୍ଗମାସେ ତାହା ଆଶି ଦିଅଇ ଫେରାଇ ।
 କି ସୁନ୍ଦର ବେଳା, ଶଙ୍ଖଶୁକ୍ତି ତାରକିତ,
 ଲେହନ କର୍କଟେ ତହିଁ ପଦ୍ମଗଗନେ,
 ଗଡ଼ବୁଲେ ମୁଦୁବାତେ ଗୁଡ଼କଙ୍କଫୁଲ ।
 ସବାଙ୍ଗ ପ୍ରୋଥ୍ବିତ କର ବେଳା କାଲୁକାରେ

ଦକ୍ଷକର ମୁଖ ଭଲ, କେତକ ସାଧକେ
 କେଜାଣି କେବଣ ଧାନେ ଛନ୍ତି ନେତ୍ର ମୁଦି,
 କେହି ବା ଉତ୍ତନଶାସ୍ତ୍ରୀ ବସେ ଶୁଦ୍ଧି ଶିଳା,
 ବିସ୍ତାରିତ କରତଳ ପୂର୍ଣ୍ଣ ମୁଦ୍ରାଧନେ ।
 ପୁଣିଲେ ବିକ୍ରମ, ଏକ ଅଭୂତ ଘଟଣା
 ପଥପାର୍ଶ୍ବେ ଶବପନ୍ଥ ପ୍ରୋଥ୍ବିତ କିପାଇଁ ?
 ଉତ୍ତରରେ ଯଦି—ରାଏ, ନୂହନ୍ତି ଏ ଶବ,
 ଅଟନ୍ତି ଏମାନେ ଏକ ଶ୍ରେଣୀର ସାଧକ,
 ଲଭନ୍ତି କି ପୁଣ୍ୟ ଅର୍ପି ଶରୀରେ ଯନ୍ତ୍ରଣା,
 ଜଣା ତାହାଙ୍କୁହିଁ ସେହି ସମସ୍ୟା ବିଷମ ।
 ଭାଷିଲେ ବିକ୍ରମ—ଯଦି, ମିଳୁଥାନ୍ତା ଯେବେ
 କାମୁକ୍ଳେଶ ବିକ୍ରମସ୍ତେ ପୁଣ୍ୟ, କେଉଁଦିନୁ
 ତେବେ ଯାଆନ୍ତାଣି ଉଠି ଅଭିଧାନ ଅଙ୍କୁ
 ପାପ ଶବ୍ଦ, ନ ଥାଆନ୍ତେ ସଂସାର ପାତକୀ,
 ଧର୍ମସାଧନର କ୍ଷେତ୍ର ନୁହେଁ ତ ଶରୀର,
 ମନହୁଁ ଭଜନ ଏକା ତହିଁକି ସଙ୍ଗଥା ।
 କିପାଇଁ ଏହାଙ୍କୁ ମୁଦ୍ରା ଅର୍ପନ୍ତି ଯାଦି ଏ ?
 କହିଲେ ତାପସ ତହିଁ—ହୁଏ ପୁଣ୍ୟାର୍ଜନ
 ଦାନ କଲେ ଖର୍ଚ୍ଚେ, ଏହି ଭ୍ରାନ୍ତ ବିଶ୍ବାସରେ
 ଅର୍ପନ୍ତି ଏହାଙ୍କୁ ମୁଦ୍ରା ଦାନପାତ୍ର ଜାଣି ।
 “ପୁଣ୍ୟ ନୁହେଁ ପଣ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟ”, ଉତ୍ତରରେ ନୃପ,

ତଳେ ନାହିଁ କି କା କିଣା ଧର୍ମ ଜଗତରେ,
ପ୍ରେମ, ମୈତ୍ରୀ, ସତ୍ୟ, ନ୍ୟାୟ, ଶାନ୍ତି, ପବିତ୍ରତା,
ହେଲେ ସଂଜାକିତ ମନେ, ହୁଅନ୍ତୁ ଧାର୍ମିକ
ମାନକେ, ଅନ୍ୟଥା ଦାନ ଯଦୁଚ୍ଛା ପାତ୍ରରେ
ଅସ୍ବାଦାତ ସିନା ମୂଳେ ସ୍ବାବଲମ୍ବିତାର,
ହୁଅନ୍ତୁ ସେରୂପ ଦାନେ ଅସନ୍ନୁଷ୍ଠ ବିଧି,
କସ୍ତୁରୀ ତା ପୁଣ୍ୟ ନୁହେଁ, ଅକ୍ଷୟ ପାତକ,
ନୁହନ୍ତୁ ସାଧକ ଏହି ଭଣ୍ଡେ—ପଣ୍ଡିତମା,
ସକଳେ ଅଳସ, ଶଠ, ଅର୍ଥହୀନାଦିକ,
ଏମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଦୟାପ୍ରଦର୍ଶନ ସିନା
ଧର୍ମର ଅବଜ୍ଞା, ପୁଣି ପ୍ରତାରଣାପୁରା ।

ଉତ୍ତରାସ୍ୟେ ତପୀ ସଙ୍ଗେ ଭୂପ ଯଶୋଧନ
ଗୁଲିଲେ ସୈକନ୍ତ ପଥେ, ସ୍ଥାନପ୍ରଭବରେ
ପିଣ୍ଡିଲ ସାହସିକ ଭବ, ଝୁରୁଲ ପୁଲକ
ଆଶିଲେ ତାହାଙ୍କ ହୃଦେ ଏକକାଠଳ ଆସି
ଆନନ୍ଦ, ସନ୍ତୋଷ, ଶାନ୍ତି, ବୈରାଗ୍ୟ, ସ୍ବୟମ୍,
ପବିତ୍ରତା, ସୁଧାମୟ ଅନାବଳ ସୁଖ ।
ଏ ଅଭୁତ ବିପର୍ଯ୍ୟୟ ଅନୁଭବ ରାଏ
ପୁଣିଲେ ତାପସେ, ପ୍ରଭେ କେଉଁ ସୁଲୀ ଏହା,
କିପାଁ ଏଥି ଜୀବନର ଜଞ୍ଜି ଉପବନେ

ଉଦିତା ବସନ୍ତ-ଲକ୍ଷ୍ମୀ, ଅହୋ, କି ସୌଭାଗ୍ୟ !

ଚିର ଅନଳାଗ୍ରବୃତ୍ତ ଚିତ୍ତଗୁହେ ଅଜି

ଅଲକ୍ଷେ ଜାଳିଲ କିଏ ମଣିମୟ ଘାପ—

ସ୍ନିଗ୍ଧ, କାନ୍ତ, ସମୁଦ୍ଭଳ, ବୋଲନ୍ତୁ ଗୋସାଇଁ ।

ଉତ୍ତରଲେ ଯୋଗୀ— ନୃପ, ଏ ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ରଧାମ,

ଶାସ୍ତ୍ର ବର୍ଣ୍ଣନା ସ୍ୱର୍ଗ, ଅପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ତାହା,

ମାତ୍ର ଏ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ସ୍ୱର୍ଗ, ରୂପବନ୍ତ ଏଥୁ

ସାକ୍ଷାତ କୈବଲ୍ୟରୂପୀ ବ୍ରହ୍ମ ସନାତନ,

ସର୍ବ ସଞ୍ଜେଶ୍ୱର ଏହୁ ଅଶିଳ ଗର୍ଭର ।

ଗୋଟିଏ କୁସୁମେ ଯଥା ନ ହୁଏ ଦେଶାଇ

ଉଦ୍ୟାନର ସବବିଧ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟଗରମା,

ତଥା ଏ କ୍ଷେତ୍ରବରର ଅକ୍ଷୟ ମହମା

ହେବ ନାହିଁ ପଦେ ଅଧେ ବର୍ଣ୍ଣନାରେ ଶେଷ ।

ଏ ସ୍ଥାନ ପରଶମାତେ ଭୁଲିଯାଏ କର

ସ୍ୱଭାବଦୌର୍ବଲ୍ୟ, ସ୍ୱାର୍ଥ, ପାପ, ସ୍ୱକର୍ମତା,

ଅନୃତବର୍ତ୍ତିକାଏହା ଅଜ୍ଞାନ ନେତର ।

ଅଶ୍ୱଶମ୍ଭୁ, ଅଶ୍ୱଶକ୍ତ ବସନ୍ତ ଏହାର

ଅଶ୍ୱତ୍ତରେ, ବିସଜନ୍ତି ମଧ୍ୟଭାଗେ ବହୁ

ଦେବ ଦେବୀ, ଲଭି ଦାରୁବଦ୍ଧଙ୍କ ସନ୍ନିଧି,

ଯଥା ଗୁଣିଜନେ ଇଚ୍ଛି ନୃପ ସହବାସ

ନିବସନ୍ତୁ ଯାଇ ସବେ ରାଜଧାନୀ ସ୍ଥାନେ

ପୂର୍ଣ୍ଣ ଏ ପବନ ସୁଳୀ ମଠେ, ଦେବାଳୟେ,
 ସରେ, ସ୍ଥିତ ଅଳ୍ପ ଦୂରେ ଶର୍ଥ ମାର୍କଣ୍ଡେୟ,
 କଳ୍ପଜାଗା ମାର୍କଣ୍ଡେୟ ତାପସସତ୍ତମ
 ସାଧୁଥିଲେ କଲେ ଯାର ତପସ୍ୟା କଠୋର,
 ଇଚ୍ଛା ଯଦି ଦେଖିବାକୁ ତାହା, ଆସି ତେବେ
 ଏହି ପଥେ, ଏହା ଭାଷି ଦେନଗଲେ ରୁଷି
 ଯଥାସ୍ଥାନେ ବିଦ୍ୟମାର୍କେ, ଦେଖି ନୃପ ତାର
 ଜଳ କେଶନୟନସ୍ଥ, ପୁରୁଷେ କାରଣ,
 ଉତ୍ତରିଲେ ତପୋଧନ, କଲେ ମାନସେକ
 ଏ ଶୀର୍ଷେ ମସ୍ତକ କେଶ ଦେବାକୁ ଉତ୍ତାର,
 ନ ବାଧେ ଆପଦ, ଏହି ମୂଢ଼ ଧାରଣାରେ
 ହୋଇଛି ଏ ପୁଣ୍ୟଶୀର୍ଷ ନର୍କେ ପରାଣେ ।
 ଅହୋ, କେତେ କୁହୁହାର, ଭାଷିଲେ ନରେଶ,
 ନଶ କେଶ ଉଚ୍ଛୋତରେ ବଶ କି ଦେବତା ?
 କି କର୍ତ୍ତୃତ୍ୱ ଅଛି ଭଲ ବିପଦ ଉପରେ
 ମାର୍କଣ୍ଡେୟାର, କଲେ ଅପବିତ୍ର ତାକୁ
 ଦେବ ସେହୁ ବର, ଏହା ଅଭୁତ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ !
 ହାୟ ଶର୍ଥ, ହାୟ ଧର୍ମ, ରୁଷେ ସୁଦ୍ଧା କିହେ
 ମାନବ ସ୍ୱଭାବସିଦ୍ଧି ଉଚ୍ଛୋତଗ୍ରାହକ ?
 କଲେ ଏଥି ସ୍ଥାନ, କର ମସ୍ତକ ମୁଣ୍ଡନ,
 ଜଳ ଗୁଣେ ହୋଇପାରେ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟର ଉନ୍ନତି—

ଶେରର ଖଜାଣୁ ନଷ୍ଟ, ମାନ୍ୟ ତା ଦୁଷ୍ଟିତ
 କର ନଖ ଲେମ୍ବାଦିରେ ହେବା ନରାଦତ,
 ନଷ୍ଟେ ଏହା ଧର୍ମଦୋଷ ବଦର ଧାରଣା ।
 କିଏ ଖର୍ଚ୍ଚ ଉପୋନୟ, ଯେ ପବନ ଛାନ୍ତି
 ସ୍ବାସ୍ଥ୍ୟଶାନ୍ତିମୟ, ଘଟେ ସାଧୁସଙ୍ଗ ଯନ୍ତ୍ରୀ,
 ଅଥବା ଯେଠାବେ ଲଭେ ଚିତ୍ତ ପ୍ରସନ୍ନତା,
 ସେହି ତ ପରମ ଖର୍ଚ୍ଚ, ଯେ ନରପାଶୁଳ
 କରେ ତାହା କଳଙ୍କିତ, ସେ ଦୃଶ୍ୟ ପିଶାଚ ।

ଏହୁରୁପେ ଦେଖି ବହୁ ଖର୍ଚ୍ଚ ପୀଠ ଶ୍ରମ
 ମିଳିଲେ ଶ୍ରୀ ବିକ୍ରମାର୍ଜ ସଗହଣେ ଯାଇ
 ଶ୍ରୀମନ୍ଦିର ସିଂହଦ୍ୱାରେ, ତହିଁ ଉପରୁ
 ଶୁଣିଲେ ସମ୍ପ୍ରଦେ-ଦୃପ, ଏହା ଶ୍ରୀମନ୍ଦିର,
 ମନୋବୃତ୍ତି-ମାନଦଣ୍ଡ ଉତ୍କଳଜାତିର,
 ନି ଦିନେ ବୈକୁଣ୍ଠ ଯଥା, ତଥା ଏ ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ର ;
 ଜଗନ୍ନାଥ ଜଗନ୍ନାଥ ବିରଜନ୍ତୁ ଏଥୁ,
 କରବ ସାର୍ଥକ ନୈମିତ୍ତିକ, ପ୍ରବେଶ ସରୁର,
 ଏହା ଶୁଣି ଦେବଗଣେ ବେଢ଼ା ମଧ୍ୟସ୍ଥରେ ।
 ଅବଲୋକ ମନ୍ଦିରର ବିରାଟ ଆକୃତି
 କହିଲେ ଅବନ୍ତୀନାଥ ଭବଗଦଗଦେ-
 ନିବସନ୍ତୁ ମଧ୍ୟେ ଯାର ବିରାଟ ପୁରୁଷ,

ବିରାଟୁ ବିରାଟତର ନୋହୁବ ସେ କପାଁ ?
 ଏ ଭଲ ମହତା କାହିଁ ରଖି ପାରେ ଯେହୁ,
 ସେହୁ ଏକା ରଖିବାକୁ ଭଜନ ସଙ୍ଗଥା
 ଜାତ, ଧର୍ମ, ସମାଜର ପ୍ରତିଷ୍ଠା ବିଶାଳ ।
 ଅହା, କି ଅଭୁତ ଶିଳା, ଯେହେ ଯନ୍ତ୍ରିତ, ନା
 କଳ୍ପନା-କଳ୍ପିତ ? ବାର ହୁଏ ନାହିଁ କିଛି,
 ଆଭାସି ଉଠୁଛି ତହୁଁ ଜାତୀୟ ପ୍ରାଣର
 ମହାସତ୍ତା, ମହାନତା, ମହାନୁଭବତା ।
 ଧନ୍ୟ ଏ ଭଜନ ମଣ୍ଡା, ଚରଣ-ଗୁଣର,
 ବିଷେ ବଡ଼, ବିଷ-ବିଷ ବିଷେ ପୁଣି ବଡ଼,
 ବଜରଜେରୁଣୁ ଏହା ଏ ପୁଣ୍ୟ ଭରତେ ।
 ମାତ୍ର ଦେବ, ସନ୍ନିବୁ ମୁଁ ଅତି, ଅଛି କପାଁ
 ବିଜଡ଼ିତ ଶ୍ରୀମନ୍ଦିର ଗାୟେ ଶ୍ଳାନେ ଶ୍ଳାନେ
 ଗାଉଣୁ ଅଶ୍ରୁଳ ଚନ୍ଦ୍ର, କୁରୁରୁପାଦକ,
 ଦେବ-ଅଦ୍ଭୁତୀୟା ସଙ୍ଗେ ମିଶିଲୁ କରୁଦେ
 ଏ ଭଜିଷ୍ଠ, ଲଗେ ମନେ ଆଦାତ ଗୁଣଗା ;
 ତବିଏ ଅମୃତେ ଦେଖି ବିଷ କରନ୍ତି
 ନ ହେବ ଶତଧା ଦାଣ୍ଡି କାହାର ହୃଦୟ ?
 ଉଠିଲେ ଯୋଗୀ—ନୁହେ ନିରର୍ଥକ ଏହା,
 ଏ ଦବ୍ୟ ଦେଉଳରାଜ ଦେଖାଇ ସଙ୍ଗେତେ
 ସଂସାରର ଅଭିନୟ, ଅର୍ପେ ଉଦଦେଶ,

ସଂସାରର ବହୁଭାଗେ ଲାଗିଛି ନିୟତି
 ଶତରଫୁଲ ଲାଲ୍, ଧୂଳି ଏ ଘଣ୍ଟିତ ଲାଲ୍,
 ଏଣୁ କହେ ଏ ମନର ନାରକ ଭାଷାରେ--
 “ହେ ପ୍ରବେଶି, ଏଥିପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ନ ବଳାଇ
 ପଶ ଅଭ୍ୟନ୍ତରେ, ଯଦି କରବ ସଫଳ
 ଅମର ମାନବ ଆସା, ହେଉ ନିରଞ୍ଜନ
 ଜଗତନିର୍ଲିପ୍ତ ବ୍ରହ୍ମ, ସତ୍ୟଶିବମୟ ।”
 ଏ ଗଭୀର ମହାନାଦି, ଏହି ପୁଣ୍ୟବାଣୀ,
 ଏହି ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ତତ୍ତ୍ୱ, ଏ ସାବେପଦେଶ
 ଲୁକ୍କାୟିତ ଏ ଅଶ୍ରୀଳ ମୂର୍ତ୍ତି ଅନ୍ତରାଳେ ।
 ଏଣେ ହେଉ ଦୃଷ୍ଟିପାତ, ଏହି ଯେ ମଣ୍ଡପ
 ଦିଶୁଛି ସମ୍ମୁଖେ, ଦାହା ଶ୍ରୀମୁକ୍ତିମଣ୍ଡପ,
 ଧର୍ମପ୍ରାଣ ଶାସ୍ତ୍ରନିଷ୍ଠ ପଣ୍ଡିତମଣ୍ଡଳୀ
 ବସି ଏଥି ଫରଠନ୍ତ ଯେବଣ ବ୍ୟବସ୍ଥା,
 ହୁଏ ତାହା ଆର୍ଯ୍ୟବର୍ତ୍ତେ ପୂଜିତ, ଗୁହାଡ଼,
 ପାପେ ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ ବିଧି ଅର୍ପନ୍ତି ଏ ସଭା ।
 ପୁଣିଲେ ବିକ୍ରମ, ଯଦି, ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ଚୈତ୍ୟ ବାଜେ
 କରେ ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ ଚଳକ, ମାତ୍ର କି କ୍ଷମତା
 ଧର୍ମବ ଦିଶୁର ଅଛି ପାପ ଉପରେ ବା ?
 ଧର୍ମଶ୍ରେଷ୍ଠ ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ—ଦୁଷ୍ଟର ସୁମର
 ଅନୁତାପ, ଆଉ ପାପତ୍ୟାଗର ସଙ୍କଳ୍ପ ।

ଭାଷିଲେ ତାପସ, ସତ୍ୟ ଯା କହିଲ ରାଏ,
 କିନ୍ତୁ ହେଲେ ପ୍ରଚଳିତ ସେଭଳି ବିଧାନ,
 ନ ରହିବ ପାପ ପ୍ରତି ଭୟ ଆଉ କାର,
 ସେଥିଲାଗି କାନ୍ଦୁକେଶ ଓ ମଣୋପବାସ,
 ଅର୍ଥଦଣ୍ଡ ଆଦି ଅଛି ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ ବିଧି ।
 ଦେହକେଶ, ଅର୍ଥନାଶ ବହୁଦିନଯାଏ
 ରଖେ ସଜ୍ଜିତ ପାପି ମନେ ପୁଣ୍ୟକୃତ
 ପାପ ସ୍ମୃତି, ଅନୁକ୍ଷଣ ଆଖି ଦିଏ ଭାତି,
 ସେ ଫଳରେ ଥାଏ ପାପୀ ପାପରୁ ବିରତ ?
 ପୁଣିଲେ ବିକ୍ରମ, ମୁକ୍ତ ମଣ୍ଡପ ତଳରେ
 ଲାଗିଛି କେବଣ ଭେଜା ? ଇଷ୍ଟକାସ୍ୟେ ତନ୍ମୁ
 ଉଦ୍ଧରଲେ ଯୋଗୀ—ନାହିଁ ଏଥି ଦେବଭେଷେ
 ପ୍ରଭେଦ କିଛିହିଁ ଜାତି ବା ସିଂହାସନର,
 ଜାତିଧର୍ମନିର୍ବିଶେଷେ ଏକତ୍ର ଯାହାଏ
 କରନ୍ତି ପ୍ରସାଦସେବା ନିର୍ବିକାରମନେ
 ଏକପାତ୍ର, ଧର୍ମର ଏ ମହୋଦର ମାତ
 ଅଛି, ସଦା ପ୍ରଚଳିତ ଏହି କ୍ଷେତ୍ରରେ ।
 ଭାଷିଲେ ବିକ୍ରମ ତହିଁ ଅରୁଣ ଆହ୍ଲାଦେ,
 ସତ୍ୟ କି ହେଏ ବଚନ, ଏହି ସମନ୍ତସ୍ମୃ
 ଧର୍ମର ସାଫଲ୍ୟ ସିନା—ମହତ୍ତ୍ୱ, ଗୌରବ—
 ଧର୍ମର ଧରମପଣ, ଏହି ସ୍ଥାନେ ଏକା

ଜୀବତ ମୌଳିକ ଧର୍ମ, ଆତ୍ମା କି ସୁନ୍ଦର
 ଶାନ୍ତ, ନିଶ୍ଚୟ ଏ ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ର ଜଗତେ ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ,
 ନିଶ୍ଚୟ ଏଥୁ ପୂର୍ଣ୍ଣବ୍ରହ୍ମ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଧିଷ୍ଠିତ ।
 ଶୂନ୍ୟ ଏବେ ତପୋଜୀବି, ପ୍ରବେଶି ଦେଉଳେ
 ଦେଉ ପ୍ରାଣାଶ୍ରମପ୍ରଦ ଶମିକା ହୃଦୟ,
 (ଯେ ପଦ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷେ ଆତ୍ମା ଚର ପିପାସିତ)
 ଦେଉଛୁ ବ୍ୟାକୁଳ ପ୍ରାଣ, ସୁଧାପାଣି ରଖି
 ଅଗ୍ନେ, ହୋଇ ପାରେ ଛୁଇଁ କେ ନ ଭୁଞ୍ଜି ତାହା ।

ଏଥୁଅନ୍ତେ ଶ୍ରୀମନ୍ଦିରେ ପ୍ରବେଶି ଐନ୍ଦ୍ରଜି
 ଦେଖିଲେ ଲଗିଛି ତହିଁ ଭକ୍ତର ଉତ୍ସବ,
 ଭକ୍ତକଣ୍ଠ-ବିନୟତ ଛନ୍ଦୋବଦ୍ଧ ସ୍ତବେ
 ମୁଖର ମନ୍ଦିର, ସର୍ବେ ଯାତନ୍ତ୍ର ମୁକ୍ତ,
 ମନ୍ଦିର ନୁହେଁ ତ ତାହା— ମୁକ୍ତର ଆକର ।
 କି ଅଜ୍ଞାତ ଆନନ୍ଦରେ ଉଠିଲ ଭକ୍ତୁଳି
 ମନ, କି ସୁଧାପ୍ରବାହ ବହିଲ ହୃଦୟେ
 ଚିତ୍ତର ଅଜ୍ଞାତସାରେ, କେ ବୁଝିବ ତାହା ।
 ଦେଉ ଦାରୁ କ୍ରମ୍ଭମୂର୍ତ୍ତି ନୀଳମଣିପ୍ରଭ,
 ଭକ୍ତପ୍ରେମଭବାବେଶେ ହୋଇ କିହନିତ
 ବହିଲେ ସାଷ୍ଟାଙ୍ଗେ ଲୁଟି ଅସଂଖ୍ୟ ପ୍ରଣାମ,
 ଉଠି ପୁଣି ସୁକ୍ରବେଳେ ଶାନ୍ତିରେ ଏସନ—

ନିସ୍ତରୁଲି ନିସ୍ତରୁଲି ପ୍ରସେ, ମୁକ୍ତ ହେବା
 କେଉଁ ଗୁରୁ, ଧନ୍ୟ ହେଲି ମୁହିଁ, ଦେଇ ନାହିଁ
 ତୁମ୍ଭେ ଏ ଚର୍ମନୟନ ଅଳୀକ ସ୍ବପ୍ନର
 ବ୍ୟର୍ଥତା ଦର୍ଶନ ଲାଗି, ପ୍ରଦତ୍ତ ତା ଦେବ,
 ଶ୍ରୀରୂପ ଦର୍ଶନେ ତବ, ବୁଝିଲି ମୁଁ ଏବେ,
 ଚରମ ସାପଲ୍ଲ ଲାଭ ହେଲା ଜୀବନର,
 ବହୁଜନ୍ମ ଅପୁଣ୍ୟାଶା ପରପୁଣ୍ୟ ଆଜି ।
 କି ଭେଟି ଅପିବ ହୃଦ, ଯାହା କିଛି ମୋର,
 ତାହା ତ ତୁମ୍ଭର, ପୁଣି ତୁମ୍ଭେ ସୁଦ୍ଧା ମୋର;
 ଅପିଲି ତୁମ୍ଭକୁ ଏଣୁ ତୁମ୍ଭର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟେ ।
 ହୋଇଥାନ୍ତା ସ୍ବର୍ଣ୍ଣପିଣ୍ଡ ଯଦି ଏ ହୃଦୟ,
 ଯତନେ ନିର୍ମାଣି ତହିଁ ରୂପର କଠାଉ,
 ଦିଅନ୍ତୁ ହରଷେ ତବ ଚରଣେ ଯୋଗାଇ ।
 ସନାତନ, ପୁରାତନ, ହେ ଚର ନୂତନ,
 କର ପରିଗ୍ରହ ମୋର ସମସ୍ତ ପ୍ରାଣର
 ସମସ୍ତ କାମନା, ସୁଦ୍ଧା ଉପଦାନରୂପେ ।
 ହେ ପୁଣି, ଏ ଜୀବନର ପ୍ରତି ଦଣ୍ଡ ଲିଖି
 ପରପୁଣ୍ୟ ହେଉ ତୁମ୍ଭ ପ୍ରାର୍ଥନା-ସଙ୍ଗୀତେ,
 ଏତିକି ମାଗୁଣି ନାଥ, ସେ ଅଭୟ ପଦେ ।
 ଶୁଦ୍ଧ ଏହାରୂପେ ରାଏ, ରହସିହାସନେ
 (ଲକ୍ଷ୍ମଣା ଚାଳସ୍ଥାନ ଶିବେନ୍ଦ୍ର ଯାହା)

ମହାର୍ଦ୍ଦ ରତନହାର ଅର୍ପି ଭେଟିବୁଝେ,
 ବାନ୍ଧି ଉଦ୍ଧମାଜେ ଦେବପ୍ରସାଦ ଶିଶେପା,
 ବାହାରିଲେ ଶ୍ରୀମନ୍ଦିରୁ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ସହୃଦ ।
 ଆସୁ ଆସୁ ପଥେ ଯତି ଚୁଞ୍ଚିଲେ ସାଗ୍ରହେ,
 ଶ୍ରୀମୂର୍ତ୍ତି ସମସ୍ୟା, ନୃପ, ପାରିଲ କି ଭେଦ ?
 ଉତ୍ତରିଲେ ଶ୍ରୀ, ଅଛି ସନ୍ଦେହ ମୋ ମନେ,
 ପୁଣିକି ପୁଣିକି ବୋଲି ଶ୍ରବଣଲି ଯାହା,
 ଦୟା ବହୁ କଲ ତୁମ୍ଭେ ତା ଅବତାରଣା,
 କିପରି ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କର ମୂର୍ତ୍ତି ବିକଳାଙ୍ଗ,
 ବୋଲନ୍ତୁ ଏଥରେ ଅଛି କି ତତ୍ତ୍ୱ ନିହିତ ?
 କହିଲେ ତାପସ, ସତ୍ୟ ବିକଳାଙ୍ଗ ତାହା,
 ଏ ରୂପ ଦେଖାଇ ବ୍ରହ୍ମ ବୋଲନ୍ତୁ ନୀରବେ,
 ନାହିଁ ମୋର ହସ୍ତପଦ, ତଥାପି ସକଳ
 କାର୍ଯ୍ୟର କାରଣ ମୁହିଁ, ଅତଃ ହେ ମାନବ,
 ବହୁ ତୁମ୍ଭେ ହସ୍ତପଦ, ନ ହୁଅ ବିରତ
 କର୍ମ, କର୍ମ ମାନବର ଅନ୍ତର୍ଗତ ଦେବତା,
 ତାହା ବରେ ଲଭେ ନର ସାରୂପ୍ୟ ମୁକତି ।
 ତୁମ୍ଭେ ଲଭି ବିକ୍ରମାର୍କ ପୁଣିଲେ ଆବର,
 ଏହି ଯେ ମାନବେ ଉତ୍ତର ଶାର୍ବକଶିଖାୟ,
 କେ ସେମାନେ, କରୁଛନ୍ତି କି ମନ୍ତ୍ର ଆବୃତ୍ତି ?
 ଉତ୍ତରିଲେ ଧର୍ମାନନ୍ଦ—ବୋଲନ୍ତୁ ସେମାନେ

ପଣ୍ଡା, ଖର୍ଚ୍ଚପ୍ରଦର୍ଶକ ଯାହିମାନଙ୍କର,
 ଉଚାରନ୍ତି ମୁଖେ ଯାହା, ମନ୍ଦ ନୁହେଁ ତାହା,
 ଆଶୀର୍ବାଦ, ଦରସ୍ତାର; ସବେ ଅର୍ଥ ଦାସ,
 ପଇଲେ ସେ ଅର୍ଥ, କ୍ଷଣେ ଦିଅନ୍ତି ଉଠାଇ
 ଯାତ୍ରୀ ସମ୍ପ୍ରଦୁଷ୍ଟଙ୍କୁ ସମ୍ପ୍ର ସ୍ୱର୍ଗ ଶିରେ,
 ନ ପାଇଲେ ଅର୍ଥ, ଆଣି ପକାନ୍ତି ନରକେ ।
 କହୁଲେ ନୃପତିମୌଳି, ଯାହାଙ୍କ ଉଦର
 ଶୋଧ ଭର୍ତ୍ତନାରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ, ଘୃଣ୍ୟ, କଳ୍ପକ୍ଷିତ,
 ନୁହନ୍ତି ସେ ଦ୍ୱିଜ, ତାଙ୍କ ବ୍ୟାଜ ଆଶୀର୍ବାଦ
 ବଳେ ଅଭିଷାପୁଁ, ଖର୍ଚ୍ଚକଣ୍ଠକ ସେମାନେ,
 ମହାପାପ ସେ ପାପିଙ୍କ ନାମ ଉଚ୍ଚାରଣ ।
 ମାତ୍ର ଯେ ପ୍ରକୃତ ପଣ୍ଡା, କର ପାରେ ସେହୁ
 ପ୍ରଜ୍ଞାରେ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଦେବ, ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ତା କଥା,
 ଶୋଧ, କୁଣ୍ଡା, ପ୍ରଲେଭନ ଡରେ ତାକୁ ଦୂରୁ,
 ମଣେ ସେ ଜଗତଜନେ କୁଟୁମ୍ବ ସଦୃଶ,
 ପାରେ କି ସେ ହୋଇ କେତେ ଜାତ ସୁନମତ ?
 ବଖାଣନ୍ତୁ ଦେବ, ଏବେ ଶ୍ରୀମୁଖିଆଶ୍ୟାନ,
 ଏ ସବୁପ ବ୍ରହ୍ମେ କଲ୍ଲ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କେ କେବେ ?
 ମାନବ କି ଦେବତା ସେ, କିମ୍ବା ସ୍ଥାନ ତାର
 ଏ ଦୁହିଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ, ମୁଁ ତା' ଶବ୍ଦେ ଉତ୍ସୁକ ।
 ଉଦ୍ଧରିଲେ ଯୋଗୀ ତହିଁ ସ୍ଥାନରେ ସାମ୍ରାଜ୍ୟେ,

ଭରତର ମହାକ୍ଷେତ୍ର, ମହାଧୂଂସକ୍ଷେତ୍ର,
 ଯଦୁବଂଶ-କୁରୁକ୍ଷେତ୍ର-ପ୍ରଭାସେ ଯେ କାଳେ
 ତେଜ ମରତନୁ କୃଷ୍ଣ—ବୃଷ୍ଣ କୂଳଧ୍ବଜ
 କଲେଳ ପ୍ରୟାଗ ସ୍ବର୍ଗେ, ସେକାଳେ ତାଙ୍କର
 ପବିତ୍ର ଶରୀର ଦେଲା ନିହତ ଅନଳେ,
 ମାତ୍ର ତାହା ନ ଭସିଲା ସଂଘର ତଳେ,
 ଜାଣି ତା ଅଦାହ୍ୟ ବୋଲି ବାହୁକନକର
 ବିସର୍ଜିଲେ ସିନ୍ଧୁଜଳେ, ଶ୍ବସି ଶ୍ବସି ତାହା
 ମହାଦାହୁଦଣ୍ଡରୂପେ କିଛି ଦିନାନ୍ତରେ
 ଲଗିଲା ହିମାଳୟରେ ବାଜି ମୁହାଣରେ:
 ଏହିରୂପେ କେତେକାଳ ଗଲା ଅତିବାହି,
 ଶିଶୁରେ ଘଟିଲା ଯାହା କହୁଛି ଧକଳା
 ନୁହେଁ ଏହା ଉପକଥା କିମ୍ବା ଜନଶ୍ରୁତି,
 ବର୍ଣ୍ଣିତ ଏ ଗୁଡ଼ିକ ଉତ୍କଳ-ପୁରାଣେ । (୧)
 ଧନୁର୍ଯ୍ୟୁଧ୍ର ନାମେ ରାଜା ଥିଲେ ମାଳବରେ
 ବିଷ୍ଣୁଭକ୍ତପରମ୍ପରା, ବିଷ୍ଣୁ ଗତପ୍ରାଣ,
 ତାହାଙ୍କ ଭକ୍ତିରେ ଦୁଷ୍ଟ ଲଭି ଜଗନ୍ନାଥ,
 ଜଗନ୍ନାଥା, ଜଗନ୍ନାଥା, କଲେ ସ୍ବପ୍ନାଦେଶ —
 ଦକ୍ଷିଣ ସମୁଦ୍ର ଗରେ ବାଜି ମୁହାଣରେ
 ଲଗିଛି ଯେ ମହାଦାହୁ, ମୋ ସ୍ବରୂପ ତାହା,

(୧) “ଉତ୍କଳଗଣ” ପଠିତବ୍ୟ ।

ବସ, ତୁ ନିର୍ମାଣି ତହିଁ ମୁଁ ଡିନି, କର
 ସ୍ୱପ୍ନାପନ ନେଇ ମାଳଗି ରୁଗୁଲେ, ତହିଁ
 ବିସ୍ମୟ ଚନ୍ଦ୍ର ମୋର ପୂର୍ବ ଶେଷବର, (୧)
 କଳରେ କୈବଲ୍ୟକ୍ଷେତ୍ର ନାମେ ସେ ନାମିତ ।
 ଇଷ୍ଟଦେବ ଆଜ୍ଞା ପାଇ ସେ ନୃପମଉଳି
 ହେଲେ ପ୍ରେମାନନ୍ଦେ ଶ୍ରେଳ, ଭକ୍ତ ପକ୍ଷେ ସିନା
 ପ୍ରଭୁଙ୍କ ଆଦେଶରକ୍ଷା ଗୌରବ-ସମ୍ପଦ,
 ସେହି ତାର ପ୍ରାଣାକାଞ୍ଛା, ସେହି ତାର ସ୍ୱର୍ଗ,
 ଦେଉଳି ପାଇଲେ ମଣେ କୃତାର୍ଥ ନିଜକୁ ।
 ତହିଁ ରାଏ ଯଥାସ୍ଥାନେ ମିଳି ଯଥାକାଳେ,
 ଉଠାଇ ସେ ରୁଦ୍ରଦାରୁ, ଶ୍ରୀମୁଖି ନିର୍ମାଣେ
 ନିର୍ମୋଳଲେ ବାଛି ବାଛି ପ୍ରଗଣ ବିକାଣି ।
 ମାତ୍ର ଏ ଅନଳ ବିଶ୍ୱ ଯାହାର ଭିତ୍ତି
 କେ କ୍ଷମ ନିର୍ମାଣେ ତାକୁ ? କି ସାଧ ସ୍ୱପ୍ନର
 ନିର୍ମାଣିକ ପ୍ରସ୍ଥା, ସୃଜ ପାରେ ବୁଦ୍ଧି ଦି
 ସିନ୍ଧୁ ? ସର୍ବବିଳମ୍ବନ ଯାହାକିମଣ୍ଡଳୀ
 ନ ପାରଣ ଗଢି ମୁଁ ପ୍ରାଣପଣ ଯହେ
 ଭଜିଲେ ସ୍ୱୟନ୍ତ ସହ ବୈମୁଖ୍ୟ ଅଟବ,
 ଛିଦ୍ର ମୂର୍ତ୍ତିଧରରୁ ଧରି ତହିଁ ଦର,
 ନିର୍ମାଣିଲେ ନିକାଞ୍ଚନେ ଆପଣାକୁ ଆପେ ।

(୧) “ସୁବୁଦ୍ଧିରାଜ୍ୟ ମାତ୍ର ସ୍ୟ” ବ୍ରହ୍ମବ୍ୟ ।

ସାର୍ଥକଲେ ଚରାଚରେ ସ୍ବପ୍ନମୁକ ନାମେ ।
 ତୋଳାଇ ଦେଉଳ ନୃପ ମାଳାହରିଷରେ,
 କଲେ ତହିଁ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଏହି ମୂର୍ତ୍ତିସ୍ବପ୍ନ ।
 ଦ୍ଵାଦଶ ବର୍ଷାନ୍ତେ ହୁଏ ନୂଆ କଳେବର,
 ନବମୂର୍ତ୍ତି ସମ୍ଭାବିତ ହୋଇ ସିଦ୍ଧାସନେ,
 ବିସର୍ଜିତ ହୁଏ ତେବେ ପ୍ରାଚୀନ ପ୍ରତିମା ।
 ଭାଷିଲେ ବିକ୍ରମ ଲଭ ବିସ୍ମୟ ବିଶେଷ—
 ମୃତ୍ୟୁର ଯେ ମୃତ୍ୟୁ, ଅଛି ତାର ମୃତ୍ୟୁ ପୁଣି,
 ଅହୋ'କ ଅଭୂତ କଥା, କେବେ ନୁହେଁ ତାହା,
 ଦେଖାନ୍ତି ଏବୁପେ ସିନା ଇଙ୍ଗିତେ ଶ୍ରୀହର
 ଜନ୍ମ ମୃତ୍ୟୁ ମହାଲୀଳା, ହୁଏ ଏବୁପରେ
 ଦୁର୍ବୋଧ ସୁବୋଧ, ଭବେ ମରେ ନାହିଁ କେହି,
 କିମ୍ବା ଜନ୍ମେ ନାହିଁ କେହି, ଜନ୍ମ ମୃତ୍ୟୁ ଖାଲି
 ସ୍ଵବେଶ ପରିବର୍ତ୍ତନ, ଅଭିନୟେ ଯଥା,
 ଜନ୍ମର ନିଦାନ ମୃତ୍ୟୁ, ତଥା ମରଣର
 ନିଦାନ ଜନନ, ନୁହେଁ ଅନ୍ୟଥା ଏ ଶୁଦ୍ଧ,
 ବୃକ୍ଷୁ ଫଳ, ଫଳୁଁ ବୃକ୍ଷ, ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ପ୍ରମାଣ ।
 କହ ଯଦ, ଅଛି କିନ୍ତୁ ସେହିକାଳୁ ଭଲ
 ଅକ୍ଷତ ଏ ଦେବାଳୟ, କିମ୍ବା ଅନ୍ୟ କେହି
 ତୋଳାଇଛି ବାସନ୍ତରେ ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳେ !
 ବିବରଣେ ବୁଝିବେ—ବିନୟର ଭବେ

ନୁହେଁ ଅନଶ୍ୱର କେହି—ଜଡ଼ ବା ଜଙ୍ଗମ,
 କେତେଥର ଏ ମନ୍ଦିର ହୋଇଛି ଚର୍ଚ୍ଚିତ
 କାଳର କଠୋର ଦନ୍ତେ, କେତେ ଥର ପୁଣି
 ଉଭବିଛି କାଳଗର୍ଭ, କେ କହିବ ତାହା ?
 ଦର୍ଶନେ ଏହାର ସତ୍ତ୍ୱ କେତେ ପୁରସ୍କୃତ
 କରେ କରାଯାଉ ଆସି ହୃଦୟ-କପାଟେ,
 ଲଭି ଆଶେ ସୌଭାଗ୍ୟର ସ୍ୱପ୍ନ ସିଦ୍ଧାସନ
 ଯେତେ ଗରେ ଆବିର୍ଭବେ ଏ ଉତ୍କଳମଣ୍ଡ,
 ମାତ୍ର ସେ ମଣ୍ଡରଗଣ ଦେଖାଇ ଆଟୋପ,
 ଶ୍ରୀକାନ୍ତ କାନ୍ତ କାଳ ଘନାବଳୀ ପ୍ରାୟ (୧)
 ଭଜିଲେ ବିଳମ୍ବ ଶେଷେ, ଭୁଞ୍ଜିଲେ ପିଣ୍ଡବେ
 ଭଜିଟ-କରଣୀ-ବୃକ୍ଷ-ବକଟ-କୁଫଳ ।
 ଥରେ ରକ୍ତବାହୁ ନାମେ ଦୈତ୍ୟକୁଳାଧିପ
 ଆବିର୍ଭବ ଏ ଉତ୍କଳେ ଯାମ୍ୟଭରୁ ଆସି,
 ଦହ ବହୁ ଗ୍ରାମ, ଧୂଃସି ବହୁ ଦେବାଳୟ,
 ଲୁଣ୍ଠିଲା ଅକୁଣ୍ଠେ ଦୁଷ୍ଟ ଶ୍ରୀକୋଠଭଣ୍ଡାର,
 ଲଭି ତହୁଁ ଶ୍ରୀ ଦେବସେବକନକର,
 ପ୍ରଜ୍ଜ୍ୱଳେ ଶ୍ରୀମୁଖି ଘେନି ପଳାଇ ଦଡ଼ିତ
 ଶିଳ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣପୁର ମଧ୍ୟେ ଗୋପାଳୀ ଗ୍ରାମରେ
 ରଖିଲେ ଦେବତାସିନ୍ଧେ ଭୁଗର୍ଭେ ଲୁଚାଇ ।

(୧) ଦୁର୍ଗ ସିଂହାଳବେଳେ ମେଘ ଶୁକ୍ଳବେଳେ ଉଦାୟ ମାତ୍ର ବିନୁସାତ ହୁଏ ନାହିଁ ।

ଏଣେ ଦୈତ୍ୟ ଜନ୍ମଦୃଢ଼ ସେନ ରତ୍ନସି
 ବାହୁବଳ ବେଳେ ପଥେ, ପ୍ରଗଣା ଚଳିକା
 ଧର ବିଶ୍ଵଧୂଂସୀ ରୂପ ନାଶିଲୁ ତାହାକୁ,
 ବୁଡ଼ିଲୁ ଚଳିକାଗର୍ଭେ ଆଶ୍ରୟ ତରଣୀ,
 ଜୀବନ-ତରଣୀ ଯଥା କାଳସିନ୍ଧୁ ଗର୍ଭେ ।
 ରହିଲୁ ଉତ୍ତଳ ରତ୍ନ ଉତ୍ତଳ-ଉଣାରେ ।
 ଘଡ଼ିକେ ବିଜୟାନନ୍ଦ ହୋଇ ପରଶତ
 ଅଶ୍ରୁଧାରା ହାହାକାରେ, ମିଶି ଗଲୁ ତାହା
 ଚଳିକା ଅନନ୍ତ ନାରେ ଅନନ୍ତ ନିର୍ଦ୍ଦୋଷେ ।
 କେତେ ଦିନ ପରେ ହେଲେ ଉତ୍ତଳେ ସମ୍ରାଟ
 ଯଯାତିକେଶରୀ — ବୈଶ୍ଵ-କୁଞ୍ଜର-କେଶରୀ,
 ମହାଧର୍ମଶୀଳ ରାଏ, ପୁଣ୍ୟ ସଂସାଧନେ
 ପୁଣ୍ୟର ପ୍ରତିଭୁ, ଧୋଇ ଦେଲେ ଯେତୁ ସ୍ଵୀୟ
 ମହାମା-ମୈତ୍ରୁଣ୍ୟ-ସ୍ରୋତେ ଉତ୍ତଳ ଲଲଟୁ
 ଅବନତି-ଅଭିକାରେ, ନବ ରବି ପ୍ରାୟ,
 ନୁହନ୍ତି ଗାଲି ସେ ନୃପ ଧର୍ମ-ଉପାସକ,
 ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ-ଆପଣେ ପୂଜା ଚନ୍ଦ୍ରର ଗ୍ରାହକ ।
 ଯୋଗଜନ୍ମା ସେ ନରେଶ ଲଭ ସ୍ଵପ୍ନାଦେଶ
 ଜଗଦ୍‌ବିଜୟ, ଭୂମିଗର୍ଭ ଯଥାସ୍ଥାନୁ
 ଉଦ୍ଧାର ଶ୍ରୀମୂର୍ତ୍ତିସମ୍ଭୂ, ସଂସ୍ଥାପିଲେ ଆଶି
 ନିର୍ମାଣି ଏ ଦେବାଳୟ, ଗୁରୁକାରୁଠାଣି ।

ଏ ଜୀବନ୍ତ ମାନବଶ୍ଚ ସତ୍ୟ, ସୁନ୍ଦରର,
 ହେଉଛି ଧୂନିତ ମୁଦୁଃ ସଙ୍ଗାଜେ ଏହାର
 ଧର୍ମର ଅଶ୍ୱତ୍ଥବାଣୀ, ଭାବନଗୁଡ଼ି ତ,
 ପ୍ରସ୍ତର ଏହାର ଯୋଡ଼ା ଭକ୍ତି ଉପାଦାନେ,
 ଯେଉଁ ଜାତିସ୍ମୃତନ୍ତତା, ଜାତସ୍ମ ପ୍ରାଧାନ୍ୟ
 ରଖିଛି ସମ୍ପାଦ ଦେହେ ଶିଳ୍ପକଳାବ୍ୟାଜେ,
 କରବ ସେ ଭାବି ଯୁଗେ ପୁଣ୍ୟପ୍ରଭମୟ
 ଭବିଷ୍ୟ ଉତ୍କଳବଂଶ ମଳିନ ଜୀବନେ ।
 କହିଲେ ବିଜୟୀ ନୃପ ଶୁଣି ଏ ଭରଣା—
 ଏଭଳି ବିପୁଳକର୍ତ୍ତ୍ତା ପାରନ୍ତି ଯେ ସ୍ଥାପି
 ଧର୍ମରାଜ୍ୟେ, ସେ ଅମର, ଜୀବନ୍ତୁ ଭବେ,
 ତାହାଙ୍କ ଦର୍ଶନେ ମିଳେ ପୁଣ୍ୟ, ଦୂର ହୁଏ
 ମାନବ ସ୍ୱଭାବସିଦ୍ଧି ଦୃଢ଼ସଂକୀର୍ତ୍ତନ,
 କାହିଁଛନ୍ତି ସେ ମହାତ୍ମା, ସେ ସାଧୁପୁରୁଷ,
 ବଳେ ତାଙ୍କ ବାସସ୍ଥାନ ଖର୍ଯ୍ୟ ଦେବାଳୟ,
 ଆତ୍ମା ପିପାସିତ ମୋର ତାଙ୍କ ଦର୍ଶନାର୍ଥେ ।
 ଭାଷିଲେ ତପସ୍ୱୀ ତନ୍ତ୍ରୀ, ଅଛନ୍ତି ଯଯାତି
 ପଦୁକେଶେ, ଜନଶ୍ରୁତି କରୁଛି ପ୍ରସ୍ତର,
 ଆସିବେ ବାହୁଡ଼ି ଶିଷ୍ୟ ମଳାତଳେ ଆଜି,
 କରନ୍ତୁ ଅପେକ୍ଷା ଏଥୁ ଆଜି ଏ ରାତିକ,
 ଚେଟାଇବି କାଲି ନେଇ ଉତ୍କଳ-ସମାପ୍ତେ ।

ପୁଣିଲେ ବନ୍ଧନ, ଯୋଗି, କାହିଁ ଅବସ୍ଥିତ
 ପଦୁକ୍ଷେପ, କିପରି ବା ସେ ଉଚ୍ଛଳ ପ୍ରଖ୍ୟାତ ?
 ବଖାଣନ୍ତୁ ତା ମାହାତ୍ମ୍ୟ ସଦୟେ ଆଦର ।
 ଭବିଷ୍ୟେ ସମାଗ୍ରହେ ଶିଖଣେ ଯତୀଶ,
 ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ର ଆଗ୍ନେୟ ଦିଗେ ବାରିଧି ବେଳାରେ
 ବିରାଜିତ ପଦୁକ୍ଷେତ୍ର, କୋଣାର୍କ ଆଖ୍ୟାତ,
 ମୈତ୍ରବେଦ୍ୟ କାନନ ନାମେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ପୁରାଣେ ।
 ଦ୍ଵାଦଶ ବରଷ ତହିଁ ସାଧୁ ଘୋର ତପ
 ଦିଗୁଣାଂଶୁପୁ ଶାମ୍ଭୁ, ଭୀଷ୍ମର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟେ,
 ଲଭିଥିଲେ ମହାବ୍ୟାଧି କବଳୁ ନିସ୍ତାର । *
 ମହାପୁରାଣୀଠ ମୁକ୍ତ ନିରାମୟ ଖର୍ଚ୍ଚ,
 ସ୍ଵୟଂ ଖର୍ଚ୍ଚେଶ୍ଵର ଯାର ପ୍ରକାଶେ ଚରଣ,
 ତହିଁ ଜାମ୍ବବତୀପୁତ୍ର ତପସ୍ଵୀତ ରୂପେ
 ସ୍ଥାପି ଅର୍ଚ୍ଚ ପ୍ରତିମୂର୍ତ୍ତି ରଖିଲେ ଶାରଦା,
 ସେ ଦିନୁ ବିଦିତ ସ୍ଥଳୀ ଅର୍ଚ୍ଚକ୍ଷେତ୍ର ନାମେ ।
 ଅଦୂରେ ତାହାର ସ୍ଥିତି ଖର୍ଚ୍ଚ ଚନ୍ଦ୍ରଭାଗା
 ଆଲିଙ୍ଗେ ସାଗରେ ଯହିଁ ଚନ୍ଦ୍ରଭାଗା ନଦୀ
 ଚନ୍ଦ୍ରକାସ୍ତକାଶ ଶୁକ୍ଳ ଶୀତଳ ସଲିଳା,
 ସ୍ନାନେ ତହିଁ ପ୍ରତିମାଏ ରୋଗ, ପାପ, ତାପ ।

* ଶାମ୍ଭୁଙ୍କର ଅଭିଷେକ ବୃଷାବ୍ଦ ଶାମ୍ଭୁପୁରାଣ ଏବଂ ନାରଦ ରାଜା ସ୍ମୃତିନାମକ ଗ୍ରନ୍ଥରେ
 ଅନୁସ୍ତୁତ ।

ଏଣେ ଶୁଭମୁଖୁ ଶୁଣି ଯଥାତିକେଶରୀ
 ଶକାର ଅଗମ ବାର୍ତ୍ତା, ଆସେହି ଦ୍ଵିରଦେ,
 ଅଦେଶିଲେ ମହାମାତେ * ବାହନ ଗୁଳନେ
 ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ରାଭିମୁଖେ, ଆଜ୍ଞା ପାଳିଲ କରପ,
 ଯଥାକାଳେ ଯଥାସ୍ଥାନେ ମିଳି ଉଚ୍ଚକେଶ,
 (ଉଚ୍ଚଳକରାଟଭୂଷା ଉର୍ଜସ୍ଵଳସ୍ଵର)
 ପ୍ରଦେଶିଲେ ରଜତୁର୍ମ୍ୟ, ଏକାଳେ ତାପ
 ରେଟାଇଲେ ବିନ୍ଦୁମାର୍ଜିତାହାଙ୍କ ସହଚେ,
 ରେଟାଏ ଯେସନ କର୍ମ ଅପବର୍ଗ ସହ
 ଜାବେ, କିମ୍ବା ସତ୍ୟ ଯଥା ରେଟାଏ ଧର୍ମକୁ
 କସ୍ତ ସହ ନେଇ, ଅବା ସପ୍ତକ ଯେବୁପେ
 ରେଟାଏ ଆସୋଲୁତିକୁ ମନୁଷ୍ୟତା ସଙ୍ଗେ ।
 ମିଷ୍ଟ ଶିଷ୍ଟ ସମ୍ଭାଷଣେ ବେନ ନରବର
 ଗ୍ରହ ପରସ୍ପର ପାଶୁଁ ସ୍ଵାଗତ ସନ୍ଦେଶ,
 ବିନେ ହେଲେ ସଖ୍ୟାସବେ ଏକ ଦ୍ଵିତୀୟନେ,
 କସିଲେ ସନ୍ଧ୍ୟାସୀ ଅଗ୍ରେ ଯୋଗ୍ୟ ଆସନରେ ।
 ଶୁଣିଲେ ଅବନ୍ତୀପତି ଉଚ୍ଚଳ-ମଣ୍ଡନେ—
 ମଣିଲ କରେଣ୍ୟ, ଧନ୍ୟ ଜନକୁ ମୁଁ ଆଜି,
 ନରଦେବ, ଲର ତବ ପୁଣ୍ୟ ଦରଶନ,
 ଦେବସନ୍ଧ୍ୟା ଏ ଉଚ୍ଚଳ, ତବବର୍ତ୍ତୀ ଏଥୁ

ଚନ୍ଦ୍ରଧର, ରୁମ୍ବେ ତାଙ୍କ ପ୍ରତିନିଧି ସିନା,
 ମଣେମୁଁ ଦର୍ଶନେ ତବ ଶ୍ରୀମୁଖି ଦର୍ଶନ ।
 ଭବିଷ୍ୟେ ମହାପ୍ରଭୁ ମହାସା ଯଯାତି —
 ଗୁଣେ ତୁଳେ ରହୁ ଶାନ୍ତି ମାଣିକ୍ୟ ସହୃଦ;
 ମାତ୍ର କି ଗୁଣର ମୂଲ୍ୟ ତା ମୂଲ୍ୟ ସମାନ ?
 ନୁହେଁ ମୁଁ ପ୍ରତିନିଧି ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କର,
 ଯେ ଅଦ୍ୱୈତ, ଅଶାକାର, ଅରୂପ, ଅନାଦି,
 କିଏ ତାର ପ୍ରତିନିଧି ? ସେ ଅପ୍ରତିନିଧି,
 କେଉଁ ଜନ୍ମ କେଉଁ ତପ ଫଳରେ କେଜାଣି
 ଲଭିଛି ମୁଁ ମାତ୍ର ତାଙ୍କ ସେବକ ସୌଭାଗ୍ୟ,
 ନରୁ ମୁଁ ଅଯୋଗ୍ୟ ତାଙ୍କ ନାମ ଉଚ୍ଚାରଣେ ।
 କହିଲେ ବିଦମ୍ବ, ଆହା, କି ଆତ୍ମଧୂକାର,
 ଅଜ୍ଞର ସଙ୍ଗାଳି ଆତ୍ମପ୍ରଭୁର କେବଳ,
 ମାତ୍ର ତାହା ନୁହେଁ ଧର୍ମ ଜ୍ଞାନ ଭକ୍ତଙ୍କର,
 ଯାର ଯେତେ ଭକ୍ତି, ତାର ଦୈନିକ ସୁଖା ତେତେ;
 ଯେ ଯେତେ ପ୍ରଧାନ, ମଣେ ସେ ନିଜକୁ ସିନା
 ତେତିକି ଭବିଷ୍ୟ, ଏହା ମହାଜନଧାରୀ,
 ମଣୁଥିଲେ ଦକ୍ଷାବଳ ଆପଣାକୁ ବଡ଼,
 ବହୁତା କି ପ୍ରସ୍ତେ ଶୁଦ୍ଧ ମାନବେ କଦାପି ?
 ଏହିରୂପେ ବହୁଦିନ ବାକ୍ୟାଳାପ ପରେ
 କିବେଦିଲେ ବିଦମ୍ବାର୍ଜ ଉଚ୍ଚଳ-ସମ୍ରାଟେ —

ଆସ ନାହିଁ ନୃପ, ମୁହିଁ ସୀମାକୁଳି ଆଶେ
 ତବ ରାଜ୍ୟେ ; ନାହିଁ ମୋର ଏ ରାଜ୍ୟେ ଲଳୟା,
 ଜାଣୁ ଜାଣୁ ଅପହର ଦେବସ୍ତ୍ର କେ କରା
 ବରବ ନରକ ମୃତ୍ୟୁ ଉଭେ ଘୁଗପଡ଼,
 କିଏ ଅବା କ୍ଷମ, ଦୁଜେ କିଏ ତା ସାହସୀ
 ଉତ୍ପାଟନେ ସଞ୍ଜାଗ୍ରତ କେଶରକେଶର ?
 ଯାପନ୍ତି ଏ ମହାଶୟେ ଭବିଷ୍ୟ ଜୀବନ,
 ମାତ୍ର କି କରବ, ପଛୁ ଝିଙ୍କୁଛି ସଂସାର,
 ଯାଉଛି ମୁଁ ଅନବୃତ୍ତ ଆକାଂକ୍ଷା ଦେହର,
 ଆବର ଯାଉଛି ଘେନ ମହାସୂତ, ପୁଣି
 ମହାଶିକ୍ଷା, ଭୁଲନାରେ ସେ ବେନ ରହୁର
 କୋଟିଏ ସାମାଜ୍ୟ ସିନା ଅକ୍ଷୟକର ।
 ରହୁବ ଅଙ୍ଗ ତ ଚର ସେ ପବନ ସୂତ
 ଦୃଢ଼େ ମୋର, ଧାରୁ ପିଣ୍ଡେ ଶାତଲପି ପ୍ରାୟ,
 ସେ ସୂତ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଦୁଃଖ ନ ହେବ ମଳିନ
 କାଳର କଳ୍ପକଳାନ୍ତ ଅଙ୍ଗ ସଂସର୍ପଣେ,
 ତାପ-ତପ୍ତ ବ୍ୟଥାକୁଳ୍ମ ଜୀବନ-ନିଦାଘେ
 ତାଳବ ସେ ଶିକ୍ଷା--ସେହି ଅବସୃତ ଶିକ୍ଷା,
 ପ୍ରାଣେ ମୋର ମୃଦ ମନ୍ଦ ମଳୟ ଅନଳ ।
 ଘେନୁଛି ମେଲଣି ଏବେ, ରଖିଥିବ ମନେ,
 ଏତକ ମାଗୁଣି ଶେଷେ ନୃପ, ତବ କୃତ,

ଚକାଇବ ଏ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ତବ ଅଙ୍କ ସ୍ୱପ୍ନ
 ଶମରଶୂକ, ପାଳିବ ଏକ୍ଷୁ ଓ ଅନୁରୋଧ ।
 ଆଲିଙ୍ଗି ସାଦରେ ତାଙ୍କୁ କହିଲେ ଯଯାତି—
 “ଅନନ୍ତ ଆକାଂକ୍ଷା” ଯା ବୋଲିଲେ ଆପଣ,
 ତାହା ସତ୍ୟ, ମହାସତ୍ୟ, ପ୍ରକୃତ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ,
 ପ୍ରୀତିର ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ ପୁଣି ଧର୍ମର ଗାନ୍ଧାର୍ଯ୍ୟ,
 ଏ ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ର ସ୍ତରେ ସ୍ତରେ ରହିଛି ସଜ୍ଜିତ,
 ଯହିଁ ଦେଖ, ତହିଁ ଶୋଭାଦେଶ ଶରଣଶୀ,
 (ହାସ୍ୟ-ଆସ୍ୟ ଲସ୍ୟବେଶା ଉଦୟୋଦୟକା)
 ଅବଗାହ ଥରେ କେଉଁ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟସେବକ
 ଏ ଶୋଭା-ପ୍ରୟାଗ-ଗାର୍ଥେ ଲଭିବ ତପଶ ?
 ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ର, ଭବୁକ ନେତ୍ରେ ଭବ-ହମାଳୟ,
 କଳକେତେ ସାରସ୍ୱତ ନିକୁଞ୍ଜନିଳୟ,
 ଯୋଗି ନେତ୍ରେ ଯୋଗବେଶ, ପ୍ରେମପ୍ରସବଣ
 ପ୍ରେମିକ ନୟନେ, ଉପସିନ୍ଧୁ ରସିକର,
 ସଂସାର ଦୃଷ୍ଟିରେ ମହା ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟଭଣ୍ଡାର,
 ଦର୍ଶକ ପକ୍ଷରେ ଶୋଭା ସ୍ୱପନ-ନନ୍ଦନ,
 ଚରଣାନ୍ତ ପୂର୍ବ ପୁଣି ବୈବରୀ ତନ୍ତରେ ।
 କି ଅଜ୍ଞାନ ବୈଦ୍ୟୁତକ ଶକ୍ତି ପ୍ରଭବରେ
 ହରେ ଶ୍ରୀମାତେ ମନ ନେତ୍ରେ ଦର୍ଶକର ।
 ଏ ବୈଦ୍ୟୁତ୍ୟାମେ ଚରଣବାସ ଆକାଂକ୍ଷା

ବ୍ୟର୍ଥ ସ୍ବପ୍ନ ଦିନା ରୁମ୍ଭ ମୋ ଭଳି ଲୋକର,
 ସେ ଭାଷ୍ୟ—ସେ ସ୍ବାଧୀନତା ଲେଖିକାକୁ ବନ୍ଧୁ
 ପରାଜୟ ଶକ୍ତି—ଭାଲେ, ବୁଝି ଆଜୀବନ
 ସଂସାରଗହଳେ ଆହା, ଯାଦିବ ସମୟ
 ବୁଝି ପ୍ରାଧାନ୍ୟର ଖବର ଯନ୍ତ୍ରଣା ମଧ୍ୟରେ,
 ଏହି ତ ରାଜଭାଷ୍ୟର ଜ୍ଞାନାମୟ ସୁଖ ।
 ଗତି ପକ୍ଷେ ଦୂର ସିନା ତବ ରାଜଧାନୀ,
 ମାତ୍ର ନୁହେଁ ମତି ପକ୍ଷେ ଦୂର, ଦୃଷ୍ଟି ସ୍ଥାନ
 ମନର ନିକଟ ଅତି—ବ୍ୟବଧାନସ୍ଥାନ ।
 ପାଳିବ ଅବଶ୍ୟ ମୁହିଁ ତବ ଅନୁରୋଧ,
 ମାତ୍ର ତାର ପ୍ରତିଦାନେ ରଖିବେ ଆପଣ
 ମୋର ଏ ପ୍ରତ୍ୟାନୁରୋଧ ବହୁ ଅନୁଗ୍ରହ,
 ଆଜିକ ନଥିଲେ ମୋର ଶ୍ରଦ୍ଧା ଆଦର୍ଶ,
 ବାହୁଡ଼ିବେ କାଲି ପ୍ରାଚୀ ସ୍ବଦେଶାଭିମୁଖେ ।
 ଏ ପ୍ରସ୍ତାବେ ବିଦମାର୍ଜ ପ୍ରକାଶି ସମ୍ମତି
 ପ୍ରଦର୍ଶିଲେ କୃତଜ୍ଞତା ଭକ୍ତଲେଖି ପାଶେ,
 ଏକାକି ଆଗତ ସନ୍ଧ୍ୟା ଦେଖି ବେନି ନୃପ
 ବିଜେ ହେଲେ କନ୍ୟାକ୍ରରେ ଯାହୁଁକୃତ୍ୟ ହେବୁ ।

ପ୍ରସ୍ତାବେ ବିଦମାର୍ଜ ଧର୍ମାନନ୍ଦ ସହ
 ଅଭେଦ ମାତଙ୍ଗୋପର ବାହୁଡ଼ିଲେ ଦେଖେ,

ଖଣ୍ଡେ ଦୂର ସହଯାତ୍ରୀ ହୋଇ ଉଛଳେଣ
 ପ୍ରଦର୍ଶିଲେ ଶିଷ୍ଟାଗୁରୁ, ବିଦ୍ୟାୟ ସମ୍ଭାଷ-
 ଅନ୍ତେ ଘେନି ପରସ୍ପର ସ୍ମୃତି ବେନି ନୃପେ
 ଯାତ୍ରା କଲେ ପରସ୍ପର ପ୍ରତ୍ୟାଭିମୁଖେ ।
 ଶୁଲ୍ଲ ଦ୍ଵିରଦବର ସମଭୂମି ପଥେ,
 ଭେଟିଲୁ ଦ୍ଵିଦିନ ପରେ ଚନ୍ଦ୍ରୋପୁଳା ନଦୀ ।
 କାଳ ପ୍ରତି ଅଟ୍ଟହାସ ପ୍ରକାଶି ତଟିନୀ
 କଳ, କଳ ଛଳେ, ଶୂଳେ ବେନିକୁଳେ ତାଳ
 ଅମର ଅମୃତୋଷଧି ଅନନ୍ତ ଆସବ । ✽
 ଶୁଷିଲେ ଅବନ୍ତୀପତି, — ନଦୀ ନୁହେଁ ଏ ତ,
 ନଦୀରୂପେ ପ୍ରବାହିତା ଶୁଷ୍ୟ-ଲକ୍ଷ୍ମୀ-କୁପା,
 କିମ୍ବା ଏହା ଦୁଗ୍ଧନାଳୀ ଚରଦୁଗ୍ଧବତୀ
 କାମଧେନୁ-ଉଛଳର, ଏହା ଦତ୍ତ ସିନା
 ଉଛଳର “ରହୁପ୍ରସ୍ତ” ଅରଧା ଦୁର୍ଲଭ,
 ବିଶ୍ଵପତିଙ୍କର ଏହା ଏ ଉଛଳ ପ୍ରତି
 ଅତିରକ୍ତ ମହାଦାନ — ଅସୀମ ଶୁଭର ।
 ଏଣେ ବାମଭାଗେ ଦିଶେ ଏ କେଉଁ ପବନ
 ବନ୍ଧୁସ୍ଥ ଶ୍ରାମ, ସ୍ଵପ୍ନ ଅଜଗର ପ୍ରାୟ ?
 ଉତ୍ତରରେ ଯୋଗିବର — ନୃପ, ଏ ଉଛଳେ
 ଅବସ୍ଥିତ ପଞ୍ଚ ଗର୍ଭେ ପଞ୍ଚ ଉପାସକେ,

ଯଜ୍ଞପୁର ଶାନ୍ତତୀର୍ଥ, ପୁର ବୈଷ୍ଣବର,
 କୋଶାର୍କ ଭୁବନେଶ୍ୱର ସୌର ଶୈବ ଶାନ୍ତ,
 ଶାଶପତି ଶାନ୍ତ ନାମେ ଶାନ୍ତ ଏ ଶିଖର,
 ପିଞ୍ଜିବାତା ବିନାୟକ ଅବସ୍ଥାନ ହେବୁ
 ଲୋକେ ଏ ଭୂଧର ହୁଏ ସେ ନାମେ ଆହୁତ । ❀
 ସ୍ଥିତ ତାର ପୁତ୍ର ପ୍ରାନ୍ତେ ଚଳନ ବନ୍ଧିତ
 ଅଳତ ଅଳତ, ସେହି ଏକା ସାର୍ଥକଛୁ
 ମହାମୟାୟା ଏହି ଉଚ୍ଚଳ ଭୂମିର
 “ମଳୟଜୟାତଳା”-ଗୌରବ ଉପାୟ ।
 ଏହିରୂପେ ନାନା ଦୃଶ୍ୟ ଦେଖି ଗତପଥେ
 ମିଳିଲେ ସକଳେ ଯାଇ କେତେ ଦିନାନ୍ତରେ
 ମେଘଶ୍ୟାମ ମେଘାସନ ସାଗୁମାନ ପଦେ,
 ଭାଷିଲେ ବିଷମ ତହୁଁ ବିନୟେ ତାପସେ—
 ଦେବ, ତବ ଉପକାର-ରାଣ, ଅଶୋଧିତ
 ମୋହ ପକ୍ଷେ, ଲଭିଲି ମୁଁ ତୁମ୍ଭର ପ୍ରସାଦେ
 ନବ ଚକ୍ଷୁ, ନବ ଭାବେ ଚିହ୍ନିଲି ହିଁସାରେ,
 ତୁମ୍ଭର କରୁଣା ଏକା ପୁଟାଇଲୁ ମିଳି
 ଏ ନୀରସ ଶୁଷ୍କ ପ୍ରାଣେ ଆନନ୍ଦ-ମହାର,
 ଅଶିଳୁ ସ୍ଥାନ ମୋର ଅବସନ୍ନ ପ୍ରାଣେ ।
 ବରଲି ମୁଁ ଗୁରୁପଦେ ଆପଣଙ୍କୁ ଆଜି,

❀ ପ୍ରଚଳିତ ନାମ ମହାବିନାୟକ ସବୁତ ! ଏହା ଦର୍ଶଣ ଚକ୍ରାରେ ଅବସ୍ଥିତ ।

ଶିଷ୍ୟ ଅଧିକାର ପ୍ରଭେ, ଅର୍ଥ ଅଭାବନେ
 ସେ ପାବନପଦତଳେ କରନ୍ତୁ କୃତାର୍ଥ,
 ମାଗୁଛି ମେଲଣି ଏବେ, ଘେନାହେଉ ମୋର
 କୃତଜ୍ଞତା, ପ୍ରୀତିପୂଜା, ପ୍ରଣତ-ଆରତି ।
 ଉତ୍ସିହର ଏ ବଚନେ ବୁଦ୍ଧ ବ୍ରହ୍ମସ୍ପର୍ଶ,
 ନୃପଣିରେ କର ନିହ କର ଆଶୀର୍ବାଦ,
 ଗମିଲେ ଆଶ୍ରମ ଦିଗେ ମୃତୁ ପଦକ୍ଷେପେ,
 ପ୍ରବେଶିଲେ ବନ୍ଧମାର୍କ ସ୍ଥଳସ୍ଥ ଶିବରେ ।

ଏକାଦଶ ସର୍ଗ ।

କରଗତ କର ଆର୍ଯ୍ୟମଣ୍ଡଳ ସମସ୍ତ
 ଶମିଳ ଜଗୀଷାଳନ, ରଜିଲ ସାଫଳ
 ଆଶା, ତତ୍ତ୍ୱ ଚରୁରଜବାହନ ସହଚେ
 ମଣ୍ଡିଲେ ଅବନ୍ତୀ ମନ୍ତ୍ରୀ ଅବନ୍ତୀମଣ୍ଡଳ,
 ମଣ୍ଡଳ ଯେସନ ଆସି ପୂର୍ଣ୍ଣ ଶଶଧର
 ତାରକାମଣ୍ଡଳୀ ସହ ପଦଚମିରଣୀ, ✽
 ଅଥବା ବସନ୍ତ ଯଥା ରତ୍ନକୁଳନାଥା
 ବିମଣ୍ଡେ ପ୍ରବୃତ୍ତ, ଘେନି ଗହଣେ କୁସୁମ,
 କୋକିଳ, ମଳୟାନଳ—ସଦସ୍ୟାନଳରେ ।
 ଲଗିଲ ବିଜୟୋତ୍ସବ, ହସିଲ ନଗର,
 ଖେଳିଲ ଆନନ୍ଦଦେଉ ତୋହୁଣେ ଚହଟି,
 ବିଜୟିନୀ ଉତ୍ସବିନୀ ସୁଖରେ ସୁଦୟା,
 ଦୁଜେ ବିଭୁଷିତ ହୋଇ ବିଜୟାବରଣେ
 ଧରଲ ଅସୁର ଠାଣି ବର୍ଣ୍ଣନା ଅଗାଧ ।
 ଏକେ ତ କୁସୁମକୁଞ୍ଜ ସୁଖନାଦରେ,

✽ ଶୃଙ୍ଗ ସର୍ବ ।

ଆଲିଙ୍ଗିଲେ ତାକୁ ଆସି ବାସନ୍ତୀ ଚନ୍ଦ୍ରକା
 ସୁବର୍ଣ୍ଣ-ଭମର ସହ, କି ଅନନ୍ତ ଶୋଭା—
 ସୋତ ଘୁଏ ପ୍ରକାଶିତ, କଳିକ କି ଭଲ
 ସେ ଶୋଭା ଗାମ୍ଭୀର୍ଯ୍ୟ ଭାଷା, ହେଉ ପଛେ ଯେତେ
 ପ୍ରାଣବନ୍ଧ, ଯେ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଅନନ୍ତ ପ୍ରକାଶେ
 ନ ପାରେ ସନ୍ତର ଧନ ପ୍ରକଳା କଲ୍ପନା,
 (ଚିତ୍ର ସନ୍ତରଣଦକ୍ଷା ଶବ୍ଦ-ପାଞ୍ଚବାରରେ)
 ଭାଷା ସିନା ଅବହେଳେ ବୁଝିମରେ ତହିଁ ।
 ଉପମାଦା କି ଶକ୍ତିକ ତାକୁ, ଉପମା ତ
 ଭାଷାର ଅଧୀନ, ଭଜେ ତା ସହ ବିଳସୁ ।
 ଚନ୍ଦ୍ରୋପର ଚନ୍ଦ୍ରୋଦୟ ଘୁଅନ୍ତା ଯଦ୍ୟପି
 ତେବେ ବା ନଗର ସହ ଘୁଅନ୍ତା ଭୁଲିତ ।
 ସୁଖ-ସୁରମ୍ଭ-ସୋତେ ତାଳିଦେଲା ଦେହ
 ଉତ୍ସବ-ଯମୁନା, ସେହି ପୁଣ୍ୟପ୍ରୟାଗରେ
 ସ୍ନାନ କର ନାଗରକେ ଶୀତଳିଲେ ଆସା ।
 ମାତ୍ର ଏ ଉତ୍ସବେ ଲୁହ ନୋହୁ ନୃପମଣି
 ରତ ପୁରସ୍କାର ଦାନେ ସେନାମାମଣ୍ଡଳେ,
 ଗୁଣ ଭୁଜନରେ ଲରି ଶାରେ ବହୁଗୁଣ
 ପୁରସ୍କାର, ମଣିଲେ ତା ଭାବ୍ୟ ଆଶାମତ ।
 ବିପକ୍ଷ ଭବରେ ଯୁଦ୍ଧି ଯେଉଁ ଶୂରଭଣ
 ଆସିଥିଲେ ବନ୍ଦୀ ହୋଇ, ଅର୍ପି ଅବ୍ୟାହତ

ତାଙ୍କୁ ପୁରସ୍କାର ଦାନେ, ଚକଲେକ ମେଲଣି,
 ଅହୋ କି ଗଣ୍ଡର ଦୟା, ପୁଷ୍ପ ଶୀତଳ,
 ମିଶ୍ରପ୍ରତି ଦୟାଦ୍ରୁତା, ଧର୍ମ ସ୍ଵାକ୍ଷରିକ,
 ମାତ୍ର ଯାର ଦୟା ବର୍ଷେ ଅରାଧିତ ମସ୍ତକେ
 ଦୈବବର ପ୍ରାପ୍ତ, ସେହୁ ଦେବଙ୍କର ଦେବ ।
 X X X X
 ସଖୀନ୍ତୁ * ସହୃଦେ ଦିନେ ରୂପସୀ ପ୍ରମୀଳା,
 ପାଟେଶ୍ଵରୀ ଲକ୍ଷ୍ମୀମଣି ପ୍ରିୟ ସହଚରୀ
 ଭ୍ରମୁଥିଲୁ ଶୁଭାନ୍ତର ବହୁରୂପବନେ ।
 ବିସ୍ତାର ଅଛନ୍ତି ତହିଁ ଅନନ୍ତ ପୁଦ୍ଗଳ
 ବାଳତରୁ ଲତାକୁଳ ପ୍ରସ୍ତୁତ-ପ୍ରସୂନେ,
 ଯତ୍ନୁଛି ସେ ହାସୁ ଝର କି ଅମୃତମଣି
 ମଧୁରମା, କି ସୁଗନ୍ଧା ପ୍ରୀତି ପୁତ ଝର,
 ହେଉ ତାହା ହେଉଅଛି ନୟନ ଶୀତଳ ।
 ଆନନ୍ଦେ ବାମାଏ ଫେର ଅଳ୍ପ ଅଳଙ୍କାର
 ମଣ୍ଡିଲେ ବନସ୍ପନ୍ଦରା କୁସୁମିତ ବେର,
 ଦିଟାଇ କେ କଣ୍ଠ ଦ୍ଵାର ଲମ୍ବାଲମ୍ବା ନେର
 ମଞ୍ଜୁହାସୀ କୁଞ୍ଜଲତା ହରିତଳ ବନ୍ଧେ,
 ଓଢ଼ାଇ ବେ ବାଜୁବଳ ବାନ୍ଧିଲୁ ହରଷେ
 ମାଳତୀ ବାନ୍ଧୁରେ, କେହି ପାଇଟି ସହର

ଜହମୁହାଁ ପୀତ ପାଟ, ପିଲାଲ ଗୋଲପେ
 ସକାଳେ କନ୍ୟାବେଶେ, ଖଞ୍ଜନ୍ତେ ପାଦୁକ
 ପଦେ, ପୁଟିଗଲ କରେ କଣା, ତହିଁ ବାଳା
 ପ୍ରକାଶିଣ ସ୍ନେହମିଶା କୃତ୍ରିମ ବସନ
 ଶପେଲ, ଉଦୁଣୀ ବୁଲେ କେତେ ଅଲଗୁଳ,
 ଚମୁଟକୁ ମୋତେ ? ଛୁ ଛୁ ବିଟେଲୀ ବାୟାଣୀ !
 ଶୁଣିକହେ ଆଜ ସଖୀ, କି ଦୋଷ ତାହାର,
 ସୁଲବେ ସେ ଅପାର୍ଥିବ ଭୁଷଣ-ଭୁଷଣା,
 ତାହାର ସେ ଗଣିରତ୍ନ-ଚର ପ୍ରାଣପ୍ରିୟ,
 ଦର ବୁଦ୍ଧ କଲୁ ତାକୁ ଶରଣାନ୍ତ ବୃଥା
 ଲଦ ଦେଇ ଗୁରୁ ଭୁଷା, ପାର୍ଥିବ, ଅସାର,
 ଦେଖୁ ସେ କୁପିତା, ଦେଲ ଉପହାସ ଶାସ୍ତି ।
 ଏବୁପେ କୌରୁକେ ଲିପ୍ତ ଅଛନ୍ତି ବାଳାଏ
 ଏକାଲେ ପ୍ରବନ୍ଧ ତହିଁ ବୁଦ୍ଧଜନ ନାମେ
 ସୁସେଧାକୁମର, ଦେଖି ସମ୍ଭ୍ରମେ ପ୍ରମୀଳା
 ପ୍ରଣମି ତାହାଙ୍କୁ, ଧୀରେ ଶୁଣିଲ ଏସନ —
 କୁଶଳ ତ ବିପ୍ରମଣି ? ରୁମ୍ଭେ ଶଙ୍ଖଧର,
 ନୃପତି ଗହଣେ ଭମି ବହୁ ରମ୍ୟ ସ୍ଥାନେ
 ଆସିଲ ବାହୁଡ଼ି ସାଧୁ ଚିତ୍ତପ୍ରସନ୍ନତା ।
 ଭବରଲେ ଦ୍ଵିଜ — ସତ୍ୟ ତାହା, ଦେଖି ବହୁ
 ଜନସଦ, ବନ, ନଦ, ଚୁଡ଼ାଳ ଶିଖର,

ସେହି ନାନାଗର୍ଭ, ଲଭୁଥିଲି ନିତ୍ୟ ସୁଖ,
 ମାତ୍ର ଦୃପତିଙ୍କ ଦୁଃଖ ସେ ସୁଖେ ମୋହର
 ଦେଉଥିଲା ବୋଲି ସଦା ବିଷାଦ-କାଳିନୀ ।
 ପୁଣିଲୁ ପ୍ରମୀଳା, ଶୁଦ୍ଧ-ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ବିହୀନ—
 ଅର୍ବ ଶ୍ରେତର ଯେହୁ ଶୁଦ୍ଧବିଜେଶ୍ବର,
 ସମସ୍ତ ଆର୍ଯ୍ୟବର୍ତ୍ତ ଯା ଅଙ୍ଗୁଳି ସଙ୍କେତେ
 ଗୁଳିତ ପାଳିତ, ଭଲ କି ଦୁଃଖ ତାଙ୍କର ?
 ବିବରଣେ ବୁଦ୍ଧବିଜ—କି ଦୁଃଖ ତାଙ୍କର ?
 ଭୁଲିଥିଲେ ଶୂନ୍ୟ ଚୁଷା ଏହି କେତେ ମାୟା,
 ମଣ୍ଡୁକ କି ବିକ୍ରମାର୍ଜ୍ୟ ମର୍ତ୍ତ୍ୟର ମାନବ,
 ଶୁକ୍ର ସେ ଧାରଣା ତବ, ମହାଦେବତା ସେ
 କେଉଁ ଗୁପ୍ତ ହିତବର, ମର୍ତ୍ତ୍ୟେ କା ବିହର
 ପ୍ରୀତିର ପାବନ ମୂର୍ତ୍ତି, ହୃଦୟ ତାଙ୍କର
 କରୁଣାର ଶୁଭ ସ୍ବର୍ଗ, ସ୍ବେଦ ହିତାସନ ।
 କି ନିଷ୍ଠାମ ଧର୍ମ, କି ଆତ୍ମବ୍ୟାଗ୍ରବତ,
 କି ନିଷ୍ଠାପଥ, କି ଜୀବନ୍ତ ପରହୃଦେଷଣା,
 ଦିନସାରା ନାହିଁ ତର ଶାନ୍ତି ସମରେ,
 ସନ୍ଧ୍ୟା ହେଲେ ଧର ହସ୍ତେ ଜୁଳୁଳୁ ଦୁହୁଡ଼ି
 (ଶବ ପରଶୁର ସହେ) ବିଜେ ନରମଣି
 ଶହୁ ପକ୍ଷ ରଣାହତ ସୈନିକ ଶିବରେ
 ଅମୃତ ପ୍ରଭାତେ ଲେଉଟି ଅସୁଲେଖାପରେ

କରନ୍ତି କାହାକୁ ସୁସ୍ଥ ଧୋଇ ସୁଦୃଢ଼ରେ
 କାହାନ୍ତି ଶୁଳ, ଚିର ଉତ୍ତମ୍ଭୁ ବାସ
 ଦେଉଥାନ୍ତି ପଟି ବାନ୍ତି ତହିଁ, କାହାର ବା
 ଶୁଷ୍କ ଅଧର ପ୍ରାନ୍ତେ ଧରି ପଥ୍ୟପାଥ
 ଭୁଞ୍ଜନ୍ତି ସମ୍ପେଦେ ତାକୁ, ଦେଖି ଏହି ଦୃଶ୍ୟ,
 ଏହି ବାହୁନୀୟ ମହାଦୃଶ୍ୟ କରୁଣାର,
 ଉଠୁଥାଏ ଶୟି ପଶୁ ଧନ୍ୟ ଧନ୍ୟ ରବ ।
 ଆହତ ଶୁଶ୍ରୁଷା ପରେ ନ ଭଜି ବିଶ୍ରାମ,
 ସାହତ୍ୟ ସନ୍ଦର୍ଭେ ଦୃଶି ହୁଅନ୍ତି ନିରତ,
 ସୁଭାବେ ସାହତ୍ୟରକ୍ତ ଆମ୍ଭ ନୃପବର,
 ସାହତ୍ୟକ ପ୍ରତିଭାର ତରୁଣ ତପନ,
 କାବ୍ୟ-ସହକାର କୁଞ୍ଜେ କଳନାଦ ପିକ,
 ପଢ଼ୁ ପଢ଼ୁ କାବ୍ୟ, ଯାଏ ବିଭବର ପାତ୍ର,
 କାହିଁ ଅବା ଅବସର ଯୋଗଣେ ଶୟନେ ।
 ବିଳାସ-କୋମଳ ଅଙ୍ଗେ ସଦା ଯେ ଫାଳିତ,
 ନୁହେଁ କି ତାହାଙ୍କ ପକ୍ଷେ କଷ୍ଟକର ଏହା ?
 ଭଣିଲୁ ପ୍ରମାଣ—ଦେବ ନ ହେଲେ ସେଭଳି
 ଦୁର୍ଦ୍ଦାୟୀ, ଶୋଭିତ୍ରା ବା କାହୁଁ ଶିବେପରେ
 ମଦବା-ମୁକୁଟ ଅର୍ଦ୍ଧ ଭରତ-ସ୍ଵର୍ଗର ।
 କହିଲୁ ତ ନୃପତିଙ୍କ କଥା, ଶୁଣ ଏବେ
 ରାଣୀଙ୍କ ବେଭର, ଗୁଣେ ଦୁହେଁ ଦୁହିଁଙ୍କୁହିଁ

ପଟ୍ଟାନ୍ତର, ଯୋଗ୍ୟ ମଣି ଏ ଆଦିତ୍ୟକରେ
 ଛନ୍ଦିଲ ତା କରେ ବିହ୍ୱ ଏକମଳିନୀକି ।
 ନାହିଁ ଅରମାନ, କିମ୍ବା ଆଳସ୍ୟ, ବିଳାସ,
 ବହୁ ପରଶୁରା ସତେ ସଦା କର୍ମରତା,
 ସଦା ହାସ୍ୟମୟୀ, ପୁଣେ ଦୁଃଖେ କିବା ଭେଗେ,
 କାନ୍ଦିଲେ କଦାପି, ସେହି କାନ୍ଦଣା ମଧ୍ୟରେ
 ଉଠୁଥାଏ ଫୁଟି ହାସ, ଫୁଟି ଦିଶେ ଯଥା
 କୁହେଲିକା-ମ୍ଳାନ ଲତା କୋଳରେ ସୁମନ୍ତ ।
 ମହାସନ୍ତ୍ୟାଗୀନା, ତେଣୁ ନ କାନ୍ଦନ୍ତ ସଦା,
 ଯଦ୍ୟପି କାନ୍ଦନ୍ତ କେବେ, ତେବେ ପରଦୁଃଖେ ।
 କି ବାଣୀ, କି ମମତା, କି ଘନତା, ଆହା,
 ସ୍ନେହ, ପ୍ରୀତି, ସରଳତା ଏ କିବେଣୀ ଅବା
 ବହୁଅଛି ଏକାଧାରେ, ଯୋଗଣ ସମୟେ
 ଥରେ ମାତ୍ର ନେଇଛନ୍ତି ମୁଖକୁ ଆହାର,
 ଏକାଳେ ଶୁଣିଲେ ଯଦି ଘନ ଆରୁରର
 'କରୁଣ ପ୍ରାର୍ଥନା ସ୍ଵର, ଉଠିଲେ ତକ୍ଷଣେ,
 ସରଲ ଯୋଗଣ, ଧାଇଁ ଯାଇ କଲେ ତାର
 ଉଚିତ ସଜ୍ଜାର । ଯଦି ଶୁଣିଲେ ପୀଡ଼ିତ
 ଦୃଅର ମଧ୍ୟରେ କେହି, ଦାସୀ ପଛେ ହେଉ
 ବଳେ ବଳେ ପାଶେ ବସି କଲେ ତାର ସେବା,
 ନିର୍ବାହକ ଯେବେ, ତେବେ ମିଳିବ ଉତ୍ତର—

“ ମାତୃଶକ୍ତିରୂପେ ଧାତା ସ୍ୱଜ୍ଞଲେ ରମଣୀ,
 କି ଅଛି ତାହାର ଧର୍ମ ପାଳନ ବ୍ୟଗତ ?”
 ପୁଣି କେତେ ପାତକଦୃଶ୍ୟା, ହେଲୁ ଦିନୁ
 ନୃମଣି ପ୍ରବାସୀ, ତାଙ୍କ ରହୁ ପାଦୁକାକୁ
 କରୁଥିଲେ ପୂଜା ନିତି ଦେବତା ବିଧାନେ,
 ପାଇଲେ ପ୍ରାଣେଶଙ୍କର ଶ୍ରୀହସ୍ତ ଚିତାଇ
 ଲଗାଇ ମସ୍ତକେ ପଛେ ଫେଡ଼ନ୍ତୁ ତା ମୁଦ,
 ପାଠାନ୍ତେ ସାଇତା ହୁଏ ପୂଜା କୋଥଳରେ ।
 ଯେଦିନ ମଣି ନୃକଲେ କାହୁଡ଼ା ବିଜୟ,
 ଶଶୀହଂସପୁରେ ହେଲୁ ଦୁହଙ୍କର ଭେଟ
 ହେଲୁ ଶୂରଚକ୍ଷୁ ଏକଚକ୍ଷୁ, ଆହା କିବା
 ଭରଳ ଶୀତଳ ଦୁଃଖି, କା ନେତ୍ର-ଚକୋର,
 ପିଇଲୁ କା ମୁଖେହର ଅନନ୍ତ ଅମୀୟ,
 ହେଲୁ ନାହିଁ ବାର ତାହା ମୁକ୍ତିହୁଁ ତ କିଛି ।
 ଦେଖୁଛି କି ପୁଣି ଶଶୀ ଧରମୁଖ, ଧର
 ଶଶିମୁଖ । ମହାରାଣୀ ନମିଲେ ପୟରେ,
 ନମେ କି ପାଦୁକା ନଦୀ ସାଗର ତରଣେ
 ଖେଳିଗଲୁ କି ପ୍ରେମର ମଳୟ ମାରୁତ,
 ଫୁଟିଗଲୁ କି ଅବ୍ୟକ୍ତ ଘନାନୁରାଗର
 ଶୁଭ କର୍ଣ୍ଣାବଳୀ, ଆହା, ସେକାଳ ଆନନ୍ଦ,
 ସେକାଳର ଶୂନ୍ୟ ଶୋଭା, ଭୁଞ୍ଜିଲେ କେବଳ

ଆନନ୍ଦ-ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ-ତୀର୍ଥଯାତ୍ରୀ-ସେ ବେନୀଏ ॥
 କି ମଙ୍ଗଳ ଦିନ ଆଜି, ଏଭଳି ସୁଦିନ
 ଭାଗ୍ୟଧର ଜୀବନରେ ପ୍ରାୟଶଃ ଦୁର୍ଘଟ ।
 ଧୋଇ ପଡ଼ି ପଦ୍ମପଦ, ପଶତେ ପୋଛିଣା
 ବସାଇ ଆସନେ କଲେ ଗୁମର ବ୍ୟଜନ,
 ନୃବର ଛତାଇ ନେଇ ଗୁମର ତଡ଼ିତ
 ଭାଷିଲେ ସମ୍ବୁଦେ, ପ୍ରିୟେ, ଏତେ ସେବକାରେ
 ରହିବ କି ମୋର ସେବା ଅପୂର୍ଣ୍ଣ ତଳେହେଁ ?
 ତୁମ୍ଭର ଏ କାର୍ଯ୍ୟ, ଛୁ ଛୁ ବସ ଧାସି ପାଶେ;
 ଉତ୍ତରଲେ ଶଶୀ, ମୁଁ ଯେ ପ୍ରଧାନ ସେବକା ।
 ଆହା, କି ଦାମ୍ପତ୍ୟ ପ୍ରେମ, ମଧୁର, ପାବନ,
 ତା ମହତ୍ତ୍ୱ, ତା ଗାମ୍ଭୀର୍ଯ୍ୟ, ଜ୍ଞାତ ଭୁକ୍ତଭୋଗୀ ।
 ପୁଛିଲେ ମହାଶୀ, ଶରବର, ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଲା
 ନରମେଧ ? କି ନିଷ୍ଠୁର ଶର ଶିଳାଦୃଢ଼,
 ନାହିଁ ଦୟା ମାୟା ଲେଖ, ଅକାତରେ ଶରେ
 ନିର୍ଦ୍ଦିକାରେ ବିନାଶନ୍ତ କେତେ ମହାପ୍ରାଣୀ ।
 ଉତ୍ତରଲେ ନୃପ, ପ୍ରିୟେ, ରମଣୀ କି ଉଷା ?
 ବଧନ୍ତୁ ଅସୁରେ ଶରେ, ମାତ୍ର ବିନା ଅସ୍ତେ
 ଦୂରନ୍ତ ରମଣୀ କର କୋଟି ନରହତ୍ୟା
 ମୁହୂର୍ତ୍ତକେ, ନାମେ ଶ୍ୱରୁ, ମାତ୍ର କାର୍ଯ୍ୟେ ଶର ।
 କିଛି ମୁଁ ହତ୍ୟା ସତ୍ୟ, ମାତ୍ର ସେ ହତ୍ୟାରେ

ତୁମ୍ଭର ଅଗାଧ ସ୍ଵାର୍ଥ ନିବିଡ଼େ ଜଡ଼ିତ
 ଭୃଞ୍ଜିବ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ, ବସି ସାମ୍ରାଜୀ ଆସନେ ।
 ଉତ୍ତରଲେ ଇନ୍ଦ୍ରମଣି ରାଣୀ, ମହାରାଜ,
 ଲେଖା ନାହିଁ ସେ ସୌଭାଗ୍ୟ, ଲଭିଛୁ ମୁଁ ଯେଉଁ
 ମହାରାଜ୍ୟ, ତବ ସୌମ୍ୟ ପୁଣ୍ୟ ପଦଦ୍ଵୟ,
 ତାହା ତୁଳନାରେ ଏହି ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ମୃଣ୍ମୟ —
 ପର ରୂପସ୍ଵରୂପ ଏହି ତୁଚ୍ଛ ରାଜ୍ୟ
 କେଉଁ ଗୁରୁ ନାଥ ? ତାହା ସ୍ଵର୍ଗରାଜ୍ୟ ମୋର,
 ତଭିନ୍ନ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ରାଜ୍ୟ ମୋ ପକ୍ଷେ ଅଲଗା ।
 ଭାଷିଲେ ବିକ୍ରମାଦିତ୍ୟ ରାଣୀ କର ଧର,
 ଦେବ, ଏହି ଦୈତ୍ୟ ଏକା ମହତ୍ତ୍ଵ ତୁମ୍ଭର,
 'ତୁମ୍ଭେ ଗୁଣବତ୍ତ, ସତ୍ତା, ମୁଁ ତୁମ୍ଭର ପତି,
 ଏହାହିଁ ମୋ ପକ୍ଷେ ଏକା ଗୌରବକାରଣ !
 ନୁହେଁ ମୁଁ ଅକର୍ତ୍ତବ୍ୟ, ଧର୍ମରକ୍ଷାପାଇଁ,
 ପୁଣି ଦୁଷ୍ଟ ଦମନାର୍ଥେ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ସମର,
 ଏ ଭାରତେ ଧର୍ମରାଜ୍ୟ ବିଶୁଦ୍ଧ କେବେ
 (ଦ୍ଵିଜାଦର ସ୍ଵାର୍ଥଭୂତ ଦୁର୍ଗାର ପ୍ରାଧାନ୍ୟ)
 ଧର୍ମରାଜ୍ୟ ସ୍ଥାପନାର୍ଥେ ଧରଥୁଲ୍ ଅସି,
 ସାଜ୍ଞ ଏବେ ସେ ସୁବ୍ରତ, ଆଜ୍ଞାରୁ ଦେବି,
 ସେବକ ମୁଁ ମସିଦଣ୍ଡ ଅସିଦଣ୍ଡ ତେଜ ।
 ଶୁଣି ଯେ ବାଣୀ ସତ୍ତା ଭାଷିଲେ ଏସନ —

କେଉଁ ଅନ୍ତରାତ୍ମ ତବ ମନୋରଥ ପଥେ ?
 କିନ୍ତୁ ନାଥ, ସେବିକାର ଏତିକି ମାଗୁଣି,
 କରବେ ନିୟୁକ୍ତ ମୋତେ ଲେଖିକାଘରରେ ।
 ଏହା କହ ପୁରୋହିତେ ପ୍ରମୀଳା ସୁନ୍ଦରୀ
 ଗମିଲୁ ସଜିନୀ ସହ ଅନ୍ତଃପୁର ମୁଖେ,
 ଯଥାସ୍ଥାନେ ପୁରୋହିତେ କଲେକ ପ୍ରସ୍ଥାନ,
 ମାରବିଲୁ ଉପବନ, ମାରବେ ଯେସନ
 ଉଡ଼ଗଲେ ଶୁକ ସାର୍ବ ଆଦି ଖଗାଳିଏ ।

ଇନ୍ଦ୍ରଦତ୍ତ ସିଂହାସନେ ମହାସଭା ମଧ୍ୟେ
 ଦିନେ ହୋଇ ଇନ୍ଦ୍ରନାଥ ନରେନ୍ଦ୍ର-ଗୌରବ,
 ସୁଶାସିଲେ ଆର୍ଯ୍ୟବର୍ତ୍ତ ହରଷ୍ଟୟୀ ମହା;
 ଅନ୍ତର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟମୟୀ ସେ ବିରାଟ ସଭା
 ନବରତ୍ନ ଜ୍ୟୋତିଷ୍ମତା, ଜ୍ୟୋତିଷ୍ମତା ଯଥା
 ମାନବର ଆଶା-ନିଶା ସାଫଲ୍ୟ-ଜୋତିଷ୍ମ,
 କିମ୍ବା ଯଥା ହିମାଳୟ ଅନନ୍ତ କନ୍ଦର,
 ଚରଣାମ୍ବୁ ମହୋଷଧି ଜ୍ୟୋତିର୍ଲତା ଯୋଗେ ।
 ସେ ଅମୂଲ୍ୟ ମହାରତ୍ନ ଅନନ୍ତର ଆଭି
 ଶୁକ୍ଳ ଶରତବୃକ୍ଷ, ଶୁକ୍ଳାଏ ତାର
 ସୀମାତୀତ ସଂଖ୍ୟାତ ଭୂଖଣ୍ଡ ଅଦ୍ୟାପି ।
 ସଭା ଆଖ୍ୟାତ ସେ, ମାତ୍ର ପ୍ରକୃତ ପକ୍ଷରେ

ବାଣୀ-ମଣି-ଦେବାଳୟ, ପୂଜକମୁଖର,
 ସେ ମହାପୁରୀ ଗଣାର ମଧୁର ମୂର୍ଚ୍ଛନା,
 ସ୍ୱପ୍ନ ଇତିହାସ ଅଙ୍ଗେ ପ୍ରକାଶେ ସ୍ୱପ୍ନନ,
 ଶୁଣୁଛି, ଶୁଣିବ ତାହା ଉଚ୍ଛ୍ୱେଷ କରତ
 ଶୁଣେ ଯଥା ସିନ୍ଧୁ କଣ୍ଠେ ନିବାଣ ସଙ୍ଗୀତ
 ଯୋଗସ୍ଥା ଯୋଗିନୀ ବେଳା, ସତତ ତନ୍ମୟେ :-
 ଶୋକପୂର୍ଣ୍ଣ ବିଜଡ଼ିତ ଏକାଳେ ତା ନାମ,
 ମାତ୍ର ବୁଡ଼ି ଅନ୍ତରେ କରେ ସେ ଅଜ୍ଞିତ
 ସୁଦୂର ଭବିଷ୍ୟତର ଜୀବନ୍ତ ଆଦର୍ଶ,
 ଏଣୁ ତାର ପୃଷ୍ଠ ଭୟ ବୋଲି ହୋଇ କାଳ,
 ପ୍ରକାଶୁଛି କୃତଜ୍ଞତାଜ୍ଞାପକ ଗୁମାନ ।

• ଆର୍ଯ୍ୟଜାତି-ସର୍ବବଧ-ଉନ୍ନତ ଜାତୀୟ
 ଥିଲା ରୁବସୋତା ହୋଇ ବହୁକାଳଯାଏଁ,
 ଐଶ୍ୱର୍ୟ ଦନ୍ତ ତୁଲ୍ୟ ଏ ସର୍ବ ତାହାକୁ
 କର ଦେଲା ଶତମୁଖୀ, ଆବର ପ୍ରଶସ୍ତ,
 ଅନନ୍ତ ବିଜ୍ଞାନ-ସିନ୍ଧୁ ଅଭିମୁଖେ ତହୁଁ
 ହେଲା ସେ ଧାବିତା, ଘେନି ଫେନ-ପୁଷ୍ପାଞ୍ଜଳି !
 ଶତ ଆର୍ଷ-ମହାପୁରୀ ସର୍ବତା-ଲହରୀ
 ଖେଳିଲା ଭରତେ, ହେଲା ଭୂତ ନର୍ତ୍ତମାନ !
 କୋଟି ପରିମିତ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ସେ ମହାସଭାର
 ବିରାଟ ପରସ୍ତ ବେଢ଼ି ଅବସ୍ଥିତ ସଦା,

ଉତ୍କଳାନ୍ତ ସେ ସଙ୍ଗର ଏକ ଅଂଶେ ବସି
 ମହାକବି କାଳିଦାସ, କାବ୍ୟ-କଳାବାସ,
 ଆସନ ବସନ ଶୁଭ୍ର, ଶୁଭ୍ର ଉତ୍ତରାୟ-
 ଉତ୍ତମତ ବଲ୍ଲଭିତ ସ୍ଵଚ୍ଛ କବିତାର
 ସରଳ ପ୍ରବାହ ପ୍ରାୟ, ମୂର୍ତ୍ତିତ ମଧୁର,
 ଦୃଷ୍ଟି ରସିକତାପୂର୍ଣ୍ଣ, ବିରଜନ୍ତୁ ଯଥା
 ସାହିତ୍ୟ-ମହାସୌଧର ତୁଙ୍ଗ ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣଚୂଡ଼ା ।
 ଗାତ ଚନ୍ଦ୍ରାଶୀଳତାର ସମୁଦାର ରେଖା
 ଅଙ୍କିତ ପୁତଳ ମୁଖେ, କେଜାଣି କେବଣ
 ଚନ୍ଦ୍ରାବଳୀ ରହିଅଛି ସମ୍ମୁଖେ ବିସ୍ତୃତ,
 କି ମହାକବିତା ଯେହ୍ନେ ରହିଛି ଅଧରେ
 ଅସମ୍ଭାଳେ, ସତେ ଅବା ପଡ଼ିଲା ବାହାର ।
 ବିରାଗ ଯନ୍ତ୍ରଣା କାକୁ କରୁଣ କବିତା
 ବହୁଧିବ ତଦନ୍ତେ ବା ତରଳ ଛନ୍ଦରେ ।
 ପାରସ୍ପତି ପୁଷ୍ପାସ୍ତୁତା ଲେଖନୀ ଯାହାର
 ସଞ୍ଚଳ ସାହିତ୍ୟ-କୋଷେ ବ୍ରହ୍ମଜାତୁ ସ୍ଵାସ୍ତ,
 ମେଷତନ୍ମୁନାଳା ❀, ପୁଣି ବାରବାନା ସୁଜା,
 ପ୍ରବର୍ତ୍ତିଲ ସେ ଲେଖନୀ ସମସ୍ତ ଜଗତେ
 ଆର୍ଯ୍ୟସାହିତ୍ୟର ଶକ୍ତି, ବିଶ୍ଵବିଜୟିନୀ,
 ଆବର ମହାପ୍ରାଣତା— ଗଭୀର, ଅକଳ ;

ନରୁପମା ଯା ଉପମା, ସୁସ୍ୱଂ ବାଣୀପାଣି
 କରନ୍ତି ନର୍ତ୍ତନ ଯାର ଜହାଣେ ସତତ,
 ଯା ମହାପ୍ରତିଭାପାଶେ ବିଶ୍ୱଚକ୍ଷୁ ରବି
 ସ୍ଥାନପ୍ରଭ, ସ୍ଥାନପ୍ରଭ ଯଥା ଦାପଣିଶା
 ତାହାର ଅନନ୍ତତେଜେ ନିମଜ୍ଜି ଦବସେ,
 ପ୍ରାଚୀନମ୍ୟ କଳ୍ପଜାଣ ସେ ମହାପୁଂସର
 ମହାମା ବର୍ଣ୍ଣନା ସିନା ଧୃଷ୍ଣତା କେବଳ,
 କେ ଗଣିବ ସମୁଦର ଅନନ୍ତଲହରୀ ?
 ଉପହସ୍ତ ଆନ ଅଂଶେ ମହାବାଗ୍ନି ବର
 ବରରୁଚି, ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ମୁଣ୍ଡିତ ମସ୍ତକ,
 ଦୀର୍ଘ ବସୁ, ତେଜସ୍ୱିତା ଜୀବନ୍ତ ପ୍ରତିଭା,
 ପୂର୍ଣ୍ଣ-ସ୍ୱାଧୀନତା ଆଉ ପୁଷ୍ପବାଦନରେ
 ଗଢା ଯେହ୍ନେ ଓଜସ୍ୱିନୀ ପ୍ରକୃତ ତାଙ୍କର ।
 ସୁସ୍ମରମ ସୁକୃ ତର୍ଜେ, ଅପକ୍ଷପାତରେ,
 ଅକାଟ୍ୟ ମନ୍ଦଣା ଦାନେ, ସୁମନ୍ଦ କେବଳ
 ହେଲେ ହେବେ ତାଙ୍କ ସର୍ବ ସାକେତ ସଚିବ ।
 ତାଙ୍କ ପାଶେ ଧନୁଜୁଷ୍ଟ, ପର ଶ୍ରଦ୍ଧାବଳିକ
 ଉପହସ୍ତ ଯୋଗ୍ୟାସନେ, ସମାଧୁସ୍ଥ ଯଥା
 ପ୍ରକୃତର ମହାଯୋଗୀ ପ୍ରାଚୀନ ଶିଖରୀ,
 ବାମ୍ନୀର୍ଯ୍ୟ ଔଦାର୍ଯ୍ୟ କୋଳା ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ କପାଳ

ଚନ୍ଦ୍ରାଏ ସଙ୍କେତେ ତାଙ୍କୁ ବ୍ରାହ୍ମଣ ବୋଲିଣ ।
 କି ଭକ୍ତ ଉଦ୍ଭୱା ଦୃଷ୍ଟି, ବଳା ରଖି ଅରେ
 ହେବ ନାହିଁ ମୁକୁଳାଇ ତାହା ପାଶୁ ମନେ,
 ଶାନ୍ତି, ତୃପ୍ତି, ସଂଯମର ମୁଦା ପୁମୋହନ
 ମୁଦିତ ମଙ୍ଗଳମୟ ନୟନମୁଗ୍ଧଲେ ।
 ତହିଁ ପରେ ଉପବିଷ୍ଣୁ ଧବଳଶୁଣ୍ଠଳ
 ମିହିର-ଦେଜସ୍ୱୀ ବୃଜ ଚରାହମିହିର:
 ଅନନ୍ତ ଅନନ୍ତେ ଯାଙ୍କ କଲ୍ପନା ସନ୍ତରି
 ସୃଷ୍ଟିର ଜଟିଳ ଜାଲ ଭେଦ ଅବହେଳେ
 କଲ୍ପ ପ୍ରହରଗତର ତହିଁ ଆବିଷ୍କାର,
 ପ୍ରକାଶେ ଯେ ତ୍ରିମୂର୍ତ୍ତି ସଦା ନରଭାଗ୍ୟ ପରେ ।
 ଦୁରୁହ ଜୋଡ଼ିଷ ତହିଁ ହେଲୁ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ
 ବିଶ୍ୱନେତ୍ରେ ଯାହା ବିଶ୍ୱକଲ୍ପଣନଦାନ ।
 ଏଡ଼େ ବଡ଼ ହୃଦୈଷୀ ଯେ ଭବପ୍ରଫେର,
 କି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ, ଦୃଢ଼ ତାର ଈର୍ଷାର ନରକ,
 କୁସୁମ ତ ନୁହେଁ ଖାଲି ସୁରଭି ଆଗାର,
 ଦୁଷ୍ଟ ବିଷ କାଟି ସୁଜା ଧରେ ସେ ଗରଭେ ।
 ହା ବରାହ, କି ଅଶ୍ୱତ୍ଥାମଣେ କେ ବିହ୍ୱଳ
 ଅଶିବ ଅରଧା ତବ ? ଆଚରଲ ହାୟ,
 ନାମ ଅନୁରୂପ ଧର୍ମ, କେଉଁ ଗ୍ରହ ଦୋଷେ ?
 ଯା ନାଶ ଦର୍ପଣେ ଥିଲୁ ଭୁଗୋଳ, ଖଗୋଳ,

ଭାଗ ବର୍ତ୍ତମାନ ତଥ୍ୟ, ସେହି ମେଧାବିନୀ,
 ସେ ମହାପ୍ରତିଭାବତୀ, ପ୍ରତିଭା ସୁନ୍ଦରୀ ✽
 କିଲ୍ଲ ଆସୁଥିବି ସିନା ତୁମ୍ଭର ସକାଶେ ?
 ତୁମ୍ଭ ଦୋଷୁ ସିନା ଦେଶ ଭରତମାତାର
 ମୁକୁଟୁ ମହାର୍ତ୍ତମଣି ଝଡ଼ଗଲ୍ଲ ଏକ !
 ଜନନୀର ଆଶା-ପକ୍ଷୀ ଯାହାକୁ ନରେଶି
 ବାନ୍ଧି ଆସୁଥିଲ୍ଲ ନାଡ଼, ସେ ସୌମ୍ୟ ଶାବକେ
 ବଧ ତୁମ୍ଭେ ବ୍ୟଧୁରେ, ଭାଙ୍ଗି ଦେଲ୍ଲ ହାୟ,
 ଅନନ୍ତ ଆକାଂକ୍ଷାମୂର୍ତ୍ତି ସେ ସୁଖକୁଲ୍ଲମ୍ଭ,
 କିଲ୍ଲ ଦୁଃଖିନୀର ନେତ୍ର ଚିର ଅଶ୍ରୁଧର,
 ସହିଲ୍ଲଟି ଏହା ତୁମ୍ଭ ଦାରୁଣ ହୃଦୟ ?
 ଏହି ମହାପାପ—ଏହି ଅଧୌତି କଳଙ୍କ,
 ବହିବ ମସ୍ତକେ ତୁମ୍ଭେ ଇହ ପରକାଳେ ।
 ବସନ୍ତ ସୁରତେ ଶ୍ରୀତି ଅମରପ୍ରତିଭା
 ମହାତ୍ମା ଅମର ସିଂହ, ଅଭୂତ ଶାବିକ,
 ସୁସ୍ଥ ଅଭିଧାନବେଷ୍ଟ, ସରଳ ସ୍ଵଭାବ,
 କଳେବର ତୁଳନାରେ ବୃହତ ମସ୍ତକ,
 ଚିତ୍ରା-ନିର୍ମିମେଷ ନେତ୍ର ଭାବ-ଭାସିକାନ୍ତ,
 ଖେଳେ ତାର ପ୍ରାନ୍ତେ କିବା ମହିମାର ଗୁଣ

✽ ପ୍ରତିଭା ନାମ ଗଜା । ମହାଶବ୍ଦ ବିହମ୍ବାଦିତ୍ୟ ତାଙ୍କୁ ନବରସରେ
 ଦେବାକୁ ସକଳ୍ପ କରିଥିଲେ, ମାତ୍ର ଖଳ ମିତ୍ରର ସେଥିର ଅନ୍ତରାୟ ହେଲେ ।

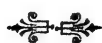
ତରଳ ଶୀତଳ, ଯଥା ଦୋହଲୁ ତହିଁକା ।
 ତାଙ୍କ ପାର୍ଶ୍ବେ ଯଥାକ୍ରମେ ଶଙ୍କୁ, ଶପଣକ,
 ମନସ୍ତୀ ବେତାଳଭଟ୍ଟ, ଶ୍ରୀ ଘଟକପୁର,
 ଶ୍ରୁତସେନ, ମଣିତଥ, ସିଲ୍ଲେତନ ହର,
 କୁଣ୍ଡଳୀ କୁମାର ସିନ୍ଧୁ, ଆଶୁଦତ୍ତମଣି,
 ବାଦରାୟଣାଦି ଖ୍ୟାତ ପଣ୍ଡିତମଣ୍ଡଳୀ
 ଅବସ୍ଥିତ ପ୍ରଭବନ୍ତ ନକ୍ଷତ୍ରକାଶ ।
 ଏତଦ୍ଭିନ୍ନ ଷୋଳଜଣ ବିଜ୍ଞ ପ୍ରହବପ୍ର,
 ପୁଣି ସେହି ପରିମିତ ଦକ୍ଷ ଚକ୍ରାକ
 ସତତ ସେ ସଭା ମଧ୍ୟେ ଥାନ୍ତି ଉପସ୍ଥିତ ।
 ସେ ସଭା ଆର୍ଯ୍ୟସଭ୍ୟତା-ଦେଶ-ମେରୁଦଣ୍ଡ,
 କନ୍ୟା ଉନ୍ନତର କଳ୍ପଲତା, ଧରଣ ସେ
 ନାନା ଫଳ-ଭଦ୍ରାସ, ସାହିତ୍ୟ, ବିଜ୍ଞାନ,
 ଦର୍ଶନ, ଜ୍ୟୋତିଷ ଆଦି, ସୁସ୍ଥାଦୁ ରସାଳ,
 ଯା ସ୍ଥାୟୀ ମଧୁର ରସ କରୁଛି ଅଦ୍ୟାପି
 ଭରତ ରସନା ତୃପ୍ତ, ପୁଣି ଅପରୁର ।
 ଆର୍ଯ୍ୟଜାତି ଉନ୍ନତର ଯାବତ କଲ୍ଲୋଳ
 ଜନ୍ମ ଲଭ ଏହି କେନ୍ଦ୍ରୁ ବ୍ୟାପିଲ ସବିଷ,
 କିମ୍ବାପେ ଯଥା ଲେଖ୍ୟାଦିତ ସମୁଦ୍ଭୂତ ଦେଉ
 ସମଶଃ ଗୁଳିତ ହୋଇ କାସାର ପରିଧି ।
 ଏଭଳି ସଭାରେ ବସି ଶ୍ରୀ ବିଦ୍ୟାଦିତ୍ୟ

ଅଷ୍ଟ ଶତ ନରପତି ପରିବୃତ ହୋଇ
 କରନ୍ତି ବ୍ୟବସ୍ଥାମତେ ବିରୁର ମୀମାଂସା ।
 ଶୁକ୍ତି ସୁନ୍ଦର ବିରୁରକୁ ନ୍ୟାୟ-ଶୁଦ୍ଧିରେ
 ନେଉଥିଲେ ତୋଳି ସାର, ସାରୁ ପୁଣି ସାର,
 ହେଉ ବ୍ୟବହାର ଯେତେ ଜଟିଳ କୁଟିଳ,
 ବିଚକ୍ଷଣ ଶକ୍ତିବଳେ ନିଅନ୍ତି ସେ ବାଛି
 ସତ୍ୟଟିକ ତହୁଁ, ଦଣ୍ଡ ବିହୀନ ତହୁଁ ।
 ପୁରସ୍କାର ରୂପାନ୍ତର ତାଙ୍କ ଦଣ୍ଡ ଦଣ୍ଡ,
 କେବଳ ଦୋଷର ବିହୀ ଶାନ୍ତି ଯଥାତଥ
 ଦୁହନ୍ତ ସେ ଜାନ୍ତି, ମଣି ତେତିକରେ ଖାଲି
 ସ୍ୱଳ୍ପ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଶେଷ, ଗନ୍ଧ ବୁଦ୍ଧିବଳେ
 କରୁଥିଲେ ବାହାର ସେ ଅଶୁଭରୁ ଶୁଭ ;
 ଦୋଷର ଚରଣ ନୃପ କର ସଂଶୋଧନ
 ବିବିଧ ପୁଣିକ୍ଷାଦାନେ, ଆଶନ୍ତି ସମ୍ପାଦେ
 ତାକୁ, ଦଣ୍ଡଭୋଗ ପରେ ଯୋଗାଇ ପୁକୁଡ଼ି
 ଗଡ଼ନ୍ତି ଜୀବନ ତାର ନବ ଉପାଦାନେ,
 ଦେଖି ସେ ଗନ୍ତବ୍ୟ ପଥ ସରଳ ପୁରମ
 ମହାପୁରୁଷ ସାଧୁଭାବେ ହୁଏ ଅଗ୍ରସର ।
 ଦୁର୍ଗମ ଦୁର୍ଜେୟ ଗୁଡ଼ ରାଜନୀତି ପଥ
 କଲେ ସାଧାରଣ ପକ୍ଷେ ପୁରମ, ପୁଣ୍ୟେୟ ।
 କହେବୁକି ସହ ତାଙ୍କୁ କଲ ଆଲିଙ୍ଗନ

ପ୍ରତିଭା, ସହସ୍ର ବାହୁ ବିସ୍ତାର ଚୌପାଶୁ,
 କରେ ଆଲିଙ୍ଗନ ଯଥା ଶୋଭା ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣଲତା
 ଚପଳା, ଆସନ୍ନବର୍ଷୀ ଆଡ଼ମ୍ବରୀ ଘନେ ।
 ଶ୍ୟାମିଲ ସଦୃଶ ଯଶ—ସମ୍ରାଟ-ବାହିନୀ,
 ହୋଇ ଆକର୍ଷିତ ତହିଁ ବହୁ ଗୁଣିଜନେ
 ଆଣିଲେ ତାହାଙ୍କୁ ଆସି, ଆଶ୍ରୟ ଯେସନ
 କୁସୁମେ କୁସୁମଲତା ଚନ୍ଦ୍ରଲେ ବାସ,
 ଅବା ପଦ୍ମଶାଳୀପୁଣି କେଦାରେ ଖଗାଳି,
 କିମ୍ବା ଯଥା ଆକାଞ୍ଛାକୁ ବିବିଧ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ,
 ବୈରାଗ୍ୟେ ସଂଯମ, ଶାନ୍ତି, ସାମ୍ୟ, ତୃପ୍ତି, ପ୍ରୀତି ।
 ଦେଖାଇ ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣାୟ ବିଦ୍ୟା ଉତ୍କର୍ଷ ଗ୍ରନ୍ଥରେ,
 ଲଭି ଉପଯୁକ୍ତ ବୃତ୍ତି ନିବସିଲେ ମୋଦେ ।
 ବସେ ରାଜସଭା ମଧ୍ୟେ ନିତ୍ୟ ପ୍ରଦର୍ଶନୀ,
 ପୁରସ୍କାର ପ୍ରଲୋଭନେ ପ୍ରକଟି ପ୍ରଜାଏ
 ଉତ୍କଳ ପଦାର୍ଥ ବହୁ—କୃଷିଶିଳ୍ପଜାତ
 ଭେଟନ୍ତି ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଆଖି ପ୍ରତ୍ୟକ୍ ସୋପାନେ ।
 “ନ ହେଲେ ଅଭାବ ସହ କଠୋର ସଂଗ୍ରାମେ
 ରତ, ଜନ୍ମେ ନାହିଁ ଆତ୍ମନିର୍ଭରଣୀ ଶକ୍ତି”,
 ଏ ଅମୂଲ୍ୟ ଉପଦେଶ ସତ୍ୟଶିବମୟ
 ଅର୍ପନ୍ତି ବିଜୟାଦିତ୍ୟ ପ୍ରଜାପୁଞ୍ଜେ ସଦା ।

ଦ୍ଵାଦଶ ସର୍ଗ ।

ସାହସ୍ୟ ମାହାସ୍ୟେ ସଭା ଭୂତଳେ ଅତୁଳ,
 ମିଳନ୍ତି ପଣ୍ଡିତ କବି ଏକତ୍ର ଯେକାଳେ,
 ଯାରସ୍ଵତ କଳକଣ୍ଠ ବିହରେ ମୂଖର
 ହୁଏ ସଭା, ଖେଳେ ନବରସର ଉଲ୍ଲାଳ
 କଲ୍ଲୋଳ ବିବିଧ ରଙ୍ଗେ, ବହେ ଜ୍ଞାନ-ଗଙ୍ଗା,
 ସତେ ଯେହ୍ନେ ଶାଶାପାଣି ବିଦ୍ୟାବିକେଦିନୀ
 ଯରସ୍ରହ ବହୁ ରୂପ, କର ଉତ୍ତରକଳ
 ଅନନ୍ତ ବିଦ୍ୟାର ଖଣି, ବିତରନ୍ତି ଦେଖ
 ଅନର୍ଚ୍ଚଳ ଅବିକଳେ ଅନନ୍ତ ରତନ ।
 ହୁଏ କେତେ ଗଦ୍ୟ ପଦ୍ୟ ସାହସ୍ୟାଲୋଚନା,
 ନ୍ୟାୟର ମୀମାଂସା, ଶ୍ଳୋକ ସମସ୍ୟା ପୁରଣ,
 ଅଳଙ୍କାର ଶାସ୍ତ୍ରାଦି ସରଳ ବିଗୁର,
 ବର୍ଣ୍ଣିତାଏ ସ୍ତ୍ରୀସ୍ତୁ ଥୁଆ—ମୃତ ସଞ୍ଜୀବନ,
 ଫୁଟିଯାଏ ପାରିଜାତ—ପ୍ରାଣରୁଦ୍ଧାଦକ,
 ଉପୁଜେ କଳହ—ମୁକ୍ତି-ପ୍ରତିମୁକ୍ତିଶୀର୍ଷା,
 କି ମଧୁର ସେ କଳହ—କର୍ଣ୍ଣରସାୟନ,
 କି ପକ୍ଷି, କି ସରସ, କେତେ କା ଗଭୀର,

ନାହିଁ ସେ କଳହେ ଖବ୍ର କଟୁକ୍ତର ଜ୍ଞାନୀ,
 କିମ୍ବା ଦୃଷ୍ୟ ଲା ନାର ମର୍ମାନ୍ତକ ତାପ,
 ଅବା ହୋଧ-ମାତ୍ସର୍ଯ୍ୟାତ୍ମ-ଜନିତ ସୁନିଦ,
 ଭୁବିସିତ ସେ କଳହେ ପରମ କଲ୍ୟାଣ,
 ସଂସାରର ଚରନ୍ତନ ରହସ୍ୟ ନିଗୂଢ଼ ।
 ମାନବବାହ୍ନି ତାହା, ମାନବପୂଜିତ,
 ଆସୋନିତ ସାଧନର ଅମୃତ ସୋପାନ ।
 ଜୀବନର ମଳିନତା ହୁଏ ତହିଁ ଦୂର,
 କନକ-କଳଙ୍କ ଅଙ୍କ ଅନଳେ ଯେସନ ।

ଦିନେ ଶ୍ରୀ ବିଷମାଦିତ୍ୟ ପୁଣିଲେ ସଭାକୁ—
 “ଜନ୍ମାନ୍ତରବାଦ ସତ୍ୟ, କି ଭ୍ରାନ୍ତ ଧାରଣା ?”
 ପ୍ରଥମେ ଦଣ୍ଡାୟମାନ ହୋଇ କ୍ଷପଣକ
 ଉତ୍ତରଲେ— ଅନ୍ଧକାର ସୃଷ୍ଟିର ରହସ୍ୟ,
 ମାନବର ଦୃଷ୍ଟି—ଜ୍ଞାତ, ଅଦୃଷ୍ଟ—ଅଜ୍ଞାତ,
 ନୁହେ ଆତ୍ମ-ଅନୁଭୂତ ଯାହା, ତା ସନ୍ଦେହ,
 କେ ଦେଖିଛି ବା ଭୁଞ୍ଜିଛି ଜନ୍ମାନ୍ତର କାହିଁ ?
 କିଏ କହେ ଜନ୍ମାନ୍ତର ସତ୍ୟ, କିଏ କହେ
 ମିଥ୍ୟା, ଏହି ମତଭେଦ ଅଛି ଚରକାଳ,
 ଯହିଁ ମତାନ୍ତର, ତହିଁ ଆତ୍ମପ୍ରଗତିର
 ପ୍ରତିବିମ୍ବ ଶୀଘ୍ରର, ଅସ୍ପଷ୍ଟ ଅସଦ ।

ମାନବର ଜଣା ଅଳ୍ପ, ଅଜଣା ଅନନ୍ତ,
 ସୃଷ୍ଟି ମହାତତ୍ତ୍ୱ, ନରଧାରଣା ଅତୀତ,
 କହିବ ଏପରି ସ୍ଥଳେ କେବଣ ସାହସ
 ଅସ୍ମୀକାର୍ଯ୍ୟ ଜନ୍ମାନ୍ତର, ଅଥବା ସ୍ମୀକାର୍ଯ୍ୟ ।
 ଏହା ଭୂଷି କ୍ଷପଣକ ଗ୍ରହଣେ ଆସନ,
 ଭଲ ହେଲେ ଧନୁନ୍ତରା—ପୁରାଣସମ୍ଭାରୀ,
 କହିଲେ ସେ, ସତ୍ୟ ନିଶ୍ଚୟ ଜନ୍ମାନ୍ତରବାଦ,
 ତାହା ଶାସ୍ତ୍ରସିଦ୍ଧି, ମିଥ୍ୟା କେ କହିବ ତାହା ?
 ଶାସ୍ତ୍ର ଯଦି ସୁବିଶ୍ୱାସ୍ୟ, ମହାସତ୍ୟପୂର୍ଣ୍ଣ,
 ତେବେ କିପରି ଅବିଶ୍ୱାସ୍ୟ ମିଥ୍ୟା ଜନ୍ମାନ୍ତର ?
 ପୁଣିରୁପେ ଜନ୍ମେ ପିତା, ଶ ସ୍ୱମତ ଏହା,
 ଅନିବାର୍ଯ୍ୟ ଜନ୍ମାନ୍ତର ଧୁବ ଧୁବ ଧୁବ ।
 ଶେଷେ ଉଠି କାଳଦାସ—ବାଣୀବର ଶିଷ୍ୟ,
 ଭାଷିଲେ ଆଳଙ୍କାରକ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟକ ଗୀରେ—
 ପୁଣିରୁପେ ଜନ୍ମେ ପିତା, ନୁହେଁ ଜନ୍ମାନ୍ତର
 ତାହା—ଅଶାନ୍ତର ମାତ୍ର, ନିହତ ତହିଁରେ
 ବ୍ୟସ୍ତି ସମସ୍ତର ଭବ, ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ସେ କଥା,
 ଆଉ ଶାସ୍ତ୍ର, ସେ ତ ଅପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଘଟଣାର
 ସୁଦୃଢ଼ ପ୍ରତିଧ୍ୱାନ, ତେଜ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ପ୍ରମାଣ
 କେଉଁ ଫଳ ଅପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷେ ନିବିଡ଼ ଆଶ୍ଳେଷେ ?
 କିପରି କିଏ ନ ମାନବ ଜନ୍ମାନ୍ତରବାଦ,

ଲାଗିଅଛି ଯାତାୟାତ ସଦା ଏ ସଂସାରେ
 ସକଳର, କି ସ୍ଥାବର କି ଅବା ଜଙ୍ଗମ,
 ଅସ୍ତଗତ ରବି ଶଶୀ ହୁଅନ୍ତୁ ଉଦ୍‌ବିତ,
 ବାସ୍ତାବ୍ୟରେ ଉଡ଼ିଯାଇ ଉଠେ ଜଳରାଶି
 ଆସେ ପୁଣି ବର୍ଷାରୁପେ ଫେର ପୁନଃସ୍ଥାନେ,
 କର ହୁଏ କେତେକିଏ ଭୁଗର୍ଭେ ପ୍ରୋଥ୍‌ଧ,
 କିଛି କାଳେ କୋଟି ଶକ ଉପୁଜିବ ତହୁଁ,
 ହୁଏ ନାହିଁ ଉପ୍ର କେ ନଷ୍ଟ କାଦାଚନ,
 ପ୍ରାପ୍ତ ହୁଏ ଭବାନ୍ତର ମାୟା, ବୃକ୍ଷରୂପେ
 ପୁନଶ୍ଚ ସ୍ଵରୂପ ଧରି ଆସେ ବହୁରୂପେ,
 ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷରେ ଦେଖି ଏହି ଜୀବନ୍ତ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ
 କେଉଁ ମୁକ୍ତି ବଳେ କିଏ କରବ ଶକ୍ତିନ
 ଜନ୍ମାନ୍ତରବାଦ ? ଭବେ ସବେ ଗଠଶୀଳ
 ପୁଣି ଅବିନାଶ, ତେବେ ଖାଲି କି ଜୀବାତ୍ମା
 ଅକଳ ଆସାଦ ପୁଣି ଧ୍ଵଂସର ଅଧୀନ ?
 ଅମର ଅକର ଆତ୍ମା, ଜୀବି ବସ୍ତୁ ପ୍ରାୟ
 ତେଜ ଏକ ରୂପ ସେହୁ ଧରେ ଆନ ରୂପ,
 ଦେଖାଇ ଅଛନ୍ତି ଗାଥେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଏଥର
 ଶୁଷ୍କ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଯାର କୁରୁକ୍ଷେତ୍ର ରଣେ;
 ତହୁଁ ସବ୍ୟସାଚୀ ହୋଇ ବିମୁକ୍ତସଂଗମ୍ଭ
 ହୋଇଥିଲେ ମୁକେ ରାଜ ଔଦାସ୍ୟ ବରଜ ।

ଦେହ ସଙ୍ଗେ ଆତ୍ମା ଯେବେ ହେଉଥାନ୍ତା ଧ୍ବଂସ,
 ଦୁଃଖାଗ୍ନି କେଉଁ କାଳୁ ତେବେ ଏ ଧରଣୀ
 ଜୀବହୁଣ୍ଡି ଶୂନ୍ୟ, ଭାଙ୍ଗି ସୁବର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରତିମା
 ନିର୍ମାଣିଲେ ଘଟ, ହୁଏ କି ସୁବର୍ଣ୍ଣ ନଷ୍ଟ ?
 ଅତଃ ଜନ୍ମାନ୍ତର ସତ୍ୟ ଏହା ନିଃସନ୍ଦେହ ।
 ଖରବନ୍ତେ ମହାକବି, ଭିତ୍ତି ସତ୍ତ୍ୱରୁ
 ପୃଥୁ ଧନ୍ୟ ଧନ୍ୟ ଶବ୍ଦ - ସମର୍ଥନଶୀଳୀ
 ଶୁଣି ଆର୍ଯ୍ୟାବର୍ତ୍ତପତି ଲଭି ପରିତୋଷ,
 ପ୍ରଦାନିଲେ କାଳିଦାସେ ବହୁ ପୁରସ୍କାର—
 କନକ କୁଣ୍ଡଳ, ବଳା, ଉପାଦେୟ ଗ୍ରନ୍ଥ,
 ପଟ୍ଟବସ୍ତ୍ର, ସୁଶ୍ରୀ ମୁଦ୍ରା, ପରିଚ୍ଛଦ ଆଦି ।
 ଏହିପରି ନରବର ଅର୍ପଣ ଗୁଣେ
 ଅହରହ ଆଶାଶୀତ ସଦ୍ୟ ପୁରସ୍କାର,
 ମଣି ମୁକ୍ତା ଗଜ ବାଜି ସ୍ୟନ୍ଦନ ପ୍ରଭୃତି
 ଅଳ୍ପ ତାଙ୍କ ନିତ୍ୟ ଦାନ, ତାହାଙ୍କ ସମାନ
 ପ୍ରତିଭାର ଉପାସନା, ଗୁଣି—ଗୁଣଗ୍ରାହୀ,
 ଖୋଳକଳାପୁଣି ନୃପ ବିକାଳଦୁର୍ଲଭ ।

ପ୍ରଶ୍ନ କଲେ ଆଉ ଦିନେ ଶ୍ରୀବିକ୍ରମାଦିତ୍ୟ
 ସଭା ପ୍ରତି, “ଅସ୍ତେନାତି ସାପେକ୍ଷ କାହାର ?”
 ଉଭୟ ହୋଇ ତହିଁ ଶବ୍ଦ ଶୁଣିଲେ ଏସନ—

ଭାଗ୍ୟର ସାପେକ୍ଷ ତାହା, ରାଜା, ଧନୀ,
 ଦରିଦ୍ର, ଗଣ୍ଡିତ, ମୂର୍ଖ, ସମସ୍ତେ ମାନବ,
 ଦୁସ୍ତ ପଦ ଚନ୍ଦ୍ର କଣ୍ଠେ ସମସ୍ତେ ସମାନ,
 ମାତ୍ର ଦେଶ ଗୌରବରେ ଇନ୍ଦର ବିଶେଷ,
 ପିତାର ଯୁଗଳ ପୁତ୍ର, ଭବିଷ୍ୟର ପ୍ରତି
 ସମ ସ୍ନେହ, ସମ ଯତ୍ନ, ସମାନ ତାଡ଼ନା,
 ତଥାପି ତ ଦେଶାନ୍ତରାଏ ଜଣେ ଗଜମୂର୍ଖ,
 ଅପର ପଣ୍ଡିତ, ଏହି ତାରତମ୍ୟ ହେତୁ,
 ନୁହେଁ କି ଅଦୃଷ୍ଟ, ଏକା ଅଦୃଷ୍ଟି ମୂଳ ।
 ଉଠି ଖରେ କାଳିଦାସ କଲେ ପ୍ରତିବାଦ—
 ଅଦୃଷ୍ଟି ମୂଳ, ଏହା ଗତିରସ୍ତାନର ଶ୍ରେଣୀ
 ଶୂନ୍ୟଗର୍ଭ ଆଶା, ବ୍ୟର୍ଥ କଳ୍ପନାପ୍ରସୂତ,
 “ଅଦୃଷ୍ଟି ମୂଳ” ଏହି ଅଚେତନ ଉକ୍ତି
 ବାଦବ୍ୟାଧି ପ୍ରାୟ, ତାର ଦାରୁଣ ବ୍ୟଥାରେ
 ଘାତ୍ତ୍ଵିୟାଏ ସଙ୍କାଙ୍କର ଗଞ୍ଜା ପ୍ରତିଗଞ୍ଜା ;
 ପରସ୍ତ ସେ ବ୍ୟାଧି ପାଶେ ସ୍ଵୟଃ ଅନୁଗ୍ରହ ।
 ଯାକୁ ବୋଲି ଅପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ, ଅଦୃଷ୍ଟି ତାହାହିଁ,
 ଫଳତଃ ସେ ଅନୁସ୍ଥିତ, ତା’ ପ୍ରତି ନିର୍ଭର
 ପ୍ରାଣ, କି ବିଷମ କଥା, କରବ କି ତେବେ

ମହାଶୂନ୍ୟ ଶତସ୍ତ୍ରୀ ଅଟାଳୀ ନିର୍ମାଣ ?
 ସକଳେ ଶ୍ରେୟସ ପାନ କରି ଯେବେ କେହି
 ଧର ପାରେ ସକଳରେ ପ୍ରାଣ, କରୁ ତେବେ
 ସେହି ଅତୁଷ୍ଟପାସନା, ମାତ୍ର ତୁଷ୍ଟ ନୁହେଁ
 ସକଳରେ ଯେହି, ଲୋକେ ପ୍ରକୃତ, ତାହାର
 କର୍ମ ବିନା ଗତ୍ୟନ୍ତର ନାହିଁ କେଉଁ କାଳେ,
 ହସ୍ତେ ଧରି ମୁଖେ କେଉଁ ନ ଦେଲେ ଆହାର,
 ଅତୁଷ୍ଟ କି ଦେବ ଆଣି ଉଦରେ ପୁରାଇ ?
 ମୋ ନିକଟରେ ଆତ୍ମୋନ୍ନତି ସାପେକ୍ଷ ଶ୍ରମର ।
 ଲଗନ୍ତେ ଅନେକ ତର୍କ ବିତର୍କ ଏପରି,
 ଶେଷେ ନବରତ୍ନପାଳ କଲେ ଏ ମୀମାଂସା --
 “ଶ୍ରମେ ଆତ୍ମୋନ୍ନତି” ଖାଲି କହିଲେ ଏତିକି
 ହେଲ ନାହିଁ ଏ ପ୍ରଶ୍ନର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଉତ୍ତର,
 ନ ହେଲେ ଅଭବ କିପରି କେ କରବ ଶ୍ରମ,
 ନ ହେଲେ ବୁଦ୍ଧିକ୍ଷା ଉଦେ, ଭୂତ୍ତିକ କି ଗେହ ?
 ଅତଏବ ଅଭବହିଁ ଉନ୍ନତିର ହେବୁ ।
 ଏ ସୁନ୍ନ ମୀମାଂସା ଶୁଣି ସବୁ ସଭାକଳେ
 ପ୍ରଶଂସିଲେ ଶତକଣ୍ଠେ ସମ୍ରାଟ ବିଦ୍ୟମେ ।

ସାହିତ୍ୟସକର୍ତ୍ତେ ଦିନେ ରତ ଦୃପକାହା
 ଅନେକ-ପଣ୍ଡିତ କବି ସାହିତ୍ୟକ ସହ,

ସାହିତ୍ୟର ସଞ୍ଜୀ ଘେନ ଲଗିଅଛି ତର୍କ,
 କେ କହେ, ସମ୍ୟକ ହିତ କରେ ଯେ ସାଧନ,
 ସେ ସାହିତ୍ୟ; କା ମତରେ ହେଲେ ଅଳଙ୍କୃତ
 ଭାଷା, ହୁଏ ଅଭିହିତ ସାହିତ୍ୟ ଆଶ୍ୟାରେ;
 କେ କହେ, ସାହିତ୍ୟ ରସସିନ୍ଧୁ ବାକ୍ୟାବଳୀ;
 ଆବର କେହି ବା କହେ, ମହାପୁରୁଷଙ୍କ
 ଉଚ୍ଚଭାବ, ଉଚ୍ଚଚିନ୍ତା ସାହିତ୍ୟ କେବଳ ।
 ଶେଷେ ଉଠି କାଳଦାସ ଭାଷିଲେ ଏସନ—
 ସାହିତ୍ୟ ଜୀବନ୍ତ ଏକ ଦେବତା,
 ଭାଷା ତାର ପ୍ରାଣ, ଭାବ ଆତ୍ମା, ରସ ଦେହ,
 ଅଳଙ୍କାର ଅଳଙ୍କାର ତୁଲ୍ୟ । ସେ ଦେବତା
 ସବୁ ମାନବର ନିତ୍ୟ ଅଛେଦ୍ୟ ସମ୍ପର୍କ,
 ଏମନ୍ତ କି, ସହାୟ ସେ ମାନବ ମାୟର
 ପ୍ରତି ନିଃଶ୍ଵାସରେ । ଆଶେ ଯେ ମହାପ୍ରାଣତା
 ମାନବ ଜୀବନେ, ଯେହୁ ମହାମହୌଷଧ
 ଜାତୀୟ ନୈରାଶ୍ୟ ଅଉ ଅବସାଦ ରୋଗେ,
 ସେ ମହାହୃଦୈଶୀଃଧରେ ସାହିତ୍ୟ ଅରଣ୍ୟ ।
 ଏକାକେ ପ୍ରବେଶି ଏକ ସୁପଣ୍ଡିତ ହିଜି
 ଥୋଇ ଲେଖ ଚନ୍ଦ୍ରବର୍ତ୍ତୀ ଚନ୍ଦ୍ରମ ଗୁମ୍ଫାରେ
 ଭାଷିଲ ଆଶିଷ ଅନ୍ତେ—ଦୃଢ଼ମୌଳିଚୀକା,

ନିବାସ ଦିଦର୍ଶେ ମୋର, ଶୁଣି ଗୁମ୍ଫାଙ୍କର
 ନବରହ ସଭାଗୀତି, ବିଦୁଜନମୟୀ,
 ଆଣିଛି ଏ ଶ୍ଳୋକ ପାଦେ ପୂରଣ ସକାଶେ ।
 ଆଗନ୍ତୁକେ ସମକ୍ଷାନେ ବସାଇ ଆସନେ,
 ସାଗ୍ରଦେ ଅର୍ପିଲେ ସ୍ବୟ ଅସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଶ୍ଳୋକେ
 ନବରହ ସଭାକରେ, ହେଲୁ ଶ୍ଳୋକ ପାଠ—
 “କବି ପକ୍ଷେ କାହାକୁଲି ଦୃପେନ୍ଦ୍ରକଟକ ?”
 ଲଗିଲୁ ସମସ୍ୟାପୂର୍ଣ୍ଣ କବିକୁଳ ମଧ୍ୟେ,
 କେ ବୋଲିଲୁ ଶୂନ୍ୟ ଗୁହ୍ୟ ଶ୍ରବଣକାଳ,
 “ଦରଦ୍ର ଶ୍ରବ୍ୟରେ ଯଥା ସଂପ୍ରାପ୍ତି କନକ ।”
 କେ ଭଣିଲୁ ଲକ୍ଷ୍ମଣେ ହୋଇ ବାରମ୍ବାର,
 “ଆରୁର ଗୁଡ଼କ ତୁଣ୍ଡେ ଯଥା ଘନୋଦକ ।”
 କେହି ଅବା ପୂର୍ଣ୍ଣ କଲୁ ଗଭୀରେ ଉଚ୍ଚାରି,
 “ବସନ୍ତ ଲଭିଲୁ ଯେତେକ୍ଳେ ପ୍ରିୟ ମଣିବକ ।”
 ପରଶେଷେ କାଳଦାସ କହିଲେ ଏସମ୍ଭବ
 “ଶେଷ ପଦାଦ୍ୟରେ ଲେଖ ଅନୁସ୍ଥାନ ଏକ ।” *
 ଶୁଣି ଆଗନ୍ତୁକ ହିଜ ଲଭି ମହାମୋଦ,
 କହିଲୁ ଧନ୍ୟ ହେ ତୁମ୍ଭେ କବି କାଳଦାସ,

* ଶେଷ ପଦ “ବଟକ”ର ଆଦ୍ୟବର୍ଣ୍ଣରେ ଅନୁସ୍ଥାନ ଯୋଗ କଲେ “ବଣ୍ଟକ” ହେଲା, ଅର୍ଥାତ୍ ବଟି ଗଣରେ ଦୃଷ୍ଟକର ବଣ୍ଟକ ହେଲା. ଏହାହିଁ ସ୍ବାର୍ଥ ।

(କରନ୍ତ-କରନ୍ତ-ଭୁଗ-ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣ ପାରିଜାତ)
 କବିର ଭକ୍ତିରେ ଦେଲ ପ୍ରଶ୍ନର ଉତ୍ତର,
 ଧନ୍ୟ ହେ ବିଜୟାଦିତ୍ୟ, ସାହିତ୍ୟସମାପ୍ତ,
 ସଂସ୍କୃତରେ, ଧନ୍ୟ ତବ ରତ୍ନଗର୍ଭା ସଭା,
 ଶୁଣିଥିଲି ଏତେ କାଳ ଯାହା ଲୋକମୁଖେ,
 କଲି ମୁଁ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଆଜି ବହୁ ଶୁଣି ତାର,
 ରାଜକୁଳେ ତୁମ୍ଭେ ପୁଣୀ, ମହାଶୟଧର,
 ଚର ହାହାକାରମୟ ନରଜୀବନରେ
 ସତ୍ୟସୁର୍ଣ୍ଣ ନିତ୍ୟ ପୁଣ କେବଳ ଯୋଡ଼ିଏ,
 କାବ୍ୟରସ-ସୁଧା ପାନ, ସଜ୍ଜନ ଆଳାପ,
 ସୌଭାଗ୍ୟରୁ ବେନି ପୁଣି ସୁଲଭ ତୁମ୍ଭର ।
 ତୁମ୍ଭେ ନବରତ୍ନାଶ୍ରୟ, ମଳୟାଦି ବିନା
 କେ ବୁଝିବ ଏ ପୁରର ଚନ୍ଦନ ଗୋରବ,
 ଦେବ ପୁଣି ହୃଦେ ଠାବ, ପୋଷିବ ଶୋଣିତେ ?
 ଧନ୍ୟ ଶ୍ରୀବ ମହାସଭା, ବିଶ୍ଵଜ୍ଞାନଗର୍ଭା,
 ଏକା ଏ ଭାରତେ ନୁହେଁ, କରୁଛି ଏ ସଭା
 ଜଗତେ ଉଜ୍ଜ୍ଵଳ, ଜାଲି ମାଣିକ୍ୟ-ଦିବ୍ୟ,
 ସତ୍ତ୍ଵ ସାହିତ୍ୟ ଆଲୋଚନା ହୁଏ ଯହିଁ ନିତି,
 ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ଷମ * ସେ, ପୁଣ୍ୟରେଶୁ ତାର

ଅମର-ବାହୁତ ; ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣ-ଶାନ୍ତିନଳୟ ସେ
 ଜଞ୍ଜାଳଝଟିକାପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଶାନ୍ତ ସଂସାରେ,
 ଥାଉ ଆନ ଯୁଧା କୃଷା କରେ ସେ ହରଣ ।
 କି ଅବା ବର୍ଣ୍ଣିବ କାଳିଦାସଙ୍କ ମହିମା,
 ଯାହାଙ୍କ ଲେଖନାରୂପ ହୁମାହି କବରୁ
 ବହେ କାବ୍ୟାମୃତ-ଗଙ୍ଗା ସହସ୍ର ପ୍ରବାହେ,
 ଅଶୁଷ୍କ ସେ ମହାଗଙ୍ଗା, ଚର ପୂର୍ଣ୍ଣିମାସ,
 ବାରିଧି ଶୋଷଣେ କ୍ଷମ ମହର୍ଷି ଅଗନ୍ଧ୍ୟ,
 ମାତ୍ର ଶତ ଅଗନ୍ଧ୍ୟର ସୁଖରୁ ଶୋଷଣେ
 ହେବ ନାହିଁ ତଳେ ଶୁଷ୍କ ସେ ଗଙ୍ଗା କଦାପି,
 ପ୍ରଭୁଙ୍କ ଶୋଷିବ ଯେତେ, ତହୁ ବହୁ ଗୁଣେ
 ଉଠିବ ସେ କୂଳଙ୍କୟା ବନ୍ୟରେ ଉଛୁଳି ।
 ପ୍ରଭୁଙ୍କୁ ମନେଇଲେ, କବିହେ. ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ
 କିଏ କାଳିଦାସ ସହ, ବର୍ଣ୍ଣମାନ ତେଜ
 ଖୋଜିଲେ ଭବିଷ୍ୟେ, ଜଣେ ନ ମିଳିବ ଆନ,
 କଳରେ ସେ ଅଦ୍ଵିତୀୟ ମହାକବି, ନୁହେ
 ଅଦ୍ଵିତୀୟ ଏ କଥା କେବେ, ତାଙ୍କ କୁଳନାରେ
 ଆନ କବି ଛନ୍ଦ ପାଶେ ଶିଳାୟୁ ଶ୍ଵ ସମାନ ।

ପ୍ରତ୍ୟହ ଏରୂପେ କେତେ ସାହିତ୍ୟସମସ୍ୟା
ଧର୍ମନାଥ, ରାଜନାଥ, ସମାଜନାଥର
ଗୁଣଗୁଣ ସେ ସ୍ଥାନରେ ହୁଏ ମୀମାଂସିତ
ଦେଶାଦେଶାନ୍ତରୁ ଆସି, ସ୍ଥଳତଃ ସେ ସଭା
ମଞ୍ଚରେ ଆଦର୍ଶ ମହାବିଶ୍ୱବଦ୍ୟାଳୟ,
ଚର ସ୍ଥିର ଯାହା ଯୋଗୁଁ ଭାରତର ଆଖି,
ଯା ଯୋଗୁଁ ଭାରତମାତା ଜଗତର ରାଣୀ,
ବିଶ୍ୱପ୍ରପୁଜିତା, ନିତ୍ୟ ଗୌରବଗର୍ବିତା,
ଅନନ୍ତ ଉନ୍ନତିମୟ ଜାତୀୟ ଜୀବନ
କଲ୍ଲ ଗଠନ ସେ ସଭା, ତେଣୁ ତାହା ନାମ
ହୋଇଅଛି ଅଗ୍ରସ୍ଥତ ମୁଖପତ୍ର ରୂପେ
ଆର୍ଯ୍ୟଜାତି ସଭ୍ୟତାର ଅମରେନ୍ଦ୍ରହାସେ ।

ପ୍ରଜା ପାଇଁ ଅକାର୍ଯ୍ୟ ସମାପ୍ତି ହୋଇ,
ଶୁଣିବାକୁ ପ୍ରଜାଙ୍କର ହାତ ବା ଗୁହାରି,
ନ ଥିଲା ତାଙ୍କର କାଳ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର,
ବେଳନିର୍ଦ୍ଦେଶେ ଯାଇ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ସକଳେ
ନିବେଦି ସ୍ୱଅଭିଯୋଗ, ଲଭୁଥିଲେ ତାର
ଯଥାଯୋଗ୍ୟ ପ୍ରତିକାର ନିର୍ଦ୍ଦେଶ, ତକ୍ଷଣେ,
'କି ବାଳକ, କି ପ୍ରଶାନ୍ତ, ପ୍ରବଳ ଦୁଃଖ,
ସମସ୍ତଙ୍କ ଆବେଦନ ହୁଏ ସମଗ୍ରବେ
ଦେବା, ହୁଏ ବିଶୁଦ୍ଧ ଅପେକ୍ଷାପାତରେ ।

ଶକକର୍ମରୂପ ହସ୍ତେ ଲଘୁତ, ପାତ୍ରତ
 ନ ହେବେ ପ୍ରଜାଏ ପହିଁ ଭ୍ରମେ ବା ସଜ୍ଜାନେ,
 କରୁଥିଲେ ଶୁଣ ତାର ବିହୃତ ବିଧାନ ।
 ନ ହୋଇ ସେବକ ମତେ ଶୁଳିତ ବିଷମ,
 ପ୍ରାକୃତ ନୃପତି ପ୍ରାୟ, କରୁଥିଲେ ତାଙ୍କୁ
 ଶୁଳିତ ସ୍ୱଳ୍ପମ୍ବ ମତେ ସ୍ୱତର୍କେ ସତତ ।
 ଅପରାଧୀ କର୍ମରୂପ ଦଣ୍ଡଭୋଗ ପରେ
 ହେଉଥିଲା ଶକକାର୍ଯ୍ୟେ ପୁଣି ନିୟୋଜିତ,
 କ୍ଷଣେମାତ୍ର ରୁଦ୍ଧ କର ତଟିମାର ବେଗ,
 ପରକ୍ଷଣେ ଧରେ ତାକୁ ଦୃଢ଼େ ନୟନାଥ ।
 ପୁଣି ମଙ୍ଗଳ ଲାଗି ଦଣ୍ଡ ଅର୍ପେ ପିତା,
 ମାତ୍ର ଲହମାକ * ପରେ ବେଉଷି ତାହାକୁ
 ଭୁଞ୍ଜାଏ ପୁଣ୍ୟାଦ୍ୟ ଆଣି, ଏହା ପ୍ରାକୃତିକ ।
 ପିତାର ପଦ୍ମପ ଅଛି ଶାସନକ୍ଷମତା,
 ଗୁରୁତମ ତହିଁ ବଳ ପାଳନଦାୟିତ୍ୱ,
 ନୁହେଁ ତ ଅଜ୍ଞାନ, ଏହା ଆଦର୍ଶ ପିତାର ।
 କର୍ମଯୋଗୀ ବିଷମଙ୍କ ମାହାତ୍ମ୍ୟ ଅତୁଳ
 ଅଗାଧ, ବର୍ଣ୍ଣନାଶୀ, ବର୍ଣ୍ଣିଲେ ତାହାକୁ
 ଆଦର୍ଶ ନୃପତି ବୋଲି, ନ ହେବ ତାଙ୍କର

ପ୍ରତିଭାର ଅନୁରୂପ ଅର୍ଥପ୍ରାଣ ଭାଷା,
 ଆଦର୍ଶର ମହାକର୍ଣ୍ଣ କହିଲେ ତଥାପି
 ପୂର୍ଣ୍ଣିଂଶରେ ହେବ ନାହିଁ ଉପମା ସଙ୍ଗତ ।
 ବିନ୍ଦୁମଳ ପରି ସଜା, ଭରତ ଭାଗ୍ୟରେ
 ବିଧିବଦ୍ଧ ଅତିରିକ୍ତ ମହାଦାନ ସିନା,
 ପ୍ରକୃତର ମହାକାର୍ଯ୍ୟ ସଂସାଧନପାଇଁ
 ସବୁ ସୁଗେ ଧରାଧାମେ ହୁଅନ୍ତୁ ପ୍ରେରଣିତ
 ବିଶିଷ୍ଟ ମହାପ୍ରାକୃଳ ଯୌଗୀ ଶକ୍ତି ବୁଝେ,
 ମାତ୍ର ବିନ୍ଦୁମଳ ପରି ପୂର୍ଣ୍ଣ କଳାଧାରୀ
 କ୍ଷାନ୍ତ ଶକ୍ତି ଅବତାର ଆସନ୍ତୁ କୃପିତ ।
 ଯଶୋନିଧି ବିନ୍ଦୁମାର୍ଜ, ପ୍ରକୃତ ଦେଶର
 ପ୍ରଣୟବନ୍ଧନଦକ୍ଷ ଆଦର୍ଶ ବଲ୍ଲଭ,
 ଆଦର୍ଶ ସୋଦର, ପୁତ୍ର, ମିତ୍ର, ଭୃତ୍ୟ ଆଦି ।
 ପ୍ରକୃତର ପୁରୋଦୟ, ପ୍ରକୃତର ପ୍ରାଣ,
 ପ୍ରକୃତ ତାଙ୍କର ପ୍ରାଣ, ତାହାଙ୍କ ସଦୃଶ
 ପ୍ରକୃତର ମହାପୁରୁ ପୂର୍ଣ୍ଣ ମହାଶିଷ୍ୟ
 ସେହି ଏକା । ଭୃତ୍ୟୁଥିଲେ ସିନା ଭରତାୟ
 ସକଳରେ ସମନ୍ତତା ସୁଖ ସମାନ୍ୱୟେ,
 ମାତ୍ର ତା ବିନ୍ଦୁମୟେ ଶ୍ରେଷ୍ଠିଲେ ଦେହକେ,
 ସକଳର ମଣ୍ଡା ହେଲେ ସତ୍ୟ ରସଗୋଲ୍ଲ । *

ହୋଇଥିଲା ମଧ୍ୟକର୍ତ୍ତା କାଳେ ଶୈବଲିତ
 କାଶ୍ମୀର ଉନ୍ନତ-ସରଃ, ଫୁଟାଇଲେ ତହିଁ
 ସ୍ୱପ୍ନସ୍ପର୍ଶି ଶତଦଳ ଅବନ୍ତୀ-ନାୟକ ।
 ଉନ୍ନତର ବୈଦ୍ୟୁତିକ ଗାବୁ ଉଦ୍ଭେଜନା
 ବହୁଳ ଏ ଭାରତର ନିଃଶ୍ୱାସ-ପବନେ,
 ଉଠିଲେ ତେଇଁ ସୁପ୍ତ ନିର୍ଦୋଷ ସଭ୍ୟତା ।
 ନିହାଳେ ସେ ଭାରତର ମନାଷା-ମୁକୁଟେ
 ମହାର୍ଦ୍ଦ-ମହମା-ମଣି, ସେ ମଣି ସମାପେ
 ପରସ୍ତ ଦୁରନ୍ତକାଳ-ଧୂଂସ-ପଟୁ-ହସ୍ତ,
 ଏ ଭାରତ-କଳ୍ପଦ୍ରୁମ ଚର ଫଳକାନ,
 ଗୁଣୀପଣେ ତା ମୂଳେ ସେ ଦେଲେ କାଟପାଣି *
 ତର ଚିନ୍ତାଗର ରାଏ, ଦେଉଥିଲା ତାଙ୍କୁ
 ନିଃଃ ନବ ନବ କର୍ମ, ନିଶାନ ଚିନ୍ତାର
 ଆଶାମୟ ଅବହେଳନାରବ ଆହୁନ,
 ପ୍ରସ୍ତୁତ ସତତ ଯଥା ଆଦ୍ୟାନପାଇଁ
 ଥାଏଫଳ, ତଥା ନୃପ ସଦା ପ୍ରଶସ୍ତ ତ
 ଅପିବାକୁ କର୍ମପଦେ ନିଜକୁ ସବିଧା,
 ଖୋଜୁଥାନ୍ତ କର୍ମ ପୁଣି କର୍ମେ ଲିପ୍ତ ଥାଇ ।
 ତାଙ୍କ ମହାଜୀବନର ପ୍ରତି ଦଣ୍ଡ ଲିଖା,
 ବିଶ୍ୱର କଲ୍ୟାଣମୟ ବିଧାନରେ ଭରା,

* ଫଳପାଣି । ଅର୍ଥାତ୍ ମହାଦେବୀ ସହ ମୂଳରେ ବେରେ ଫଳ ଅଧିକ ହୁଏ ।

ପ୍ରଭୃତା-ମଦସ ନିଶା ଥିଲା ନାହିଁ ପାରି
ଆଣି ତାହାଙ୍କର ପ୍ରାଣେ କ୍ଷଣକ ସକାଶେ
ସମୁଦ୍ରାନ୍ତ ଅନାୟତ୍ତ ବ୍ୟାକୁଳ ବାସନା,
ଆବା ଦୁରକାଞ୍ଛାବିଷ ଭସ୍ତ୍ର ଭଦ୍ରାଦନା,
ନ ଥିଲା କୋଷ୍ଠୀରେ ତାଙ୍କ ଦୁର୍ବଳ-ଦଳନ ।

କ୍ରମେ କ୍ରମେ ରାଜଅଙ୍ଗେ ଆକ୍ରମିଲୁ ଜର,
(ଜୀବନ-ସାରତ ଗ୍ରହେ ଶାନ୍ତପଦରୂପା)
ମାତ୍ର ଭୟେ ନ ପାରିଲୁ ପଶି ମନକତ,
ଦୈବେ ଯଦି କୁଞ୍ଜ ଆନ୍ତା ତାକୁ, 'ନିଶ୍ଚୟ' ତେବେ
ପଡ଼ିଥାନ୍ତା ଦୁଷ୍ଟା ଆପେ ଆପଣା କବଳେ,
ବୃକ୍ଷର ପଳାଶେ † ସିନା ମାଟିକରେ ଭଲ
ମାତ୍ର ତାର କିବା ସାଧ ପୁଣିବ ମଞ୍ଜୁକୁ ?
ବୟୋଧର୍ମେ ହୋଇଗଲେ ଉଦ୍‌ୟେ ନିଷ୍ପେକ,
କିନ୍ତୁ ଚିତ୍ତକୃତ୍ତି କେବେ ନୋହୁଲା ମଳିନ,
ସୁକର୍ମର କର୍ମଲତା ଅକର, ଅମର ।
ସମୋକ୍ଷାଦେ ସମ ଯେହେଁ ଶାସି ବସୁନ୍ଧରା
ଦୀର୍ଘ ଶତବର୍ଷ କଳ ସୁଖରୁ ଶାସନେ,
ଉପସ୍ଥିତ ବିଦମାର୍ଜ ଜୀବନ-ସାୟାରେ,
ଶୁଣି ଅନୁକ୍ଷଣ ରାଏ ମାକସ-ଶ୍ରବଣେ

କେଉଁ ଅବିଷୟ ସଙ୍ଗେ ଅମୃତ ଆହ୍ୱାନ
 ଭାଳିଲେ ଏସନ—ନୁହେ ପରାଜୟି କେବେ
 ଭେଗଦ୍ୱାରା ଭେଗେ, ହୁଏ ତ୍ୟାଗଦ୍ୱାରା ତାହା,
 ଇନ୍ଦନେ ଅନଳ କାହିଁ ଭଜିବ ନିର୍ବାଣ,
 କିମ୍ବା ନାହିଁ ସେକେ † ଭୂମି ଲଭିବ ଶୁଷ୍କତା-
 ଭୂଜାଇଲେ ଯେତେ ଆଖି ସେଗୀକୁ କୁପଥ୍ୟ,
 ତେଜକ ବଢ଼ିବ ସିନା ସେଗର ଯନ୍ତ୍ରଣା ।
 ଯୌବନ-ବସନ୍ତ ଗତ, ଉପସ୍ଥିତ ଏବେ
 ବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟ-ନିଦାଘ, ଉଚ୍ଛ ବ୍ୟାଧି ପ୍ରାୟ ଦେହ
 ଶୋଷିଲା ସେ ନନ୍ଦ, ଖବ୍ର ଶୋଷଣ କୌଶଳୀ,
 ବିକୃତ ଗଭୀର ବେଶ ଆଖିଦେଲା ଜର,
 ଭଜିଲା ଶୁକ୍ଳିମା କେଶ, ଗଲା ଦନ୍ତ ଝଡ଼ି,
 ଅସ୍ତ୍ରଶ୍ଚୁ ଅସ୍ତ୍ରଶ୍ଚୁ ହେଲା ଶବ ଉଚ୍ଚାରଣ,
 ହୁଏ ଶ୍ରେଷ୍ଠା ବିନିର୍ଗତ ନବଦ୍ୱାର ପଥେ,
 ଜୀବନ୍ତ ନରକ ଭେଗ ଏହା ସିନା ପ୍ରାଣେ ।
 କିନ୍ତୁ କି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ, ଅହୋ, ସଂସାରକୁହକ,
 ତେବେ ସୁଦ୍ଧା କହେ ଆଶା, ଅଳି ଯଥା ଫୁଲ-
 କର୍ତ୍ତୃମୂଳେ—ସଦା ଶୁଦ୍ଧ-ଶୀତଳ ବାଣୀରେ
 କେଉଁ ମାୟା ଭୁବନର ଅଳୀକ ବାରତା —
 କେବଣ ଅସତ୍ୟ ସ୍ୱର୍ଗ ସୁପନ କାହଣୀ !

ହୋଇ ଭ ମୋହନ ମନ୍ଦେ ଆବାଲ୍ୟ ଘଣ୍ଟିତ,
 ସେବ ତା ଅଦୃଶ୍ୟ ପଦ ପଡ଼ିଲଣି ଥକି,
 ଶାନ୍ତି ଶାନ୍ତି କୋଡ଼େ ଏବେ ଲହୁ ଜାଣି ତମୁ
 .ପ୍ରାପ୍ତ ହେଲେ ଅବସର, ମୃତ୍ୟୁ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷାର
 କରବି ମୁଁ ପାରମ୍ପରିକ ପାଥେୟ ସଂଗ୍ରହ ।
 ବିଶେଷତଃ ଏ ଜୀବନ ଚିର ଢଳଢଳ
 ପଦ୍ମପଦେ ଜଳବିନ୍ଦୁ ପ୍ରାୟ, ଗଡ଼ ପଡ଼ି
 ଏହିକ୍ଷଣି ମିଶି ପାରେ ଅନନ୍ତ ସଲିଲେ,
 ନିୟତିର ପ୍ରତିକୂଳ ବାଦବିତାଡ଼ନେ,
 କି ଚିନ୍ତାସ ତାକୁ ? ଅତଃ ଜୀବନସଂଗ୍ରାମେ
 ସନ୍ନି ସଂସ୍ଥାପନେ ନୁହେଁ ଔଦାସ୍ୟ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ।
 ଜୀବନ ଦିନାନ୍ତ କାଳ † ଉପକ୍ଷିତ ଆସେ,
 ହେବ ଏବେ ଅନ୍ଧକାର, ବେଳ ଗଡ଼ପ୍ରାୟ,
 ଗନ୍ତବ୍ୟ ସୁଦୂର ପଥ, ଆଉଁ ଆଉଁ ନଭେ
 କ୍ଷୀଣ ସନ୍ଧ୍ୟାଲୋକ ପଥ ଧରବା ଉଚିତ ।
 ଏହା ଶୁଦ୍ଧ ବିଦ୍ୟାର ଶୁଭ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ
 ସ୍ଵପ୍ନ “କୁମାର ଗୁପ୍ତେ” ଅପି ରାଜ୍ୟର
 ହେଲେ ଚରଦନିପାଳି ବିଷୟ ଅନ୍ତର,
 ପୁଣିମା ଦିନାନ୍ତ ଛବି ଧରିଲା ଅବନ୍ତୀ
 ଗଗନେ ପ୍ରାଚୀନ ରବି ହେଲେ ଅସ୍ତମିତ,

ନବ ପୂର୍ଣ୍ଣି ଲହୁଁ ଉର୍ଲ୍ଲି ରଞ୍ଜିଲେ ଧରଣୀ ।
 ରାଜଶି ବିକ୍ରମାଦିତ୍ୟ ତେଜ ରାଜସ୍ଥର
 ରତ ହେଲେ ଯୋଗେ, ପିନ୍ଧି ଗୈରକବସନ,
 ମହାଧର୍ମନିଷ୍ଠ ରାଏ, ପୁଣ୍ୟର ଦାୟାଦ,
 ଧାୟୁ ସୁକଠୋର ଯୋଗ ଏକାଗ୍ରତା ସହ,
 ଯଥାକାଳେ ଦବ୍ୟଲୋକେ କଲେକ ପ୍ରସ୍ତାବ,
 ଏକମାତ୍ର ପାରିଜାତ ଭାରତ ନନ୍ଦନ
 ପଡ଼ିଲ ମଉଳି ଝଡ଼ି, ଏକ ମହାରବି,
 ହୋଇଗଲେ ଅସ୍ତ୍ର କାଳ-ଅସ୍ତ୍ରାଦିଶିଖରେ ।

ଚଳିଲେ ମଞ୍ଚରୁ ହାୟ ସେ ମହା-ମଦକା,
 ଧାଙ୍କ ଦିବେଧାନେ ହୁଏ ଜଗତର ଶତ,
 ତାହାକୁ ଘାସୀୟ ଦାନେ ପ୍ରାୟଶଃ କୃପଣ
 ଧାତା, ନରୁ କି ହୁଅନ୍ତେ ଅସ୍ତ୍ର ଶାକ୍ୟସିନ୍ଧୁ,
 ଚୈତନ୍ୟାଦି ସତ୍ୟଧର୍ମ ସ୍ତମ୍ଭାପକଗଣ
 ଅକାଳେ, ବିଧିର ମହାକଠୋର ଆହ୍ୱାନେ ?
 ଯାଇଛି ବିକ୍ରମାଦିତ୍ୟ, ମାତ୍ର ଏ ଭାରତେ
 କରଗଲ ଯେଉଁ ମହା ନବଶିଳ୍ପ ଦାନ,
 ସେହି ଶକ୍ତିବଳେ, ହେଉପଛେ ଯେତେ ଶ୍ରୀଷ୍ଠ
 କଳାକାରଶିଳ୍ପୀ, ଯୁଗତତ ଆବର୍ତ୍ତନେ
 ଜାଗନ୍ନାଥଦାସ ଥିବ ପ୍ରାବେଶ ସଦା ।

କେବଣ ଅଜ୍ଞାତ ଦେଖୁ ଆଣି କି କୌଣିକେ
 ଜ୍ୟୋତିର୍ମୟ ପ୍ରଭାତର ଆନନ୍ଦ-ଆଲୋକ
 ଧୋଇଦେଲ ଉର୍ଜସ୍ଵଳ, ଭରତ-ଲଲଟ ?
 ନିଦାଘ ନିଶାନ୍ତେ ଯଥା ଶୀତଳ ପବନ
 ଅଦୃଶ୍ୟରେ ଲେପି ଦେଇ ଆଶୀର୍ବାଦ-ଲେପ
 ଶୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ସୁଷ୍ପିଷ୍ଟରେ, ପ୍ରଦାନେ ତା ପ୍ରାଣେ
 ନବାନନ୍ଦ, ତଥା ତୁମ୍ଭେ କଲ ଏ ଭରତେ,
 ଉଠାଇ ତୁମ୍ଭେ ହେ ଦେବ ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣ ଏ ଭରତେ
 ଆଣିଲ ଭରତେ ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣ । ଦୈନିକ ଜୀବନେ
 ଭରତର ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଯେଉଁ ଉଚ୍ଚାଦର୍ଶ
 ସତ୍ୟ ଶିବ ସୁନ୍ଦରର, ବଞ୍ଚିବାକୁ ତାହା
 କାହିଁ ବାଣୀରାଶ୍ଟ୍ରରେ ତୁଲ୍ୟମୂଲ୍ୟ ଭାଷା ?
 କରୁଥିଲ ମାତୃଭୂମି ଅଭାବ ମୋତନ
 ଜାଣିତେ, ମରଣେ ମାତ୍ର ଶୂନ୍ୟ ତା ବନ୍ଧେ
 ଅଭାବର ଦୁର୍ଦ୍ଦିଶକୁ ତୁଜି ହିମାଳୟ,
 ଧରେ ଯେ ଅବ୍ୟକ୍ତ ଗର୍ବନ ମହୀରେ,
 ପୂଣି ଯେ ଜାଣିକୁ ଭାବି ସେହି ଉପଦାନେ
 କର ପାରେ ମନୋମତ ନୂତନ ସର୍ଜନା,
 ତାହାର ଅଭାବେ ମଣେ ଜଗତ ଅଭାବ ।

ଯେତେକାଳ ଥିବ ସୃଷ୍ଟି, ଥିବ ଏ ଭାରତ,
 ତେତେଦିନଯାଏ ଦେବ, ଭାରତକସିଏ
 ପୂଜିବେ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ନିତି ଅଗ୍ନି ଚକ ପଦେ
 ସ୍ବଦି-ସ୍ବର୍ଣ୍ଣ-ପାର୍ବତୀ—ଶୁଭ ଅଶ୍ରୁ ଧାରେ ।

କବିବର ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଚିନ୍ତାମଣି ମହାନ୍ତି ମହୋଦୟଙ୍କ ପ୍ରଣୀତ ।

ନିମ୍ନଲିଖିତ ପୁସ୍ତକମାନ କଟକର ପ୍ରଧାନ ପୁସ୍ତକାଳୟମାନଙ୍କରେ
ଏବଂ ନିମ୍ନଠିକଣାରେ ବିକ୍ରୀତ ହୁଏ ।

ପୌରାଣିକ ଓ ଐତିହାସିକ କାବ୍ୟ :—

ଶ୍ରୀ ମୁକୁନ୍ଦଦେବ	ଟ ୨୮
ବିଷ୍ଣୁମାହାତ୍ମ୍ୟ (ଦ୍ଵିତୀୟ ସ୍କନ୍ଦପୁରାଣ)	ଟ ୧୨
ସୁଭଦ୍ରା କାବ୍ୟ	ଟ ୧୨
ସପ୍ତରଥୀ	ଟ ୦୨
ଶିଶୁପାଳ ବଧ	ଟ ୦୨
ସୁରଙ୍ଗୀ କାବ୍ୟ	ଟ ୦୨
ଆର୍ଯ୍ୟବାଳା	ଟ ୦୧/୮
ଭୀଷ୍ମ-ଲଳନା	ଟ ୦୧
ସପ୍ତସ୍ତବ	ଟ ୦୧

କାଳ୍ପନିକ କାବ୍ୟ :—

ବିଶ୍ଵଚିନ୍ତ	ଟ ୧୮
ପ୍ରଣୟ-ଚିନ୍ତା	ଟ ୦ ୨୨
କଲ୍ପଲତା	ଟ ୦ ୨୮
ଉତ୍କଳ-କମଳା	ଟ ୦ ୩୮
ପ୍ରତିଭେଦ	ଟ ୦ ୧/୮
ଶଶୀପ୍ରସାଦ	ଟ ୦ ୧

ବର୍ଣ୍ଣନାତ୍ମକ କାବ୍ୟ :—

ମହେନ୍ଦ୍ର (ସତ୍ୟ)	ଟ ୦ ୨୨
ମହୋଦଧି	ଟ ୦ ୨
ସିନ୍ଧୁରାଜ	ଟ ୦ ୧
ସାଳଦୀ- (ଦ୍ଵିତୀୟ ସ୍କନ୍ଦପୁରାଣ)	ଟ ୦ ୩୮
ମେଘାସନ	ଟ ୦ ୩୮
ଉଦ୍ୟାନ ଗଣ୍ଡ- (ଦ୍ଵିତୀୟ ସ୍କନ୍ଦପୁରାଣ)	ଟ ୦ ୩୮
ସମାଧିସେନ	ଟ ୦ ୧/୭

ଉପନ୍ୟାସ :—

ଟଙ୍କାଗଛ	ଟ ୧
ବୁଢ଼ାବୁଢ଼	ଟ ୧୮
ସୁଗଳମଠ	ଟ ୦ ୨
ବୁଲ୍ଲପକର	ଟ ୦ ୧୮
ପ୍ରତିଶୋଧ	ଟ ୦ ୧୮

ଶକସପ୍ତା- (ପ୍ରବନ୍ଧ)	
ସୋମବିଦ୍ୟା- (ପ୍ରବନ୍ଧ)	

ଗଦ୍ୟସାହିତ୍ୟ :—

ଚିଲିକା-ଭ୍ରମଣ	ଟ ୦ ୨
--------------	-------

ସୂଚୀ ୦ ୪ ୦ ୪
 ସମସ୍ତେଷା-(ଦ୍ଵିତୀୟାଂଶରୁ) ୪ ୦ ୪
 ବିବିଧତା ୪ ୦ ୪

ଶିଳ୍ପକବିତା :-

ପଦପୁଷ୍ପ ୪ ୧
 ସାହ୍ୟତା ୪ ୦ ୪
 ବର୍ଣ୍ଣମାଳା(ଦ୍ଵିତୀୟାଂଶରୁ) ୪ ୦ ୪
 ଶିଳ୍ପକବିତା ୪ ୦ ୪
 କଳ୍ପକବିତା ୪ ୦ ୪
 ପୁଲ୍ଲଭା ୪ ୦ ୪
 ଶିଳ୍ପକବିତା-(୨ୟାଂଶରୁ) ୪ ୦ ୪
 ଶିଳ୍ପକବିତା-(୨ୟାଂଶରୁ) ୪ ୦ ୪
 କେବଳ-କବିତା ୪ ୦ ୪
 ଜନନୀ (୨ୟାଂଶରୁ) ୪ ୦ ୪

ବିବିଧ ପୁସ୍ତକ :-

ମଧୁରତା ୪ ୦ ୪

ସମୁଦ୍ରଯାତ୍ରା ୪ ୦ ୪
 ପାଦକ-(ରବିବିଶାଳ) ୪ ୦ ୪
 ନାମ ମାହାତ୍ମ୍ୟ ୪ ୦ ୪
 ପ୍ରକୃତିପେଟିକା ୪ ୦ ୪
 ଧର୍ମକାଟକର୍କ ୪ ୦ ୪
 ମୋହନ ୪ ୦ ୪
 ମାଦକମୁଖ ୪ ୦ ୪

କୃଷି ପୁସ୍ତକ :-

ଚେରଚଣାଗୁଣ-(୨ୟାଂଶରୁ) ୪ ୦ ୪
 କଦଳୀଗୁଣ ୪ ୦ ୪
 ତମାଖୁଗୁଣ ୪ ୦ ୪
 ଦଳଦଳଗୁଣ ୪ ୦ ୪
 ବଳଦଳଗୁଣ ୪ ୦ ୪
 ପଟେଲ ଗୁଣ ୪ ୦ ୪
 କଦଳୀଗୁଣ ୪ ୦ ୪
 ମାଣ୍ଡିଆଗୁଣ ୪ ୦ ୪

କଟକ ଠିକଣା :-

କଟକ ଟେକ୍ସଟ କୋମ୍ପାନୀ —କଟକ ।
 ଶ୍ରୀରାଧାକୃଷ୍ଣବସୁ ପୁସ୍ତକାଳୟ —କଟକ ।
 ମୁକୁର ପୁସ୍ତକାଳୟ —କଟକ ।
 ଚନ୍ଦ୍ରୋଦୟ ପୁସ୍ତକାଳୟ —କଟକ ।

ପ୍ରାପ୍ତ ସ୍ଥାନ :-

ଶ୍ରୀ ସୋମନାଥ ମହାନ୍ତି
 ବାଣୀ ସାହିତ୍ୟମନ୍ଦିର
 ଭଦ୍ରାପାଠା
 (ବାଲେଶ୍ଵର ଜିଲ୍ଲା)

ବିଜ୍ଞାପନ ।
ନୂତନ କାବ୍ୟ ଓ ଉପନ୍ୟାସ ।

ଶ୍ରୀ ମୁକୁନ୍ଦଦେବ ।

ଏହା ଉତ୍କଳ-ସାହିତ୍ୟ ଭଣ୍ଡାରର ମହାନ ମହୋତ୍ସବ, ଗୌରବ ମହାମଣି, କାବ୍ୟ-କଳା କୌଶଳର କୋଶାକର୍ମନ୍ଦର ଏବଂ ଶିକ୍ଷା, ଜ୍ଞାନ, ଉପଦେଶ, ଜାତୀୟତା ଏବଂ ଦେଶାତ୍ମବୋଧର ପଞ୍ଚରତ୍ନ ପ୍ରଭାପ । ଏଥିରେ ଉତ୍କଳର ଐତିହାସିକ, ଭୌଗୋଳିକ, ନୈତିକ, ସାମାଜିକ ଘଟଣା, ଉତ୍କଳର ଅତୁଳ ଅତୀତର ଗୌରବ, ବିଭବ, ଗୌର୍ବ୍ୟ, ବୀର୍ଯ୍ୟ, ସମ୍ବ୍ରମ ଏବଂ ଶିଷ୍ଟାଚାର କାବ୍ୟଛଟାରେ ଆଳଙ୍କାରକ ଭାଷାରେ ଚିତ୍ରିତ ହୋଇଅଛି । ପ୍ରାକୃତିକ ବର୍ଣ୍ଣନାର ମୋତିମାଣିକ୍ୟ କାବ୍ୟର ପ୍ରତ୍ୟେକ ପୃଷ୍ଠାରେ ପ୍ରଦର୍ଶିତ । ଅଳଙ୍କାରରେ ଏ କାବ୍ୟର ପରିଚୟ ଅସମ୍ଭବ । କାବ୍ୟପାଠହୀ କାବ୍ୟର ଯତ୍ନପୂର୍ବ । ଉତ୍କଳ ଆଶ୍ରିତ କାଗଜରେ ବଡ଼ଅକ୍ଷରରେ ପରିପାଟିରେ ମୁଦ୍ରିତ । ପ୍ରାୟ ଦିନଶତ ପୁଷ୍ପାବ୍ୟାସୀ ଏହି ପ୍ରକାଶ କାବ୍ୟର ମୁଖ୍ୟ ଦରକାରୀ ମାତ୍ର ।

ଟଙ୍କାଗତ୍ର ।

ନୂତନ ପ୍ରକାଶିତ ଉପନ୍ୟାସ । ଏହା ଡିଟେକ୍ଟିଭ ଲେଖକ ମନୋହର । ଚରଣ ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖର ନିପୁଣ ରୁଚିକାରେ ଉତ୍କଳ ସୁନ୍ଦର ରଙ୍ଗରେ ଚିତ୍ରିତ ହୋଇଅଛି । ପାଠକ ପଢ଼ି ପଢ଼ି କେଉଁଠାରେ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହେବେ, କେଉଁଠାରେ ହସି ଉଠିବେ, କେଉଁଠାରେ କାନ୍ଦି ପକାଇବେ, କେଉଁଠାରେ ବା ଆକିନ୍ଦରେ ଗନ୍ଧୁକ ହେବେ । ଏହିପରି ବିବିଧ

ଐନ୍ଦ୍ରଜିଲ୍ଲକ କୌରୁକରେ ମୁକୁ ଦେବେ । ସାୟ ସାର୍ବ ଦୁରଶତପୁଷ୍ପା
 ଶିଶିଷ୍ଟ ଏହି ବିବଚ୍ଚ ଉପନ୍ୟାସର ମୂଲ୍ୟ ଏକଟଙ୍କା ଚାରିଅଣା ମାତ୍ର ।

ରୁପାରୁତୀ ।

ନୂତନ ଓଡ଼ିଆ ଉପନ୍ୟାସ । ଶିଶି, ଶବ୍ଦ ଓ ଚରଣ ଶ୍ରୀମତୀ ପୁନର
 ଓ ମନୋମୁଗ୍ଧକର । ଉପନ୍ୟାସର ଆମ୍ଭକୁଳ ଦୈବିକମୟ ଏବଂ
 ମାଧୁର୍ୟମୟ । ୨୮୩ ପୃଷ୍ଠା ବିଶିଷ୍ଟ ଏହି ବିବଚ୍ଚ ଉପାଦେୟ ଉପନ୍ୟାସର
 ମୂଲ୍ୟ ଏକଟଙ୍କା ମାତ୍ର ।

ବିକ୍ରମାଦିତ୍ୟ ।

(ଦ୍ଵିତୀୟ ସଂସ୍କରଣ)

କାବ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର ସାହିତ୍ୟଗୌରବରେ ଏବଂ ବାହ୍ୟ ଓ ଆଭ୍ୟନ୍ତରୀଣ
 ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟର ଦୃଶ୍ୟରେ ଶ୍ରୀମଦାଦିତ୍ୟ । ସୁଲଭ ଏହା ସାରସ୍ଵତୋପବନର
 ଶିଶିରମୃତସ୍ନାତ ଉଷାସରଜିତ ସ୍ଵିମ୍ଭମଧୁର ହାସ୍ୟୋଜ୍ଞାନ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଚମ୍ପକ ।
 ବର୍ଣ୍ଣନା ସରସ, ସମୃଦ୍ଧ, ସଜୀବ ଏବଂ ଆଧୁନିକ ରୁଚିସଜ୍ଜିତ । କାବ୍ୟର
 ଆମ୍ଭକୁଳ ନିର୍ମଳତା ଏବଂ ନିର୍ମଳ ଉପାଦାନରେ ଗଠିତ । ଉତ୍କଳ
 ଆତ୍ମିକ କାବ୍ୟରେ ପରିପାଟିତ ମୁଦ୍ରା । ମୂଲ୍ୟ ଦେଢ଼ଟଙ୍କା ମାତ୍ର ।

ମୁଦ୍ରା କାବ୍ୟ

ଏ ମୁଦ୍ରା, ଦେଶମୁଦ୍ରା,—ଚଉପଞ୍ଚମୁଦ୍ରା ଏବଂ ଆଦର୍ଶୋପ-
 ମୁଦ୍ରା । ଏହି କାବ୍ୟ ମୁକ୍ତରେ ନାଗର ପୂର୍ଣ୍ଣଦର୍ଶନ ପ୍ରତୀକିତ
 ହୋଇଅଛି । କାବ୍ୟର ଉପାଦେୟତାର ସାତୋପବର୍ଣ୍ଣନା ନିଶ୍ଚୟୋଜନ ।
 ଏକାଦଶ ସର୍ଗବିଶିଷ୍ଟ ଏହି ପ୍ରକାଶ କାବ୍ୟର ମୂଲ୍ୟ ଦେଢ଼ଟଙ୍କା ମାତ୍ର ।

ପତ୍ର ପୁଷ୍ପ

ଏଥିରେ ୧୧୭ ଚୋଟି ଶିକ୍ଷଣୀୟ କବିତା ଅଛି । କବିତାଗୁଡ଼ିକ
 ବାବ୍ୟୋପାଦାନରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ । “ପତ୍ରପୁଷ୍ପ”ରେ ଆର୍ତ୍ତ, କୌରୁକ, ହାସ୍ୟ,

ଦିନ, ଆଶା, ନୈରାଶ୍ୟ, ବିଷାଦ, ଉର୍ବୀଦ, ଅନୁତାପ, ସାନ୍ତନା
ଏକାଧାରରେ ସନ୍ନିବିଷ୍ଣୁ । ଅଧିକନ୍ତୁ ବାସନ୍ତୀଭଣ୍ଡାର ସ୍ତ୍ରୀକୁ ସୁନ୍ଦର
ଉଜ୍ଜ୍ୱଳଜ୍ୟୋତି, ଶାରଦପର୍ବରଜନୀର ତଳତଳ ହାସ୍ୟୋତ୍ସବ ଏବଂ ଭକ୍ତ
ପ୍ରୀତି ମାତର ତରତର ନିବେଶିଧାର ଅଛି । ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ କାଗଜରେ ନୂତନ
ଧରଣରେ ମୁଦ୍ରିତ । ମୂଲ୍ୟ ଏକଟଙ୍କା ଗୁରୁଅଣା ମାତ୍ର ।

ବିଶ୍ୱଚିନ୍ତ

ଉଜ୍ଜ୍ୱଳଭଣ୍ଡାରେ ଏ ଧରଣର କାବ୍ୟ ଏହି ନୂତନ । ବିଶ୍ୱଚିନ୍ତର
ରଚନା, କଳନା, ଭାବ, ଅଳଙ୍କାର ସବୁ ନୂତନ । କାବ୍ୟମଧ୍ୟରେ
ନୂତନଚିନ୍ତାର ପବନଧାର ଅପ୍ରତିହତ ଗତିରେ ପ୍ରବାହିତ ହେଉଅଛି ।
ବୋଲିବା — ବାହୁଲ୍ୟ — ଏକାବ୍ୟାଣ୍ଡି ଉଜ୍ଜ୍ୱଳସାହିତ୍ୟଭଣ୍ଡାରକୁ ବୈଚିତ୍ର୍ୟ-
ମୟ ନୂତନ ସମ୍ପଦ ଦାନ କରୁଅଛି । ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଆଶ୍ୱିକ କାଗଜରେ
ମୁଦ୍ରିତ, ମୂଲ୍ୟ ଏକଟଙ୍କା ମାତ୍ର ।

ପ୍ରଣୟ ଚିନ୍ତା

ଏଥିରେ ସାତଶତ ପ୍ରଣୟ-ପଦ ସାତସର୍ଗରେ ଲିପିବଦ୍ଧ ହୋଇଅଛି
ଯଥା:—ବସନ୍ତପ୍ରତି ବସୁମତୀ, ଭ୍ରମରପ୍ରତି କୁସୁମ ସୁନ୍ଦରୀ, ଘନପ୍ରତି ଗୁଡ଼ିକା
ନିର୍ମଳାଅପ୍ରତି ନିଶିଥିନୀ, ଅଗସ୍ତ୍ୟପ୍ରତି ଦକ୍ଷିଣାଶା, ମୃଗପ୍ରତି ମୃଗକୁଣ୍ଡା
ଏବଂ କୋକିଳପ୍ରତି ରସାଳ-କଳିକା । ବିଷୟଗୁଡ଼ିକର ଭୂଷାମୟମୟ
ଭବପବନ, ସୁନ୍ଦର ଏବଂ ସୁଗନ୍ଧର । ପୁସ୍ତକର ଛାପା ସୁନ୍ଦର ଏବଂ
ସୁସ୍ଥକର୍ଷକ । ଶତାଧିକ ପୃଷ୍ଠାବିଶିଷ୍ଟ ଏହି ଉପାଦେୟ କାବ୍ୟର ମୂଲ୍ୟ
ଗୁରୁଅଣା ମାତ୍ର ।

ମହେନ୍ଦ୍ର କାବ୍ୟ

(ସଚିତ୍ର)

ଉପସ୍ଥାପନ କାବ୍ୟର ପବନ କବିସମୟୀ ଅଶ୍ରୁତ ରଚନା ବାସ୍ତବରେ
ଉପସ୍ଥାପନ । ଶୁଣା ପ୍ରାଚୀନ ଚିନ୍ତାମୂର୍ତ୍ତିଭରାସମୟୀ, ପ୍ରାଣବତୀ ଏବଂ
ମଧୁସୂଦାନୀ । ପ୍ରତିପଦରେ ନୂତନ ଏବଂ ବିଶେଷ ପ୍ରତିଭା । ପବନ-

କେଳେ ମଧୁର ସ୍ୱପ୍ନର ସୁବର୍ଣ୍ଣରାଜ୍ୟରେ ଆନନ୍ଦାମୃତ ପାନକଲୁରୁ
ଚିନ୍ତାଧନ୍ୟ । ପୁସ୍ତକରେ ଶୁଭିଚ୍ଛା ସୁନ୍ଦରତା ସନ୍ନିବିଷ୍ଟ ହୋଇଅଛି
ମୂଲ୍ୟକାନ୍ତାଞ୍ଜଳି କାଗଜରେ ମୁଦ୍ରିତ କାରଅଣା ମାତ୍ର ।

ମହୋଦଧି

ଏ କାବ୍ୟ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ପ୍ରଶଂସାଗର୍ଭକ ଆଡ଼ମ୍ବର ଛାଞ୍ଚାପନ ଅଳ୍ପ-
ବଶ୍ୟକ । କେବଳ ଏତିକି କହିଲେ ଯଥେଷ୍ଟ ହେବ ଯେ, ଏ କାବ୍ୟଗଣି
ଭାଷା, ଭାବ ଏବଂ ଅଳଙ୍କାରର ଯିବେଣୀ ସଙ୍ଗମସ୍ୱରୂପ । ଉତ୍କଳକାବ୍ୟ
କାସାରରେ ଏହା ଅଭିନବ ସୃଷ୍ଟିପଦ । ପରସ୍ପର କାଗଜରେ ପରପାଟୀ-
ରୂପେ ନୁହେଁ, ମୂଲ୍ୟ ଆଠଅଣା ମାତ୍ର ।

କଳୁଲତା ।

ମିଶ୍ରକବି କାବ୍ୟ । ଭାଷା ମଜିତ, ରଚନାମଧୁର, ଭାବପବନ, ଓ
ଦ୍ରବ୍ୟସୂକ୍ଷ୍ମ । କବିତା-ଜାଲୁଗା ଧାରା ତଳ ତଳ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ତରଙ୍ଗ ବିସ୍ତାର
ପୁସ୍ତକ ପ୍ରକାଶିତ । ସୁନ୍ଦର ସରଳ ଭାବଗର୍ଭରଚନା—ମନୋହର ପ୍ରାକ-
ତିକ କୃଷ୍ଣାଞ୍ଜଳିର ବର୍ଣ୍ଣନା । ସୁଲଭ ମୂଲ୍ୟ ଦଶଅଣା ମାତ୍ର ।

ଚିଲିକା—ଭ୍ରମଣ ।

ସରସ ଭ୍ରମଣ ବୃତ୍ତାନ୍ତ ପୁସ୍ତକ । ଏଥିରେ ସାହିତ୍ୟିକ, ଐତିହାସିକ,
ଭୌଗୋଳିକ, କୈମ୍ବଦନ୍ତିକ ବିବରଣ ଏକାଠିରେ ସନ୍ନିବିଷ୍ଟ । ଅଧିକତମ
ସରସ ପ୍ରାକୃତିକ ବର୍ଣ୍ଣନାରେ ଏରୂପମର୍ଦ୍ଦିମତ ଯେ, ଅନେକ ଏହାକୁ
ଗଦ୍ୟ କାବ୍ୟ ଆଶ୍ୟା ପ୍ରଦାନ କରିଅଛନ୍ତି । ମୂଲ୍ୟ ଆଠଅଣା ମାତ୍ର ।

ସୁଗଳ ମଠ ।

ସାମଜିକ ଉପନ୍ୟାସ । ଷଷ୍ଠକର ଭାଷା ସରଳ, ସରସ; ଭାବ—
ପ୍ରଶୋଭାଦକ ଏବଂ ଦୃଢ଼ମତ ସୃଷ୍ଟି, ରଚନାପ୍ରଣାଳୀ ଅମୃତୋପମ ।
ମୂଲ୍ୟ ଆଠଅଣା ମାତ୍ର ।

ସାନ୍ଧ୍ୟତାରା ।

ଦୂତକ ପ୍ରକାଶିତ କବିତାସମ୍ବଳ । ଏଥିରେ ୫୭ ଗୋଟି ଶିକ୍ଷଣୀୟ
ସଂସ୍କୃତ, ଭାବୋଦ୍ଧାତକ ଦୂତକ କବିତା ସ୍ଥାନ ପାଇଅଛି । ଉଚ୍ଚଷ୍ଟ
କାଗଜରେ ସୁନ୍ଦର ପରପାଟୀରେ ମୁଦ୍ରିତ । ମୂଲ୍ୟ ଦଶଅଣା ମାତ୍ର ।